

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ЗВІТ

(проміжний)

**ЗА ТЕМОЮ «СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФІНАНСОВО-
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»**

(НОМЕР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 0102U006965)

про науково-дослідну роботу

**«ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»**

СУМИ – 2011

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ЗАТВЕРДЖУЮ

ректор

д.е.н., професор Єпіфанов А.О.

« ____ » _____ 2011 р.

ЗВІТ

(проміжний)

**ЗА ТЕМОЮ «СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФІНАНСОВО-
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»**

(НОМЕР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 0102U006965)

про науково-дослідну роботу

**«ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»**

Науковий керівник: д.е.н., проф.

Козьменко Сергій Миколайович

Виконавці

Д.е.н., професор	С.М. Козьменко
Д.е.н, професор	І.І. Д'яконова
К.е.н., доцент	І.І. Рекуненко
К.е.н., доцент	І.В. Бєлова
К.е.н., доцент	О.І. Подоляка
К.е.н., доцент	С.В. Вахнюк
К.е.н., ст. викладач	Л.Ю. Сисоєва
К.е.н., ст. викладач	Д.Л. Циганюк
К.е.н., ст. викладач	О.В. Мірошніченко
К.е.н., ст. викладач	Я.М. Кривич
Здобувач	О.С. Квачан
Здобувач	К.М. Жулінська
Здобувач	О.О. Дутченко
Аспірант	О.В. Пахненко
Аспірант	К.В. Багмет
Аспірант	А.В. Буряк
Аспірант	Д.А. Говорун
Аспірант	Ю.С. Ребрик
Аспірант	О.Б. Афанасьєва
Аспірант	Г.О. Мірошніченко

СПИСОК АВТОРІВ

Науковий керівник –Козьменко С.М., проректор ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», професор, д.е.н.

Відповідальні виконавці:

Белова І.В., доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н.

Рекуненко І.І., доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н.

Виконавці:

Кривич Я.М., ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 1.1.1)

Д'яконова І.І., професор, д.е.н., завідувач кафедри менеджменту ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» та Мірошніченко Г.О., викладач-стажист кафедри менеджменту ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 1.1.2)

Подолька О.І., доцент кафедри економічної кібернетики ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 1.1.3)

Дутченко О.О., асистент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», (п. 1.2.1)

Вахнюк С.В., доцент кафедри економічної кібернетики ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 1.2.2)

Афанасьєва О.Б., викл.-стаж. кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.1.1)

Ребрик Ю.С. аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.1.2)

Жулінська К.М., викл.-стаж. кафедри економічної кібернетики ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.2.1)

Говорун Д.А., аспірант, викл.-стаж. кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.2.2)

Буряк А.В., аспірант, ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.2.3)

Мірошніченко О.В., ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 2.2.4)

Квачан О.С., асистент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (розділ 3)

Пахненко О.В., аспірант, ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 4.1)

Багмет К.В., аспірант, ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 4.2)

Сисоєва Л.Ю., ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 4.3)

Циганюк Д.Л., ст.викл. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 4.4, 4.5)

РЕФЕРАТ

Вплив сучасних технологій на розвиток фінансової системи України [Текст] : звіт про НДР / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» ; керівн. С. М. Козьменко ; викон. І. І. Рекуненко, І.В. Белова [та ін.]. – Суми, 2011. – 277 с.

Звіт про науково-дослідну роботу містить: 4 розділи, 274 сторінки, 39 таблиць, 48 рисунків, 201 джерело.

Об'єкт дослідження – сучасні технології та методи, що використовуються в сфері взаємодії учасників фінансової системи.

Мета роботи – системне дослідження теоретичних і практичних аспектів використання сучасних технологій та їх впливу на розвиток фінансової системи України.

У роботі зазначено, що економічний успіх будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і місцевих органів влади, напряму залежить від інноваційної спрямованості їх діяльності. На сучасному етапі спостерігається тенденція запозичення зарубіжних фінансових інструментів, стратегій та технологій.

Діяльність будь-якої організації – це виконання процесів. Погляд на організацію як на систему процесів та організація управління ними є одним з можливих підходів до оптимізації управління бізнесом та підвищення ефективності діяльності всіх елементів фінансової системи.

Для оцінки результативності функціонування органів влади і якості послуг, що надаються ними, забезпечення економного витрачання бюджетних коштів запропоновано визначення цільових показників, які відобразатимуть стан досягнення поставлених завдань.

Також в роботі зазначено, що зниження фінансових ризиків завдяки використанню різноманітних сучасних технологій для будь-якого елементу фінансової системи є першочерговим завданням.

Ключові слова: банки, фінансово-кредитні установи, технології, конкуренція, інновації, управління активами, програмно-цільовий метод.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1 ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	13
1.1 Вплив інновацій на динаміку розвитку сучасного банківського сектору.....	13
1.1.1 Сучасний стан та перспективи розвитку банківських інновацій в Україні та світі.....	13
1.1.2 Роль інноваційних технологій у діяльності сучасного банківського сектору.....	30
1.1.3 Методичні підходи до визначення стратегії вдосконалення бізнес-процесів комерційних банків...	37
1.2 Сучасні тенденції розвитку технологій кредитування.....	46
1.2.1 Підхід до комплексного врахування галузевої специфіки діяльності позичальника в процесі банківського кредитування.....	46
1.2.2 Банківський механізм стимулювання інвестицій в основний капітал та кредитування приватного сектору в економіці України.....	68
РОЗДІЛ 2 ТЕХНОЛОГІЇ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ.....	79
2.1 Технології діагностики криз та антикризового управління...	79
2.1.1 Концептуальні засади побудови багаторівневої системи антикризового управління банківською діяльністю.....	79
2.1.2 Діагностики кризи ліквідності банку.....	85
2.2 Технології забезпечення стабільності та ефективності	

діяльності українських банків.....	107
2.2.1 Науково-практичний підхід до оцінки стабільності банківської системи країни	107
2.2.2 Розвиток принципів ефективного функціонування мотиваційного механізму корпоративного управління в банках як важливий елемент у забезпеченні стабільності фінансової системи.....	114
2.2.3 Метод фінансових коефіцієнтів як інструмент оцінки ефективності діяльності українських банків.....	122
2.2.4 Методичний підхід до оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку.....	130
РОЗДІЛ 3 ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ МЕТОДІВ ПЛАНУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	160
3.1 Вдосконалення програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів.....	160
3.2 Удосконалення управління бюджетними ресурсами на регіональному рівні.....	174
РОЗДІЛ 4 ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФІНАНСОВИМИ КОМПАНІЯМИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ.....	182
4.1 Розвиток нових підходів до управління активами фінансових установ під впливом конвергентних процесів на фінансовому ринку.....	182
4.2 «Bancassurance» як сучасна технологія спільної діяльності банків та страхових компаній.....	191
4.3 Концептуальні основи формування та функціонування інвестиційних консорціумів як сучасного типу інтеграційних об'єднань на інвестиційному ринку.....	200
4.4 Концептуальні засади формування системи управління портфелем цінних паперів інститутів спільного	

інвестування в Україні на основі узагальнення специфічних ознак граничних ринків цінних паперів.....	217
4.5 Галузеві аспекти формування стратегії управління активами інститутів спільного інвестування	235
ВИСНОВКИ.....	248
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	255

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується формуванням адекватних моделей ринкових відносин, базисом для яких слугують нові економічні процеси. Значною мірою такі зміни торкнулися і фінансового середовища, що за своїм характером є найбільш перспективним для розвитку різноманітних сучасних інноваційних та електронних технологій, оскільки допускає практично повну автоматизацію більшості процесів та відповідно зниження ризиків в даній діяльності.

Фінансова система відображає сукупність складних і суперечливих взаємовідносин у суспільстві. Усі дії суб'єктів фінансових відносин мають бути узгоджені як з позицій індивідуальних, так і суспільних інтересів. Це вимагає комплексного підходу до управління фінансами на основі формування в країні цілісної фінансової системи. Усі складові цієї системи – державні фінанси, фінансовий ринок, страхування, фінанси суб'єктів господарювання – мають функціонувати злагоджено і забезпечувати реалізацію завдань фінансової політики. Важливим при цьому є наявність у державі обґрунтованої та виваженої фінансової стратегії і тактики, що забезпечує цілеспрямований фінансовий вплив на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку.

Необхідно враховувати, що результативність фінансової системи залежить не тільки від наявного потенціалу, а й від оптимального розміщення фінансових ресурсів, їх раціонального інвестування та ефективного використання. Всьому цьому передують впровадження та використання сучасних технологій та методів діяльності в фінансовому середовищі. Тому написання даної роботи є актуальним як з теоретичної так і з практичної точки зору.

У світовій теорії та практиці проблемам розвитку фінансового сектору, формування взаємозв'язків з іншими елементами економічної системи та

використанню сучасних технологій приділяється достатня увага. Серед зарубіжних вчених на особливу увагу заслуговують праці Р.Бернса, Д.Бойда, Г.Габбарда, Г.Гольдсмита, Р.Дорнбуша, М.Зорге, Р.Левіна, Ж.Лопеза, Ф.Мишкіна, П.Роуза, А.Сенхаджі, Б.Сміта, Р.Сміта, Ф.Труссарда, М.Тьессе, І.Фішера, М. Хана, Е.Хюпкес, С.Шарпа. Достатньо велику увагу зазначеним проблемам приділяють російські вчені, зокрема: Андрієвська І.В., Бабічев Ю.А, Глазьєв С. Ю., Кнобель О.Ю., Козловська А., Левіна І., Левченко Д., Моїсеєв С. Н, Палій В.Ф., Трунін П.В., Федякіна Л.Н. та інші.

Протягом останніх років проблеми розвитку фінансового сектору стали об'єктом дослідження багатьох українських вчених, серед яких, перш за все, необхідно назвати Алексєєнко Л.М., Базилевича В.Д., Васильченко З.М., Внукову Н.М., Геєця В.М., Грушко В.І., Задорожного Г.В., Кіреєва О.І., Корнеєва В.В., Криклія А.С., Кузнецову А.Я., Лисенка Р.С., Лютого І.О., Мороза А.М., Науменкову С.В., Опаріна В.М., Примостку Л.О., Савлука М.І., Смовженко Т.С., Сохацьку О.М., Терещенко Г.М., Чухно А.А. та інших.

Не дивлячись на достатньо високий рівень зарубіжних і вітчизняних наукових розробок з проблем розвитку фінансового сектору, ще не вирішеними залишається низка проблем щодо обґрунтування впливу сучасних технологій та методів на розвиток фінансової системи, структурної розбудови фінансового сектору в контексті вимог до забезпечення фінансової стабільності.

Мета науково-технічного звіту полягає в системному дослідженні теоретичних і практичних аспектів використання сучасних технологій та їх впливу на розвиток фінансової системи України.

Для досягнення поставленої мети дослідження було поставлено й вирішено такі теоретичні та практичні задачі:

- виявити вплив інновацій на динаміку розвитку сучасного банківського сектору;
- дослідити технології діагностики криз та антикризового управління;

- розглянути сучасні тенденції розвитку технологій кредитування з урахуванням комплексного врахування галузевої специфіки діяльності позичальника в процесі банківського кредитування;
- проаналізувати технології забезпечення стабільності та ефективності діяльності українських банків;
- розглянути застосування нових методів планування та використання місцевих бюджетів;
- проаналізувати нові підходи до управління активами фінансових установ під впливом конвергентних процесів на фінансовому ринку;
- розробити концептуальні основи формування та функціонування інвестиційних консорціумів як сучасного типу інтеграційних об'єднань на інвестиційному ринку;
- визначити концептуальні засади формування системи управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування в Україні на основі узагальнення специфічних ознак граничних ринків цінних паперів.

Об'єктом дослідження є сучасні технології та методи, що використовуються в сфері взаємодії учасників фінансової системи.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади використання сучасних технологій в сфері фінансової системи.

У процесі дослідження було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи: структурно-логічний і семантичний аналіз; статистичний та структурного групування; кореляційно-регресійний аналіз; системного аналізу і синтезу, індукції і дедукції; наукової абстракції та порівняння.

Теоретичною базою та методологічною основою проведеного дослідження є наукові праці провідних вітчизняних і закордонних вчених з фінансів та банківської справи. Під час дослідження використовувалися матеріали науково-практичних конференцій, періодичні видання та фінансова звітність. Правове поле роботи забезпечили законодавчі та нормативно-правові документи з питань розвитку фінансової системи України.

РОЗДІЛ 1

ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Вплив інновацій на динаміку розвитку сучасного банківського сектору

1.1.1 Сучасний стан та перспективи розвитку банківських інновацій в Україні та світі

Підвищення рівня конкурентоздатності економічних систем значною мірою обумовлено зміною економічної ролі інновацій, темпів, напрямків і механізмів реалізації інноваційних процесів. На сьогодні економічний успіх будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і банка, напряму залежить від інноваційної спрямованості його діяльності. Особливої актуальності розвиток наукових досліджень з даної проблематики набуває в умовах світової фінансової кризи, коли переважна кількість фінансових установ, не лише в Україні, але і у світі, зазнає кризи ліквідності й відпливу фінансових ресурсів, відбувається скорочення фінансування інноваційних та інвестиційних проектів та звуження інноваційно-інвестиційної діяльності. Крім того, особливим проявом кризи, зокрема, в Україні, стало зниження довіри населення до фінансово-кредитних інститутів, що в свою чергу призвело до втрати частини клієнтської бази. За таких умов, банки змушені шукати додаткові шляхи не лише утримання існуючих клієнтів, шляхом підвищення рівня їх довіри та лояльності, але і, можливості до залучення нових. Поряд із інноваціями, що спрямовані на залучення додаткових споживачів банківського продукту, на сьогодні у банків виникає необхідність в інноваціях у сфері захисту від можливого шахрайства зі сторони недобросовісних клієнтів. Зауважимо, що у банківській сфері до інновацій відносять ті нові процеси і моделі, за допомогою яких кредитно-фінансові інститути мають намір вийти на відносно новий рівень функціонування, а

також покращити свої позиції на ринку банківських послуг шляхом збільшення долі ринку або нарощення клієнтської бази чи підвищенню якості кредитних операцій, тощо. Саме тому дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку банківських інновацій в Україні та світі є надзвичайно актуальним.

Проведений аналіз літератури з досліджуваної проблеми показав, що на сьогодні більшість наукових робіт є постановочними, для яких характерним є використання терміну “банківські інновації” у різному розумінні та термінологічних сполученнях без розкриття його сутності та змісту.

У науковій літературі термін “інновація” вперше вжив австрійський економіст Й. Шумпетер у 1939 р. у роботі “Кон’юнктурні цикли”, де під інноваціями він розумів “зміни з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, ринків та форм організації у виробництві” [169]. Й. Шумпетер розглядав інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, створену підприємницьким духом; втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу; нову функцію виробництва, що означає іншу якість засобів виробництва, яка досягається не шляхом дрібного поліпшення старого устаткування чи наявної організаційної схеми, а через введення нових засобів виробництва чи систем його організації. Слід також зазначити, що він розглядав інновації саме в динаміці, тобто як інноваційні процеси (виготовлення нового продукту, а не “новий продукт”; впровадження нового методу, а не “новий метод”; освоєння нового ринку; отримання нового джерела сировини; проведення реорганізації).

Дослідження лінгвістичного походження терміна “інновація” дозволяє з’ясувати, що він має латинські корені та тлумачиться як “відновлення”, “оновлення” [154]. З англійської поняття “innovation” перекладається як “введення нового” чи “введення новацій” [172]. Тобто практичне використання новації з моменту її виробництва та розповсюдження у якості нових продуктів або послуг є нововведенням (інновацією). Під новацією

розуміється новий порядок, новий звичай, новий метод, винахід, нове явище (відкриття).

В умовах ринкової економіки методологія системного опису інновацій ґрунтується на міжнародних стандартах. Базою для міжнародного зіставлення показників науки та техніки, аналізу їх організації та фінансування, науково-технічної політики слугує Керівництво Фраскати “Пропонована стандартна практика для обстежень, досліджень та експериментальних розробок”. Перші рекомендації прийняті у м. Фраскати (Італія) у 1963 р.

У межах організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) була створена група національних експертів, яка підготувала ці офіційні рекомендації за показниками науки і техніки. У зв’язку зі змінами в стратегії науково-технічної політики на національному та міжнародному рівнях; накопиченням практичного досвіду в країнах, що входять до ОЕСР; переглядом міжнародних статистичних стандартів, положення Керівництва Фраскати періодично уточнюються.

Пропозиції ОЕСР щодо систематизації даних у галузі технологічних інновацій були затверджені в Осло в 1992 р. та отримали назву “Керівництво Осло”. “Керівництво Осло” було прийнято країнами Північної Європи за сприяння Фонду розвитку промисловості як посібник для збирання даних про технологічні інновації, оскільки дослідження ОЕСР 20 проектів з проблем інноваційної діяльності, проведені в 1990 р., довели суттєві розбіжності в меті, методах, визначеннях основних понять інноваційної діяльності. “Керівництво Осло” розроблено лише стосовно технологічних інновацій та охоплює нові продукти та процеси, а також їх значні технологічні зміни [58].

Взагалі, у відповідності з міжнародними стандартами, під “інновацією” розуміється кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або у новому підході до соціальних послуг.

Огляд економічної літератури показав, що на сьогоднішній день у залежності від об'єкта і предмета дослідження різні економісти розглядають інновацію по-різному. У вітчизняній практиці інновацію традиційно розглядають як кінцевий результат інноваційної діяльності [52,80,144], у закордонній переважно як діяльність, процес змін [137,151]. Аналіз цих публікацій дозволяє стверджувати про наявність суттєвих розходжень у розумінні сутності інновації як економічної категорії.

Систематизація зарубіжних науково-методичних підходів до розуміння сутності інновації, як економічної категорії дозволяє виокремити наступні:

- інновація як результат (Гохберг Л., Х.Рігс, В.Хіппель і ін.);
- інновація, як зміна (Й. Шумпетер, Валент Ф., і ін.);
- інновація, як процес (Д.Тідд, Д.Бессант, К.Павітт, Б.Твісс, Б.Санто і ін.);
- інновація, як сукупність заходів (Ф.Ніксон).

Варто зауважити, що, незважаючи на виділені вище науково-методичні підходи до розгляду інновації, на сьогоднішній день наукова дискусія між вченими й економістами відбувається, переважно, тільки між прихильниками другого та третього підходів. Так, сьогодні в багатьох вітчизняних та закордонних наукових працях терміном «інновація» позначається одночасно і процес створення та впровадження чогось нового, і його конкретний результат.

Природно, що таке різноманіття визначень тільки створює плутанину в поняттях, проблемою стає відсутність єдиної прийнятої позиції, єдиної точки зору. Крім того, на сьогоднішній день продовжує існувати проблема відсутності офіційної загальноприйнятої термінології в області інноваційної діяльності.

Систематизація поглядів вітчизняних та закордонних науковців на сутність банківських інновацій (як результат, зміну, процес, сукупність заходів) дозволила обґрунтувати необхідність їх трактування як результату

розробки та впровадження нових або удосконалення існуючих банківських послуг та продуктів, технологій здійснення банківської діяльності.

З метою конкретизації цілей та результатів інноваційної діяльності банківських установ необхідна достатньо повна класифікація нововведень, розробка якої забезпечить більш рівноцінне і цілісне розуміння предмету дослідження, а також дозволить виявити проблемні взаємозв'язки та співвідношення різних груп і типів банківських інновацій. Узагальнюючи теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів спробуємо весь спектр банківських інновацій привести до однієї структури, авторський варіант якої представлено на рис. 1.1

Надамо характеристику деяким видам інновацій, представлених на рис. 1.1.

Реактивні інновації направлені на виживання банку на ринку банківських послуг. Тобто є своєрідною реакцією на зміни в діяльності банків конкурентів. Таким чином, банк, як і будь-який інший господарюючий суб'єкт, для утримання своїх конкурентних позицій на ринку змушений здійснювати інноваційну діяльність.

Стратегічні нововведення мають випереджаючий характер. Основна мета таких нововведень – отримання певних вирішальних конкурентних переваг в перспективі. Прикладом таких інновацій в свій час був вступ банків до міжнародних платіжних систем Visa International, MasterCard International і т.д., для імітації власних пластикових карток, які на даний момент є достатньо поширеним засобом платежу і в перспективі зазнають ще більшого розповсюдження.

Продуктові банківські інновації є основною частиною інноваційної діяльності банку, оскільки його успіх на ринку прямо залежить як від запропонованого ним нового спектру продуктів та послуг, так і від розвитку та модернізації традиційних. Дана категорія банківських інновацій є результатом впливу конкурентного середовища, умови якого спонукають банки шукати нові сфери діяльності. На українському ринку банківських

послуг існує досить великий спектр продуктів даного типу, а саме: факторингові та лізингові операції, операції СВОП, мікrokредитування пенсіонерів і т.д.

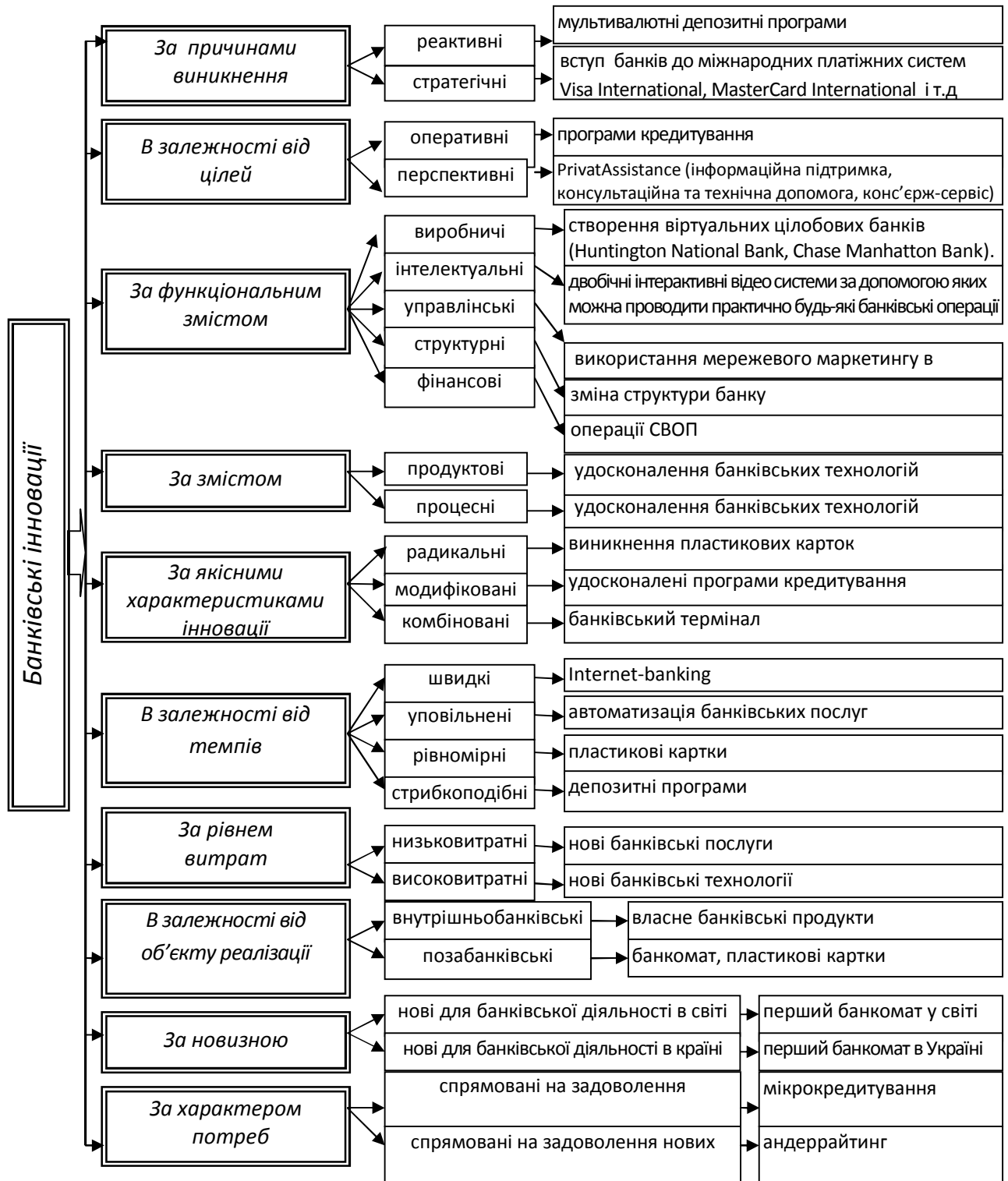

Рисунок 1.1 – Класифікації банківських інновацій

Процесні інновації відіграють другорядну роль, оскільки вони напряду не пов'язані з основними функціями банку. Ця група інновацій носить технологічний характер і включає інноваційні зміни в інноваційній структурі, методи організації основного виробничого процесу (процесу представлення послуг), методи реалізації банківських продуктів, удосконалення банківських технологій.

Внутрішні інновації включають здебільшого продуктові інновації, а також стосуються інноваційних змін в адміністративно-управлінській системі. У якості приклада можна навести структурну перебудову та удосконалення системи планування діяльності банку або зміну стратегічної спрямованості діяльності банку. Іншими словами, внутрішні інновації направлені на поліпшення ефективності функціонування банку.

Під зовнішніми інноваціями слід розуміти інвестування в інноваційну діяльність інших організацій.

Радикальні інновації в банках передбачають запровадження принципово нових видів банківських продуктів і послуг, застосування якісно нових технологій їх реалізації і представлення, використання абсолютно нових методів управління.

Комбінаторні інновації припускають використання сполучення великої кількості різних елементів, тобто об'єднання різних технологій представлення послуг в один комплексний пакет, пропонований на ринку як один продукт.

Модифікаційні інновації передбачають зміни в давно існуючих банківських продуктах для продовження їх життєвого циклу.

Розглянемо ретроспективу розвитку банківських інновацій. Проведений нами аналіз ринку банківських послуг промислово розвинених країн показав, що вони накопичили величезний досвід впровадження інновацій, у тому числі і у банківській сфері. На нашу думку, дослідження цього досвіду представляє великий інтерес для вітчизняних банків, оскільки може бути використаний ними, з врахуванням специфіки українського ринку

банківських послуг. Виходячи з цього, нами була зроблена спроба систематизувати розвиток найсуттєвіших банківських інновацій. Результати проведеного аналізу наведені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Хронологія розвитку найсуттєвіших банківських інновацій

Рік	Сутність інновації
1661	створений перший державний центральний банк в світі – Банк Швеції
1824	у США вперше в світі створена система банківського клірингу - система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери і надані послуги, заснована на обліку взаємних фінансових вимог і зобов'язань.
1937	створено перше кредитне бюро
1939	винайдено прототип першого банкомату
1949	випущено прототип сучасної кредитної картки
1950	банки створюють мережу передачі фінансової інформації за допомогою телексного зв'язку
1961	введено оборотні депозитні сертифікати
1974	винайдено смарт-карту
1972	створена централізована електронна мережа обліку банківських чеків
1973	створена система SWIFT
1984	французькі банкіри починають спілкуватися з клієнтами по електронній пошті
1993	запроваджено цифрові гроші " - DigiCash
1996	міжнародна платіжна система Visa International
1997	у США відкритий перший в світі віртуальний банк
2000	асоціація, що складається з 12 найбільших виробників мікропроцесорних карт, оголосила про створення першого в світі універсального електронного гаманця
2008	термінали швидких розрахунків iBox

Як видно з табл. 1.1 особливу роль у розвитку банківського бізнесу відіграло впровадження у повсякденну практику останніх досягнень науки та техніки, а саме використання новітніх технічних засобів для автоматизації розрахункових операцій.

Виділяють два основних етапи автоматизації банківської системи. Перший етап розпочався з автоматизації окремих операцій (до 70-х років). Пізніше впровадження електронних технологій почало набувати рис універсального характеру, формується багаторівнева система надання банківських послуг (автомати-касири, кредитні картки, автоматизовані

робочі місця банківських службовців, переказ грошових коштів телеграфом, тощо). Другий етап (сьогодення) автоматизації банків пов'язують з розвитком комп'ютерних технологій, а саме з масовим розповсюдженням персональних комп'ютерів та засобів електронного зв'язку, а також із змінами на фінансовому ринку. На цьому етапі надзвичайного розвитку набувають електронні гроші, які мають тривалу історію розвитку про що свідчать дані приведені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Світова хронологія розвитку електронних грошей

Рік	Сутність інновації
1880	виникнення ідеї передрозрахунків (не готівкових розрахунків)
1914	нова спроба до створення системи безготівкових розрахунків
1950	з'являється перша в світі універсальна кредитна карта (США)
1958	Bank of America випускає свою картку, яка зараз відома як Visa
1968	світ вперше побачив технологію електронного обміну даних Electronic Data Interchange (EDI)
1974	француз Роберт Моренно реєструє патент на виготовлення смарт-карт
1994	у США вперше в світі була здійснена покупка на електронні гроші
1995	було здійснено багато відкриттів в області електронних грошей. Бельгійська фірма винайшла мікропроцесорну карту для дрібних покупок. Англійська компанія Mondex зробила спробу створити електронний гаманець
1996	висунута ідея емітації електронних грошей центральними банками. І в цьому ж році асоціація Visa International надала власний електронний гаманець Visa Cash. Інтернет до цього часу отримав досить широкий розвиток
2000	створення першого в світі універсального електронного гаманця

Розвиток засобів зв'язку та одночасне збільшення числа людей, що користуються платними послугами зв'язку, сприяло розвитку дистанційного банківського обслуговування. З'являється ряд принципово нових банківських послуг, а саме: теле-банкінг, мобіл-банкінг, хоум-банкінг і т.д. Найважливішим із яких став інтернет-банкінг. Спочатку банки використовували телефонну мережу і операторські центри для обслуговування клієнтів. Пізніше у клієнта з'явилася можливість, минаючи оператора, самостійно здійснювати операції за допомогою прямого модемного з'єднання. В даний час у Франції, наприклад, прямий зв'язок з банком мають близько 300 тисяч клієнтів. У США всі великі банки

пропонують своїм клієнтам обслуговування на дому. Інформація щодо рівня проникнення Інтернет-банкінгу в країнах світу подана у табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Рівень проникнення Інтернет-банкінгу в країнах світу [166]

Країна	Банки, які надають Інтернет-послуги, од.	Кількість банків у країні, од.	Частка банків, які надають Інтернет-послуги, %	Користувачі Інтернет-банкінгу, %
Німеччина	285	1042	27,35	50,5
Великобританія	170	679	25,04	45
Ірландія	70	106	66,04	29,3
Швеція	45	122	36,89	57,2
Фінляндія	12	102	11,76	52,8
Голландія	62	150	41,33	36,7
Бельгія	102	235	43,4	35,3
Люксембург	152	280	54,29	38,3
Франція	143	609	23,48	42,4
Греція	35	77	45,45	17,2
Європа (середнє)	107	340	28,5	42,6
Росія	102	1590	6,42	15
Україна	10	180	5,5	1,2
США	1532	7800	19,6	35

Першопричинами використання системи інтернет-банку комерційними банками є конкуренція, при якій інтернет-технології розглядалися як спосіб утримання і залучення клієнтів, і ефективність витрат, оскільки поширювати і здійснювати банківські послуги через Інтернет набагато простіше і дешевше, ніж створювати традиційні філії, які вимагають будівель і персоналу.

Крім того, з'явилися цілі віртуальні банки. Ідея створення інтернет-банку виникла саме в Америці, що було обумовлено існуючим у США обмеженням на відкриття банками філій в інших штатах. Переміщення клієнта (а в США міграція населення дуже висока) тягне за собою негативні наслідки для обох сторін: банк втрачає клієнта, а клієнт втрачає всі привілеї, придбані ним у банку, і повинен доводити свою платоспроможність заново. В таких банках довелося шукати варіанти надання послуг клієнту, що знаходиться в іншому штаті або країні. Так у 1995 р. з'явився перший віртуальний банк Security First Network Bank, який існує і понині, будучи одним з кращих

банків такого роду. У реальному світі він не має ні офісу, ні філій, ні скільки-небудь звичних атрибутів банку - операції клієнти банку здійснювали через Інтернет. За останніми даними сьогодні у США діє 17 самостійних віртуальних банків і близько 23 віртуальних банків з торговою назвою. На сьогодні У тому ж 1995 р. на Заході з'явилися й інші банки, які запропонували клієнтам інтернет-банкінг на якісно новому рівні, в повній мірі використовують комунікаційні та сервісні можливості Інтернету. Сьогодні системи банківського обслуговування через Інтернет успішно працюють не лише в найбільших західних банках, таких як Citicorp, Bank of America, First Union, Wells Fargo, Union Bank та ін., але і в сотнях середніх і дрібних банків по всьому світу. З'явився навіть новий термін, що позначає віртуальний банк, - безфіліальний банк (branchless bank), який існує виключно в мережі.

Варто також відзначити, що на сьогодні в Західній Європі (Німеччині, Іспанії, Франції, Нідерландах) електронних банків у два рази більше, ніж у США. Найвищим рейтингом у споживачів за якість послуг, онлайн-послуг користуються наступні банки: Security First Network Bank; Wells Fargo Bank; Citibank; Salem Five Cents Saving Bank; Bank of America.

Наряду з інтернет-банкінгом, все більших темпів розвитку набуває також мобільний-банкінг. Впровадження мобільних банківських послуг в сучасну глобальну економіку є однією з головних цілей для гравців у секторі бездротових технологій – компаній з обробки платіжних трансакцій, фінансових інститутів і телекомунікаційних фірм. І, хоча ще належить вирішити чимало проблем у цьому напрямку, доходи від мобільного банкінгу вже реально ростуть, причому, дана тенденція, на думку міжнародних аналітиків, збережеться і в доступній для огляду перспективі. Для світових банків це відмінний шанс освоїти новий ринок бездротових банківських послуг, залучити додаткових клієнтів, а також отримати новий реальний джерело поповнення своїх прибутків.

На рис. 1.2 представлені дані некомерційної асоціації Mobile Marketing Association (ММА), яка займається дослідженнями в області маркетингу за допомогою мобільного зв'язку, в даний час в США 46 мільйонів домогосподарств використовують інтернет банк. А до кінця 2008 року 10% з цієї кількості домогосподарств стали користуватися послугами мобільного банкінгу. За прогнозами ММА 30% американських домогосподарств до 2010 року будуть здійснювати банківські операції за допомогою мобільного телефону [195].

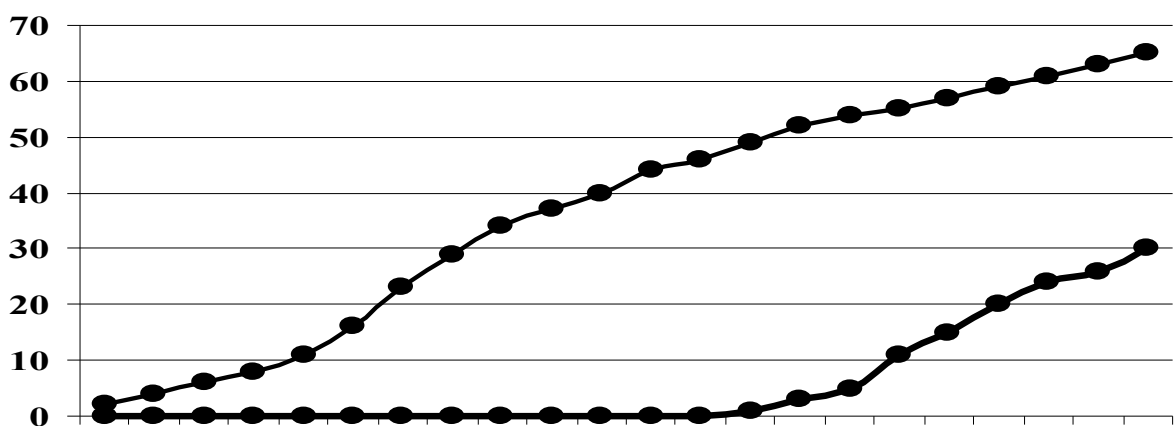

Рисунок 1.2 – Мобільний банкінг та інтернет банкінг. Поточний стан і прогноз до 2016 р. за даними ММА (млн. домогосподарств США) [195]

Однак, незважаючи на розвиток інформаційних технологій, повної автоматизації банківської діяльності досягнути на сьогодні не вдалося. Клієнти все ж таки потребують «живого» людського спілкування. Саме тому наряду з розвитком дистанційного самообслуговування за кордоном спостерігається тенденція до появи так званих «банків нової хвилі», ключовою характеристикою яких є зміна іміджу банку шляхом формування нетрадиційних відділень. Так, ще у 2003 році в Портленді (США) з'явився новий тип відділень банку Umpqua Bank. Ці відділення виникли у формі зручних, затишних кафе. На сьогодні спеціалісти у таких відділеннях

намагаються навіть детально спланувати звуки та запахи. Поряд з цим тут проводять показ художніх фільмів, а постійним клієнтам безкоштовно записують CD-диски улюблених виконавців, а також проводять цілий ряд заходів, що абсолютно ніяк не пов'язані із фінансовою сферою. Інший банк Washington Mutual впровадив інновацію, що зорієнтована на клієнтів із дітьми. Керівництво банку передбачило наявність дитячих майданчиків із книгами та відеоіграми. У 2004-2005 роках роздрібні банківські операції цього фінансового інституту зросли на 23%, відображаючи збільшення числа клієнтів і ріст перехресних продаж. Зауважимо, що таку тенденцію взяв на озброєння цілий ряд банків. Як результат - зростання клієнтської бази.

У сучасному банківському обслуговуванні також отримали широке розповсюдження бізнес-моделі, орієнтовані перш за все, на покращення якості обслуговування та підвищення на цій основі доходів банків. Так, наприклад, американський Commerce Bancorp, наслідуючи проголошений ним девіз «Найзручніший банк Америки» [171], не лише продовжив і без того довгий робочий день, а і ввів практику роботи семи днів на тиждень. Аналогічну практику провадить і український банк «Хрещатик» [109].

Ще один американський фінансовий інститут Washington Mutual з метою докорінної зміни свого вигляду створює собі імідж «антибанківського банку». Філософія діяльності Washington Mutual – відступ від загальних тенденцій, коли стратегія росту банківської установи базується на зменшенні витрат, і реалізація бізнес-концепції, за якою теж зростання забезпечується за рахунок залучення нових клієнтів, розчарованих у звичайних фінансових послугах та продуктах [171].

Крім того, аналіз інноваційних змін в зарубіжних банках, вказує на зростаючу інтенсивність використання зон самообслуговування клієнтів, що дозволяє суттєво знизити навантаження на фахівців операційно-касового залу банку і, відповідно, скоротити кількість операціоністів і касирів, що виконують рутинні операції, і збільшити число менеджерів, які займаються обліково-позиковими, консалтинговими та іншими видами послуг. Велику

роль при цьому виконують банкомати (Automated Teller Machine, АТМ) – багатофункціональні автомати (автобанки) керовані останнім поколінням магнітних пластикових карток.

Однією з інноваційних тенденцій у банківському обслуговуванні є поява нових функцій у банкоматів. Так, австрійський Bank of Queensland перевів свої банкомати на систему, засновану на операційній системі Windows, яка дає можливість кредитній установі використовувати банкомат як маркетинговий інструмент. Наприклад, власникам карток інших банків АТМ Bank of Queensland може запропонувати більш низьку відсоткову ставку за новою кредитною картою. В той же час у Сінгапурі стандартний банкомат пропонує споживачу близько 35 видів послуг, серед яких такі нетрадиційні послуги для інших країн, як придбання автомобілів та поновлення водійських посвідчень.

Ринок платіжних карток також постійно оновлюється. Так, вже сьогодні клієнтам пропонується широка номенклатура кредитних та дебетових карток, кожна з яких використовується для оплати певного виду послуг. Наприклад, достатньо розповсюдженою є окрема дебетова картка, за допомогою якої клієнт сплачує медичні послуги. Також досить популярними є програми лояльності, коли за кожну покупку, оплачену за допомогою картки, клієнтам нараховуються призові бали, за які можна купити певні продукти чи послуги тих компаній, з якими у банку заключений договір. Зазначимо, що подібні програми лояльності використовують і українські банки, зокрема Приватбанк. Значною інновацією у розвитку банківської сфери свого часу була емісія «привілейованих» пластикових карток. Картки World Signia (міжнародної платіжної системи MasterCard International) та Visa Infinite (міжнародної платіжної системи Visa International) займають вищу сходинку в ієрархії банківських карток в усьому світі [201]. Такі картки емітуються за рішенням правління банків, а тому є ексклюзивними для кожного клієнта. На сьогодні в Україні зазначені картки емітує лише ВАТ КБ «ПриватБанк».

Щодо інновацій у сфері захисту від можливого шахрайства зі сторони недобросовісних клієнтів, то можна привести досвід United Nation Bank (ОАЕ), який першим із фінансових інститутів регіону запровадив інноваційну систему автоматичної перевірки підпису, що забезпечує перевірку підпису відразу по двох критеріях: по стабільних індивідуальних особливостях підпису і по динамічних особливостях, які також: носять індивідуальний характер. Як результат, було скорочено час обробки чеку та підвищено рівень безпеки даних операцій

Аналіз стану сучасного рівня залученості вітчизняних банків до інноваційної діяльності показав, що на сьогодні поступово збільшується кількість банків, які значну увагу приділяють інноваційним продуктам і технологіям. Однак цей процес носить скоріше стихійний характер, ніж системний. Слід також зазначити, що проведене нами дослідження світової практики з впровадження банківських інновацій підтверджує, що переважна кількість вітчизняних банків застосовує стратегію запозичення банківських інновацій, а не розробку власних. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що банківські установи України у порівнянні з банками промислово розвинених країн мають відносно невеликий термін існування. Застосовуючи таку стратегію, вітчизняні банки страхують себе від ризиків, пов'язаних з веденням інноваційної діяльності. Крім того, такий підхід дозволяє їм значно скоротити витрати на розробку та впровадження інновації, обмежуючись при цьому лише витратами на проведення досліджень щодо адаптації новинки на внутрішньому ринку.

На сьогодні лідером з впровадження інновацій в Україні є Приватбанк. Інноваційна політика Приватбанку орієнтована на впровадження на українському ринку принципово нових, провідних банківських послуг, які надають клієнтам нові можливості управління своїми фінансами. Приватбанк першим в Україні запропонував своїм клієнтам послуги Інтернет-банкінгу "Приват24" та GSM-банкінгу, а також послуги з продажу через мережу своїх банкоматів та POS-терміналів електронних ваучерів провідних операторів

мобільного зв'язку та IP-телефонії. Крім того, остання інновація Приватбанку, яку має назву «без монет», і представляє собою систему електронної здачі, визнана міжнародним рейтингом Innovation in Banking Technology Awards 2010 кращою банківською інновацією 2010 року [108].

Окрім Приватбанку, інновації на сьогодні активно впроваджують «ОТП Банк», «Укрсоцбанк», «Райфайзенбанк Аваль» та ін.

Досить великого поширення сьогодні набувають інновації у Private Banking. Елементи Private Banking вже впроваджує ряд українських банків, зокрема, ВАТ «Приватбанк», ВАТ «БГ Банк», ВАТ «ОТП Банк», ВАТ «Укрсоцбанк» та інші. Традиційно під Private Banking розуміють відносини між банком та клієнтом, характерною відмінністю яких є персональний підхід до клієнта, комплексність послуг, що надаються, і висококласне обслуговування. Слід зазначити, що одні вітчизняні банки акцентують увагу більше на послугах з консультування, а інші – на додаткових послугах для VIP-клієнтів.

Номенклатура послуг для VIP-клієнтів, на сьогодні є вражаючою. Ряд банків займається створенням банківських продуктів і послуг, спрямованих на задоволення персональних фінансових потреб VIP-клієнта. Зокрема, такий підхід впроваджено в АКБ СР «Укрсоцбанк». Даний підхід полягає в дослідженні господарської діяльності заможного клієнта та його стиля в аспекті виробничої та фінансової активності. Далі на основі отриманих результатів розробляється підхід до індивідуального обслуговування клієнта, який спрямований на максимальне задоволення його потреб у банківських послугах.

Щодо надання нестандартних фінансових послуг VIP-клієнтам, слід відмітити наступні: довірче управління активами клієнта та членів його родини, формування банками індивідуальних інвестиційних портфелів VIP-осіб і управління ними, забезпечення фінансового управління на підприємствах, якими володіють такі особи, податкове планування та

розробка індивідуальних фінансових схем для оптимізації грошових потоків і т.д.

Окрім надання фінансових послуг, сьогодні, банки пропонують ряд інших послуг, зокрема, організація відпочинку, туристичних і ділових поїздок, підбір шкіл для дітей за кордоном, тест-драйв автомобілів класу «люкс», арт-банкінг і т.д.

Як бачимо, українські банки багато в чому досягли успіхів у розвитку нових технологій обслуговування клієнтів. Разом з тим спектр банківських послуг, які сьогодні пропонують своїм клієнтам українські комерційні банки, порівняно з зарубіжними, є досить обмеженим. З цієї позиції доцільним є вивчення по-перше, зарубіжного досвіду впровадження банківських інновацій, а по-друге регулярне відстеження тенденцій розвитку зарубіжних банківських фінансово-кредитних установ. За таких умов, на нашу думку, в недалекому майбутньому українські банки досягнуть такого ж рівня насиченості портфеля послуг, як і стандартні європейські та американські банки першого ешелону. Можна прогнозувати, що саме українські банки, завдяки своєму стрімкому розвитку, зможуть оновити набори послуг.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, вважаємо за доцільне виділити інноваційні зміни, які зараз є найбільш поширеними у банках:

1) зміна структури та вигляду банківської установи: багатоканальна діяльність з поєднанням нових та традиційних технологій та інструментів; самообслуговування; дистанційне обслуговування; телефонні центри;

2) віртуальні банківські та фінансові технології: управління банківськими рахунками, готівкові розрахунки, електронний підпис, заключення договорів;

3) комплексне використання нових інформаційних та комунікаційних технологій для електронного та змішаного (традиційного та нового) маркетингу;

- 4) нові можливості внутрішнього контролю та аудиту;
- 5) зміни в кваліфікації робітників: продукт-менеджер, консультант, спеціаліст з трансакцій та консультацій.

Сучасні тенденції на світовому ринку банківських послуг свідчать, що головна увага провідних західних банків сфокусована, в першу чергу, на зміні структури та іміджу банку. Так з'являються нові організаційні структури, змінюється методологія взаємовідношень з клієнтами та принципи управління офісами, менеджерам відділень надаються окремі додаткові повноваження та права. Крім того, сучасні банківські установи розвиваються в умовах глобалізації телекомунікаційних засобів, все більшого розмаху набуває розповсюдження дистанційного самообслуговування.

Таким чином, зацікавленість банків до розробки та запровадження інновацій, незважаючи на їх ризиковість є беззаперечною. Розробка нових банківських продуктів та послуг – це процес зміни стратегії банківської діяльності.

Отже, проведений аналіз показав, що запровадження інновацій стосується різних сфер діяльності банку, тому більшість інновацій неможливо віднести до конкретного виду із запропонованої вище класифікації. Так, наприклад, продуктові інновації часто супроводжуються маркетинговими та технологічними, а структурні – управлінськими тощо.

1.1.2 Роль інноваційних технологій у діяльності сучасного банківського сектору

Новітні інформаційні та інноваційні технології є базисною умовою глобалізації фінансового сектору. Формування сучасної архітектури фінансового простору призводить до загострення питань фінансової конкуренції.

Таким чином, в сучасних умовах глобалізації та структурних перетворень виникає потреба у впровадженні новітніх технологій ведення бізнесу, які будуть відповідати світовому рівню та враховувати національні особливості у світовому конкурентному середовищі. Існує тісний зв'язок між конкурентною позицією банку та його інноваційним потенціалом.

Однією з основних проблем розвитку банківського сектору України є недостатній рівень впровадження прогресивних банківських технологій, які сприяють розвитку банківського бізнесу, розширенню спектру наданих продуктів та послуг, покращенню рівня обслуговування.

З огляду на вищезазначене, сучасний стан впровадження технологічних інновацій у фінансовий сектор обумовлює потребу і актуальність у проведенні теоретичних та методичних розробок аналізу оцінки економічної ефективності їх використання, що поєднує закордонний досвід побудови моделей з урахуванням особливостей національної фінансової системи, а також дослідження впливу інновацій в даній сфері на банківський ринок в цілому.

Базисною умовою розвитку та впровадження інноваційної стратегії діяльності виступає Закон України «Про інноваційну діяльність» [42]. Активізація інноваційної діяльності у сфері банківської діяльності є одним із етапів ефективного впровадження моделі розвитку країни в цілому, оскільки саме банківська система є стратегічною складовою економічної системи. Банківська система і є каталізатором реалізації інноваційного потенціалу всіх галузей матеріального виробництва.

Термін «технологія» був введений в широкий науковий обіг у 1772 р. І.Бекманом. Під даним поняттям він розумів: «Технологія — в широкому сенсі – обсяг знань, які можна використовувати для виробництва товарів і послуг з економічних ресурсів. Технологія – у вузькому сенсі – спосіб перетворення речовини, енергії, інформації в процесі виготовлення продукції, обробки та переробки матеріалів, складання готових виробів, контролю якості, управління. Технологія містить у собі методи, прийоми,

режим роботи, послідовність операцій і процедур, вона тісно пов'язана з застосовуваними засобами, обладнанням, інструментами, використовуваними матеріалами».

У 60-80-х роках 20ст у зв'язку із значним збільшенням потоків і обсягів банківських операцій виникла необхідність впровадження нових технологій банківського обслуговування.

У 80-90-х роках 20 ст. провідну роль у інноваційному процесі починають відігравати телекомунікаційні та інформаційні мережі. В даний період було створено «електронне банківське середовище», оскільки банки почали розглядати комп'ютерні мережі як новий елемент конкурентної боротьби. Впровадження нових банківських продуктів – це можливість для банків вийти на нові ринки збуту, пристосування до змін конкурентного середовища, і як наслідок можливість отримання додаткового прибутку.

Банківська діяльність відноситься до специфічних сфер економіки, тому для залучення клієнтської бази, прийняті засоби у системі маркетингу промислового бізнесу для системи не прийнятні. У зв'язку з цим одним з основних напрямків залучення клієнтів для банків залишається діяльність по розробці та впровадженню новітніх технологій.

Поняття «технологічні інновації» - це нові методи роботи, що впливають на якість, споживчі властивості та технологічність банківських продуктів, ефективність управління, зниження операційних витрат. В рамках даного дослідження, під терміном «технологічна інновація» слід розуміти інноваційний продукт, який було створено за допомогою новітніх інформаційних технологій, а також використання сучасного інформаційного обладнання у банківській діяльності для підвищення ефективності і конкурентоздатності наданих послуг. Таким чином, особливого значення для розвитку сучасних технологій фінансово-банківської діяльності в Україні набуває аналіз діяльності з використанням інноваційних інформаційних засобів та досягнень.

Інновації у сфері сучасних фінансово-кредитних технологій ототожнюються з поняттям «фінансового інжинірингу». Так, Мороз А. дає таке визначення: «фінансовий інжиніринг – це цілі розроблення та реалізації нових фінансових інструментів та/або фінансових технологій, а також творчий пошук нових підходів до вирішення фінансовою допомогою уже відомих фінансових інструментів та технологій». Маслюченкова Ю. дає визначення даного поняття: «фінансове забезпечення клієнта з використанням різних банківських продуктів, власних банківських фінансових технологій і фінансових інструментів ринку, яке відповідає потребам як клієнта, так і інтересам банку. Таким чином фінансовий інжиніринг – сукупність прийомів, методів та технологій створення нових фінансових послуг, продуктів та інструментів» [96].

Поняття технологічної інновації у банківській діяльності визначає нововведення у банківській діяльності, які характеризуються більш високим технологічним рівнем та новими споживчими властивостями. Використання сучасних технологій у обслуговуванні клієнтів дозволить фінансовим організаціям раціоналізувати використання власних ресурсів, мінімізувати витрати, підвищити якість обслуговування і, тим самим, покращити власну конкурентну позицію на ринку.

Однією із складових інноваційної політики комерційного банку виступає процес розробки та впровадження фінансових продуктів. Усі існуючі технології створення нових фінансових послуг, продуктів та інструментів можна поділити на три групи:

- створення і використання інноваційних розробок в межах одного банку – відбувається вдосконалення існуючої технології та вже існуючого продукту чи послуги. Інноваційне впровадження не набуває форми окремого банківського продукту, модифікація існуючих банківських продуктів для продовження їх життєвого циклу;

- формування нового банківського продукту, послуги або впровадження нової сервісної технології для просування на ринку -

радикальні інновації в банках, що передбачають нових методів управління для їх реалізації, представлення, використання абсолютно нових методів управління;

- створення комплексного банківського продукту, що характеризується розширеним інноваційним процесом, між кількома учасниками; комбінаторні інновації припускають використання великої кількості сполучення різних елементів інноваційної діяльності, тобто об'єднання різних технологій представлення послуг в один комплексний пакет, пропонований на ринку як один продукт.

Інноваційна діяльність банку націлена на максимізацію прибутку банку через максимальне задоволення вимог споживачів послуг при мінімально можливих витратах на розробку та впровадження інноваційних продуктів.

Основними проблемами, що перешкоджають впровадженню новітніх технологій є: фінансові та технічні проблеми, пов'язані із захистом інсайдерської (конфіденційної) інформації, посилення впливу банківських ризиків та ін.

Серед основних проблем по впровадженню сучасних технологій чільне місце посідають фінансові проблеми, оскільки важливим аспектом прийняття рішення щодо впровадження певної інноваційної технології є формування джерела його фінансування та ризикованість впровадження. Реалізація нових технологій може бути ефективною лише при виявленні та дослідженні додаткових джерел фінансування, утворених внаслідок впровадження інноваційних проектів.

Скорочення витрат, які забезпечать впровадження нових технології банківського бізнесу, пов'язані із збільшенням ефективності праці, економією часу, зменшенням кількості помилок. Застосування новітніх банківських технологій може спричинити збільшення доходності банку в цілому або певного бізнес-проекту, що буде складати прибуткову складову додаткового фінансового потоку.

Класифікації сучасних технологій банківського обслуговування зображені на рисунку 1.3.

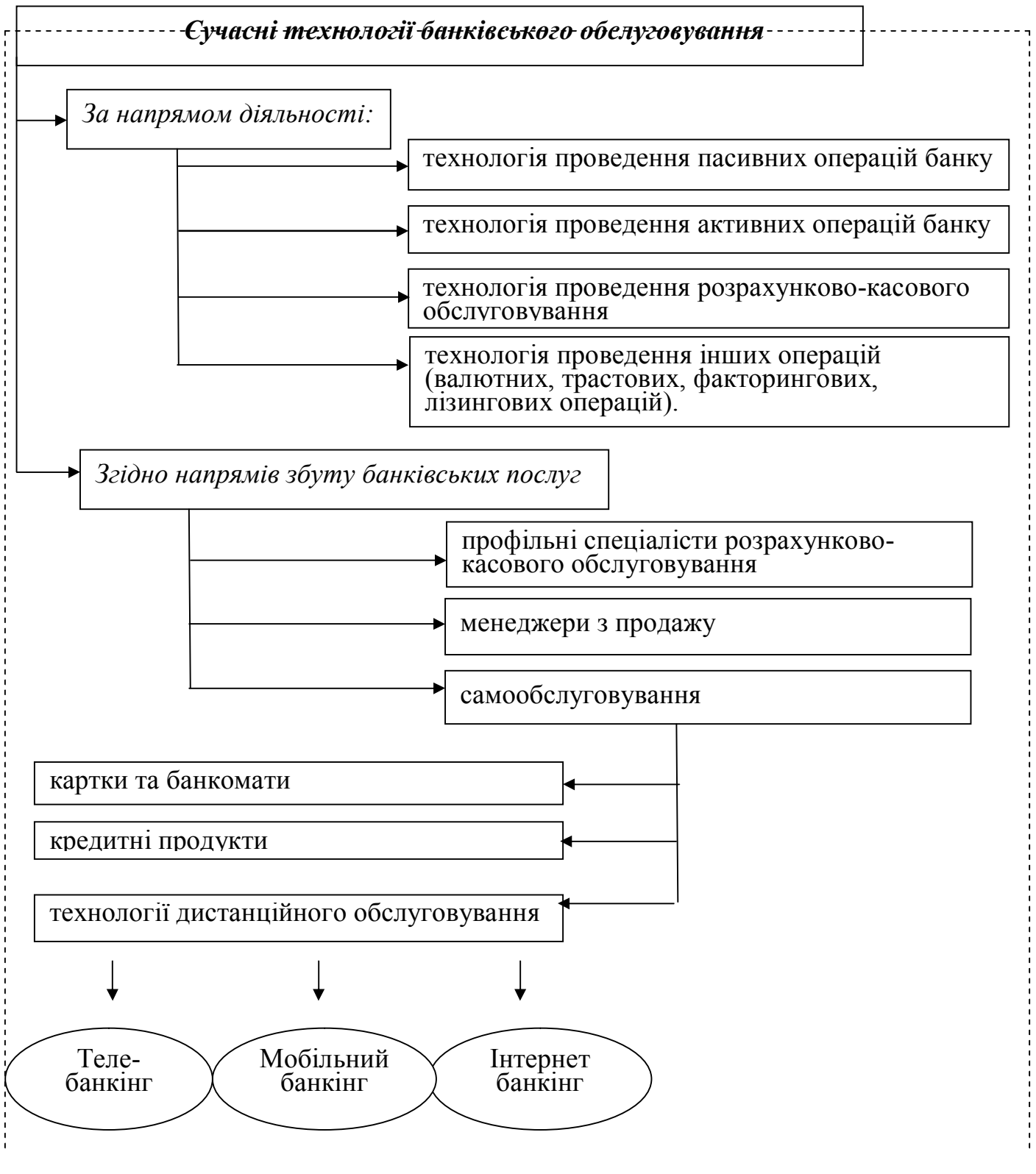

Рисунок 1.3 – Сучасні технології банківського обслуговування

Поширення моделі дистанційного обслуговування дає можливість виконувати безпаперові платіжні операції з мінімальним залученням праці людей і скороченням організаційних витрат, проводити обробку платежів переважно в реальному часі, прискорювати обмін інформації між банками і клієнтами, банками і їх відділеннями, мінімізувати типові види банківського ризику (втрата документів, фальсифікація платіжних документів, помилкова адресація та інше).

Нині поступово збільшується кількість банків, які значну увагу приділяють впровадженню інноваційних технологій як базовій передумові стратегічного розвитку та стратегії конкурентної боротьби. Але даний процес має хаотичний характер.

Світова фінансова криза негативно вплинула на темпи розробки та впровадження фінансових технологій. Незважаючи на поступову активізацію діяльності українських банків, спектр послуг, що надаються корпоративним клієнтам та населенню, все ще є доволі обмеженим. В той же час, фінансово-економічна криза, яка мала серйозні наслідки для українських банків, загострила конкурентну боротьбу між банками та надала поштовх для боротьби вже не за визначений сегмент клієнтів, а за кожного конкретного споживача. Така політика вимагає розробки нових інструментів розширення клієнтської бази, зокрема – нових банківських послуг [82].

На сучасному етапі розвитку впровадження інноваційних технологій банківської діяльності в Україні спостерігається тенденція запозичення зарубіжних фінансових інструментів, стратегій та технологій, що надають нові можливості щодо отримання доходу та управління ризиками.

Найбільш перспективними напрямками впровадження інноваційних технологій є впровадження українськими комерційними банками інтернет – еквайрінгу, нові депозитні рішення, Private-Banking, хеджування валютних ризиків, мультивалютні вклади, емісія «привілейованих» пластикових карток, застосування CRT-інновацій тощо.

Таким чином, в умовах відновлення стійкості банківської системи після фінансово-економічної кризи першочергове завдання, що стоїть перед банками – це подальший розвиток та просування інноваційних технологій, як основної передумови покращення конкурентного становища на ринку та відновлення довіри до банківських установ в цілому.

1.1.3 Методичні підходи до визначення стратегії вдосконалення бізнес-процесів комерційних банків

Діяльність будь-якої організації – це виконання процесів. Погляд на організацію як на систему процесів та організація управління ними є одним з можливих підходів до оптимізації управління бізнесом [129].

Існує багато причин, внутрішніх і зовнішніх, які зробили необхідними вдосконалення на сучасних ринках:

- рівень показників більшості процесів має тенденцію до зниження з часом, якщо його не підтримувати;
- якщо організація не вдосконалюється, то можна бути впевненим в тому, що цим активно займаються її конкуренти;
- сучасні споживачі стають все більш і більш вимогливими [4].

Щоб забезпечити свою конкурентоспроможність, організації необхідні інструменти управління та контролю, а також прозора модель власного ланцюжка створення доданої вартості. Тільки маючи чітке уявлення про структуру своїх бізнес-процесів, організація здатна проводити їх безперервну і послідовну адаптацію в залежності від зміни ринкових умов, оскільки саме бізнес-процесі, в кінцевому рахунку, є предметом всіх нововведень [88].

Концепція вдосконалення бізнес-процесів базується на чотирьох різних підходах, спрямованих на підвищення продуктивності, ефективності та адаптованості бізнес-процесів. Згідно цієї нової концепції, організація може

досягти значних успіхів у вдосконаленні діяльності шляхом аналізу сотень заходів та задач з метою оптимізації загальних показників діяльності за відносно короткий період часу [105].

Стратегія вдосконалення бізнес-процесів банку являє собою комплекс методів та їх застосування, що забезпечують реалізацію комплексу заходів щодо вдосконалення бізнес-процесу або групи бізнес-процесів на протязі тривалого періоду. Необхідність розробки та використання стратегій вдосконалення процесів банків обумовлена тим що, вдосконалення бізнес-процесів є тривалим процесом. Всі існуючі проблеми банківських бізнес-процесів не можуть бути вирішені одночасно. Значна кількість проблем в бізнес-процесах має вирішуватись послідовно. Вдосконалення процесів на практиці здійснюється в умовах працюючого бізнесу і тому всі кроки, заходи та зміни в бізнес-процесах банку мають бути виваженими та ретельно спланованими.

Стратегія вдосконалення бізнес-процесів має в першу чергу визначити масштабність необхідних для досягнення ринкових цілей банку змін та перетворень бізнес-процесів. Це охоплює діапазон від послідовності локальних дій, спрямованих на вдосконалення певних характеристик окремого бізнес-процесу до повного реінжинірингу всього банку. До початку реалізації проекту необхідно також сформулювати і погодити між собою цілі та напрямки вдосконалення процесів, а також обрати відповідні методи та інструменти, що будуть застосовані в проекті. Значна кількість таких методів і інструментів, різноманіття варіантів їх застосування, можливостей комбінування та необхідність врахування при цьому конкретних умов роботи банку та обставин, в яких має відбуватись оптимізація бізнес-процесів робить стратегію вдосконалення критичним фактором, що має забезпечити успішність, продуктивність та ефективність реалізації відповідного проекту. При цьому слід зазначити, що з метою мінімізації ризиків проекту використання методів та інструментів вдосконалення бізнес-процесів має відбуватись у напрямку від простих до більш складних. Використання

стандартів менеджменту якості і здійснення безперервного вдосконалення бізнес-процесів згідно з їх вимогами також передбачають наявність відповідної стратегії. Наявність стратегії вдосконалення банківського бізнесу є важливим мотивуючим фактором для персоналу банку, як задіяного, так і не задіяного в проєкті. Стратегія орієнтує та організує зусилля співробітників, спрямовані на вдосконалення бізнес-процесів та є основою для їх оцінки. Стратегія оптимізації бізнес-процесів дозволяє закріпити досягнуті локальні успіхи та зробити їх базою для подальшого вдосконалення процесів. Важливою перевагою використання стратегій вдосконалення бізнес-процесів банку є максимальна концентрація на обраному напрямку вдосконалення бізнесу та блокування при цьому зайвих і непотрібних дій.

Принципово важливими моментами розробки і використання стратегій вдосконалення бізнес-процесів є:

- стратегія вдосконалення потенційно є значно ефективнішою від окремих заходів щодо вдосконалення бізнес-процесів;

- необхідними умовами для розробки та використання стратегії є впроваджений процес ний підхід до управління банком, стабільність і керованість бізнес-процесів;

- використання стратегій на протязі тривалого періоду, необхідного для досягнення її цілей. Стратегія має реалізовуватись на протязі мінімум трьох звітних періодів;

- виконання попереднього аналізу бізнес-процесів та аналізу стратегії розвитку банку;

- використання стратегій вдосконалення бізнес-процесів вимагає наявності внутрішніх ресурсів та команди кваліфікованих спеціалістів з числа співробітників банку;

- стратегії повинні мати можливість застосування як то окремих бізнес-процесів, так і до їх груп та навіть всього переліку бізнес-процесів банківської установи;

- стратегія вдосконалення бізнес-процесів повинна мати статус документу, обов'язкового для виконання всіма співробітниками банку;
- стратегія має бути основою для планування робіт по вдосконаленню бізнес-процесів, та у вигляді конкретних індивідуальних завдань доведена до окремих виконавців;
- одночасне використання кількох стратегій вдосконалення бізнес-процесів є неефективним і призводить до неможливості об'єктивної оцінки результатів проекту, конкуренції за ресурси, перевантаження персоналу, погіршення морально-психологічного клімату в колективі;
- доцільним є періодична зміна стратегій вдосконалення процесів по мірі досягнення процесами досконалості за використовуваними поточними критеріями;
- для розробки стратегії вдосконалення бізнес-процесів та приведення її у відповідність з потребами банку та поточною ринковою ситуацією доцільним є залучення зовнішніх експертів;
- реалізація стратегії вдосконалення бізнес-процесів має передбачати підтримання визначеного рівня безпеки бізнес-процесів;
- по завершенні реалізації стратегії має здійснюватись оцінка її ефективності та аналіз зроблених помилок.

Розглянемо більш детально можливі типові варіанти стратегій вдосконалення бізнес-процесів банку.

Спочатку розглянемо питання класифікації стратегій вдосконалення бізнес-процесів банківської установи.

За масштабами стратегії вдосконалення процесів можна умовно поділити на три групи:

- м'яка - передбачає послідовне вдосконалення одного-двох аспектів чи характеристик окремих бізнес-процесів. При цьому ставляться нескладні локальні завдання на майбутній звітний період. Дана стратегія є доцільною при: реалізації пілотних проектів, в ситуаціях коли процеси банку вже

досягли значного рівня ефективності, при адаптації до повільних змін на ринку та ін.;

- агресивна - передбачає вдосконалення 3-4 аспектів чи характеристик бізнес-процесу за обмежений час. Дана стратегія може бути застосована по відношенню як окремих бізнес-процесів, так і їх груп. Дана стратегія є доцільною при: значних та швидких змінах, що відбуваються на ринку банківських послуг, первинному вдосконаленні бізнес-процесів після впровадження в банку процесного підходу до управління, швидкому розвитку нових напрямів діяльності банку, загостренні конкуренції, автоматизації окремих напрямів діяльності банку чи впровадженні банківських інновацій, незадовільних результатах періодичного аудиту бізнес-процесів банку та ін.;

- реінжиніринг - передбачає різку та кардинальну зміну основних бізнес-процесів банку. Дана стратегія використовується у випадках кризи, що загрожує існуванню банку, різкого погіршення показників діяльності банку чи значної невідповідності бажаного та існуючого стану справ у банку, впровадження принципово нової системи автоматизації. Реінжиніринг виключає не тільки непродуктивні витрати, але й роботу, що не додає цінності: більшу частину перевірок, звірок, очікувань, відстежень, що існують із за меж всередині компанії і компенсуючи фрагментацію процесу [163].

В якості звітного періоду при реалізації стратегій вдосконалення бізнес-процесів банку пропонується використовувати термін від 4 до 6 місяців.

Напрямами (цілями) вдосконалення бізнес-процесів є:

- скорочення тривалості бізнес-процесу;
- скорочення витрат ресурсів на виконання бізнес-процесу;
- підвищення адаптивності бізнес-процесу;
- розширення числа варіантів їх виконання;
- деталізація етапів виконання бізнес-процесу;

- делегування повноважень;
- вдосконалення використовуваних в рамках бізнес-процесу технологій;
- підвищення продуктивності бізнес-процесу;
- вдосконалення окремих характеристик процесу;
- підвищення конкурентоспроможності результатів процесу;
- передача на аутсорсинг;
- підвищення якості обслуговування та задоволеності клієнтів;
- виділення спеціалізованих процесів;
- зменшення складності бізнес-процесів;
- комплексна збалансована стратегія.

Розглянемо приклад побудови комплексної збалансованої стратегії вдосконалення бізнес-процесів банківських установ.

Комплексні збалансовані стратегії комбінують в собі елементи кількох локальних стратегій. Такі стратегії побудовані на кращих галузевих практиках вдосконалення бізнес-процесів і комбінують в собі найбільш ефективні для певного сектору економіки методи та інструменти вдосконалення бізнес-процесів. Принципово важливим моментом є використання на протязі одного звітного періоду елементів лише однієї локальної стратегії. Використання таких стратегій в банківських установах є найбільш доцільним з самого початку вдосконалення бізнес-процесів, з моменту впровадження процесного підходу до управління. Розглянемо план реалізації комплексної збалансованої стратегії вдосконалення бізнес-процесів банку.

Першим етапом використання комбінованої збалансованої стратегії вдосконалення бізнес-процесів в банківських установах є визначення пріоритетності вдосконалення бізнес-процесів. На протязі першого звітного періоду проводиться аналіз зв'язків бізнес-процесів з існуючого переліку зі стратегією та ключовими факторами успіху банку. Створюється ранжований перелік процесів банку з цієї точки зору. Для подальшого вдосконалення

вибираються процеси, що в значній мірі впливають на стратегію і ключові фактори успіху банку. Визначаються необхідні додаткові та зайві для банку бізнес-процеси. Формується остаточний перелік процесів з пріоритетами їх вдосконалення. Вдосконалюються регламентні документи відповідних бізнес-процесів. За допомогою організаційних заходів та роботи Власників процесів забезпечується керованість та стабілізація параметрів обраних для вдосконалення бізнес-процесів. На протязі звітнього періоду здійснюється спостереження за роботою та параметрами обраних для вдосконалення бізнес-процесів.

На протязі другого звітнього періоду для банків доцільним є застосування аутсорсингової стратегії. З бізнес-процесів мають бути видалені зайві дії. Визначається можливість передачі зовнішнім виконавцям «дорогих» робіт. З бізнес-процесів видаляються або передаються зовнішнім виконавцям непотрібні або неважливі з точки зору реалізації стратегії, цілей та ключових факторів успіху процеси і роботи (нижня частина переліку бізнес-процесів).

Основною задачею третього звітнього періоду є оптимізація часових параметрів бізнес-процесів, обраних для вдосконалення. Розробляються та реалізуються заходи щодо скорочення тривалості бізнес-процесів процесу за рахунок прискорення обміну результатами роботи, скорочення термінів виконання окремих операцій.

На протязі четвертого звітнього періоду використовуються методи та елементи колабораційної стратегії. Основними задачами, що мають бути вирішеними на протязі цього періоду є оптимізація взаємодій бізнес-процесів з іншими процесами банківської установи, а також, можливо, з процесами партнерів та клієнтів банку. Цього досягають шляхом погодження з клієнтами інтерфейсів процесів, ліквідація зон безвідповідальності і дублювання повноважень, знищення «чорних дірок», аналізу та оптимізації бюрократичних процедур.

На протязі п'ятого звітнього періоду основна увага приділяється внутрішній структурі обраних для вдосконалення бізнес-процесів. Для цього використовуються елементи стратегії розширення числа варіантів виконання. Структури обраних бізнес-процесів приводяться у відповідність з критеріями «гарного» процесу. Використанням відповідних методів та інструментів забезпечується підвищення рівня зрілості бізнес-процесів.

На протязі шостого звітнього періоду застосовується стратегія скорочення складності бізнес-процесів. Оптимізуються процеси, пов'язані з обслуговуванням клієнтів та надання їм різних послуг. Скорочується кількість таких процесів за рахунок визначення та видалення з бізнес-процесів необґрунтованої складності і уніфікації їх елементів.

На протязі сьомого звітнього періоду застосовуються елементи стратегії скорочення витрат. Застосовуються методи та інструменти, що дозволяють скоротити витрати на виконання бізнес-процесів. При цьому особлива увага приділяється можливості скорочення витрат за рахунок підтримуючих бізнес-процесів. Здійснюється перерозподіл вивільнених ресурсів на користь основних процесів.

На протязі восьмого етапу реалізується технологічна стратегія вдосконалення бізнес-процесів. Здійснюється вибір та впровадження систем і технологій автоматизації, що забезпечують додаткове скорочення витрат на виконання бізнес-процесів, підвищення продуктивності праці та ін.

Таким чином в процесі реалізації комплексної збалансованої стратегії послідовно з мінімальними ризиками знаходять своє вирішення основні задачі вдосконалення бізнес-процесів банківської установи. Якщо до початку реалізації такої стратегії в банку вже здійснювались заходи щодо вдосконалення бізнес-процесів, відповідні роботи можуть бути виключені з планів реалізації стратегії на підставі результатів аудиту їх ефективності та достатності для здійснення інших заходів в рамках прийнятої стратегії.

Індивідуальні особливості різних банків можуть вимагати розробки індивідуальних стратегій. При цьому необхідно враховувати, що

послідовність використовуваних методів та інструментів вдосконалення бізнес-процесів, може мати як синергетичний, так і взаємо знищуючий ефект.

При розробці чи виборі стратегії вдосконалення бізнес-процесів банку необхідно враховувати:

- існуючий рівень регламентованості та керованості бізнес-процесів банку;
- необхідність модифікації існуючої системи вимірювання бізнес-процесів;
- рівень стабільності параметрів бізнес-процесів;
- економічне становище банку;
- ринкову ситуацію та прогнози її зміни;
- наявність та кваліфікацію необхідного для її розробки та реалізації персоналу;
- наявність необхідних для її реалізації ресурсів;
- конфлікти інтересів та опір змінам;
- можливе тимчасове погіршення показників роботи банку на початковому етапі реалізації стратегії;
- необхідність інформування всього персоналу банку та пропаганди змін;
- необхідність повторного узгодження з клієнтами процесу, його інтерфейсів та параметрів виходу;
- можливість коригування стратегії без її докорінних змін та заміни на іншу до завершення визначеного на її реалізацію терміну;
- необхідність внесення змін до стратегії чи планів її реалізації виключно в визначені терміни;
- необхідні для адаптації співробітників банку терміни та процедури, що її полегшують;
- бажано, щоб використовувані в рамках стратегії методи та інструменти вдосконалення бізнес-процесів мали багатоплановий ефект;

- вплив заходів, що реалізуються на інші пов'язані бізнес-процеси банку та партнерів.

1.2 Сучасні тенденції розвитку технологій кредитування

1.2.1 Підхід до комплексного врахування галузевої специфіки діяльності позичальника в процесі банківського кредитування

Банківський сектор є основою розвитку вітчизняного фінансового ринку та відіграє ключову роль у структурі економіки. Сталість його функціонування визначається здатністю до врахування ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Стрімкий розвиток кредитування, який відбувався у 2006–2008 рр., значно збільшив боргове навантаження на економіку держави. При цьому найбільший приріст кредитів за цей період припав на дві галузі – будівництво та торгівлю, чим було збільшено ймовірність отримання втрат в результаті змін економічного стану галузей та ступеню цих змін, як в середині галузі, так і в порівнянні з іншими галузями економіки.

В умовах впливу світової економічної кризи на якість кредитної діяльності банківської системи та постійного зростання обсягів проблемних кредитів виникає необхідність удосконалення підходів до банківського кредитування шляхом врахування галузевих особливостей діяльності позичальника.

Теоретико-методологічні основи банківського кредитування досліджуються у наукових працях таких вчених, як: Г. Азаренкової, А. Ачкасова, А. Єпіфанова, В. Ковальова, О. Лаврушина, В. Лагутіна, А. Поддєрьогіна, С. Салиги, І. Сало, Е. Стоянової. Дослідженню окремих питань запобігання негативному впливу результатів кредитних операцій на сталість функціонування банку присвячено роботи О. Васюренка,

С. Козьменка та ін. Питанням оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків присвячено наукові праці В. Вітлінського, О. Дзюблюка, Т. Карапетяна, А. Мороза, О. Терещенка, Я. Чайковського та ін. Суттєвий внесок у дослідження проблеми заставного забезпечення по кредиту зробили такі вчені, як: В. Галасюк, В. Галасюк (мол.), Д. Петров, М. Помазанов, В. Рослов, Б. Семененко, Г. Харрісон тощо.

Високо оцінюючи їх вклад у вирішення теоретико-практичних проблем банківського кредитування, зауважимо, що на сьогоднішній день недостатньо розкритим залишається питання врахування галузевих особливостей діяльності позичальника саме при проведенні банківського кредитування. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з формуванням комплексного підходу до врахування галузевих особливостей функціонування позичальників при визначенні його кредитного рейтингу та встановленні рівня заставного забезпечення по кредиту.

Забезпечення ефективності банківського кредитування, як основного виду діяльності банківської установи, зумовлюється адекватністю теоретичних та практичних положень, на яких базуються кредитні відносини банків з позичальниками.

Результати проведеного аналізу кількості збиткових підприємств за видами економічної діяльності за 2004 – 2009 рр. (табл. 1.4) свідчать, що спостерігається тенденція до збільшення кількості суб'єктів господарювання, фінансовий стан яких погіршується протягом останніх років.

В процесі своєї діяльності суб'єкт господарювання зустрічається зі значною кількістю ризиків, які впливають на рівновагу його бізнесу та збільшують кредитні ризики. Виникає необхідність впровадження банківськими установами більш ефективних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника та контролю за рівноважним фінансово-економічним станом суб'єкту господарювання.

На момент прийняття рішення щодо кредитування необхідно повно та правильно оцінювати всі ризики, які притаманні діяльності суб'єкта

господарювання та виявляти найбільш вразливих.

Таблиця 1.4 – Підприємства, які одержали збиток у % до загальної кількості підприємств, за 2004 – 2009 рр.

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Усього	34,8	34,2	33,5	32,5	37,2	39,9
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	33,3	33,8	31,3	26,3	28,3	30,1
Промисловість	37,5	36,5	34,7	33,4	38,9	40,7
Будівництво	33,7	33,8	31,9	32,1	37,2	43,3
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	31,6	30,1	30,6	29,3	34,1	36,4
Діяльність готелів та ресторанів	38,4	37,2	35,8	34,0	38,1	40,2
Діяльність транспорту та зв'язку	39,3	38,3	37,2	35,5	40,5	43,1
Фінансова діяльність	33,9	33,7	33,1	33,0	38,2	39,5
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	38,3	38,8	38,0	37,8	41,8	44,1
Освіта	31,9	29,3	26,2	25,4	29,6	32,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	34,0	31,7	31,6	30,3	34,5	36,8
Колективні, громадські та особисті послуги	36,8	35,8	35,0	34,8	40,1	43,2

Важливим джерелом інформації про ризики позичальника є приналежність його до певної галузі [9]. Поняття «галузь» є загальновідомим та визначається як діяльність сукупності виробничих (статистичних) одиниць, що беруть участь у переважно однакових або подібних видах економічної діяльності (ВЕД).

В Україні галузі класифікуються за наступними ВЕД [63]:

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство;
- рибальство, рибництво;
- добувна промисловість;
- переробна промисловість;
- виробництво та розподілення електроенергії, газу, пари та гарячої води;
- будівництво;
- торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку;

- діяльність готелів та ресторанів;
- діяльність транспорту та зв'язку;
- фінансова діяльність;
- операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям;
- державне управління;
- освіта;
- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;
- надання комунальних та індивідуальних послуг;
- діяльність у сфері культури і спорту.

Існують і міжнародні стандарти класифікації. Найчастіше в практиці використовується Міжнародна стандартна галузева класифікація (Standard Industry Classification) економіки з використанням цифрових кодів для позначення галузей – СКО (SIC-codes). Вона включає 10 галузей, які в свою чергу поділені на 33 підгалузі, а ті – на 72 галузі за групами та 156 галузей за підгрупами [18].

Галузеві особливості діяльності суб'єктів господарювання зумовлюються специфічними рисами фінансово-господарської діяльності, такими як використання ресурсів, виробничий процес та специфіка готової продукції. Спеціалізація підприємства накладає свої особливості на завдання та результати аналізу його кредитоспроможності [78].

Проаналізувавши погляди науковців [16, 110] щодо визначення галузевого фактору в процесі банківського кредитування можна зробити висновок, що існуючі підходи потребують розширення та уточнення переліку факторів його визначення, шляхом врахування галузевих особливостей предметів забезпечення.

На думку науковців [101, 110] аналіз впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника за формування банками своєї кредитної політики може базуватися на використанні:

- макроекономічних індикаторів (показників) для прогнозування

структурних коливань та циклічних змін у розвитку відповідних галузей;

- рейтингових оцінок, що характеризують економічний розвиток галузі та рівень її інвестиційної привабливості для потенційних інвесторів і кредиторів;

- системи відповідних показників, які віддзеркалюють фінансово-економічний стан підприємств певної галузі та можуть використовуватися для інтегральної оцінки платоспроможності позичальників;

- порівняльного аналізу (benchmarking) параметрів діяльності підприємств певної галузі відносно підприємств інших галузей і провідних закордонних фірм;

- портфельного аналізу, що базується на фондових характеристиках цінних паперів підприємств відповідної галузі та трендових параметрах галузевих фондових індексів [101, 110].

Спираючись на вищезазначені точки зору, для оцінки впливу галузевого фактору на діяльність підприємства, в процесі оцінки його кредитоспроможності, пропонується використовувати підхід, що базується на оцінюванні макроекономічних показників та порівняльному аналізі параметрів діяльності підприємств всередині окремо взятої галузі.

При проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника використовуються комплекси показників, які відображають всі аспекти фінансово-економічної діяльності суб'єкта господарювання, зокрема показники ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності, оцінки майнового стану суб'єкта господарювання.

Економічний зміст показника рентабельності та його вагомість у структурі оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання, доводять доцільність його використання для характеристики змін стану галузі. Врахування змін рентабельності галузі дасть змогу більш точно визначати кредитоспроможність позичальника та скоригувати його кредитний рейтинг.

Систематизація та критичний аналіз існуючих підходів до визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання та його надійності, з точки

зору своєчасного погашення боргу банку, дозволили зробити висновок, що для мінімізації кредитного ризику доцільним є врахування галузевої специфіки діяльності позичальника не лише при визначенні його кредитоспроможності, а й при визначенні вартості майна, що надається у заставу, та моніторингу кредитної операції.

На основі вище викладеного запропоновано наступну послідовність врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування (рис. 1.4).

Особливостями даного підходу є аналіз не лише фінансового стану позичальника, а й зовнішнього середовища функціонування підприємства та галузевих особливостей (тенденцій розвитку галузі), які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Застосування даного підходу передбачає виконання завдань, що ставляться перед банківським кредитуванням:

- ретельна оцінка можливості погашення та аналізу наміру потенційного позичальника;
- юридично грамотне оформлення кредитних угод у відповідності до встановлених лімітів;
- контроль за цільовим використанням кредитних коштів;
- активний моніторинг та управління окремим кредитом і всього кредитного портфелю, у відповідності до встановленого банком порядку.

Ретельна оцінка можливості погашення та аналізу наміру потенційного позичальника передбачає наступні етапи:

1. Отримання повної та певної інформації про позичальника:

- галузь (ВЕД);
- тривалість ведення бізнесу;
- взаємовідносини з іншими підприємствами та організаціями;
- кредитна історія.

2. Аналіз фінансового потенціалу позичальника, його

кредитоспроможності та власних коштів, що проводиться на підставі даних фінансової звітності, у відповідності до методики оцінки кредитоспроможності позичальника, встановленої банком.

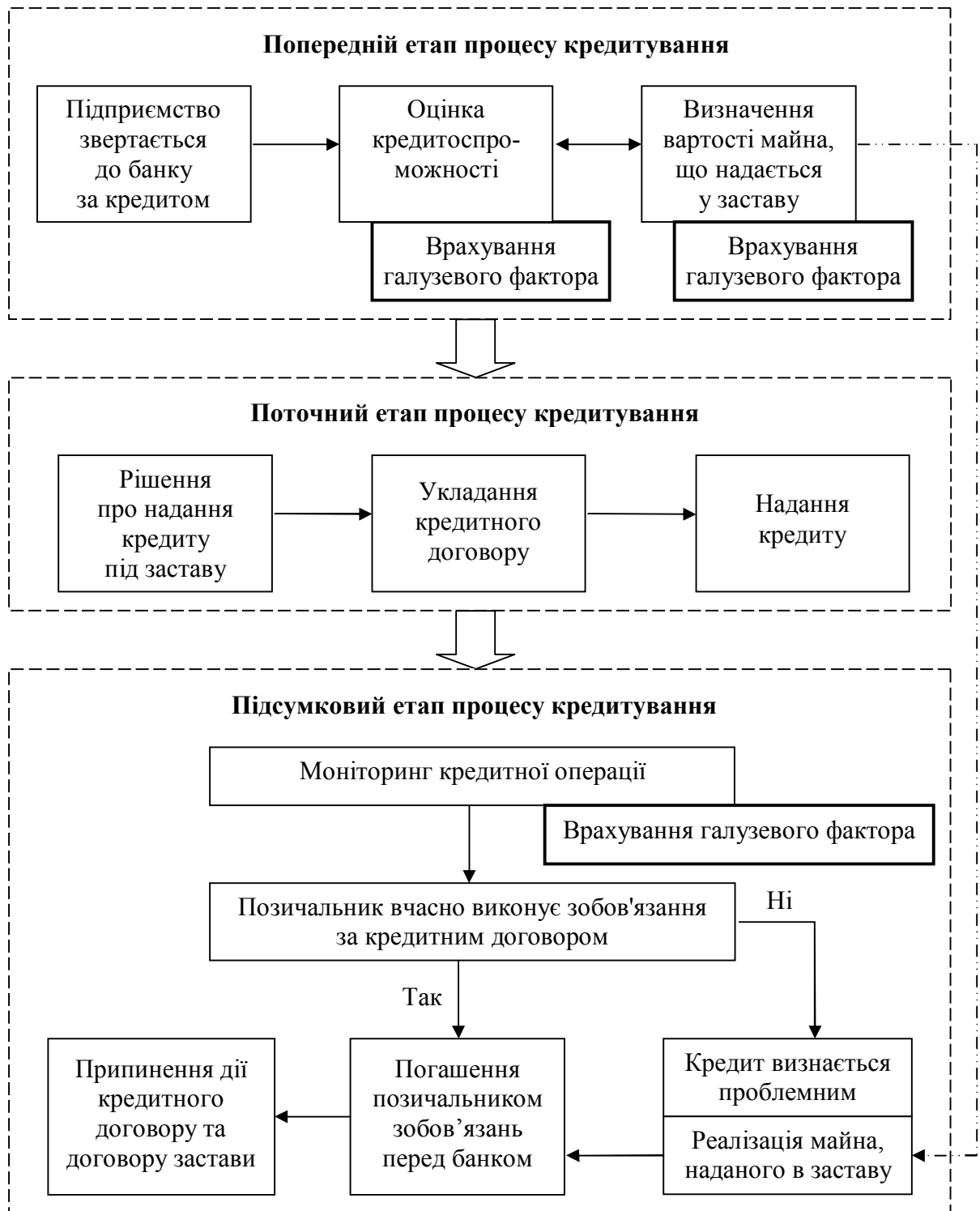

Рисунок 1.4 – Процедура банківського кредитування з урахуванням галузевих особливостей діяльності позичальника

3. Оцінка забезпечення проводиться за наступними критеріями:

- тип забезпечення;
- ліквідність забезпечення;
- можливість контролю.

4. Аналіз замовленого проекту за даними техніко-економічного обґрунтування:

- визначення мети фінансування;
- визначення джерела погашення заборгованості;
- оцінка ризиків;
- фінансовий аналіз.

Аналіз розвитку галузі, до якої належить позичальник проводиться на підставі статистичних даних, оприлюднених Держкомстатом шляхом оцінки тенденцій розвитку галузі на базі розрахунку показника рентабельності діяльності за певний проміжок часу з наступним його рейтингуванням.

При першій появі клієнта в Банку кредитний експерт визначає відповідність клієнта цільовій аудиторії за кредитним продуктом (відновлювальна кредитна лінія, невідновлювальна кредитна лінія, овердрафт, строковий кредит) та мету отримання кредиту. Ознайомлює його з умовами кредитування та витратами на оформлення договорів та отримання кредиту, проводить співбесіду про діяльність клієнта та з'ясовує, яке майно може надати клієнт для забезпечення кредиту.

При згоді потенційного позичальника з умовами кредитування Банку він надає документи, які поділяються на дві групи:

- перша – документи, необхідні для розгляду кредитної заявки та прийняття рішення за кредитом;
- друга – для оформлення договорів та надання кредиту після прийняття Банком позитивного рішення щодо кредитування.

Проведення оцінки кредитоспроможності позичальника є основним етапом банківського кредитування. Оскільки нездатність виконати зобов'язання однією стороною (позичальником) може вплинути на

можливості виконати зобов'язань іншою стороною – банком.

Клієнти можуть погашати заборгованість тільки згідно зі своїми фінансовими можливостями. Видача занадто великих кредитів у порівнянні з кредитоспроможністю клієнта призведе і клієнта, і банк до складної ситуації.

Кредитні операції є специфічними, оскільки банк може зазнати фінансових втрат у цих операціях, якщо клієнт не буде здатним виконати свої зобов'язання. Тому основний підхід до оцінювання кредитоспроможності повинен базуватися на оцінці майбутніх доходів клієнта (аналіз грошових потоків) та можливості цих доходів покривати зобов'язання клієнта банку.

Визначення кредитоспроможності, як базової характеристики для встановлення можливості кредитних відносин, набуває особливої ролі в період кризових явищ в економіці.

Для досягнення об'єктивної оцінки фінансово-господарської діяльності позичальника показники аналізуються в динаміці якнайменше за три останні звітні дати.

При вивченні фінансового стану позичальника аналізуються грошові потоки за рахунками позичальника якнайменше за останні три місяці. По підприємствах із сезонним характером виробництва проводиться аналіз якнайменше за останні 12 місяців.

При оцінці фінансового стану в обов'язковому порядку аналізується забезпеченість позичальника власними коштами та їх питома вага в заході, на який потрібен кредит.

Аналіз фінансового стану позичальника передбачає детальне вивчення складу дебіторської заборгованості, довгострокових та поточних зобов'язань (у тому числі кредиторської заборгованості), сум, строків їх виникнення, очікуваних (договірних) строків взаєморозрахунків. Обсяги дебіторської заборгованості та товарів (готової продукції) повинні порівнюватися з обсягами зобов'язань (в т.ч. кредиторської заборгованості). При цьому здійснюється аналіз відповідності очікуваних строків повернення дебіторської заборгованості зі строками сплати кредиторської

заборгованості.

Кількісна та якісна оцінки, як складові оцінки кредитоспроможності позичальника, проводяться з використанням діючої у банку методики оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи.

Кількісна оцінка визначає ступінь достатності первинного джерела погашення затребуваного обсягу кредитування – виручки від реалізації, чистого прибутку.

Якісна оцінка характеризує:

- репутацію потенційного позичальника у діловому світі: його позицію на ринку, кредитну історію в комерційних банках, якість роботи з покупцями та постачальниками, ступінь легалізації бізнесу;

- якість менеджменту, яка визначається компетентністю, рівнем освіти, згуртованістю команди менеджерів, що керують підприємством.

Застосування якісних критеріїв дозволяє знизити чи підвищити фінансову оцінку або залишити її значення без змін.

На підставі отриманих результатів кількісної та якісної оцінок визначається оцінка кредитоспроможності позичальника.

Врахування галузевих особливостей діяльності позичальника на етапі проведення оцінки його кредитоспроможності визначається в наступній послідовності:

1. аналіз рентабельності діяльності галузі (ВЕД) за певний проміжок часу (п'ять років);

2. визначення рейтингу рентабельності діяльності галузі (ВЕД) (всередині числового ряду);

3. визначення рейтингу рентабельності діяльності позичальника у порівнянні з рейтингом рентабельності діяльності галузі (ВЕД) його приналежності;

4. визначення коригуючої поправки, як різниці рейтингових оцінок рентабельності діяльності позичальника та галузі його приналежності;

5. коригування оцінки кредитоспроможності позичальника.

В рамках запропонованого підходу до врахування галузевих особливостей кредитний рейтинг позичальника слід розраховувати як суму бальної оцінки (визначається згідно з діючою методикою банку) та коригуючої поправки (розраховується як різниця рейтингових оцінок рентабельності діяльності позичальника (RCP_i^j) та галузі (RIP_i^j) на певну дату.

Для розрахунку рейтингової оцінки рентабельності діяльності галузі економіки пропонується використовувати підхід з інтегральним значенням у 10 балів (формула (1.1)) [32]:

$$RIP_i^j = \frac{IP_i^j - IP_i^{\min}}{IP_i^{\max} - IP_i^{\min}} \cdot 10 \quad (1.1)$$

де RIP_i^j –рейтингова оцінка рентабельності діяльності i -ї галузі економіки на j -ту дату;

IP_i^j – рентабельність діяльності i -ї галузі економіки на j -ту дату;

IP_i^{\min} , IP_i^{\max} – мінімальне та максимальне значення рентабельності діяльності i -ї галузі економіки за аналізований період.

У відповідності до запропонованого підходу встановлюється комбінація виправлень/коригувань кредитного рейтингу позичальника.

Результати коригування кредитного рейтингу позичальника на прикладі методики оцінки фінансового стану позичальника – юридичних осіб ПАТ „Банк” представлено в таблиці 1.5 [30].

Наступним етапом запропонованого підходу є встановлення коефіцієнту заставного забезпечення.

Саме забезпечення, окрім ефективної оцінки кредитоспроможності

позичальника, є одним із факторів зниження кредитного ризику.

Таблиця 1.5 – Комбінації виправлень/коригувань рейтингової оцінки позичальника

Клас позичальника	Кількість набраних балів	Комбінації виправлень рейтингової оцінки позичальника	
		Діапазон коригуючої поправки	
		+ [0-10]	- [0-10]
А	200 – 240	А	Б
Б	150 – 195	А	В
В	95 – 145	Б	Г
Г	20 – 90	В	Д
Д	0 – 15	Д	Д

Питання достатності та якості забезпечення загострились у період сучасних економічних умов функціонування банківської системи, який характеризується збільшенням ймовірностей втрати позичальником можливості виконання своїх кредитних зобов'язань.

Під забезпеченням слід розуміти спосіб страхування банку від ризику неповернення клієнтом кредитних ресурсів та несплати процентів за ними.

Ринкова вартість предмету застави визначається, у відповідності до вимог кредитної політики банку, кредитним експертом або підставі звіту незалежного, акредитованого Банком, оцінювача.

На цьому етапі визначається можливість прийняття Банком у заставу того чи іншого забезпечення. Проводиться перевірка забезпечення на:

- відповідність вимогам банківського продукту;
- відсутність обмежень правового характеру та обмежень Банку на проведення угод з даним видом майна.

проведення угод з даним видом майна.

Вибір забезпечення проводиться з урахуванням цінності даного майна для клієнта (важливість запропонованого майна для безперервного ведення бізнесу та проблематичність придбання аналогічного майна) і терміну та суми кредиту. Терміни погашення повинні бути пов'язані з економічною цінністю майна, що надається у заставу. Так, наприклад, зважаючи на те, що середній термін експлуатації автомобіля може бути оцінений у 5 – 10 років –

немає сенсу надавати кредитні кошти під таку заставу на більший період, оскільки ліквідаційна вартість майна буде нижчою наприкінці фінансового періоду.

Банк є кредитором грошового потоку, а не активів. До того ж, стягнення та реалізація забезпечення за позикою завжди приносить додатковий ризик та витрати часу, що завжди має негативний фінансовий вплив.

Тому, визначення необхідного розміру забезпечення по кредиту, тобто визначення співвідношення „кредит – застava”, вирішує цілий комплекс завдань та поєднує між собою всі елементи банківського кредитування.

Визначення співвідношення „кредит – застava” дозволить реально оцінювати діяльність суб’єктів господарювання та виявляти можливість загрози неповернення позики.

Деталізуємо послідовність визначення коефіцієнту заставного забезпечення:

1. аналіз рентабельності діяльності галузі (ВЕД) за певний проміжок часу (п’ять років);
2. визначення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора по кожній галузі (ВЕД);
3. визначення очікуваних втрат кредитора, виходячи з ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора;
4. визначення коефіцієнта заставного забезпечення галузі (ВЕД).

Для визначення ймовірності настання несприятливих подій для кредитора пропонується використовувати розрахунок дисперсії (формула (1.2)), з наступним визначення коефіцієнта варіації (формула (1.3)), використовуючи для цього статистичні дані рівнів рентабельності ВЕД за п’ять років.

$$D = \sum (x - \bar{x})^2 \cdot P_n \quad (1.2)$$

де D – дисперсія;

x – очікуване значення для кожного випадку спостереження;

\bar{x} – середнє очікуване значення;

n – число випадків спостереження (частота);

Pn – ймовірність випадку.

$$CV = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\% \quad (1.3)$$

де CV – коефіцієнт варіації, %;

σ – середнє квадратичне відхилення;

\bar{x} – середнє очікуване значення.

Розрахунок очікуваних втрат кредитора (формула (1.4)) [158]:

$$PR = p(A) \cdot S + pA(B) \cdot r \cdot S \cdot T + pAB(C) \cdot V \quad (1.4)$$

де PR – очікувані втрати кредитора, грош. од.;

p – ймовірність настання несприятливої події для кредитора (заставоутримувача);

S – сума наданого кредиту, грош. од.;

r – процентна ставка за користування кредитом, у частках одиниці;

T – кількість платіжних періодів (місяців, років);

V – витрати на стягнення боргу, грош. од.

Приймаємо, що для розрахунку очікуваних втрат кредитора ймовірності несплати відсотків за кредит ($p(A)$), неповернення основної суми боргу ($p(B)$) та звернення позову стягнення ($p(C)$) є умовно залежними між собою та, у своєму поєднанні, складають загальну ймовірність настання

несприятливих подій для кредитора $p(ABC)$.

Використовуючи формулу (1.5) [139] проводиться розрахунок нижньої межі заставного забезпечення на основі даних про ймовірність настання несприятливих подій для кредитора:

$$K_{зз} = 1 / (1 - \frac{PR}{S}) \quad (1.5)$$

де $K_{зз}$ – коефіцієнт заставного забезпечення по кредиту, у частках одиниці;

S – сума наданого кредиту, грош. од.

Для ілюстрації запропонованого підходу щодо визначення коефіцієнту заставного забезпечення проведено розрахунки на базі статистичних даних рентабельності діяльності за галузями економіки (ВЕД), взятих за період 2004-2009 рр. (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Рентабельність діяльності в розрізі окремих ВЕД в Україні за 2004–2009 рр., %

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	7,30	9,20	6,90	14,00	9,02	9,26
Промисловість	1,90	2,90	3,10	3,10	0,56	-1,66
Будівництво	0,60	0,30	1,00	0,40	-6,10	-5,68
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,70	3,80	2,60	4,20	-2,42	-1,18
Транспорт та зв'язок	5,60	6,50	4,50	4,80	0,14	2,83

Для розрахунку коефіцієнта заставного забезпечення використовуються дані коефіцієнта варіації рентабельності діяльності ВЕД. З метою збереження економічного змісту розрахунку коефіцієнта варіації рентабельності діяльності, як бази для визначення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора, верхня межа коефіцієнта варіації

дорівнює 99 % [124].

У зв'язку з некоректністю прогнозування ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора, спираючись на експертну оцінку, для розрахунків приймаємо, що ймовірності неповернення основної суми боргу, несплати відсотків за кредит та ймовірність стягнення знаходять у рівній пропорції один до одного та у свої сумі складають загальну ймовірність настання несприятливих подій для кредитора. Результати розрахунків наведено у табл. 1.7.

Таблиця 1.7 – Розрахунок коливань рентабельності діяльності за видами економічної діяльності за 2004 – 2009 рр.

ВЕД	\bar{x} , %	$(x_{max} - \bar{x})^2$	$(x_{min} - \bar{x})^2$	D	G	V , %
Період 2004 – 2008 рр.						
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	9,28	0,22	0,06	0,0006	0,0236	25,47
Промисловість	2,32	0,01	0,03	0,0001	0,0091	39,39
Будівництво	-0,76	0,03	0,29	0,0006	0,0251	-330,85*
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,18	0,04	0,21	0,0005	0,0224	102,69*
Транспорт та зв'язок	4,30	0,05	0,18	0,0004	0,0212	49,31
Період 2005 – 2009 рр.						
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	9,68	0,19	0,08	0,0005	0,0230	23,73
Промисловість	1,60	0,02	0,11	0,0003	0,0175	109,65*
Будівництво	-2,02	0,09	0,17	0,0005	0,0227	-112,38*
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,40	0,08	0,14	0,0004	0,0211	150,78*
Транспорт та зв'язок	3,74	0,08	0,13	0,0004	0,0204	54,62

Примітки:

* – верхня межа коефіцієнта варіації дорівнює 99, 0 %:

\bar{x} – середнє значення рентабельності діяльності, %;

x_{max} – максимальне значення рентабельності діяльності за аналізований період;

x_{min} – мінімальне значення рентабельності діяльності за аналізований період;

D – дисперсія;

σ – середньоквадратичне відхилення;

V – коефіцієнт варіації, %.

Проілюструємо даний підхід до оцінки критичного рівня забезпечення по кредиту, використовуючи коефіцієнт заставного забезпечення та ймовірність настання несприятливих подій для кредитора на прикладі промисловості. Так, ймовірність настання несприятливих подій для кредитора за 2004-2008 рр. по промисловості становить 39,39%, в тому числі:

- ймовірність неповернення основної суми кредиту – 13,13 %;
- ймовірність невиконання відсотків за кредит – 13,13 %;
- ймовірність стягнення – 13,13 %.

Тоді, розрахунок потенційного ризику кредитора, за умови відсоткової ставки за кредит у 20 %, матиме вигляд:

$$0,13 + 0,13 \cdot 0,20 + 0,13 = 0,288$$

Критичний рівень співвідношення кредит-застава (точка g) становить:

$$K_{зз} = 1 / \left(1 - \frac{0,288}{1} \right) = 1,41.$$

Розрахункові значення співвідношення „кредит – застава” для промисловості наведено: за період за 2004 – 2008 рр. у табл. 1.8, за період 2005 – 2009 рр. у табл. 1.9.

Таблиця 1.8 – Розрахунок $K_{зз}$ для промисловості за 2004 – 2008 рр.

№ п/п	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	$K_{нз}$	$K_{зз}$
1.	10,00	39,39	27,57	0,72	1,38
2.	12,00		27,83	0,72	1,39
3.	15,00		28,27	0,72	1,39
4.	18,00		28,62	0,71	1,40
5.	20,00		28,88	0,71	1,41
6.	22,00		29,15	0,71	1,41
7.	25,00		29,54	0,70	1,42
8.	28,00		29,93	0,70	1,43
9.	30,00		30,20	0,70	1,43
10.	40,00		31,51	0,68	1,46

Виходячи з отриманих результатів бачимо, що за 2005-2009 рр.

відбулися значні зміни у розвитку промисловості. Про це свідчить збільшення потенційного ризику кредитора – він зріс більше, ніж у два рази за 2004-2008 рр. Потенційний ризик кредитора та коефіцієнт заставного забезпечення змінюються пропорційно до зміни процентної ставки по кредиту. В середньому потенційний ризик кредитора, при розглянутих можливих процентних ставках від 10 % до 40 % становить 72,60 %, а коефіцієнт заставного забезпечення, відповідно, складає 3,65.

Таблиця 1.9 – Розрахунок коефіцієнтів заставного забезпечення для промисловості за 2005-2009 рр.

№ п/п	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	<i>Кпз</i>	<i>Кзз</i>
1.	10,00	99,00	69,30	0,31	3,26
2.	12,00		69,96	0,30	3,33
3.	15,00		71,05	0,29	3,45
4.	18,00		71,94	0,28	3,56
5.	20,00		72,60	0,27	3,65
6.	22,00		73,26	0,27	3,74
7.	25,00		74,25	0,26	3,88
8.	28,00		75,24	0,25	4,04
9.	30,00		75,90	0,24	4,15
10.	40,00		79,20	0,21	4,81

Реалізацію запропонованого підходу визначення розміру застави по галузевому фактору представлено в табл. 1.10 [31].

Таблиця 1.10 – Коефіцієнт заставного забезпечення за видами економічної діяльності для позичальника класу А

ВЕД	Діюча практика (середній діапазон)	Запропонований підхід *	
		2004 – 2008 рр.	2005 – 2009 рр.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2,00 – 3,00	1,23	1,21
Промисловість		1,41	3,65
Будівництво		3,65	3,65
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку		3,65	3,65
Транспорт та зв'язок		1,57	1,67

Примітки:

* – процентна ставка по кредиту – 20 %.

При діючій практиці банківського кредитування загальна вартість застави у відношенні до суми кредиту становить не менше 2. Запропонований підхід дозволяє при визначенні загальної вартості застави у відношенні до суми кредиту враховувати галузеві особливості діяльності позичальника. Відповідно проведених розрахунків співвідношенні „кредит – застава” при процентній ставці по кредиту 20 % за ВЕД на 2009 р. становить:

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство – не менше 1,21;
- промисловість – не менше 3,65;
- будівництво – не менше 3,65;
- торгівля – не менше 3,65;
- транспорт та зв'язок – не менше 1,67.

Підхід до визначення співвідношення «кредит – застава» дає можливість банку не тільки контролювати рівновагу бізнесу позичальника, але й формувати якісний кредитний портфель.

Якісна оцінка кредитоспроможності та встановлення реального кредитного рейтингу позичальника дозволяють визначити коефіцієнт заставного забезпечення, враховуючи при цьому розвиток економічних процесів у галузевому аспекті. Зазначений підхід дозволить досягти узгодження інтересів кредитора і позичальника та забезпечити формування якісного кредитного портфелю, запобігаючи галузевому ризику.

Аналіз банківської практики свідчить, що виникнення простроченої заборгованості у більше, ніж половини проблемних боржників спричинили тимчасові або довгострокові фінансові труднощі, викликані зниженням виручки, зміною зовнішніх факторів та недостатнім рівнем кваліфікації кредитних працівників. Тому виникає необхідність у проведенні банками більш жорсткого контролю (моніторингу) за якістю позичальника та виконанням ним усіх умов кредитного договору, з метою своєчасного застосування ефективних заходів для мінімізації кредитного ризику.

Для попередження можливих ризиків неповернення кредиту

здійснюється кредитний моніторинг. Він включає в себе безперервне, послідовне та систематичне спостереження й аналіз діяльності учасників економічних відносин.

Основними правилами організації моніторингу кредитних операцій є:

1. дотримання принципів кредитування (строковості, повернення, платності, забезпеченості, цільового використання);
2. аналіз змін фінансово-господарської діяльності позичальника;
3. контроль за виконанням умов кредитного договору;
4. контроль за виконанням договору забезпечення по кредиту та станом заставного майна;
5. виконання інших умов кредитного договору.

За умов відсутності загальноприйнятих нормативів проведення кредитного моніторингу, банки самостійно, на свій розсуд, встановлюють власну систему моніторингу кредитних операцій.

З метою мінімізації кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфелю банку запропоновано проводити більш детальний аналіз середовища існування позичальника та його залежності від тенденцій розвитку галузі.

Організація моніторингу передбачає наявність методичного забезпечення, збір та аналіз інформації, аналіз дотримання та виконання умов кредитного договору (рис. 1.5).

Особливостями запропонованої послідовності проведення моніторингу кредитної операції є поглиблення збору інформації, за рахунок аналізу сфери діяльності позичальника, з точки зору тенденцій розвитку галузі.

Контроль (переоцінка класу позичальника) проводиться щоквартально, станом на перше число кварталу.

При укладанні кредитного договору визначаються та обумовлюються цілі, на які можливе використання коштів. Дотримання цільової спрямованості позики підтверджується використанням фінансових документів, укладених договорів з господарської діяльності, бізнес-плани,

техніко-економічні обґрунтування та інше.

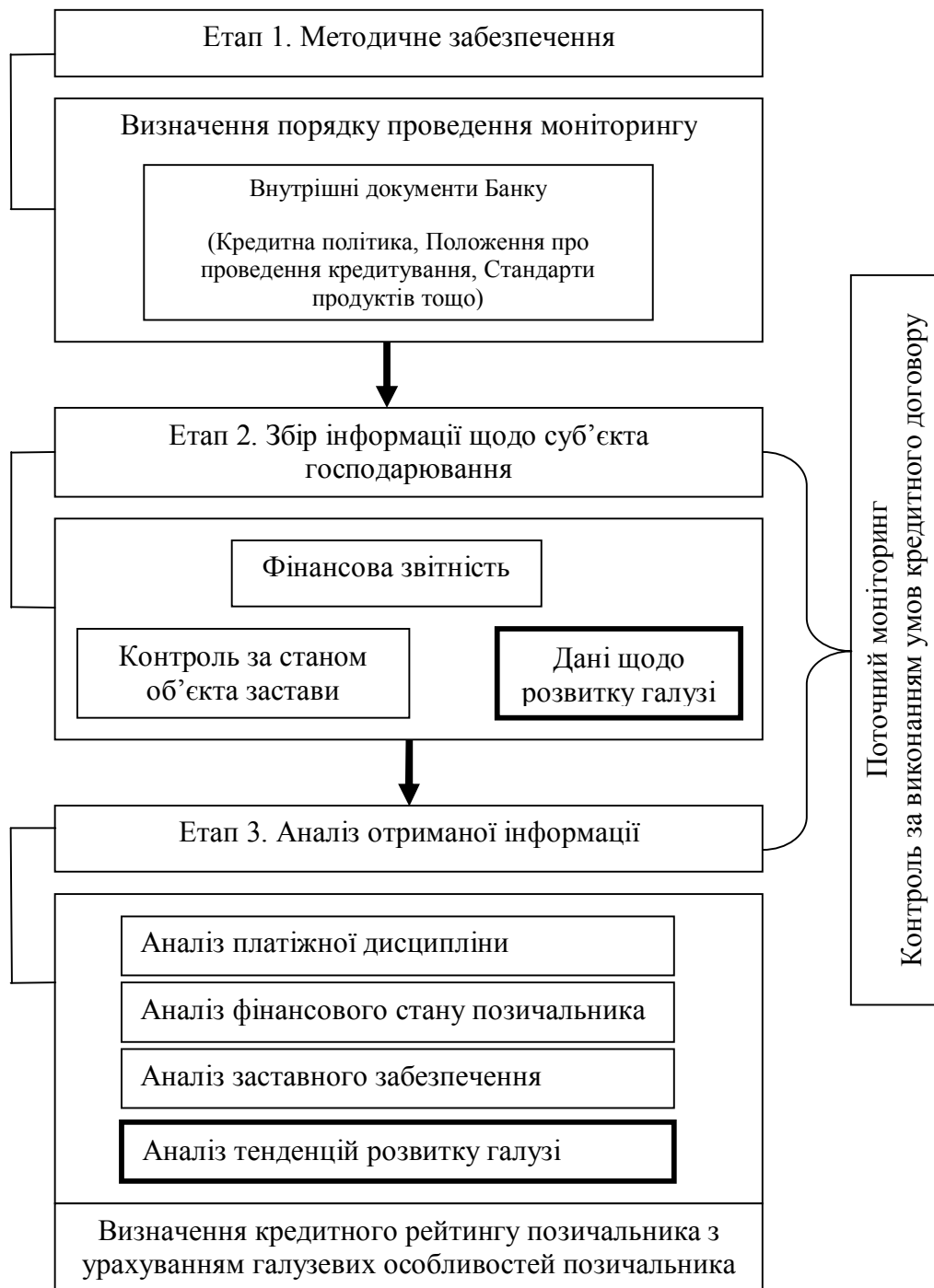

Рисунок 1.5 – Схема проведення моніторингу кредитної операції

Незалежно від виду діяльності та мети кредитування, аналіз фінансово-економічного стану клієнта зводиться до дослідження рівноваги його бізнесу.

Метою такого дослідження є отримання уявлення про:

- структуру кінцевих власників бізнесу та принципи управління;

- схеми ведення господарської діяльності;
- наявність пов'язаних осіб та ступінь взаємодії між ними;
- структуру активів та зобов'язань бізнесу, ліквідність бізнесу;
- фінансові результати діяльності, рентабельність та ефективність діяльності;
- перспективи розвитку діяльності клієнта;
- потенційно можливі ризики.

Аналіз фінансово-економічного стану та кредитоспроможності клієнта відбувається на базі:

- фінансової звітності підприємств: форм № 1 „Баланс”, № 2 „Звіт про фінансові результати”, № 3 „Звіт про рух грошових коштів”;
- фінансових даних внутрішнього обліку клієнта (управлінські дані).

Мета моніторингу фінансового стану позичальника полягає у періодичній перевірці поточного фінансового стану клієнта. Моніторинг відбувається під час проведення періодичного фінансового аналізу, з метою визначення класу позичальника та формування відповідного резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями (згідно з вимогами Національного банку України).

Аналіз фінансового потенціалу позичальника, його кредитоспроможності, власних коштів проводиться на підставі даних офіційної регулярної фінансової звітності з урахуванням періодичності, встановленої вимогами кредитного договору.

Невід'ємною складовою процесу моніторингу є контроль за збереженням об'єкта застави, який передбачає своєчасне отримання достовірної інформації про склад та вартість наявних предметів застави; відстеження ринкової кон'юнктури з метою можливого продажу предмету застави та нагляд дотриманням заставодавцем умов договору.

Проведення моніторингу кредитної операції дає змогу банку досягти головної мети кредитної політики щодо зменшення кредитних ризиків, забезпечити діючий та оперативний контроль за дотриманням процедури

банківського кредитування, а також конкретизувати кінцеві цілі та способи досягнення ефективності проведення банківського кредитування.

Впровадження підходу до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника дозволить якісно реалізовувати принципи банківського кредитування та, враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування запропонованого підходу у вітчизняній практиці банківського кредитування.

1.2.2 Банківський механізм стимулювання інвестицій в основний капітал та кредитування приватного сектору в економіці України

Рівень реалізації інтелектуальних можливостей суспільства в економіці країни характеризується системою показників економіки знань. Одним з таких показників є індекс економічного та інституційного режиму (Economic and Institutional Regime Index – EIRI), що дає загальну характеристику умов розвитку економіки і суспільства [193]. Цей показник комплексний і розрахунок його значення залежить від значень багатьох індикаторів, які визначені робочою групою Світового Банку в рамках спеціальної програми «Знання для розвитку».

Банківська система країни здатна в певній мірі впливати на деякі з цих індикаторів, стимулюючи тим самим процес розбудови економіки знань – найбільш прогресивної системи економічних відносин сьогодення. Зокрема такими індикаторами є: валові інвестиції в основний капітал (Gross Capital Formation – GCF) та внутрішній кредит приватному сектору (Domestic Credit to Private Sector – DCPS). Перший характеризує частину ВВП, що відноситься до витрат на інвестиції в розвиток провідних галузей економіки

країни. Другий – частину ВВП, що відноситься до витрат на фінансове забезпечення внутрішнього приватного сектора (позики, комерційні кредити, і т.д.). Дослідження можливостей змін в банківській системі України, здатних вплинути на підвищення значень цих індикаторів, має за мету створення теоретичної основи банківського механізму стимулювання розбудови економіки знань.

Спираючись на загальну структуру банківського механізму, представлену в роботі [107], ми сприймаємо його як систему, основу якої утворюють три взаємопов'язані ланки: управління організацією банківської системи, управління банківською діяльністю, управління банківським персоналом. Стосовно економіки знань принцип дії банківського механізму полягає у прагненні підвищити значення показників рівня її розвитку для країни (регіону) через форми реалізації цих ланок. Міру впливу банківської системи на індикатори інвестиції в основний капітал та внутрішнього кредиту приватному сектору визначає наявність та ефективність певних форм реалізації складових ланок зазначеного механізму.

Характеристику впливу банківської системи на значення індикатору інвестицій в основний капітал ми пропонуємо визначати на основі показника IB_{gcf} (Influence of the Banking on GCF). Цей показник визначає, наскільки динаміка кредитів юридичним особам в кредитно-інвестиційному портфелі банків країни відповідає динаміці інвестицій в основний капітал відносно загального обсягу ВВП. Розрахунок IB_{gcf} здійснюється за формулою 1.6:

$$IB_{gcf} = \frac{CBL_{cp}}{CBL_{cp} + \sqrt{\left(CBL_{cp} - \frac{CBL_{pp} \cdot GCF_{cp}}{GCF_{pp}}\right)^2}} \quad (1.6)$$

де CBL_{cp} – банківські кредити юридичним особам за поточний період (Corporate Banks Loans for the current period);

CBL_{pp} – банківські кредити юридичним особам за попередній період (Corporate Banks Loans for the previous period);

GCF_{cp} – валові інвестиції в основний капітал поточного періоду
(Gross Capital Formation for the current period);

GCF_{pp} – валові інвестиції в основний капітал попереднього періоду
(Gross Capital Formation for the previous period).

У формулі (1.6) змінна CBL_{cp} представляє собою середнє значення питомої ваги банківських кредитів юридичним особам у загальному кредитно-інвестиційному портфелі банків країни за рік, для якого проводиться розрахунок IBgcf; CBL_{pp} – це аналогічне значення за попередній рік. Змінна GCF_{cp} представляє собою відношення інвестицій в основний капітал до ВВП за рік, для якого проводиться розрахунок IBgcf; GCF_{pp} – це аналогічне значення за попередній рік.

Адекватність формули (1.6) була перевірена на основі використання даних, представлених в таблиці 1.11

Таблиця 1.11 – Вхідні дані для розрахунку IBgcf та IBdcp

Рік	ВВП (млрд. грн.) [85]	Обсяг інвестицій в основний капітал (млрд. грн.) [53]	Обсяг операцій із рефінансув ання банків (млрд. грн.) [130]	Середнє значення кредитно- інвестиційног о портфеля банків країни (млрд.грн.) [119]	Середнє значення банківських кредитів юридичним особам (млрд.грн.) [119]	Середнє значення банківських кредитів фізичним особам (млрд.грн.) [119]
2005	441,5	93,1	12,0	125,5	78,3	23,2
2006	544,2	125,3	8,3	195,0	112,1	52,6
2007	720,7	188,5	2,5	342,2	180,9	109,3
2008	948,1	233,1	169,5	577,4	303,7	195,5
2009	914,7	151,8	64,4	674,0	368,7	234,7
2010	1094,6	171,1	5,2	631,8	396,6	191,9

Результати розрахунку показника IBgcf та динаміку його зміни за попередні роки представлено на рис. 1.6. Економічна сутність цих результатів полягає в тому, що наближення IBgcf до одиниці означає посилення орієнтації банківської системи України на інвестування підприємств, які відіграють ключову роль в національній економіці.

Навпаки, наближення ІВgcf до нуля вказує на невідповідність розміщення банківських активів державній політиці по інвестиційним пріоритетам. Розглянемо елементи банківського механізму та форми їх реалізації, які здатні віддалити ІВgcf від 0 і наблизити до 1.

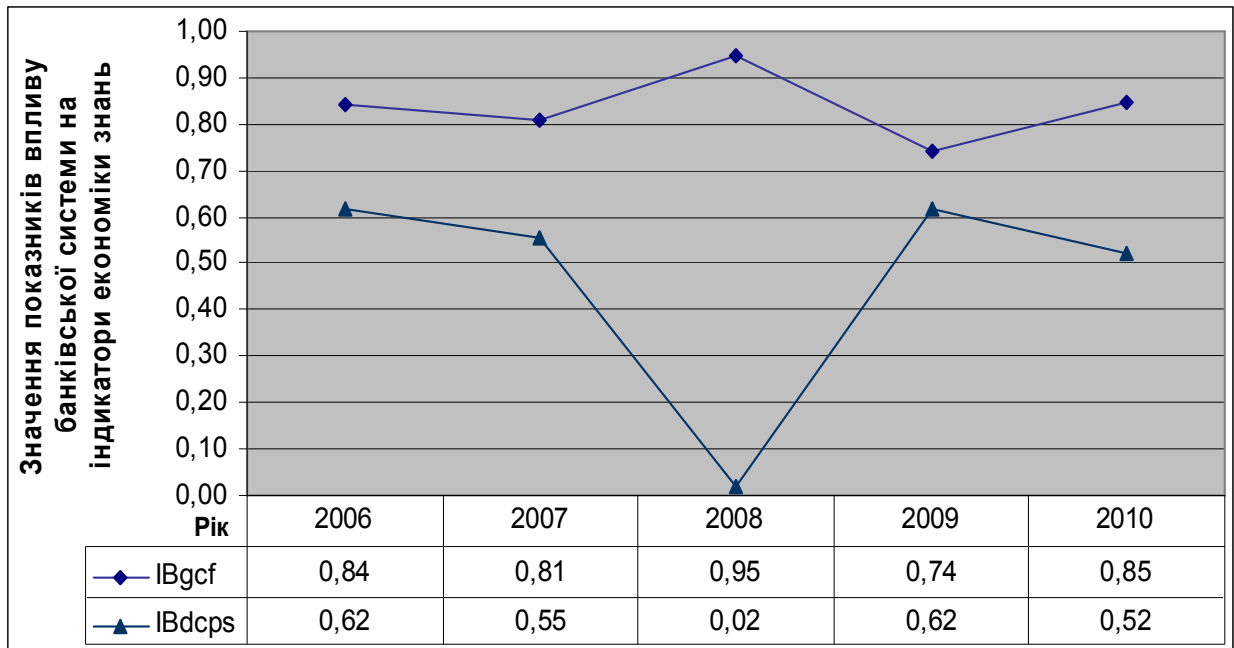

Рисунок 1.6 – Динаміка значень показників ІВgcf та ІВdсps

Першим елементом підвищення ІВgcf в банківському механізмі (в ланці управління організацією банківської системи) є такий, форма реалізації якого полягає в: зміщенні пріоритетів з короткострокового позичання коштів підприємствам під заставу на довгострокове кредитування інвестиційних проектів, в яких платіжні зобов'язання забезпечуються грошовими доходами від функціонування цих проектів та активами, що з ними пов'язані.

Досягнення цієї мети вимагає наявності в банках надійної схеми прийняття рішень стосовно технічної та економічної життєздатності перспективних проектів зі створення нових та модернізації існуючих підприємств. Якість рішень пов'язана з рівнем застосування експертних знань в предметній області кожного з проектів, що аналізується. При цьому

інвестиційна привабливість проектів повинна прийматись на основі співставлення економічних і стратегічних аспектів.

Економічна складова оцінки проектів включає такі загальні фактори, як: оптимальний обсяг інвестицій, дохідність проекту, фінансова участь ініціатора проекту, ступінь контролю банку над проектом, репутація ініціатора проекту, участь у проекті рекомендованих банком організацій, якість маркетингу. Стратегічна складова пов'язана з фінансуванням банками проектів з високою соціальною та політичною значимістю, які відповідають їхнім стратегічним інтересам [167].

Як показує експертна оцінка, інтенсивність проектного фінансування в банках України стримує надмірний суб'єктивізм в економічній складовій оцінки проектів, виконання вимог якої є здебільшого вирішальним. Він пов'язаний з необхідністю залучення різнопрофільних фахівців (інженерів, геологів, екологів і т. д.) для поглибленої оцінки перспектив підприємств різних галузей і бізнес-спрямування. Така оцінка вимагає застосування складних методів фінансового моделювання: дохідного (методи DCF, VBM, APV, DDM), ринкового/порівняльного (аналіз угод, порівняльний аналіз компаній) і витратного підходів. Рівень оплати результатів роботи експертів такого рівня є одним з найвищих і досягти їх прийнятну кількість може виявитись неможливим.

Найкращим підходом до вирішення цього питання, на нашу думку, буде створення загальної експертної системи / інвестиційного аналітика, база знань якої акумулюватиме знання максимальної кількості відповідних експертів. Програмні компоненти цієї системи повинні реалізовувати пошук логічних висновків стосовно бізнес-планів досліджуваних проектів та видавати кінцеві результати разом з детальними поясненнями, яким чином вони були отримані. Остаточне рішення стосовно проекту повинно прийматися відповідальною особою після узгодження об'єктивної економічної та суб'єктивної стратегічної складових оцінки, або їхнього неузгодження з обов'язковою фіксацією причин.

Другим елементом підвищення IBgcf в банківському механізмі є банківські методи в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в ефективній організації методів забезпечення банківських операцій з фінансування проектів розвитку підприємств провідних галузей економіки.

Специфіка цієї форми кредитування визначається тим, що дотримання гарантій та зобов'язань учасників проекту з виконанням основних етапів інвестиційного циклу покладається на компетенцію банку-кредитора. Зважаючи на масштабність довгострокових інвестиційних проектів можна дійти висновку, що українські банки поодиноці навряд чи будуть здатні фінансувати їх в повній мірі. В цьому контексті прийнятним рішенням буде застосування методу синдикуваного кредитування, згідно якого банк-ініціатор залучає до фінансування проекту інші банки (вітчизняні та закордонні). При цьому утворюється банківський синдикат, який фінансує етапи реалізації проекту через надання спільних – синдикуваних кредитів, диверсифікуючи тим самим пов'язані з ним ризики.

Відсоток по синдикуваному кредиту нараховується, як правило, по плаваючій процентній ставці. Така ставка встановлюється за бажанням позичальника на період від 1 до 6 місяців на базі ставки ЛБОР. Кредитний портфель проекту може включати в себе позики, різні за характером та умовами надання: забезпечені і незабезпечені, короткострокові і довгострокові, одні види кредитів можуть бути субординовані по відношенню до інших і т.д. [167].

Третім елементом підвищення IBgcf в банківському механізмі є забезпечення розвитку банківської діяльності в ланці управління банківською діяльністю. Форма його реалізації полягає в підвищенні якості та конкурентоспроможності банківських послуг з проектного фінансування та відповідних банківських продуктів – способів проведення операцій з надання цих послуг споживачам. Ці банківські продукти поділяються на дві основні категорії: боргові та дольові (пайові). До боргових продуктів можна

віднести: фінансовий лізинг, інвестування в статутний капітал, емісію облігацій, комерційні кредити, факторинг, форфейтинг. Способи проведення операцій дольового фінансування здійснюється через придбання акцій та дольової участі в уставному капіталі підприємств, що реалізують проекти.

Банківські продукти проектного фінансування боргової та дольової категорій в різній мірі стимулюють підприємства до використання наявних у країні вільних грошових коштів, що знаходяться в банківських установах, для направлення їх в інвестиційні проекти. Стосовно боргових продуктів, то їх застосування в Україні здебільшого залежать від того, якими варіантами зниження ризиків інвесторів володіють самі підприємства. Зокрема, стосовно фінансового лізингу та інвестування в статутний капітал (найбільш поширених в Україні) загальна сума кредиту обмежена розмірами забезпечення, виставленого позичальником. В результаті кредит видається зазвичай у кілька разів менше загальних активів підприємства, що обмежує можливості підприємства в отриманні достатнього обсягу позикових коштів. Інші ж продукти боргового кредитування (емісії облігацій, комерційних кредитів, факторингу, форфейтингу і т.д.) в Україні майже не використовуються внаслідок наявності завищених ризиків для інвесторів через недостатній рівень розвитку фондового ринку банківських та страхових послуг.

Зважаючи на наведені факти можна зробити висновок, що для економіки України більш прийнятними є банківські продукти проектного фінансування дольової категорії, згідно яким банки отримують частину пакету акцій або частину статутного капіталу підприємства, яке здійснює управління об'єктом інвестиційної діяльності. Привабливість створення такої проектної компанії полягає в тому, що отримання проектного кредиту відображається на балансі даної компанії, а не на балансі її засновників, які б не хотіли цією операцією погіршувати свій фінансовий стан. Акцент на реалізації саме цієї категорії банківських продуктів, на нашу думку, відіграватиме роль найбільш вагомому стимулу до використання

підприємствами можливостей проектного фінансування банківської системи країни і, загалом, до активного зрощування банківської і промислової сфери.

Характеристику впливу банківської системи на індикатор внутрішнього кредиту приватному сектору ми пропонуємо визначати на основі показника $IBdcps$ (Influence of the Banking on DCPS). Цей показник визначає, наскільки динаміка кредитів фізичним особам в кредитно-інвестиційному портфелі банків країни відповідає динаміці чистих внутрішніх кредитів приватному сектору відносно ВВП. Чисті внутрішні кредити приватному сектору – це чисті кредити, які надаються Національним банком приватному сектору переважно через рефінансування комерційних банків [135]. Зважаючи на це визначення розрахунок $IBdcps$ пропонується здійснювати за формулою 1.7:

$$IBdcps = \frac{PBC_{cp}}{PBC_{cp} + \sqrt{\left(PBC_{cp} - \frac{PBC_{pp} \cdot BR_{cp}}{BR_{pp}}\right)^2}} \quad (1.7)$$

де PBC_{cp} – банківські кредити приватному сектору за поточний період (Private Banks Credits for the current period);

PBC_{pp} – банківські кредити приватному сектору за попередній період (Corporate Banks Loans for the previous period)

BR_{cp} – рефінансування комерційних банків за поточний період (Bank Refinancing for the current period);

BR_{pp} – рефінансування комерційних банків за попередній період (Bank Refinancing for the previous period).

У формулі (1.7) змінна PBC_{cp} представляє собою середнє значення питомої ваги банківських кредитів приватному сектору у загальному кредитно-інвестиційному портфелі банків країни за рік, для якого проводиться розрахунок $IBdcps$; PBC_{cp} – це аналогічне значення за

попередній рік. Змінна BR_{cp} представляє собою відношення загального обсягу операцій з рефінансування НБУ комерційних банків до ВВП за рік, для якого проводиться розрахунок IVd_{cps} ; BR_{pp} – це аналогічне значення за попередній рік.

Адекватність формули (1.7) була перевірена на основі використання даних, представлених в таблиці 1.11. Результати розрахунку показника IVg_{cf} та динаміку його зміни за попередні роки представлено на рис. 1.6. Економічна сутність цих результатів полягає в тому, що наближення IVd_{cps} до одиниці означає підвищення рівня узгодженості політики кредитування приватного сектору між елементами банківської системи країни. Навпаки, наближення IVd_{cps} до нуля вказує на невідповідність застосування комерційними банками коштів, отриманих з фінансової регуляторної системи країни через рефінансування, державним інтересам з розвитку приватного сектору економіки. Розглянемо елементи банківського механізму та форми їх реалізації, які здатні віддалити IVd_{cps} від 0 і наблизити до 1.

Першим елементом підвищення IVd_{cps} в банківському механізмі є функції забезпечення в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в ефективній організації функцій маркетингу, спрямованих на вивчення попиту приватного сектору на банківські кредити. На основі результатів маркетингових досліджень центральним банком країни визначаються обсяги і умови кредитування комерційних банків на наступний період.

В банківській системі України Національний банк відіграє роль «кредитора останньої інстанції» до якого звертаються комерційні банки за кредитами (рефінансуванням) у разі виявлення дефіциту обов'язкових резервів. В результаті прийняття НБУ зобов'язання виконувати функції фінансового донора для комерційних банків у разі їх наближення до стану банкрутства стимулює утворення спрощених – спекулятивних схем ведення банківського бізнесу. Для таких схем характерними рисами є: некерована кредитна експансія, нехтування заходами з управління ризиками, висока

залежність від зовнішніх запозичень, інерційність валютної політики. Домінування спекулятивності в банківській системі призводить до кризових ситуацій, під час прояву яких $IVdcrs$ падає майже до 0 (рис. 1.6).

Покращення ситуації в цьому питанні можна, на нашу думку, внаслідок заміни акценту з апостеріорного методу рефінансування – кредитування по факту виникнення проблем на апріорний – кредитування згідно запланованим обсягам. Базисом цих прогнозів є дослідження попиту приватного сектору на банківські кредити, матеріали для яких доцільно збирати на рівні регіональних відділень комерційних банків у вигляді обов'язкових форм звітності. Планові обсяги потрібно коригувати, враховуючи можливість появи необхідності в проблемному рефінансуванні, на основі статистики відповідних прецедентів.

Другим елементом підвищення $IVdcrs$ в банківському механізмі є банківські методи в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в ефективній організації методів забезпечення операцій з рефінансування центральним банком країни комерційних банків, маючи за мету регулювання грошово-кредитного ринку та управління ліквідністю банківської системи.

Найбільш поширеними методами проведення операцій з рефінансування комерційних банків є: редисконтування векселів, ломбардний кредит (кредит під заставу цінних паперів), операції РЕПО (купівля у комерційних банків цінних паперів на умовах угоди про зворотний їх викуп). Центральний банк встановлює певні вимоги до цінних паперів, які він використовує в процесі кредитування комерційних банків. Він визначає також умови надання кредиту: розмір процентної ставки, ліміт (квоту) кредитування, строки надання кредиту, частку покриття портфеля цінних паперів кредитом і т.д. [120].

Для стимулювання утворення відносин, притаманних економіці знань, для України найбільш дієвим, на нашу думку, є кредитування комерційних банків: в першу чергу, через купівлю і продаж державних цінних паперів

(облігацій, казначейських векселів) у формі угод про зворотний викуп при настанні визначеного часу (РЕПО) і, також, через редисконтування векселів за умови, що вони мають не менше трьох підписів і помірний строк погашення (до шести місяців). Крім того, доцільним буде проведення цільових кредитних аукціонів в яких приймають участь банки з наміром кредитувати підприємства, що здійснюють структурну перебудову, санацію виробництва і потребують державної підтримки.

Третім елементом підвищення ІVdсps в банківському механізмі є забезпечення розвитку банківської діяльності в ланці управління банківською діяльністю. Форма його реалізації полягає в підвищенні якості та конкурентоспроможності банківських послуг з кредитування приватного сектору економіки країни та відповідних банківських продуктів – способів проведення операцій з надання цих послуг споживачам.

Найбільш прийнятна стратегія для досягнення цієї мети, на наш погляд, полягає у позбавленні домінуючої позиції стратегії розширення філіальної інфраструктури для поширення аудиторії кредитування в комерційних банках. На сучасному етапі розвитку банківської справи більш привабливим виглядає використання технологій самообслуговування клієнтів, таких як: РС-банкінг, Internet-банкінг, Mobile- банкінг, SMS-банкінг, WAP- банкінг, Phone-банкінг, Web-банкінг. Ці технології вже присутні на ринку банківських послуг України у вигляді сучасних інформаційних систем. При їх пріоритетному застосуванні комерційний банк матиме нагоду суттєво підвищити якість та конкурентоспроможність своїх кредитних продуктів.

В ідеалі зміна пріоритетів у просуванні банківських продуктів кредитування приватного сектору повинна орієнтуватися на рівень повного самообслуговування клієнтів. Навіть у банківських філіях бажано передбачити відповідні робочі місця та наявність консультантів зі складу персоналу. Такий підхід здатен стимулювати інтерес вітчизняного приватного сектору до кредитних пропозицій банківської системи.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЇ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

2.1 Технології діагностики криз та антикризового управління

2.1.1 Концептуальні засади побудови багаторівневої системи антикризового управління банківською діяльністю

Аналіз впливу світової фінансової кризи на діяльність банків України протягом останніх років дозволив зробити висновок, що сьогодні ще не розроблено ефективного, діючого механізму антикризового управління банківською діяльністю, орієнтованого на прогнозування, подолання, обмеження поширення кризи в банківській системі на всіх її рівнях – макрота мікроекономічному. Незважаючи на велику кількість досліджень [зокрема, 28, 196], істотною прогалиною антикризового управління банківською діяльністю на сучасному етапі є відсутність системності та чіткого окреслення рівнів антикризового управління з визначенням їх видів, інструментів та конкретних цілей. Саме відсутність системності антикризового менеджменту та антикризового регулювання призводить до неврахування взаємозв'язків між елементами системи, до відсутності єдиної спрямованості, а, відповідно, і до невисокої ефективності реалізованих заходів.

З огляду на це, ми вважаємо за необхідне запропонувати концепцію багаторівневого антикризового управління банківською діяльністю. Як відомо, процес недопущення та подолання кризи є не короткостроковим тимчасовим явищем, а являє собою комплексну систему відповідних заходів на рівні окремого банку та антикризового регулювання на рівні відповідальних державних органів. Це дозволяє стверджувати про необхідність формування багаторівневої системи антикризового управління банківською діяльністю (рис. 2.1).

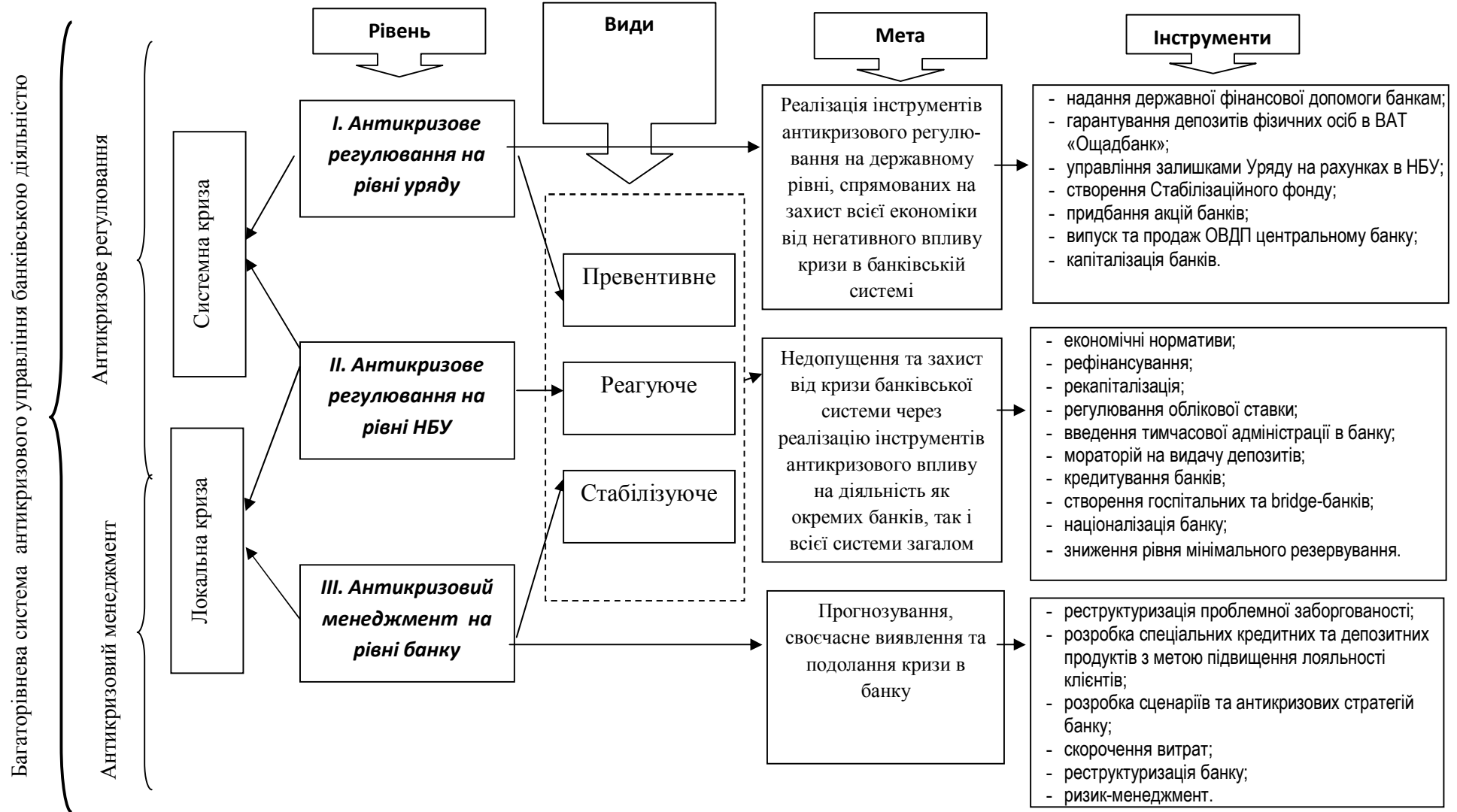

Рисунок 2.1 – Багаторівнева система антикризового управління банківською діяльністю

Важлива роль системного дослідження антикризового управління банківською діяльністю, що включає антикризове регулювання на рівні Уряду та центрального банку і антикризовий менеджмент на рівні банківських установ обумовлена наступним:

1) підтримка стабільності на рівні окремих банків, а також всієї банківської системи;

2) недопущення виникнення кризи в банку, що є серйозним ризиком для діяльності банків-конкурентів, і, відповідно, банківської системи, та разом з тим знижує загальний потенціал розвитку економіки країни;

3) якісне прогнозування та попередження появи банківських криз;

4) розробка стратегії поведінки на випадок настання кризової ситуації в банку та в банківській системі;

5) вчасне застосування інструментів антикризового регулювання та менеджменту в залежності від кризової ситуації, що склалася або прогнозується;

6) ліквідація зовнішніх і внутрішніх ознак виникнення кризи;

7) уникнення банкрутства банківських установ;

8) забезпечення здатності банків до самоорганізації та підтримки стабільності;

9) зменшення негативних наслідків впливу банкрутства банків на загальний стан банківської системи.

Вказані причини, що обумовлюють необхідність реалізації антикризового регулювання та антикризового менеджменту, дозволяють виокремити три основні завдання, які мають бути реалізовані системою антикризового управління банківською діяльністю:

1) попередження кризи;

2) нейтралізація кризи;

3) подолання негативних наслідків кризових явищ та повернення до докризових параметрів діяльності.

Відповідно до кожної з окреслених цілей, пропонується виділити превентивне, реагуюче та стабілізуюче антикризове управління банківською діяльністю.

Як відображено на рис. 2.1, систему антикризового управління банківською діяльністю можна розглядати у двох розрізах:

- 1) в залежності від суб'єкту управління;
- 2) в залежності від глибини кризової ситуації в банківській системі або в окремому банку.

Залежно від суб'єкта антикризового управління банківською діяльністю можна виділити три рівні даної системи:

- 1) антикризове регулювання на рівні Уряду;
- 2) антикризове регулювання на рівні центрального банку;
- 3) антикризовий менеджмент на рівні окремої банківської установи.

Досліджувати заходи, спрямовані на антикризове управління банківською діяльністю, необхідно у взаємозв'язку антикризового менеджменту, який реалізується безпосередньо в банку, та антикризового регулювання, суб'єктами якого є Уряд та НБУ. Банківський антикризовий менеджмент у значній мірі взаємопов'язаний з державним антикризовим регулюванням та визначається його інструментами.

Кожен з елементів системи антикризового управління банківською діяльністю характеризується власними цілями. Так, метою антикризового регулювання на рівні Уряду є реалізація необхідних заходів та інструментів для мінімізації негативного впливу кризи на економіку в цілому.

Мета антикризового регулювання на рівні НБУ полягає у попередженні та захисті від руйнівного впливу кризи всіх банків країни, а його інструменти спрямовуються як на окремі банківські установи, так і на всю банківську систему. У цьому полягає відмінність антикризового регулювання на рівні Уряду та на рівні центрального банку: інструменти орієнтовані не на окремі суб'єкти банківської діяльності, а на всю систему.

Антикризовий менеджмент в банках має на меті триєдину ціль, тобто:

1) своєчасне виявлення кризи, її локалізація; запобігання переходу банку зі стану нормального функціонування у кризовий;

2) швидке реагування на кризу, що виникла, та повернення банку до нормального функціонування, а також мінімізація впливу кризи на його діяльність;

3) подолання наслідків кризи; стабілізація фінансового стану, повернення до нормальної діяльності банку.

Банківська діяльність в Україні являє собою одну з найважливіших фінансово-економічних сфер, а, отже, підтримка стабільності вітчизняної банківської системи є одним з основних завдань державного регулювання. Так, антикризове регулювання діяльності банків необхідне як для ефективного функціонування економіки країни, так і для самих банків: стабільна діяльність банку забезпечує високий рівень довіри до нього з боку клієнтів, що, в свою чергу, сприяє зростанню прибутковості та ефективності банківської діяльності. Державне антикризове регулювання діяльності банків визначається також суспільною необхідністю та корисністю банківської діяльності.

Так, НБУ шляхом застосування різних методів може регулювати антикризове управління в банках на всіх його етапах – превентивному, реагуючому та стабілізуючому, тобто до виникнення кризи, під час її впливу та після її подолання. Що стосується антикризового регулювання банківської системи на рівні Уряду, то необхідно відзначити, що втручання держави у діяльність банківської системи здійснюється переважно тоді, коли центральний банк та банки не справляються з кризою та потребують підтримки – тобто на етапі реагуючого антикризового управління. Таке державне антикризове регулювання має системний характер, що дозволяє уникнути упередженості та суб'єктивізму. Так, банки повинні бути здатними

самостійно справлятися з кризовими ситуаціями та тримати її під контролем. І тільки у разі загрози виникнення системної кризи уряд втручається у діяльність того чи іншого банку або банківської системи в цілому з допомогою інструментів антикризового регулювання. Інструменти антикризового регулювання банківською системою з боку Уряду можна поділити на дві групи – фінансові та структурні. Залежно від глибини та виду кризи, а також суб'єкту впливу (банківська система або окремі банки), НБУ використовує операційні, фінансові та структурні інструменти антикризового регулювання.

На рис. 2.2 відображено послідовність реалізації заходів антикризового впливу на діяльність банків.

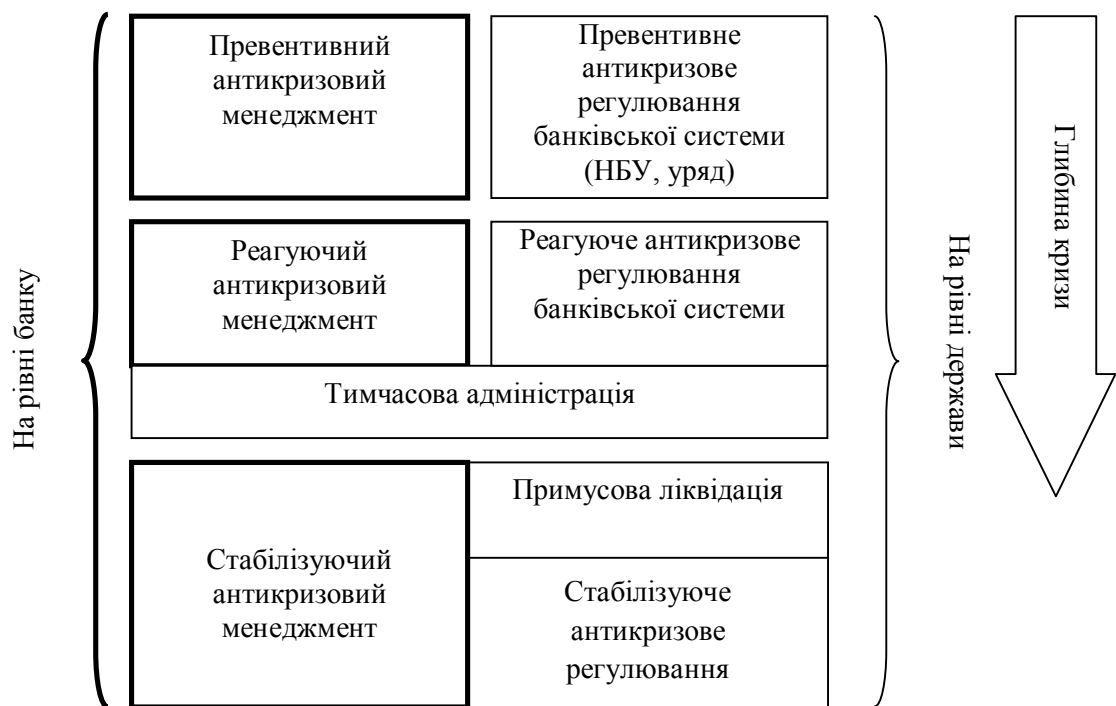

Рисунок 2.2 – Послідовність антикризових менеджменту та регулювання діяльності банку

Розглянувши багаторівневу систему антикризового управління банками, можна зробити висновок про необхідність формування тісного взаємозв'язку

між антикризовим регулюванням, що здійснюється на рівні держави й центрального банку, та антикризовим менеджментом, який реалізується власне банками. Проте, разом з тим, слід розрізняти антикризове регулювання та антикризове управління, не применшуючи важливу роль останнього. Так, за високоризикових умов та зростання впливу факторів, які сприяють розвитку банківських криз, у вітчизняних комерційних банках все більш необхідним стає впровадження системи антикризового менеджменту, що має включати превентивне, реагуюче та стабілізаційне антикризове управління.

Кожен з елементів комплексної системи характеризується специфічними цілями, завданнями, інструментами та методами. Визначення та дослідження даних аспектів відіграє значну роль у забезпеченні безкризової діяльності вітчизняних банків.

2.1.2 Діагностики кризи ліквідності банку

У період нестабільності фінансових ринків завдання забезпечення достатньої ліквідності для підтримки фінансової стійкості банку набуває першочергового значення. Негативний вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища призводить до постійного ресурсного розриву банків, скорочення якого, в умовах розбалансування кон'юнктури на ринках капіталів, вимагає додаткових витрат. Зважаючи на те, що кризи у банківській системі набули систематичного характеру та, ураховуючи недостатню ефективність методичних напрацювань у сфері антикризового управління ліквідністю, актуальним є розробка науково-методичних підходів до діагностики кризи ліквідності банку (КЛБ).

Проблемою діагностики у системі антикризового управління займається велика кількість вчених. Дане питання досліджувалося, зокрема, у працях І. Бланка [11], Є. Короткова [72], М. Тяна [155], О. Алексеєва [3], А. Вартанова [17], А. Чернявського [165], Л. Лігоненко [83], О. Терещенка [152], Р. Павлова [113], Б. Сербіновського, А. Воронкової [141], Ч. Хонгвена [164], та інших.

Необхідно відзначити, що вивченням методологічних засад антикризової діагностики займаються, в основному, у розрізі фінансового менеджменту підприємств. У банківській сфері ведуться розробки моделей діагностики банкрутства банків як превентивних інструментів державного банківського регулювання. Недостатньо уваги приділяється практичним аспектам механізму діагностичного дослідження кризи ліквідності як превентивного інструмента на рівні банку.

Метою дослідження є удосконалення науково-методичного забезпечення діагностики кризи ліквідності банку.

На основі вивчення наукових праць [6, 13, 19, 21, 34, 35, 38, 65, 67, 87, 97, 99, 126, 145, 157, 170], сформовано підхід, відповідно до якого під поняттям «діагностика» запропоновано розуміти процес дослідження окремих об'єктів оцінювання чи загального фінансового стану банку через застосування специфічного інструментарію з метою виявлення негативної динаміки у діяльності банку, установлення причин порушення стабільного розвитку та прогнозування тенденцій діяльності на будь-якому часовому горизонті функціонування банку.

З метою досягнення мети дослідження, необхідно надати трактування поняттю «діагностика кризи ліквідності банку», під яким запропоновано розуміти процес систематичного дослідження окремих об'єктів ліквідності банку з метою завчасного виявлення негативних тенденцій зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть призвести до значного погіршення ліквідності банку.

У теорії та практиці антикризового управління виділяється значна кількість видів діагностики фінансової кризи на підприємстві, що обумовлено, у першу чергу, галузевою специфікою діяльності суб'єкта господарювання та метою проведення. На основі систематизації праць [73, 100, 103, 121] запропоновано класифікацію діагностики фінансової кризи для банку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Класифікація діагностики, що здійснюється у системі антикризового управління банком

№ п/п	Класифікаційна ознака	Види діагностики
1	За характером отриманих результатів	- прогнозуюча; - описова
2	За належністю до типу антикризового управління	- попереджуюча; - реактивна
3	За масштабами дослідження	- системна; - локальна
4	За рівнем значимості отриманих результатів	- оперативна; - тактична; - стратегічна
5	За періодичністю проведення	- регулярна; - разова
6	За предметом дослідження	- управлінська; - економічна; - фінансова
7	Залежно від деталізації	- експрес-діагностика; - фундаментальна діагностика
8	За рівнем динамічності	- статична; - динамічна; - змішана
9	За часовим горизонтом дослідження	- ретроспективна; - поточного стану; - перспективна
10	За планом проведення	- планова; - непланова
11	За суб'єктом проведення	- зовнішня; - внутрішня
12	За рівнем зацікавленості	- з прямим фінансовим інтересом; - з непрямим фінансовим інтересом; - без фінансового інтересу

Різноманітність видів діагностики в антикризовому управлінні

зумовлює необхідність диференційованого підходу до їх методичного забезпечення. Систематизація наукових праць [33, 59, 86, 89, 125, 159] дала можливість сформувати наступну класифікацію методів діагностики кризових явищ на підприємствах (рис. 2.3).

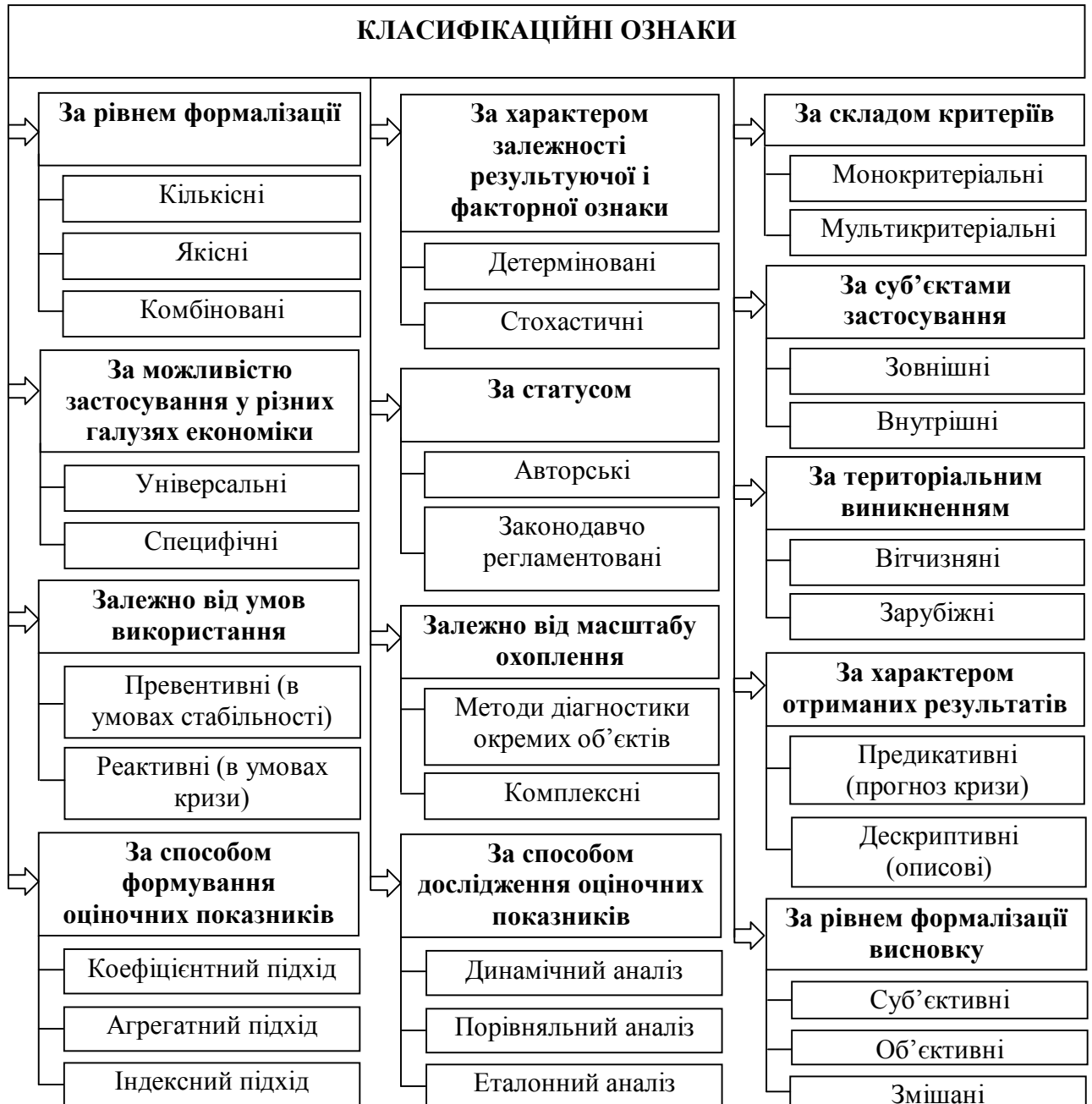

Рисунок 2.3 – Класифікація методів діагностики фінансової кризи підприємств

Наведена видова структура методів діагностики фінансової кризи є узагальненою та може застосовуватися для оцінки діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і банку.

Варто зазначити, що розглянута видова структура методів діагностики фінансової кризи є узагальненою та може застосовуватися для оцінки діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і банку.

Зважаючи на специфіку діяльності банку як фінансового посередника, важливим є виділення конкретних методів діагностики кризових явищ, що можуть виникнути через підвищений рівень ризику діяльності банку та значну волатильність на фінансових ринках. Таким чином, пропонуємо виділяти наступні групи методів діагностики кризи банку: графічний аналіз, дискримінантний аналіз, моделі класифікаційних дерев, рейтингові оцінки, діагностичні матриці фінансової рівноваги, кластерний аналіз, моделі попереджуючих індикаторів загрози кризи (рис. 2.4).

Графічний аналіз передбачає побудову графіків, діаграм чи гістограм за кожним із обраних оціночних показників об'єктів «кризового поля» з метою визначення загальної динаміки досліджуваних показників, що забезпечує наочність представлення результатів аналізу та можливість експертного прогнозування. Головним недоліком даного методу є неможливість проведення комплексної оцінки за об'єктом «кризового поля» та складність прогнозування, що обумовлено недостатністю інформації.

Дискримінантний аналіз передбачає побудову дискримінантної функції, аргументами якої є фінансові коефіцієнти, що значною мірою обумовлюють розвиток кризи, з урахуванням вагомості кожного із них. Даний метод дозволяє прогнозувати виникнення кризової ситуації до перших проявів її очевидних ознак та забезпечує однозначність трактування результату на основі застосування ключа інтерпретації певного інтегрального показника, розрахованого за дискримінантною функцією. Незважаючи на значні переваги, зазначений метод має недоліки, зокрема, проблемою є

застосування його для діагностики кризи банку, оскільки вимагає значного масиву історичних даних для побудови моделі дискримінантної функції.

Рисунок 2.4 – Методи діагностики кризових явищ банку

У практиці діагностики діяльності банків найчастіше використовуються рейтингові оцінки, що дозволяють оцінити фінансовий стан банку чи окремі напрями його діяльності на основі синтезованого показника – рейтингу, розрахованого у балах. Рейтинг дає можливість узагальнити результат оцінки за окремими кількісними та якісними показниками, що забезпечує принцип комплексності діагностики. Недоліком

рейтингових оцінок є суб'єктивність формування вибірки показників, критичних точок для їх значень та вагових коефіцієнтів.

В останній час все більшої уваги приділяється вітчизняними дослідниками для розробки моделей, що дають можливість здійснювати кластеризацію об'єктів дослідження. Головною метою кластерного аналізу є формування загальної множини об'єктів дослідження на так звані «кластери», у розрізі яких об'єкти дослідження мають спільні характеристики. Зазначений аналіз дає високий рівень візуалізації представлення даних та відносно простий у використанні, оскільки здійснюється на базі спеціалізованого програмного забезпечення. Незважаючи на значні переваги, кластерний аналіз має суттєві недоліки, зокрема, не дає можливості отримати числового результату, вимагає значного масиву даних для здійснення кластеризації та є незрозумілим для дослідника, оскільки моделювання базується на основі принципу «чорного ящику».

Відносно новим методом діагностики у науці є побудова діагностичних матриць фінансової рівноваги у координатній площині співвідношення двох показників чи оціночних агрегатів, що характеризують фінансовий стан банку. У межах даної площини матриця розподіляється на певну кількість квадрантів, що характеризує рівень розвитку кризових явищ у банку. У процесі діагностики стан банку та наявність загрози розвитку кризи визначається залежно від поточної позиції банку в матриці та ретроспективного аналізу зміни позиції. Побудована матриця фінансової рівноваги дає можливість наочного представлення результатів та забезпечує прогнозування напряму перспективного розвитку на основі аналізу ретроспективного та поточного фінансового стану банку. Суттєвим недоліком даного методу діагностики є обмеженість застосування оціночних показників, оскільки розглядається двовимірна координатна площина.

Моделі класифікаційних дерев передбачають наявність так званих «гілок» значень цільової функції та умов переходу до них відповідно до критерію істинності. Метод забезпечує високий рівень наочності та легкість інтерпретації результатів. На противагу цьому, застосування моделей класифікаційних дерев формує високий рівень суб'єктивізму дослідження, супроводжується надмірною кількістю процедур оцінки, а також характеризується складністю у виборі питань на кожному рівні ієрархії.

Варто зазначити, що передові технології у міжнародній практиці раннього діагностування кризових явищ в останній час базуються на використанні моделей попереджуючих індикаторів кризи., що передбачають дослідження ряду економічних індикаторів шляхом застосування наступних основних методів:

- якісний аналіз – базується на дослідженні динаміки окремих індикаторів фінансової стабільності і дають можливість завчасно виявити вплив деструктивних факторів. Передбачає графічне порівняння динаміки індикаторів у період фінансової стабільності та у період кризи. Має значні недоліки у застосуванні, оскільки характеризується високим рівнем суб'єктивності оцінки результатів дослідження;

- економетричний аналіз – передбачає побудову регресійних моделей (в основному logit і probit моделі бінарного та множинного вибору) взаємозв'язку набору незалежних змінних та загрози фінансової нестабільності. Застосування у вітчизняній практиці діагностики кризових явищ є обмеженим через недостатність обсягу статистичних даних за кризовими епізодами;

- непараметричний аналіз – базується на розрахунку певних числових характеристик, що можуть завчасно сигналізувати про загрозу розвитку кризи. У рамках даного аналізу можливим є відбір індикаторів із високою прогностичною силою криз та побудова на цій основі окремого інтегрального індикатору. Прикладом застосування непараметричного аналізу для оцінки

загрози нестабільності фінансової системи країни є так званий «сигнальний» підхід, що був запропонований вперше колективом авторів у праці [191].

У нашому дослідженні пропонуємо застосовувати постулати «сигнального» підходу для проведення діагностики КЛБ, але із авторськими модифікаціями, що обумовлено значною диференціацією параметрів фінансової нестабільності макrorівня та кризи ліквідності окремого банку.

Таким чином, нами було запропоновано науково-методичний підхід до діагностики КЛБ, формування якого умовно можна розподілити на два послідовних блоки:

- 1) блок формування сукупності індикаторів загрози КЛБ;
- 2) блок побудови композиційного індикатора загрози КЛБ.

У розрізі першого блоку формується база для побудови моделей композиційного індикатора загрози КЛБ окремо за групами банків (відповідно до класифікації НБУ). Від адекватності результатів, отриманих у контексті першого блоку залежить загальна кількісна та якісна оцінки загрози КЛБ. Отже, формування сукупності індикаторів загрози КЛБ пропонуємо здійснювати за наступним алгоритмом (рис. 2.5).

Побудову системи індикаторів загрози КЛБ доцільно проводити на основі аналізу панельних даних, що передбачає їх дослідження у тривимірному просторі «ознака – об'єкт – часовий горизонт». Таким чином, пропонуємо формувати вибірку з кількісних фінансових показників, динаміка яких обумовлює стан ліквідності банків, що зіткнулися із кризою ліквідності (неліквідних банків) протягом часового горизонту дослідження: показників, що характеризують якість активів банку, якість ресурсної бази банку, ефективність діяльності банку.

Вибір періоду дослідження за «сигнальним» підходом має свою специфіку, оскільки його методологія передбачає тестування гіпотези H_0 , зміст якої полягає в тому, що банк має достатній рівень ліквідності проти

альтернативної гіпотези H_1 , відповідно до якої найближчим часом банку загрожує криза ліквідності.

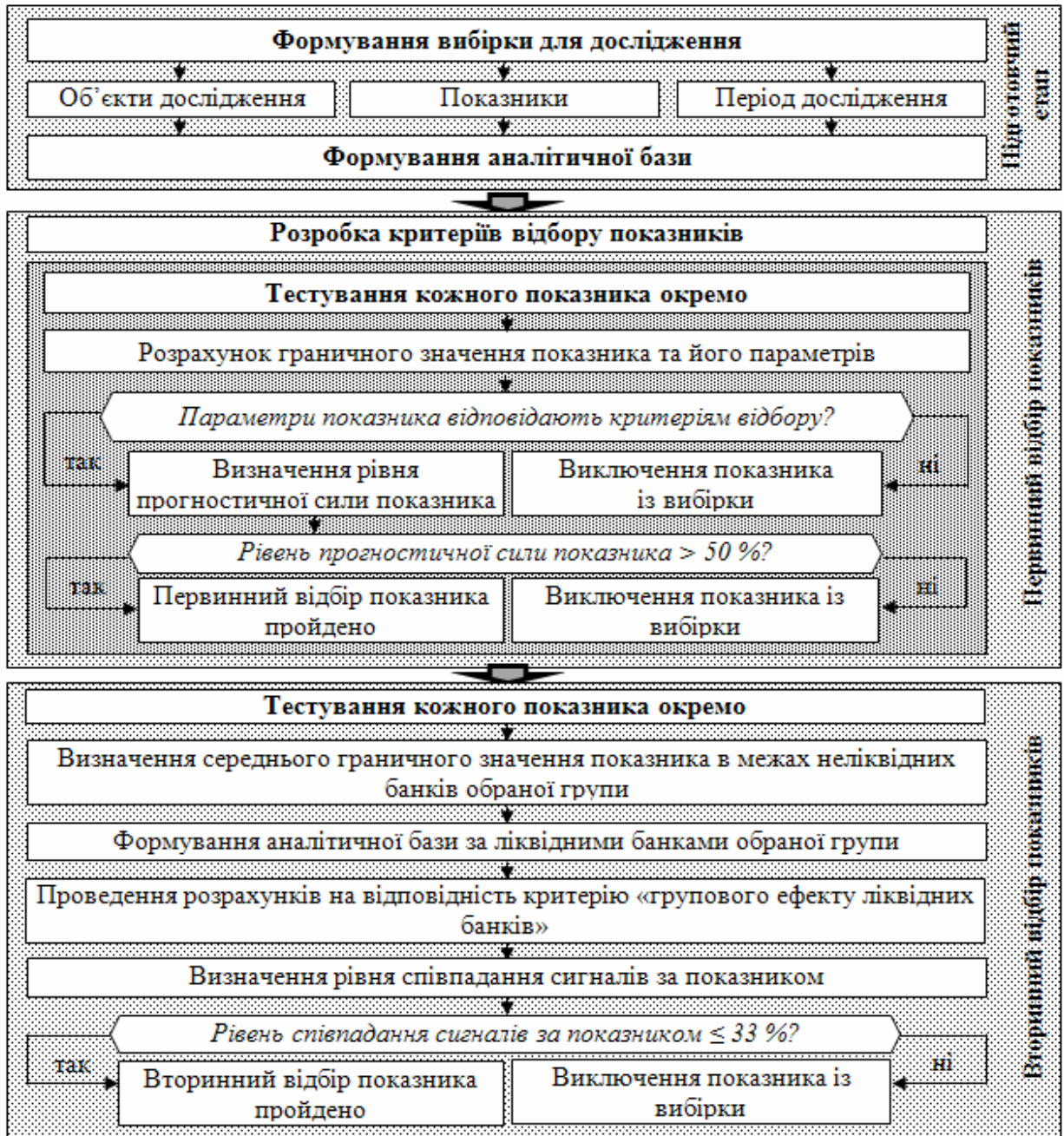

Рисунок 2.5 – Алгоритм відбору індикаторів загрози кризи ліквідності банку

Таким чином, період дослідження повинен складатися із наступних часових горизонтів: період достатнього рівня ліквідності банку та період латентної кризи ліквідності (передкризовий період). Відправною точкою

ретроспективного досліджуваного періоду ми пропонуємо вважати момент введення у неліквідному банку тимчасової адміністрації НБУ. Це обумовлено тим, що відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» «...Національний банк України зобов'язаний призначити тимчасову адміністрацію у разі загрози платоспроможності банку» [123]. Оскільки значне погіршення стану ліквідності банку супроводжується виникненням загрози його платоспроможності, то введення тимчасової адміністрації у банку можна вважати початком розгортання явної кризи ліквідності. Отже, період нашого дослідження буде складатися із наступних часових горизонтів (рис. 2.6).

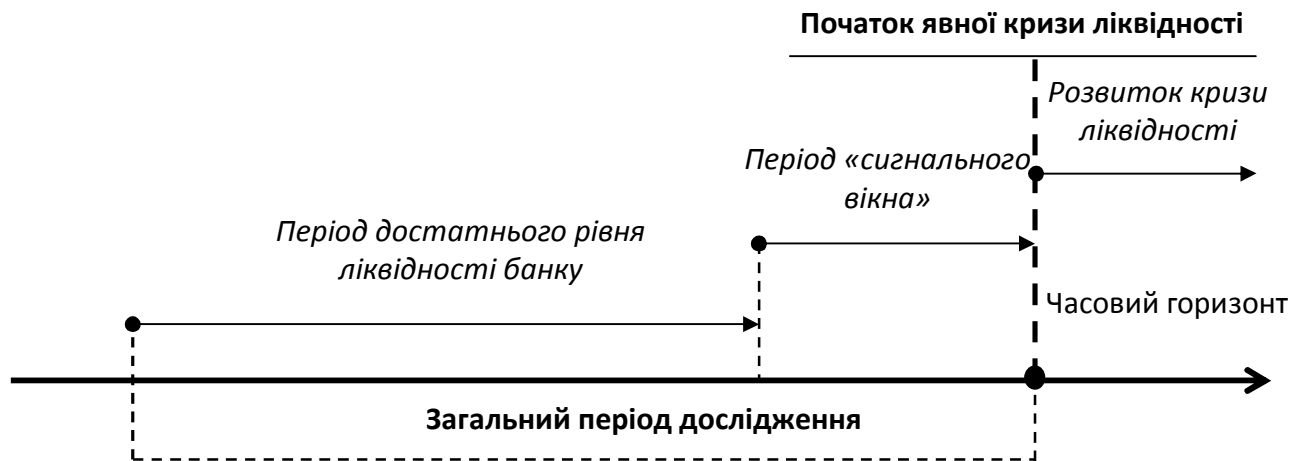

Рисунок 2.6 – Схематичне відображення періоду дослідження панельних даних при застосуванні «сигнального» підходу

З метою побудови системи найбільш адекватних індикаторів загрози КЛБ пропонуємо проводити дворівневий відбір показників за критеріями «сигнального» підходу та «ефекту групи ліквідних банків». Відповідно до «сигнального» підходу, первинний відбір показників із сформованої сукупності здійснюється на основі ідентифікації їх здатності адекватно «сигналізувати» про потенційну загрозу розгортання КЛБ, демонструючи

негативну динаміку в передкризовий період. Сигналом вважається ситуація перетину значенням показника його граничного значення, що визначається аналітично. При цьому необхідно враховувати, що негативною динамікою для частини показників є тенденція до зменшення їх значення, для інших показників – до зростання. Отже, наявність сигналу за показником представимо як:

$$\begin{aligned} \{S_i(t)=1\} &= \{S_i(t), x_i < \gamma_i | S_i^* < \gamma_i\}, \\ \{S_i(t)=1\} &= \{S_i(t), x_i > \gamma_i | S_i^* > \gamma_i\} \end{aligned} \quad (2.1)$$

де γ_i – граничне значення i -го показника;

S_i^* – гіпотетичний сигнал i -го показника, що визначає вектор негативної динаміки його значень.

Аналогічно виразу (2.1), відсутність сигналу за i -м показником пропонуємо подати наступним чином:

$$\begin{aligned} \{S_i(t)=0\} &= \{S_i(t), x_i \geq \gamma_i | S_i^* \leq \gamma_i\}, \\ \{S_i(t)=0\} &= \{S_i(t), x_i \leq \gamma_i | S_i^* \geq \gamma_i\} \end{aligned} \quad (2.2)$$

Отже, сигнал показника визначається через трансформацію динаміки його значень у бінарну систему.

Граничні значення підбираються таким чином, щоб, з одного боку, максимізувати кількість правильних сигналів (коли показник перетинає граничне значення на горизонті «сигнального вікна»), а з іншого – забезпечити мінімізацію «шуму» (коли сигнал подається, а криза протягом ендогенно визначеного проміжку часу не проявляється). Отже, вибір граничного значення для кожного потенційного індикатора кризи

відбувається з урахуванням критерію мінімізації співвідношення частки помилкових сигналів до частки правильних. Для обґрунтування даного критерію, і використовуючи співвідношення (2.1), (2.2), отримані значення за показниками необхідно розподілити за групами через застосування класифікаційної таблиці (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Матриця розподілу правильних та помилкових сигналів потенційних індикаторів кризи ліквідності банку

	Період «сигнального вікна»	Період достатньої ліквідності банку
Є сигнал	A	B
Немає сигналу	C	D

Відповідно до класифікаційної таблиці, параметр A розраховуються за формулою (2.3):

$$A_i = \sum_{j=1}^g \{S_{ij}(t_{cw})=1\} \quad (2.3)$$

де $S_{ij}(t_{cw})$ – j-й сигнал за i-м показником, який проявився за період t_{cw} ;

t_{cw} – період «сигнального вікна» у діяльності банку;

g – кількість j-х сигналів за i-м показником протягом періоду t_{cw} .

Таким чином, найбільш чутливими індикаторами загрози кризи ліквідності є такі, у яких значення параметру A є максимальним.

Значення параметру B розраховується за формулою (2.4):

$$B_i = \sum_{j=1}^k \{S_{ij}(t_L)=1\} \quad (2.4)$$

де $S_{ij}(t_{st})$ – j-й сигнал за i-м показником, що проявився у періоді t_L ;

t_L – період, протягом якого банк мав достатній рівень ліквідності;

k – кількість j-х сигналів за i-м показником протягом періоду t_L .

Значення параметру С розрахуємо за формулою (2.5):

$$C_i = \sum_{j=1}^m \{S_{ij}(t_{cw})=0\} \quad (2.5)$$

де m – кількість j -х сигналів за i -м показником протягом періоду t_{cw} .

Варто зазначити, що параметри С, В відповідають статистичним помилкам I роду (відхилення правильної гіпотези) та II роду (прийняття неправильної гіпотези). Рівень чутливості індикаторів до прояву ознак кризи ліквідності залежить від компромісного рішення між помилками I та II роду.

Параметр D будемо розраховувати за формулою (2.6):

$$D_i = \sum_{j=1}^n \{S_{ij}(t_L)=0\}, \quad (2.6)$$

де n – кількість j -х сигналів за i -м показником протягом періоду t_L .

Максимізація значення параметра D, як і параметра А також буде позитивно впливати на прогностичну силу індикатора до прояву кризи ліквідності банку.

Для вибору граничного значення показника необхідно ввести критерій, який би допоміг обирати найбільш оптимальне граничне значення, вихід за межі якого дійсно відповідав би ситуації латентної кризи ліквідності банку. Даним критерієм є мінімізація коефіцієнту помилкових сигналів, що визначає рівень «шумності» показника:

$$NSR_i = \frac{B_i / (B_i + D_i)}{A_i / (A_i + C_i)} \rightarrow \min \quad (2.7)$$

де NSR_i – коефіцієнт помилкових сигналів за i -м показником.

Отже, чим менше значення NSR за показником, тим вищий рівень його прогностичної сили.

Інший спосіб інтерпретації результатів оцінки рівня «шумності» показника – це порівняння імовірності настання кризи ліквідності у випадку подачі сигналу і-тим показником (умовна імовірність) із безумовною імовірністю її виникнення.

Безумовна імовірність виникнення кризи ліквідності (P_i^u) розраховується як співвідношення обсягу спостережень протягом періоду «сигнального вікна» до загального обсягу спостережень:

$$P_i^u = \frac{A_i + C_i}{A_i + B_i + C_i + D_i} \quad (2.8)$$

Рівень умовної імовірності виникнення кризи ліквідності ($P_i^{\hat{n}}$) визначається як співвідношення сукупності правильних сигналів за і-м показником до загальної кількості сигналів протягом періоду дослідження:

$$P_i^c = \frac{A_i}{A_i + B_i} \quad (2.9)$$

Якщо за показником спостерігається прояв значної кількості правильних сигналів, то очікується, що рівень умовної імовірності виникнення КЛБ буде перевищувати рівень безумовної. Дане припущення буде відповідати додатковому критерію вибору граничних значень за показником.

Таким чином, пошук оптимального граничного значення показника буде здійснюватись на основі одночасного дотримання критеріїв вибору (2.10):

$$\left\{ \begin{array}{l} NSR \rightarrow \min, \\ NSR < 1, \\ P^c > P^u \end{array} \right\} \quad (2.10)$$

Отже, застосування методології «сигнального» підходу дає можливість провести розрахунок чутливості показників діяльності до кризи ліквідності окремо за кожним неліквідним банком та визначення їх граничних значень, перетин яких може сигналізувати про виникнення ознак кризи.

Найбільша кількість чутливих показників виявилася у ВАТ КБ «Надра», найменша – у ТОВ «Укрпромбанк», що обумовлено низьким рівнем диверсифікації діяльності, зокрема обмеженого доступу до міжбанківського кредитного ринку та жорстке лімітування інвестиційних операцій (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Адекватність показників за неліквідними банками

№ п/п	Назва банку	Кількість адекватних показників	Питома вага адекватних показників у їх загальній сукупності, %
1	ЗАТ «Промінвестбанк»	30	73,17
2	АКБ «Національний кредит»	28	68,29
3	ТОВ «Укрпромбанк»	26	63,41
4	ВАТ КБ «Причорномор'я»	32	78,05
5	АКБ «Київ»	29	70,73
6	ВАТ КБ «Надра»	36	87,80
7	ПАТ «Західкомбанк»	31	75,61
8	АКБ «Одеса-Банк»	35	85,37
9	АКБ «Трансбанк»	36	87,80
10	ПАТ «Родовід Банк»	32	78,05
11	ВАТ Банк «БІГ Енергія»	34	82,93
12	АБ «Банк регіонального розвитку»	32	78,05

Для проведення вторинного відбору показників, що є адекватними індикаторами загрози КЛБ, пропонуємо ввести критерій «ефекту групи ліквідних банків», зміст якого полягає у порівнянні отриманих результатів «сигнального» підходу із динамікою значень показників ліквідних банків у межах визначених груп банків (за класифікацією НБУ). Це дасть можливість врахувати масштаб та специфіку діяльності банків, а також виключити фактори, негативний прояв яких внаслідок природних сезонних коливань ділової активності спостерігається періодично і у діяльності ліквідних банків,

що створює так звані «фонові шуми», у той час, як істинні сигнали передбачають кумулятивне зростання негативної динаміки за показником.

Вторинний відбір пропонуємо проводити шляхом ідентифікації правильних сигналів, що проявляються за показниками ліквідних банків певної групи при перетині середніх граничних значень аналогічних показників, визначених за неліквідними банками даної групи в аналогічному періоді дослідження. Отже, критерій «ефект групи ліквідних банків» пропонуємо математично інтерпретувати наступним чином:

$$G_{ik}(t) = \begin{cases} 1, & z_{ik} > \bar{\gamma}_k \\ 0, & z_{ik} < \bar{\gamma}_k \end{cases} \left| S_i^* > \bar{\gamma}_k \right. \quad (2.11)$$

$$G_{ik}(t) = \begin{cases} 1, & z_{ik} \leq \bar{\gamma}_k \\ 0, & z_{ik} \geq \bar{\gamma}_k \end{cases} \left| S_i^* < \bar{\gamma}_k \right. \quad (2.12)$$

де $G_{ik}(t)$ – сигнал i -го показника за k -ю групою ліквідних банків у періоді t ;

z_{ik} – значення i -го показника k -ї групи ліквідних банків;

$\bar{\gamma}_k$ – середнє граничне значення i -го показника k -ї групи неліквідних банків;

S_i^* – гіпотетичний сигнал i -го показника, що визначає вектор негативної динаміки його значень.

Якщо гіпотетичний сигнал відповідає ситуації перевищення значенням показника середнього граничного значення за неліквідними банками групи, то для побудови матриці сигналів застосовується критерій (2.11). У іншому випадку обирається критерій (2.12).

На наступному етапі вторинного відбору знаходиться співвідношення суми отриманих сигналів до загальної кількості спостережень. Найбільш чутливими до кризи ліквідності є ті показники, за якими у динаміці значень за ліквідними банками частота виходу за межі середнього граничного значення є мінімальною. Таким чином, вторинний відбір проходять показники, рівень хибних сигналів за якими не перевищує 33 %.

Варто зазначити, що на основі ідентифікації сигналів за кожним окремим показником загрози КЛБ важко об'єктивно прогнозувати імовірність розвитку кризових явищ, оскільки окремі індикатори не дають можливість проводити комплексну ранню діагностику кризи. З урахування цього, пропонуємо розраховувати композиційний індикатор загрози КЛБ, що передбачає поєднання всіх сигналів за окремими показниками в єдиний змістовний канал.

Композиційний індикатор загрози КЛБ пропонуємо визначати за допомогою моделей (2.13)-(2.16), диференційованих за групами банків:

$$CILC_1^t = \sum_{i=1}^{14} \alpha_i \times S(X_i)^t ; \quad (2.13)$$

$$CILC_2^t = \sum_{i=1}^{17} \beta_i \times S(Z_i)^t ; \quad (2.14)$$

$$CILC_3^t = \sum_{i=1}^{18} \xi_i \times S(F_i)^t ; \quad (2.15)$$

$$CILC_4^t = \sum_{i=1}^{13} \omega_i \times S(K_i)^t \quad (2.16)$$

де $CILC_{1,2,3,4}^t$ – моделі розрахунку композиційного індикатору

загрози КЛБ для 1, 2, 3, 4 груп банків відповідно у періоді t ;

$\alpha_i, \beta_i, \xi_i, \omega_i$ – вагові коефіцієнти i -го показника відповідної групи

банків;

$S(X_i)^t, S(Z_i)^t, S(F_i)^t, S(K_i)^t$ – сигнал i -го показника в періоді t відповідної групи банків, що визначається через трансформацію динаміки значень у бінарну систему.

У дослідженні пропонується застосовувати спосіб зважування, відповідно до якого більша роль відводиться тим індикаторам, у яких перевищення рівня умовної імовірності виникнення КЛБ над безумовною є найбільшим.

Необхідно відмітити, що запропонований науково-методичний підхід одночасно характеризується універсальністю, оскільки може бути застосований для діагностики кризи ліквідності всіх банків України, та дозволяє враховувати специфіку діяльності банків у межах груп, класифікованих за методикою НБУ.

Для проведення розрахунків за моделями (2.13)-(2.16), пропонується використовувати ключ інтерпретації, фрагмент якого відображено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Пропозиції щодо ключа інтерпретації моделей розрахунку композиційного індикатора загрози кризи ліквідності банку (фрагмент)

№ п/п	Показники	За групами банків відповідно до класифікації НБУ							
		1 група банків		2 група банків		3 група банків		4 група банків	
		позначення	Ваговий коефіцієнт	позначення	Ваговий коефіцієнт	позначення	Ваговий коефіцієнт	позначення	Ваговий коефіцієнт
1	Темп приросту активів	-	-	-	-	-	-	K ₁	0,15
2	Темп приросту кредитного портфеля	X ₁	0,26	Z ₁	0,26	-	-	K ₂	0,14
3	Темп приросту споживчих кредитів	X ₂	0,45	-	-	F ₁	0,17	-	-
4	Темп приросту резервів за кредитами	-	-	-	-	F ₂	0,39	K ₃	0,25
5	Темп приросту кредитів, виданих банкам	-	-	Z ₂	0,18	-	-	-	-

Продовження табл.2.4

6	Відношення первинної ліквідності до активів	X ₃	0,41	Z ₃	0,46	F ₃	0,63	K ₄	0,29
7	Частка кредитного портфеля у активах	-	-	-	-	F ₄	0,33	K ₅	0,21
8	Частка споживчих кредитів у кредитах	X ₄	0,56	Z ₄	0,18	-	-	-	-
9	Частка основних засобів у активах	X ₅	0,41	Z ₅	0,22	F ₅	0,17	-	-
10	Частка портфелю цінних паперів у активах	X ₆	0,15	-	-	-	-	-	-
...
41	Частка процентних витрат у валових витратах	-	-	Z ₁₇	0,37	F ₁₈	0,28	-	-

З метою проведення якісної оцінки динаміки композиційного індикатору загрози КЛБ, пропонуємо визначати імовірність виникнення явної кризи ліквідності протягом короткострокового періоду (до 1 року) за формулою (2.17):

$$P_{LC}^n(t) = \frac{CILC_f^n(t)}{CILC_c^n} \times 100\% \quad (2.17)$$

де $P_{LC}^n(t)$ – імовірність виникнення явної кризи ліквідності у банку n-ї групи в момент t;

$CILC_f^n(t)$ – фактичне значення композиційного індикатору загрози кризи ліквідності у періоді t банку n-ї групи;

$CILC_c^n$ – критичне значення композиційного індикатору загрози кризи ліквідності n-ї групи банків, розраховане як його апріорний максимум у випадку ідентифікації сигналів про загрозу кризи за всіма складовими показниками.

Для формування адекватних висновків і вчасного реагування на виникнення та розвиток кризових явищ, розроблено матрицю якісної оцінки кризи ліквідності банку шляхом виділення кризових зон, що характеризують певну імовірність настання явної кризи у короткостроковій перспективі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Пропонована матриця якісної оцінки кризи ліквідності банку

Кризова зона	Числовий діапазон $P_{LC}^n(t)$, %	Характеристика зони	Рекомендований режим діяльності
I	0 – 25	Зона достатньої ліквідності банку	Режим звичайної діяльності
II	26 – 50	Зона низької імовірності виникнення явної кризи	Режим звичайної діяльності
III	51 – 75	Зона значної імовірності виникнення явної кризи	Режим підвищеної готовності
IV	76 – 100	Зона високої імовірності виникнення явної кризи	Режим підвищеної готовності

Апробація запропонованого науково-методичного підходу до діагностики кризи ліквідності була здійснена для наступних банків: ПАТ КБ «Приватбанк» (1 група), ПАТ КБ «Хрещатик» (2 група), ПАТ АБ «Експрес-Банк» (3 група), ПАТ «Чорноморський Банк Розвитку та Реконструкції» (4 група) у періоді з 01.01.2007 по 01.10.2011 року (рис. 2.7).

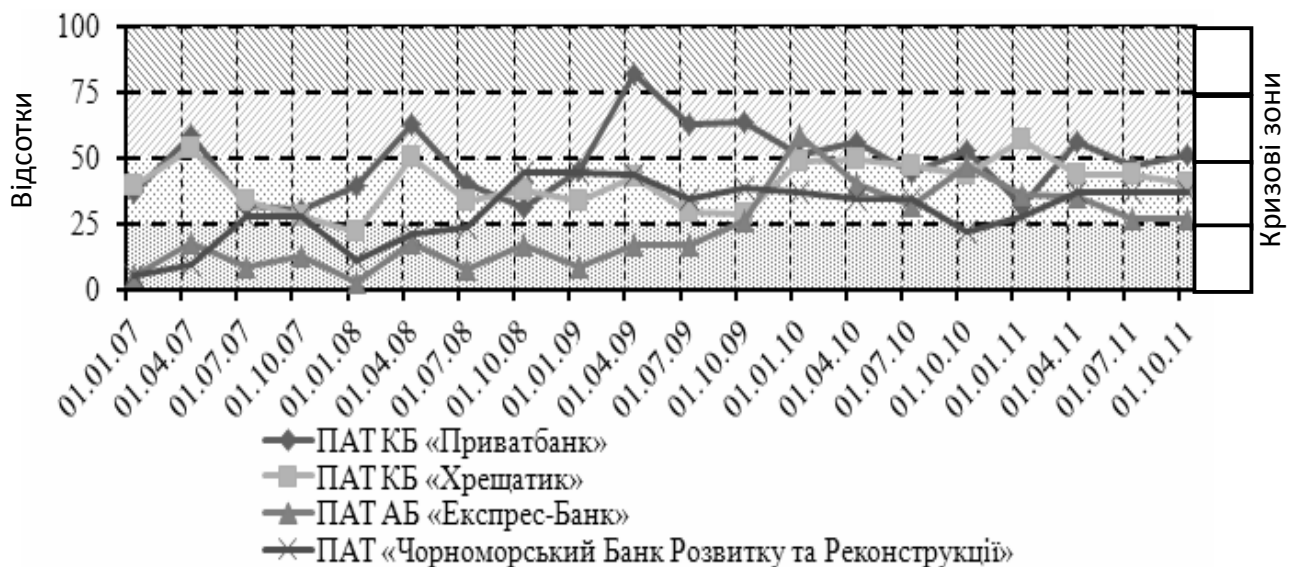

Рисунок 2.7 – Графічна інтерпретація імовірності виникнення явної кризи ліквідності окремих банків за період з 01.01.2007 по 01.10.2011 року

Відповідно до результатів розрахунків, з початку 2007 року ПАТ АБ «Експрес-Банк» характеризувався достатнім рівнем ліквідності,

однак починаючи з жовтня 2009 року спостерігалось незначне зростання імовірності виникнення явної КЛБ, яка сягала майже 60 % станом на 01.01.2010 року. Перебування у I та II кризових зонах спостерігалось у ПАТ КБ «Чорноморський Банк Розвитку та Реконструкції». Імовірність виникнення явної кризи ліквідності ПАТ КБ «Хрещатик», який з початку періоду дослідження знаходився, в основному, у II кризовій зоні, станом на 01.01.2011 року зросла до 57 %, що, однак, супроводжувалося покращенням ситуації з ліквідністю у подальшому.

Суттєвою волатильністю характеризувався стан ліквідності ПАТ КБ «Приватбанк». Так, починаючи з 2007 року, динаміка ліквідності банку мала циклічний характер до досягнення на початку II кварталу 2009 року IV кризової зони, коли імовірність виникнення явної КЛБ досягла 82 %. Незважаючи на домінування тенденції до покращення стану ліквідності ПАТ КБ «Приватбанк» у подальшому, протягом звітних кварталів 2011 року ситуація змінилася, і банк знову опинився у зоні значної імовірності виникнення явної кризи ліквідності, що вимагає негайного введення режиму підвищеної готовності у діяльності банку.

Отже, зважаючи на значні деструктивні процеси зовнішнього середовища та високий рівень їх впливу на ліквідність банку, важливими є розробка та впровадження ефективних інструментів діагностики кризи ліквідності. Запропонований авторський підхід надасть можливість вчасно ідентифікувати розвиток кризи з метою оперативного прийняття адекватних управлінських рішень.

Варто зазначити, що запропонований авторський науково-методичний підхід до діагностики КЛБ може застосовуватися на рівні банку як інструмент превентивного антикризового управління ліквідністю та на рівні Національного банку України у процесі здійснення дистанційного банківського нагляду.

2.2 Технології забезпечення стабільності та ефективності діяльності українських банків

2.2.1 Науково-практичний підхід до оцінки стабільності банківської системи країни

Результат дослідження стабільності функціонування банківської системи виступає важливою інформацією на макрорівні для оцінки ефективності діяльності Національного банку України та у роботі комерційних банків для врахування загальних тенденцій розвитку банківської системи з метою передбачення, мінімізації впливу сукупного ризику фінансового сектору на окремий банк.

В Україні представниками НБУ та іншими провідними науковцями в 2005 р. розроблено методичку комплексної оцінки стабільності фінансового сектору нашої держави [106]. Для аналізу стабільності банківської системи у вищезазначеній методиці використовується 12 індикаторів для щоденного моніторингу та 23 показники – для щомісячного.

Варто відмітити, що НБУ не здійснює публікацію комплексного звіту щодо оцінки стабільності банківської системи за розробленою методикою, а надто агреговане представлення фінансової звітності банківської системи на сайті НБУ унеможлиблює розрахунок індикаторів стабільності банків показників власноруч.

Розроблена нами динамічна нормативно-індексна модель з використанням методів непараметричної статистики та головних компонент дає можливість на основі загальнодоступних даних оцінити рівень стабільності банківської системи, враховуючи показники її економічної ефективності, ліквідності, надійності та ризиковості діяльності банків. Алгоритм побудови моделі представлено наступними кроками:

- Вибір індикаторів. Це дуже відповідальний етап, на якому важливим є врахування як критерію їх цінності у формуванні результату, так і кількості. Вважається, що оптимальна кількість індикаторів складає від 6 до 25 [117], при чому надто великий їх обсяг зменшує чутливість інтегральної оцінки до зміни показників, надто малий – дає неточні результати, може не врахувати інших суттєвих факторів.

- Встановлення нормативних співвідношень між коефіцієнтами росту складових елементів обраних індикаторів.

- Визначення фактичних співвідношень між розрахованими значеннями коефіцієнтів росту показників.

- Співставлення нормативних і фактичних співвідношень між показниками.

- Знаходження інтегральної оцінки як частки між сумою збігів у нормативних і фактичних співвідношеннях показників, скорегованих на відповідні ваги.

На етапі вибору індикаторів стабільності банківської системи досліджувалася методика НБУ, розроблена Центром наукових досліджень та погляди інших науковців, аналізувалися фактори з прихованим ризиком, роль яких загострилася у період нестабільності (наприклад, співвідношення між вимогами до нерезидентів та зобов'язаннями перед ними). Для аналізу сили тиску на валютний ринок обрано показник, розроблений такими науковцями, як Ейченгрін, Роуз, Віплоц (Eichengreen, Rose, Wyplosz) у 1995 р. і використовується Інститутом Гайдара як випереджальний індикатор валютної кризи [102]. Так, у модель пропонуємо включити індикатор сили тиску на валютний ринок (Cm), доповнений власними розробками:

$$Cm = \frac{w1*\sigma(E)^2 - w2*\sigma(R)^2 + w3*\sigma(i)^2 + w4*\sigma(CPI)^2}{4} \quad (2.18)$$

де E , R , i , CPI - темп приросту міжбанківського валютного курсу гривні до долара США, золотовалютних резервів, середньозваженої ставки рефінансування та ІСЦ відповідно;

w_1, w_2, w_3, w_4 - вагові коефіцієнти ($w_1 = 1, w_2 = \sqrt{\frac{\sigma^2(E)}{\sigma^2(R)}, w_3 = \sqrt{\frac{\sigma^2(E)}{\sigma^2(i)},$

$w_4 = \sqrt{\frac{\sigma^2(E)}{\sigma^2(CPI)}}$), використані для вирівнювання дисперсій

показників, враховуючи різну амплітуду їх коливань.

У табл. 2.6 наведено перелік усіх включених у модель індикаторів та визначених співвідношень між коефіцієнтами росту їх складових.

Додаткового пояснення потребує показник співвідношення власного капіталу та чистих активів, який визначає достатність власних коштів банків для погашення ймовірних ризиків при здійсненні активних операцій. Враховуючи суттєві ризики надмірної кредитної експансії, що прискорює перехід від фази піднесення до спаду в циклі ділової активності, для банківської системи України доцільним є нарощення власного капіталу більшими темпами, ніж активних операцій, близько 80% яких, станом на 1.09.2011 р., становить кредитування.

У той же час, нарощення власного капіталу є витратною справою, провокуючи підвищення вартості кредитування, сповільнення його темпів, що негативно позначиться на розвитку економіки посткризового періоду. Тому пропонуємо ввести в модель деяке уточнення: стабільності банківської системи сприятиме нарощення власного капіталу швидшими темпами, ніж активів у періоди надмірного розширення активних операцій банків відносно темпів розвитку економіки. Вищезазначене пропонуємо оцінити, порівнявши співвідношення темпів зростання активів до ВВП із лінією тренду (даного

співвідношення), розрахованою за допомогою фільтру Ходріка-Прескотта (рис. 2.8).

Таблиця 2.6 – Вхідні дані для оцінки стабільності банківської системи

№ п/п	Назва індикатора	Методика розрахунку	Нормативні співвідношення
Оцінка економічної ефективності			
1.	Рентабельність капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток (ЧП)}}{\text{Власний капітал (ВК)}}$	$\Delta\text{ЧП} > \Delta\text{ВК}$
2.	Рентабельність активів	$\frac{\text{Чистий прибуток (ЧП)}}{\text{Активи (А)}}$	$\Delta\text{ЧП} > \Delta\text{А}$
Оцінка ліквідності			
3.	Частка високоліквідних активів у загальних активах	$\frac{\text{Високолікв ідні активи (Авл)}}{\text{Активи (А)}}$	$\Delta\text{Авл} > \Delta\text{А}$
4.	Частка стійкої депозитної бази у сукупних зобов'язаннях, за виключенням міжбанківських позик	$\frac{\text{Депозити строкові (Дс)}}{\text{Зобов'язання-Міжбанківські (Зоб-МБП)}}$	$\Delta\text{Дс} > \Delta(\text{Зоб-МБП})$
5.	Ступінь довіри до банківської системи	$\frac{\text{Депозити строкові (Дс)}}{\text{Депозити на вимогу (Двим)}}$	$\Delta\text{Дс} > \Delta\text{Двим}$
Аналіз достатності капіталу			
6.	Співвідношення капіталу і активів	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)}}{\text{Чисті активи (Ач)}}$	$\Delta\text{ВК} > \Delta\text{Ач}^*$
7.	Співвідношення капіталу і зобов'язань	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)}}{\text{Зобов'язання (Зоб)}}$	$\Delta\text{ВК} > \Delta\text{Зоб}$
8.	Співвідношення капіталу і запозичень у нерезидентів	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)}}{\text{Зобов'язання перед нерезид. (Зн)}}$	$\Delta\text{ВК} > \Delta\text{Зн}$
Аналіз ризиковості			
9.	Частка проблемних кредитів у кредитн. портфелі	$\frac{\text{Проблемні кредити (Кп)}}{\text{Кредити (К)}}$	$\Delta\text{Кп} < \Delta\text{К}$
10.	Стійкість до кредитного ризику	$\frac{\text{Резерви під знецінення кредитів (Рез)}}{\text{Проблемні кредити (Кп)}}$	$\Delta\text{Рез} > \Delta\text{Кп}$
11.	Частка кредитів в іноземній валюті в кредитн. портфелі	$\frac{\text{Кредити в іноз.вал. (Кіноз)}}{\text{Кредити (К)}}$	$\Delta\text{Кіноз} < \Delta\text{К}$
12.	Оцінка валютного ризику при залученні коштів нерезидентів	$\frac{\text{Сила тиску на валютний ринок (Ст)}}{\text{Зобов'язання перед нерезид. (Зн)}}$	$\Delta\text{Ст} > \Delta\text{Зн}$

* - визначене співвідношення сприятиме стабільності банківської системи на етапах надмірного розширення активних операцій відносно темпів зростання економіки, в інші періоди застосовується протилежне співвідношення.

Таким чином, вважаємо, що стабільному функціонуванню банків сприятиме ситуація нарощення капіталу швидшими темпами, ніж активів 1.04.2006 р. – 1.04.2008 р. та 1.01.2009 р. – 1.10.2009 р., а в решту періоду з 2005 по 2011 р. доцільним буде розвивати активну діяльність стрімкіше, ніж капіталізацію.

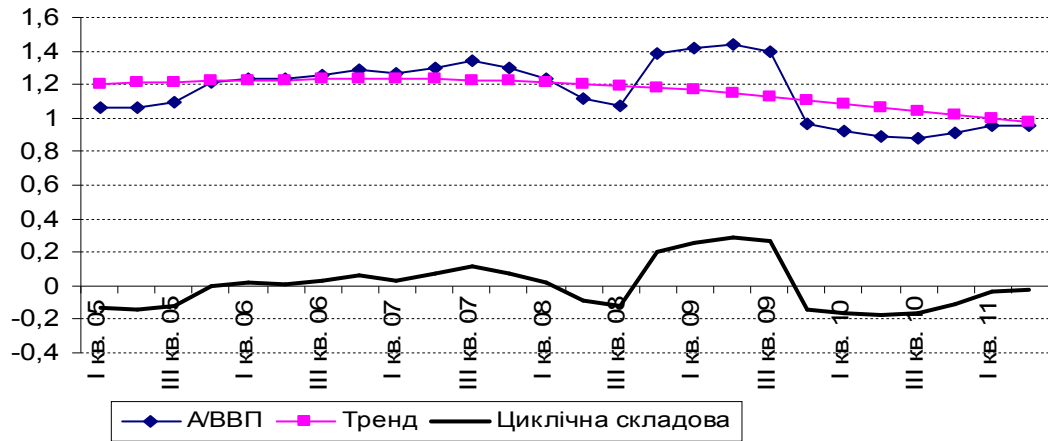

Рисунок 2.8 – Фактичні, трендові і циклічні значення співвідношення загальних активів до ВВП за період з 1.04.2005 до 1.07.2011 р.р.

Наступним етапом побудови моделі оцінки стабільності банківської системи є визначення пріоритетності вхідних індикаторів – вагових коефіцієнтів, що виражають рівень їх значимості в забезпеченні стабільності банківської системи. Для цього застосовуємо метод головних компонент, результати використання якого наведені на рис. 2.9.

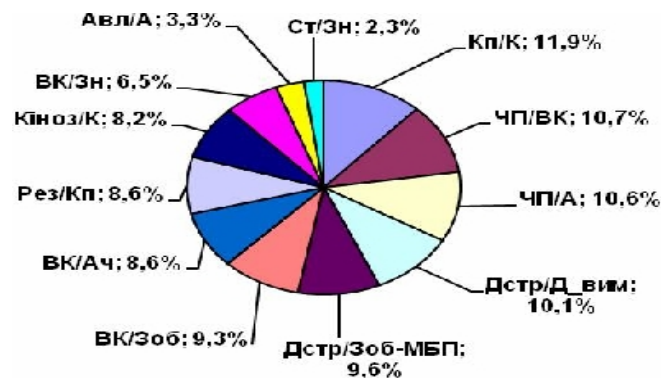

Рисунок 2.9 – Вагові коефіцієнти індикаторів моделі оцінки стабільності банківської системи

Нижче наведено принцип для розрахунку динамічного інтегрального показника стабільності банківської системи ($Stab_{bs}$), що полягає у

знаходженні суми відповідностей фактичних співвідношень нормативним (NF_i) (у випадку їх співпадіння індикатор набуває значення «1»), зважених на відповідні ваги – k_{ij} (визначені на основі методу головних компонент):

$$Stab_{bs} = \sum_{i,j} k_{ij} * NF_i \quad (2.19)$$

На основі середньохронологічних значень складових індикаторів у 1.01.2006 – 1.10.2011 р.р. проведено щоквартальну оцінку рівня стабільності банківської системи (рис. 2.10).

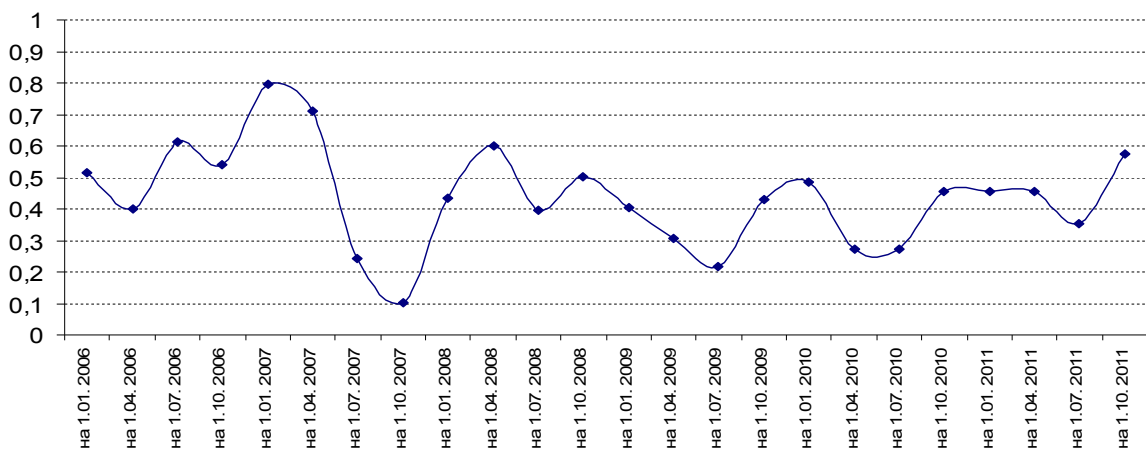

Рисунок 2.10 – Значення динамічного показника стабільності банківської системи на 01.01.2006-01.10.2011 рр. (відносно до попереднього кварталу)

Особливістю аналізованого періоду є різкий спад рівня стабільності банківської системи у II кварталі 2007 р. по відношенню до попереднього кварталу. Дійсно, станом на 01.07.2007 р. спостерігалось сповільнення темпів нарощення власного капіталу, зниження якості управління активами, що спровоковано кредитною експансією банків. Проте, варто зазначити, що у II кварталі 2007 р. відбулося лише незначне сповільнення темпів деяких показників, що викликало порушення встановлених нормативних

співвідношень за моделлю. Описана реакція банківської системи України в певній мірі була зумовлена посиленням волатильності світових фінансових ринків. Подія 29.01.2007 р., коли Ж.-К. Тріше, висловив занепокоєння наростаючими ризиками на світових фінансових ринках, Європейським центральним банком визначена як одна із ключових дат світової фінансової кризи [192]. Підкреслимо, що отриману оцінку варто сприймати як сигнал, що говорить про зміну тенденцій і накопичення ризиків функціонування банків.

Розроблений підхід доповнено оцінковою шкалою, межі оптимальності за якою визначено на основі поділу на чотири рівні групи відсортованих по спаданню вагів індикаторів моделі. Не прив'язуючись до переліку показників, що формують кожну з груп, а розглядаючи будь-які їх комбінаторні поєднання, що в сумі формують певний рівень $Stab_{bs}$, запропоновано наступну градацію:

- 0,0% – 12,1% – стан нестабільності банківської системи;
- 12,2% - 37,8% – стан загрози стабільності;
- 37,9% - 66,7% – стан помірної стабільності;
- 66,8% - 100,0% – стан стабільності банківської системи.

Таким чином, у 2011 р. результати моделювання засвідчили помірну стабільність банківської системи, що пов'язано зі збитковістю ефективності роботи банківського сектору вже упродовж трьох років, низьким рівнем нарощення активних операцій та слабкими темпами відновлення довіри до банків зі сторони економічних суб'єктів.

Слід відмітити, що застосування розробленого підходу є прийнятним і на мікрорівні для аналізу стабільності окремого банку і співставлення отриманого результату зі ступенем стабільності банківської системи країни, Отриманий таким чином результат виступатиме важливою інформацією для прийняття подальших управлінських рішень у діяльності банку.

2.2.2 Розвиток принципів ефективного функціонування мотиваційного механізму корпоративного управління в банках як важливий елемент у забезпеченні стабільності фінансової системи

Відповідно до зростаючої ролі корпорацій (в тому числі і фінансових), поступовій інтернаціоналізації господарств виникає потреба у регулюванні правил функціонування компаній та управління ними. Узагальнену базу таких правил представляють собою документи, розроблені та затверджені в рамках різних міжнародних структур. Базові принципи корпоративного управління, сформульовані таким чином, мають у більшості випадків регулятивний характер, проте суттєво впливають на діяльність корпорацій та систему корпоративного управління, в рамках якої працюють. Кожен новий економічний спад чи значні події світової економіки призводять до перегляду та вдосконалення основних принципів. Зважаючи на останні події у житті світової економіки, варто відзначити актуальність питання щодо дослідження принципів корпоративного управління та регулювання.

1998 року міністри фінансів та голови центральних банків країн-членів G7 зажадали від тодішнього президента Дойче Бундесбанку розпочати консультації з приводу пропозицій щодо підвищення стабільності міжнародної фінансової системи та покращення координації діяльності між національними та міжнародними фінансовими інституціями. Результатом таких консультацій стало створення 1999 року Форуму Фінансової Стабільності (Financial Stability Forum), що пізніше у 2009 році рішенням керівників саміту країн G20 був перетворений у Раду з Фінансової Стабільності (Financial Stability Board, FSB).

Створення такої структури, що має регулювати відносини фінансового сектору на міжнародному рівні, свідчило про прийняття світовою економічною спільнотою думки про актуальність питання ефективного

управління, побудови прозорої та стабільної фінансової системи. Для вирішення завдань Форум визначив дванадцять основних стандартів. Ці стандарти були представлені документами різних міжнародних структур, містили у собі мінімальний набір вимог та загальних принципів, що мали забезпечити найкращий ефект у боротьбі за впровадження найкращих практик управління і контролю фінансових організацій. Таблиця 2.7 містить ключові документи згадуваних стандартів та основних їх видавників.

Як видно з наведеної таблиці, до базових стандартів було віднесено і принципи корпоративного управління, що є свідченням визнання корпоративного управління важливим елементом у забезпеченні стабільності фінансової системи.

Зазначений у таблиці 2.7 документ був прийнятий у 1999 році організацією з економічного співробітництва (ОЕСР). Йому передувала кропітка робота групи з корпоративного управління, яка була створена на прохання Ради ОЕСР, що мала врахувати рекомендації не тільки країн-учасниць, проте й інших міжнародних структур, зацікавлених у стабільному розвитку світового бізнесу, шляхом встановлення найкращих практик корпоративного управління.

Постійний та динамічний розвиток корпоративних структур, ринку цінних паперів, та пов'язані із цим корпоративні скандали виявили необхідність перегляду та певного покращення стандартів. Тому у жовтні в 2002 році почалася робота над внесенням змін. Результатом активної дворічної роботи стала нова редакція принципів, що побачила світ у 2004 році. Оновлені стандарти є частиною дванадцяти стандартів Ради з Фінансової Стабільності, а також основою для доповіді по стандартам та кодексам Групи Світового банку у частині практик корпоративного управління.

Принципи концентрують увагу на регулюванні основної проблеми, котру сформулювали у свій час Берле та Мінз – розмежування власності та

контролю. Для вирішення проблеми у документі зосереджується увага на вирішенні таких основних питань як:

- створення ефективної системи корпоративного управління;
- права акціонерів та основні функції власників;
- створення рівних умов акціонерам;
- роль стейкхолдерів (зацікавлених осіб) у корпоративному управлінні;
- розкриття інформації та прозорість;
- обов'язки ради директорів.

Таблиця 2.7 – Основні документи в рамках 12 стандартів Форму з Фінансової стабільності

Назва стандарту	Організація, що видавала документ
Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies	IMF (International Monetary Fund)
Code of Good Practices in Fiscal Transparency	IMF (International Monetary Fund)
Special Data Dissemination Standard/General Data Dissemination System	IMF (International Monetary Fund)
Principles and Guidelines for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems	World Bank
Principles of Corporate Governance	OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development)
International Accounting Standards	International Accounting Standards Board (IASB) (колишній комітет з міжнародних бухгалтерських стандартів International Accounting Standards Committee)
International Standards on Auditing	IFAC (International Auditing and Assurance Standards Board)
Core Principles for Systemically Important Payment Systems and Recommendations for Securities Settlement Systems	BCBS Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS)
The Forty Recommendations of the Financial Action Task Force and Nine Special Recommendations on Terrorist Financing	Financial Action Task Force (FATF)
Core Principles for Effective Banking Supervision	BCBS
Objectives and Principles of Securities Regulation	International Organization of Securities Commissions (IOSCO)
Insurance Core Principles	International Association of Insurance Supervisors (IAIS).

Наслідуючи приклад організації з економічного співробітництва, Європейський банк Реконструкції та Розвитку запропонував уточнення принципів корпоративного управління [41, 98]. Ці положення охоплювали фактично широке коло стейкхолдерів та відносини із ними: клієнти; акціонери; працівники; постачальники; громадськість; державні органи та місцева влада.

За специфічної природи банківської діяльності коло стейкхолдерів банку відповідно значно ширше за інші корпоративні структури. Як зазначають Мейсі та Охара, окрім інтересів акціонерів, мають бути враховані також інтереси власників депозитів [194]. Більше того, зацікавленість держави в побудові стійкої та прозорої фінансової системи також має бути врахована. Такі принципи корпоративного управління були формалізовані Базельським Комітетом з банківського нагляду. Зазначалося, що ефективне корпоративне управління має забезпечити підзвітність акціонерам та врахувати інтереси інших стейкхолдерів. Уряд, контролюючі органи, власники депозитів також знаходяться серед такого кола стейкхолдерів згідно з національними особливостями фінансових систем та ролі банків.

Двічі, спочатку в 1999 р., а згодом і в 2004 р., Базельський комітет з банківського нагляду опублікував спеціальний документ «Удосконалення корпоративного управління в кредитних організаціях», котрий давав певну конкретизацію принципам корпоративного управління ОЕСР [68,134].

Останні роки є свідченням суттєвих змін щодо ролі приватного сектора процесі розвитку економіки. Поширення ринкового підходу в економіці все більшої кількості країн призводить до збільшення рівня усвідомлення ролі корпорацій (особливо приватних) у підвищенні рівня добробуту громадян.

Проте, розпочата у 2008 році фінансова криза продемонструвала важливість та необхідність серйозного та відповідального відношення до вирішення основних проблем корпоративного управління, і не тільки у

банках. Після низки банкрутств та корпоративних скандалів у банківському секторі стало зрозумілим та очевидним, що належне використання компаніями власних капіталів багато у чому залежить від побудованої системи корпоративного управління. Це також допомагає забезпечити інтереси широкого кола стейкхолдерів, підтримати інтерес та довіру інвесторів, що в перспективі позначається на розвитку економіки.

Для звернення уваги на недоліки у корпоративному управлінні, котрі особливо чітко проявилися під час фінансової кризи, Базельський комітет у 2010 році випустив документ з набором принципів для покращення/посилення корпоративного управління в банківських установах під назвою «Принципи для покращення корпоративного управління» («Principles for enhancing corporate governance») [182, 198].

Враховуючи важливу роль фінансового посередництва банків в економіці, суспільство та ринок мають високу чутливість до труднощів банку, котрі потенційно є результатом недоліків у корпоративному управлінні. Таким чином, корпоративне управління має важливе значення як для окремо взятого банку, так і для світової фінансової системи в цілому. Тому Базельський комітет вирішив спрямувати фінансових регуляторів на встановлення прозорих практик корпоративного управління банками, позиціонуючи документ як відправну точку для таких змін (макрорівень). Принципи також можуть бути розглянуті як база для орієнтування при впровадженні власних принципів корпоративного управління банку (мікрорівень). Основними сферами, на яких сконцентована увага Базельського комітету є:

- роль ради директорів, її кваліфікація;
- необхідність розуміння менеджментом операційної структури діяльності банку та можливих ризиків;
- контроль за ризиком як на рівні юридичної особи в цілому, так і на рівні окремого структурного підрозділу.

- активний контроль за системою винагороди, її розробкою та функціонуванням, включно з узгодженням винагороди та ризику;
- прозорість корпоративної структури;
- розкриття інформації.

За твердженням Ради з фінансової стабільності саме винагорода праці у великих фінансових інституціях була одним із числа факторів, які призвели до кризи 2007 року. Отримання прибутків у короткостроковому періоді призводило до неймовірних за розміром бонусів, проте без урахування довгострокових ризиків. Такі бонуси спонукали менеджмент до великих ризиків, що врешті вилилося у неспроможності фінансових установ адекватно та своєчасно мобілізувати ресурси у той час, коли ризики почали матеріалізовуватися [199].

Численні проблеми, викликані кризою, змусили міжнародні організації поставити питання про ефективність системи винагороди праці менеджменту банку, що й дало поштовх до розробки документів, котрі по суті представляли собою чітку методологію розрахунку основних компонентів винагороди.

2009 року Рада з фінансової стабільності випустила документ за назвою «Принципи прозорості винагороди» (“Principles for Sound Compensation Practices”). Документ як і більшість інших має рекомендаційний характер для великих фінансових інституцій, проте спрямований на вирішення проблеми надмірних бонусів та надмірних ризиків при прийнятті важливих рішень. Ефективна винагорода згідно документу має базуватись на 9 основних принципах, які можна згрупувати за такими напрямками:

- організація винагороди;
- зв'язок винагороди та ризику;
- нагляд та участь стейкхолдерів.

Принципи, маючи вагоме значення у впровадженні прозорої практики корпоративного управління, фактично неможливі до виконання без певних

супроводжуваних стандартів. Основним завданням, покладеним на такі стандарти є роз'яснення та конкретизація як саме необхідно трактувати та впроваджувати окремі принципи для досягнення максимального ефекту. Того ж 2009 року Рада з фінансової стабільності випустила Стандарти по впровадженню принципів прозорої винагороди. За структурою, стандарти відображають основний документ.

Основна відповідальність щодо першого блоку покладена на раду директорів, оскільки саме цей орган має у своєму розпорядженні інструменти контролю за винагородою вищого менеджменту і не тільки. Рада має активно та часто перевіряти систему на відповідність та адекватну роботу. Така робота може здійснюватись за рахунок системи комітетів та незалежних директорів. Особливу увагу приділено питанню незалежності персоналу, що задіяний у контролі ризиків, визначено, що такі особи мають бути кваліфікованими та отримувати винагороду згідно системи, котра має сприяти їх незалежній роботі.

Згідно другого напрямку винагорода має враховувати усі види ризиків при оцінці вкладу та результатів роботи окремих співробітників. Розмір винагороди має бути обумовлений ступенем ризику, що приймається, та об'ємом індивідуального вкладу у загальний результат. При цьому варто зважати на співвідношення грошових та інших форм винагороди для формування в кінцевому результаті відповідних мотивів учасників корпоративного управління. Загальний розмір бюджету винагороди також має бути зважений на розмір фінансового результату компанії.

Багато уваги приділено питанням нагляду та контролю за компенсаційною практикою. Одним із ключових елементів виступає інформація щодо винагороди, доступність, достовірність та відповідність таких даних реальним. Своєчасне та правдиве інформування про систему винагороди, яка застосовується у компанії, може сприяти швидкому виявленню слабких місць та їх зменшенню. Окрім цього, відкритість

інформації є гарним сигналом для потенційних інвесторів та інших учасників ринку.

Роль контролюючих інституцій у питаннях винагороди заключається у своєчасному та повному контролі за дотриманням вимог нормативних документів на різних рівнях. Регулятори також мають відслідковувати та попереджувати ситуації, коли надмірні суми виплат фактично «вихолощують» капітал або підривають фінансову стійкість. До числа згаданих документів можна віднести і «Набір методологій для пов'язування ризику та результативності роботи і винагороди праці» (Range of Methodologies for Risk and Performance Alignment of Remuneration), що представляє собою набір методів, за допомогою яких можна зважити бонуси та персональні компенсаційні схеми на ризик, що приймає особа із числа вищого менеджменту установи. Хоча і такий документ не дає повної гарантії ефективності впровадження методологій розрахунку, оскільки кожна банківська установа має власні особливості, обумовлені національним законодавством, внутрішніми положеннями, характером операцій тощо.

Очевидним є факт підвищення інтересу до питань корпоративного управління у банках на міжнародному рівні. Основна увага в документах останніх років приділяється питанням ефективного контролю, уникнення різного роду ризиків та створення принципів побудови ефективної системи мотивації учасників корпоративного управління. Створення Ради Фінансової Стабільності є свідченням актуалізації питання важливості корпоративного управління у фінансових установах, зокрема, у банках. Побудова ефективної та прозорої системи корпоративного управління є однією з пріоритетних у процесі вирішення глобальних економічних проблем.

Міжнародний рівень вирішення основних проблем корпоративного управління носить рекомендаційний характер. Значний вплив у вирішенні питань відіграє все ж національне законодавство та традиції, що склалися в межах окремої держави. Тому особливо важливим є впровадження в

практику діяльності вітчизняних банків результатів, що містяться у згаданих документах, проте, з урахуванням національних особливостей.

2.2.3 Метод фінансових коефіцієнтів як інструмент оцінки ефективності діяльності українських банків

Актуальною проблемою та пріоритетним напрямом сучасного розвитку банківського бізнесу стають питання управління його ефективністю. Одним із ключових етапів успішного управління є своєчасна та достовірна оцінка ефективності банківської діяльності. Сформований на сьогоднішній день методичний апарат оцінки ефективності в банківській сфері характеризується різноманітністю існуючих підходів та методів оцінки. Для вітчизняної практики характерним є ототожнення оцінки ефективності банківської діяльності з визначенням показників рентабельності, та застосування методу фінансових коефіцієнтів як основного інструменту оцінки [56, 60, 75, 76, 115, 122]. Виникає питання адекватності використання традиційних показників ефективності сучасним умовам ведення банківського бізнесу та здатності враховувати суттєві фактори впливу на ефективність банківської діяльності.

Аналіз становлення та розвитку банківської системи України дозволяє стверджувати, що використання показників прибутковості в якості критерію ефективності є історично обумовленим. На початку створення української банківської системи однією з першочергових задач було стимулювання кількісних характеристик розвитку банків. Вирішення цього питання заохочувалося Національним банком України шляхом застосування заходів щодо збільшення статутних капіталів комерційних банків [140]. У період економічного зростання 2000-2008рр. та можливостей прибуткового

функціонування банківського бізнесу показники рентабельності також відповідали всім вимогам критерію ефективності на мікрорівні.

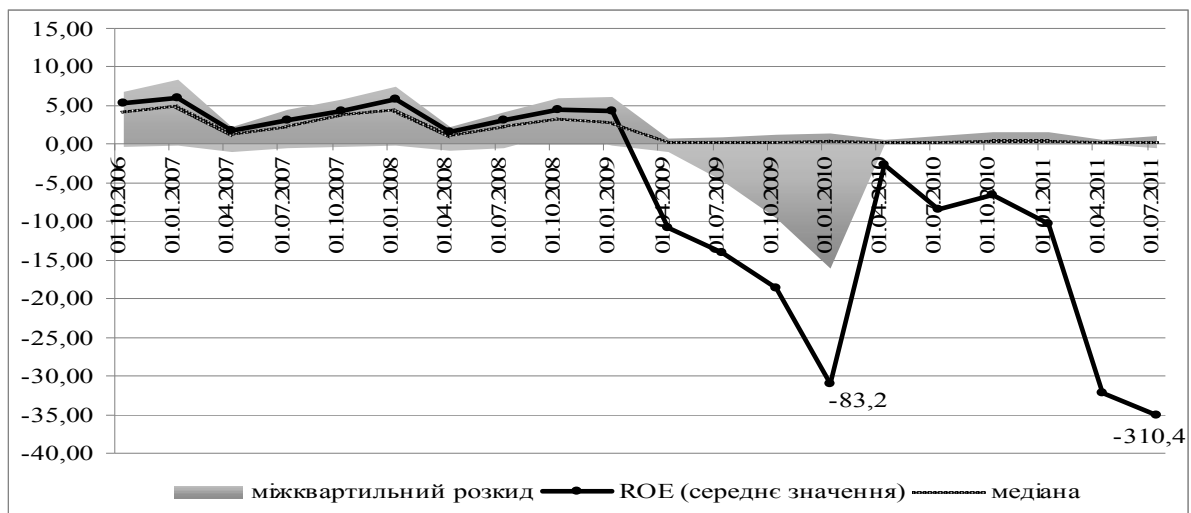
Узагальнюючим показником прибутковості прийнято вважати рентабельність капіталу (ROE – return on equity), який дозволяє визначити рівень віддачі коштів акціонерів. Рентабельність активів (ROA – return on asset), у свою чергу, є складовою ROE та відображає ефективність внутрішньої політики менеджменту банку з точки зору отриманих доходів та понесених витрат.

Аналіз рентабельності капіталу банків України за останні п'ять років дозволяє виділити два часових горизонти – докризовий (з 1.10.2006 по 1.01.2009 рр.) та кризовий (з 1.01.2009 по 1.07.2011 рр.), які відрізняються спрямованістю та інтенсивністю розвитку (рис. 2.11). Слід зазначити, що для періоду дослідження характерною є сезонність банківської діяльності, що має прояв у циклічних коливаннях показника рентабельності капіталу – найменшого значення він набуває саме на початок року. Традиційно перший квартал фінансового року є «пасивним» з точки зору активності як фізичних, так і юридичних осіб на ринку банківських послуг.

У докризовому періоді спостерігається висока гомогенність (однорідність) показника ROE, що підтверджується симетричним розподілом ROE відносно середнього значення та незначним міжквартильним розкидом. Починаючи з першого кварталу 2009 року тенденція змінюється – показник ROE набуває від'ємного значення.

Різке зниження прибутковості діяльності супроводжується високою волатильністю ROE внаслідок виникнення значних сум збитків у банках України (переважно 3 та 4 групи за класифікацією НБУ) у період розгортання фінансово-економічної кризи в країні. Незважаючи на використання міжквартильного розкиду в якості статистичної характеристики мінливості ROE (що дозволяє охопити 50% спостережень вибірки та відкинути максимальні та мінімальні значення), для періоду з 01.04.2009 по 01.04.2010

роки характерним є значний розкид у значеннях ROE у зв'язку з аномально від'ємними значеннями рентабельності капіталу «банків-аутсайдерів». Наприклад, станом на 01.01.2010 р. націоналізованим «Укргазбанком» зафіксовано збитків на суму 4415,6 млн. грн. (значення ROE на рівні -4627 %), «Діалогбанком» – на суму 205,8 млн. грн. (значення ROE на рівні -457 %), «Імпромбанком» – на суму 114,9 млн. грн. (значення ROE на рівні -2858 %).

*розраховано за даними фінансової звітності банків України (bank.gov.ua)[27]

Рисунок 2.11 – Динаміка рентабельності капіталу (ROE) банків України за період з 01.10.2006 по 01.07.2011 рр., %

Аналогічні тенденції характерні і для динаміки рентабельності активів банків України.

З метою більш детального аналізу оцінка ефективності банківської діяльності може бути доповнена детальним вивченням факторів прибутковості капіталу шляхом декомпозиційного аналізу, тобто за допомогою формулою Дюпона [133, 143]. Схематично факторну модель можна представити наступним чином (рис. 2.12).

Відповідно до чотирьох факторної моделі, показник ROE може бути представлений наступними факторами:

- маржа прибутку, розраховується як співвідношення чистого прибутку та балансового прибутку (прибутку до оподаткування) і дозволяє визначити ефективність податкового менеджменту в банку;
- операційна маржа, розраховується як співвідношення балансового прибутку та доходів, характеризує операційну ефективність діяльності банку;
- дохідність активів, розраховується як співвідношення доходів та сукупних активів банку, і визначає дохідність розміщення активів;
- мультиплікатор капіталу (співвідношення активів та власного капіталу) дозволяє оцінити політику банку в сфері джерел фінансування банківської діяльності, зокрема фінансовий леверидж.

Рисунок 2.12 – Схема декомпозиційного аналізу прибутковості капіталу (модель Дюпона)

Незважаючи на суттєве зниження рентабельності капіталу по банківській системі України в цілому, результати декомпозиційного аналізу, представлені на рисунку 2.13, демонструють незмінність тенденцій щодо

динаміки основних факторів як у докризовий, так і кризовий періоди. Збереження доходності активів на докризовому рівні відбулося за рахунок як зростання обсягу активів (у зв'язку з високою часткою активів в іноземній валюті в умовах девальвації національної одиниці), так і зростання процентних ставок за умов масової реструктуризації кредитів у 2009 році.

Основним фактором негативної динаміки рентабельності капіталу у першому кварталі 2009 року та надалі є зниження операційної ефективності – про що свідчать від'ємні темпи зростання операційної маржі, викликані значними витратами банків через відрахування у резерви за активними операціями.

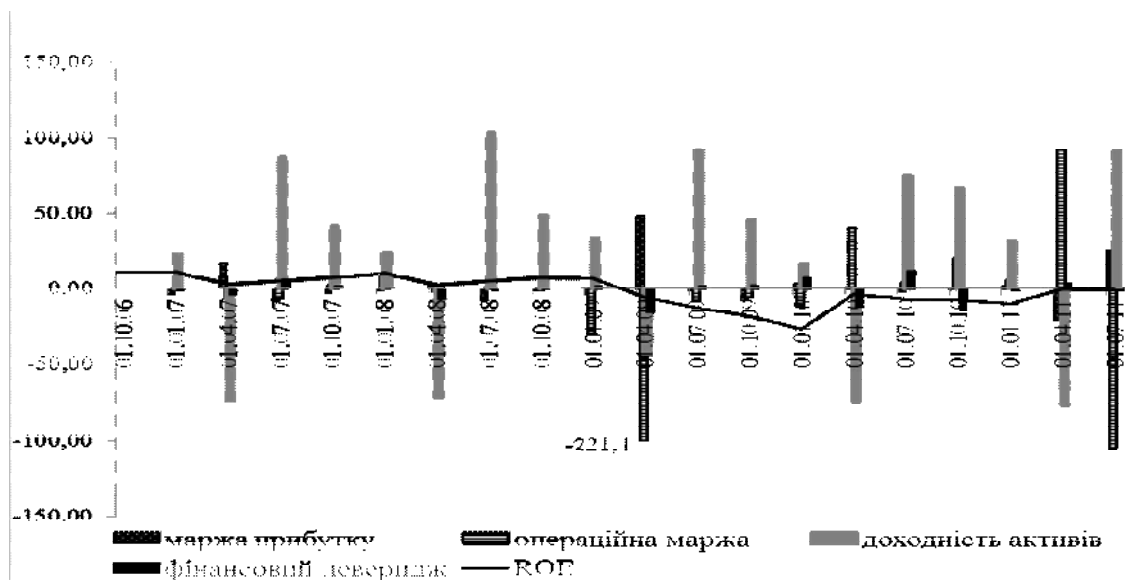

Рисунок 2.13 – Динаміка рентабельності капіталу та темпів приросту його факторів за період з 01.10.2006 по 01.07.2011 рр, %

Результати декомпозиційного аналізу, що був здійснений за групами банків (за класифікацією НБУ), свідчать про схожість тенденцій щодо факторів зниження рентабельності капіталу. Виключення становить лише той факт, що динаміка факторів другої та четвертої групи банків характеризувалася найбільшою волатильністю – діапазон зміни темпів становив від +200 до -300%. Це пояснюється концентрацією банків, що мали

значні збитки і, як наслідок, які знаходяться в стадії ліквідації та в яких введена тимчасова адміністрація, саме в другій та четвертій групах банків.

Не дивлячись на можливість моделі Дюпона ідентифікувати основні фактори впливу на прибутковість банківської діяльності, оцінити ступінь їх впливу та тенденції зміни, вона має суттєві недоліки. Зокрема, у докризовий період дослідження не зафіксовано погіршення хоча б одного з факторів прибутковості, як передумови настання кризи. Показник фінансового левериджу, що є традиційно індикатором рівня ризикованості банківської діяльності, не дозволив виявити занадто ризиковану політику українських банків протягом 2007-2008 років.

На підставі результатів аналізу рентабельності капіталу (ROE) та активів (ROA), у тому числі використання поглибленого аналізу прибутковості капіталу – моделі Дюпона, в якості інструмента оцінювання ефективності банківської діяльності, слід відзначити основні їх недоліки.

По-перше, це обмежені можливості врахування ризиків, які займають одне з центральних місць у банківській діяльності. Фінансовий леверидж в якості індикатора ризикованості не дозволяє порівняти рівень ризикованості політики декількох банків. У період кризи ключовими факторами зниження ефективності банківської діяльності, а й відповідно рентабельності капіталу/активів, стали якість активів та рівень концентрації ризиків (особливо валютного та процентного). Навіть поглиблений аналіз рентабельності капіталу за допомогою моделі Дюпона обмежується лише чотирма факторами прибутковості, яких недостатньо для пояснення ефективності діяльності. Відтак інструмент оцінки повинен забезпечувати врахування основних детермінант ефективності та відстежувати їх динаміку з метою попередження настання кризових ситуацій.

По-друге, це ретроспективний та короткостроковий характер оцінки. Результати дослідження доводять нездатність показників ROE та ROA визначити «ефективні» та «неефективні» банки. В останній квартал

докризисного періоду (01.01.2009 року) ROE характеризувався високою гомогенністю, що свідчило про приблизно однаковий рівень ефективності для всієї сукупності банків, однак вже наступний квартал засвідчив різні результати банківської діяльності, а й відтак й ефективності.

Проаналізовані вище показники ROE та ROA можуть бути використані в якості оцінки прибутковості лише в короткостроковому періоді, оскільки не в змозі оцінити стабільність потоків доходів, що генеруються банківською діяльністю, в майбутньому.

Поряд із вищезгаданими показниками ефективності у розрізі методу фінансових коефіцієнтів, заслуговує на увагу коефіцієнт, який характеризує операційну ефективність діяльності банку. Даний показник у вітчизняній літературі має назву коефіцієнту дієздатності (у закордонній – cost to income ratio, або CIR) та розраховується шляхом визначення співвідношення операційних витрат та операційних доходів банку. До операційних витрат, як правило, відносять витрати, пов'язані із утриманням інфраструктури банку – заробітна плата, податки, витрати на рекламу, орендні платежі та інші. Процентні та комісійні витрати не входять до складу таких витрат. Структуру операційних доходів складають процентні та непроцентні доходи. Іншими словами, визначаючи яку кількість грошових одиниць необхідно для генерації однієї грошової одиниці доходу, CIR є показником витратності – вищий рівень коефіцієнту означає нижчу ефективність і навпаки.

Операційні витрати, які традиційно займають найбільшу питому вагу у структурі загальних витрат банку, є контрольованими з позиції менеджменту. Відповідно показник CIR використовується з метою визначення ефективності менеджменту банку мінімізувати операційні витрати. За умови незмінності рівня доходів мінімізація витрат призведе до збільшення прибутку.

Результати оцінки операційної ефективності діяльності українських банків за допомогою показника CIR представлені на рисунку 2.14 поряд із динамікою прибутку по банківській системі України.

Незважаючи на загальну тенденцію зниження операційних витрат банків України за останні сім років, можна спостерігати невідповідність рівня операційної ефективності фінансовому результату (прибутку), як найбільш загальному індикатору ефективності в банківській сфері, особливо у 2009 році.

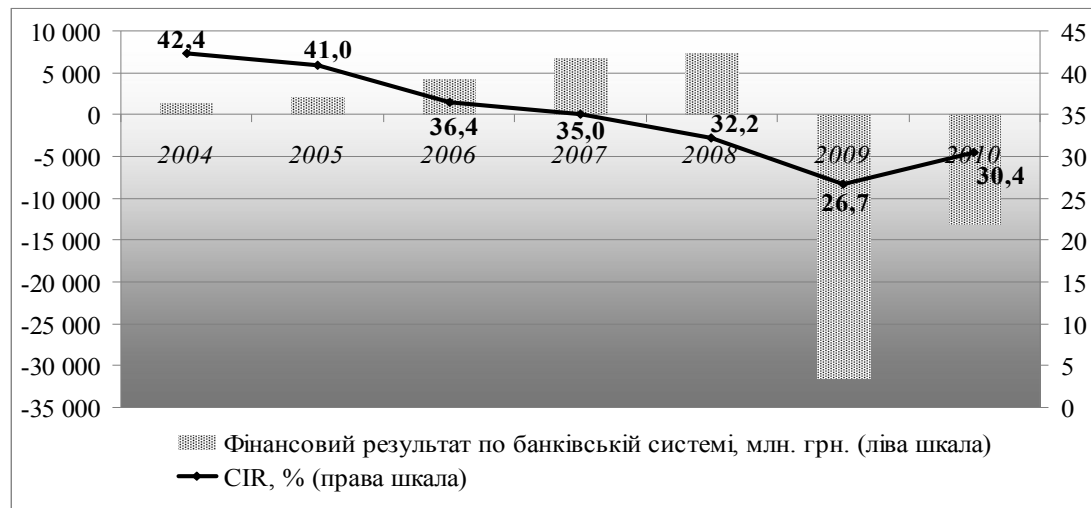

Рисунок 2.14 – Динаміка ефективності діяльності банків України за 2004-2010 рр.

Водночас слід зазначити суперечливість характеру отриманого зв'язку між показником витратності CIR та рентабельністю капіталу ROE, а саме він є тісним та пропорційним (коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,82). Тобто, чим вищою є операційна ефективність (нижчий рівень CIR), тим нижчою є прибутковість банківської діяльності (нижчий показник ROE). Це означає, що існують інші суттєві фактори впливу на прибутковість діяльності банку, які не враховані показником CIR.

Так, для CIR притаманним є абстрагування від суттєвих аспектів банківської діяльності, зокрема рівня ризикованості. Зниження рівня CIR відбувалося за рахунок підвищення операційних доходів, які водночас характеризувалися високою ризикованістю банківської діяльності, що в кінцевому результаті, призвело до значних витрат банків через відрахування

до резервів за активними операціями. Отримані емпіричні дані свідчать про обмежені можливості CIR як показника оцінки ефективності діяльності банку.

Таким чином, основними перевагами методу фінансових коефіцієнтів як інструменту оцінки ефективності банківської діяльності є оперативність та простота розрахунків, обумовлена доступністю та відкритістю даних фінансової звітності банків. Проведений аналіз засвідчив, що традиційні показники рентабельності капіталу (ROE) та активів (ROA), розраховані на основі балансових даних, характеризуються високою гомогенністю, та відповідно, нездатністю ідентифікувати «ефективні» та «неефективні» банки. Зважаючи на відсутність можливостей оцінити стабільність потоків доходів, що генеруються банківською діяльністю в майбутньому, використання розглянутих показників доцільним є лише в короткостроковому періоді. За результатами розрахунків, модель Дюпона, розроблена у 20-х роках ХХ ст. та призначена для визначення впливу чотирьох факторів впливу на рентабельність капіталу (маржі прибутку та операційної маржі, доходності активів, мультиплікатору капіталу), має обмежений характер при оцінці ефективності в сучасних умовах банківського бізнесу. Зокрема, висока концентрація різних видів ризиків у банківській діяльності потребує застосування якісно нових інструментів оцінки, здатних враховувати ключові детермінанти ефективності та відстежувати їх динаміку з метою попередження кризових ситуацій.

2.2.4 Методичний підхід до оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку

Сучасні процеси банківської конкуренції зумовлені змінами, що відбуваються на національних та світових фінансових ринках, та мають

низку особливостей, що відрізняють її від конкуренції в інших галузях економіки. Основними факторами загострення конкуренції є глобалізація світового фінансового ринку, лібералізація державного регулювання, руйнація кордонів між сферами діяльності різних видів фінансових інститутів і розвиток нових фінансових та електронних технологій, обмеження доступу до кредитних ресурсів, індивідуалізація банківських продуктів, що не сприймаються споживачами як товари-субститути, та ін.

Все це зумовлює обрання банками стратегій, зорієнтованих на зайняття провідних позицій у конкурентному середовищі, а також на збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності. На заваді цього – загальний стан економічного та політичного середовища, неефективне державне регулювання та неякісний менеджмент, нездатні пристосуватися до кризових та посткризових умов, але, головне, відсутність комплексних підходів до управління банком як складною, дисипативною, здатною до самоорганізації системою.

Проблеми забезпечення конкурентоспроможності банків відображені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, зокрема, у дослідженнях Г. Азаренкової, О. Васюренка, І. Волошка, І. Волощука, Ю. Заруби, А. Єпіфанова, С. Козьменка, А. Мещерякова, Ю. Пікуша, І. Сала, Ф. Шпиґа та ін.

Узагальнення та аналіз наукових результатів, отриманих вищезазначеними та іншими вченими, дозволили визначити необхідність подальших досліджень у таких напрямках: поглиблення теоретичних основ управління конкурентоспроможністю банків в посткризових умовах розвитку банківської системи; розвиток методичних підходів до кількісного та якісного аналізу конкурентоспроможності банків; розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення окремих елементів механізму управління конкурентоспроможністю банку.

Виходячи з того, що на ринку банківських послуг України відбувається підвищення вимог до показників ефективності та стабільності

функціонування його суб'єктів, актуальності набуває своєчасна та адекватна оцінка власної стратегічної конкурентоспроможності. Таким чином, менеджменту банку необхідно постійно проводити дослідження як безпосередньо рівня власної стратегічної конкурентоспроможності, так і загального стану конкуренції на банківському ринку в цілому.

Інструментом вирішення даної проблеми є формалізація процесів й закономірностей, які характеризують стратегічну конкурентоспроможність банку, за допомогою використання методів економіко-математичного моделювання. Отже, розробка науково-методичного підходу до оцінки рівня стратегічної конкурентоспроможності банку дозволить не лише надати кількісну оцінку поточного її рівня, але і визначити економічно обґрунтовану основу прийняття ефективних управлінських рішень.

1. Для забезпечення своєчасного коригування діяльності банку при зміні факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ і параметрів функціонування банків-конкурентів пропонуємо наступний алгоритм інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності (рис. 2.15). визначення факторів, які впливають на стратегічну конкурентоспроможність банку на ринку банківських послуг України;

2. систематизація виділених факторів у розрізі їх впливу на стратегічну конкурентоспроможність банку (внутрішнього та зовнішнього характеру);

3. систематизація факторів впливу на стратегічну конкурентоспроможність банку за ступенем їх корисності. Так, в окремі групи запропоновано виділити ті фактори, які зі збільшенням підвищують загальний її рівень (фактори-стимулятори), в іншу – фактори, які зі збільшенням зменшують загальний її рівень (фактори-дестимулятори);

4. формування системи критеріїв для кожного фактору стратегічної конкурентоспроможності банку та виділення тих з них, для яких існують нормативні значення (встановлені НБУ) та тих критеріїв, граничні значення

яких не регламентуються законодавством і визначаються на рівні банку;

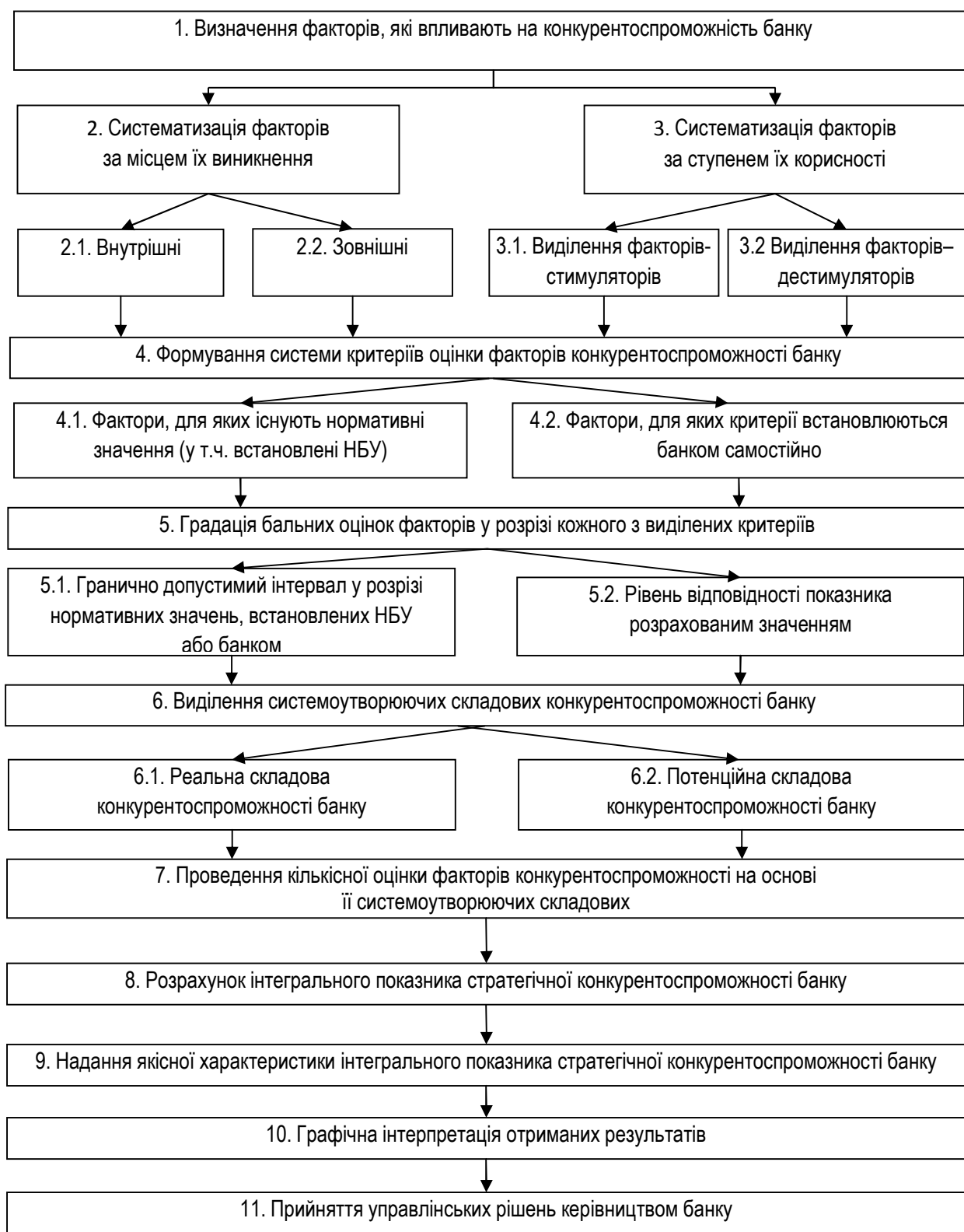

Рисунок 2.15 – Алгоритм інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку

5. градація бальних оцінок факторів у розрізі кожного з виділених критеріїв залежно від:

- гранично допустимого інтервалу (відкритого чи закритого) для критеріїв, яким відповідають нормативні рівні;

- рівня відповідності критерію розрахованим значенням (темп приросту);

6. виділення системоутворюючих складових стратегічної конкурентоспроможності банку: реальної та потенційної;

7. проведення кількісної оцінки факторів конкурентоспроможності на основі її системоутворюючих складових;

8. розрахунок інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку як суми показників, які характеризують реальну та потенційну складові;

9. надання якісної характеристики інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку;

10. графічна інтерпретація отриманих результатів оцінки рівня стратегічної конкурентоспроможності банку як комбінації координат точки на площині (співвідношення реальної та потенційної складових).

11. прийняття управлінських рішень керівництвом банку щодо подальших планів розвитку банку.

Таким чином, розглянувши алгоритм інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку, проведемо детальне дослідження кожного з етапів та визначимо їх специфічні аспекти.

Відповідно до розробленого в даному дослідженні підходу до класифікації факторів конкурентоспроможності банку та за допомогою використання методу головних компонент автором сформовано множину критеріїв для: зовнішніх факторів непрямого впливу (економічних, політичних, соціальних); зовнішніх факторів прямого впливу (інтенсивність конкуренції, темпи зростання ринків банківських послуг, ефективність банківського регулювання та нагляду); внутрішніх факторів (фінансових,

організаційних; маркетингових, технологічних, репутаційних, управлінських, кадрових).

1. для зовнішніх факторів непрямого впливу: економічна група (темپ приросту ВВП (K_1), індекс промислового виробництва (K_2), відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів (K_3), відношення дефіциту державного бюджету до ВВП (K_{39}), нестабільність економіки країни (фінансово-економічний криза) (K_{48}), відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації) (K_{40}), обсяг готівки (K_{41}), рівень інфляції (K_{42}), темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду (K_{43})); політична група (політична стабільність/нестабільність (K_{10})); соціальна група (темпи зростання/зниження середньомісячної номінальної заробітної плати (K_9), рівень безробіття (за методологією МОП) (K_{47}));

2. для зовнішніх факторів прямого впливу: кількість діючих банків (K_4), кількість банків в режимі ліквідації (K_5), приріст обсягів наданих депозитів (K_6), приріст обсягів наданих кредитів (K_7), середня процентна ставка за кредитами (K_8), зміна грошової бази НБУ (показник емісійної активності НБУ) (K_{44}), облікова ставка НБУ (K_{45}), середня ставка депозитних ресурсів (K_{46});

3. для внутрішніх факторів: фінансова група (коефіцієнт адекватності основного капіталу (K_{11}), коефіцієнт прибуткових активів (K_{12}), коефіцієнт миттєвої ліквідності (K_{13}), коефіцієнт поточної ліквідності (K_{14}), коефіцієнт короткострокової ліквідності (K_{15}), коефіцієнт кредитної активності (K_{16}), коефіцієнт кредитної політики банку (K_{17}), коефіцієнт рентабельності чистих активів (K_{18}), коефіцієнт покриття (K_{19}), коефіцієнт строкових депозитів (K_{20}), частка статутного капіталу в капіталі банку (K_{21}), коефіцієнт ризику

цінних паперів (K_{49}), коефіцієнт дебіторської заборгованості (K_{50}), коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу (K_{51}), мультиплікатор капіталу (K_{52}), коефіцієнт списаних кредитів (K_{53}), коефіцієнт кредиторської заборгованості (K_{54}), коефіцієнт фінансового леверіджа (K_{55}), організаційна група (організаційна структура і розподіл повноважень керівництва (K_{22}), фінансова структура банку (K_{23}), кількість філій (K_{24}), кількість відділень (K_{25}), розгалуженість мережі банкоматів (K_{26}), наявність необхідних дозволів (K_{27}); маркетингова група (ступінь універсалізації, диференціації продуктів банку (K_{28}), спеціалізація банку (K_{29}), наявність перспективних проектів (K_{30}), характеристика маркетингової стратегії банку відносно просування банківських послуг на ринок (K_{38}), аналіз спектра послуг, наданих банком, порівняно з існуючими на ринку послугами (K_{31})), технологічна складова (впровадження нових технологій у банку (K_{32}), програмне та апаратне забезпечення, яке використовується в банку (K_{33})), репутаційна складова (строк роботи банку на ринку (K_{34}), наявні та можливі судові позови, у тому числі клієнтів, органів державного регулювання та НБУ (K_{58}), взаємовідносини банку з НБУ, наявність випадків невиконання його вимог (K_{59}), наявність рейтингових оцінок від рейтингових агенцій (K_{35}), аналіз ступеня залежності банку від обмеженого кола клієнтів (K_{60})), ефективність управління (наявність у банку обґрунтованої концепції розвитку (K_{36}), наявність стратегії банку в сфері управління ризиками (K_{37})), кадрова складова (витрати на оплату праці персоналу на одну гривню активів (K_{56}), вартість основних засобів на одного працівника (K_{57})).

Проведемо систематизацію даних критеріїв в межах зовнішніх та внутрішніх факторів впливу та їх класифікацію залежно від ступеню

корисності (зі збільшенням підвищують загальний рівень стратегічної конкурентоспроможності банку, зі збільшенням зменшують загальний рівень стратегічної конкурентоспроможності банку). Визначення механізму впливу зазначених факторів на стратегічну конкурентоспроможність банку та їх розподіл на стимулятори та дестимулятори здійснюється для кожного банку індивідуально шляхом застосування взаємодоповнюючих процедур стратегічного аналізу.

Для наочного представлення розглянутої специфіки систематизації та класифікації факторів стратегічної конкурентоспроможності банку пропонується побудувати таблицю (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Представлення результатів систематизації та класифікації факторів стратегічної конкурентоспроможності банку та критеріїв їх оцінки

		Систематизація критеріїв	
		Зовнішні	Внутрішні
Класифікація факторів стратегічної конкурентоспроможності банку	Фактори – стимулятори	$K_1, K_2, K_3, K_4, K_5, K_6, K_7, K_8, K_9, K_{10}$	$K_{11}, K_{12}, K_{13}, K_{14}, K_{15}, K_{16}, K_{17}, K_{18}, K_{19}, K_{20}, K_{21}, K_{22}, K_{23}, K_{24}, K_{25}, K_{26}, K_{27}, K_{28}, K_{29}, K_{30}, K_{31}, K_{32}, K_{33}, K_{34}, K_{35}, K_{36}, K_{37}, K_{38}$
	Фактори-дестимулятори	$K_{39}, K_{40}, K_{41}, K_{42}, K_{43}, K_{44}, K_{45}, K_{46}, K_{47}, K_{48}$	$K_{49}, K_{50}, K_{51}, K_{52}, K_{53}, K_{54}, K_{55}, K_{56}, K_{57}, K_{58}, K_{59}, K_{60}$

Необхідно зазначити, що значення частини з визначеної сукупності критеріїв регламентуються на законодавчому рівні та для них визначені нормативні значення. Інша група критеріїв, які характеризують фактори зовнішнього середовища прямого та непрямого впливу, не мають нормативно встановлених інтервалів допустимих рівнів. Виходячи з цього, в межах запропонованого підходу, їх гранично допустимі значення визначаються на

базі виділення квантілей. Крім того, з метою визначення рівня стратегічної конкурентоспроможності банку, запропоновано використовувати критерії ($K_{10}, K_{22}, K_{23}, K_{27}, K_{28}, K_{29}, K_{30}, K_{31}, K_{32}, K_{33}, K_{35}, K_{36}, K_{37}, K_{38}, K_{48}, K_{58}, K_{59}, K_{60}$), оцінка яких проводиться за допомогою бінарних характеристик (приймають значення «0» або «1»).

З метою надання кількісної оцінки рівня стратегічної оцінки конкурентоспроможності банку необхідно надати бальну оцінку кожному з виділених критеріїв залежно від виконання та ступеня відповідності встановленим вимогам. Так, для групи критеріїв, для яких існують нормативи на законодавчому рівні, пропонується присвоювати значення в розмірі 50-ти балів у випадку знаходження значення коефіцієнту в межах допустимого інтервалу та «0» балів в іншому випадку (гр. 5 в табл. 2.9, 2.10).

Таблиця 2.9 – Градація бальних оцінок рівня стратегічної конкурентоспроможності банку для факторів-стимуляторів

№	Критерій	Кількісна характеристика	Нормативне значення	Бали кількісної характеристики (у випадку виконання відповідних вимог – відповідності встановленим межах діапазону допустимих значень)						
				50	0	30	50	70	100	0
				Виконання нормативно встановлених вимог	Інтервал значень від мінімального до 1-го квантіля	Інтервал значень від 1-го до 2-го квантіля	Інтервал значень від 2-го до 3-го квантіля	Інтервал значень від 3-го до 4-го квантіля	Інтервал значень від 4-го до 5-го квантіля	Інтервал значень від 5-го квантіля до максимальної величини
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Зовнішні										
1	K_1	h_1	H_1	b_{11}	b_{12}	b_{13}	b_{14}	b_{15}	b_{16}	b_{17}
...
i	K_i	h_i	H_i	b_{i1}	b_{i2}	b_{i3}	b_{i4}	b_{i5}	b_{i6}	b_{i7}
...
m	K_m	h_m	H_m	b_{m1}	b_{m2}	b_{m3}	b_{m4}	b_{m5}	b_{m6}	b_{m7}
Внутрішні										
m+1	K_{m+1}	h_{m+1}	H_{m+1}	b_{m+11}	b_{m+12}	b_{m+13}	b_{m+14}	b_{m+15}	b_{m+16}	b_{m+17}
...
l	K_l	h_l	H_l	b_{l1}	b_{l2}	b_{l3}	b_{l4}	b_{l5}	b_{l6}	b_{l7}
...
k	K_k	h_k	H_k	b_{k1}	b_{k2}	b_{k3}	b_{k4}	b_{k5}	b_{k6}	b_{k7}

У випадку відповідності значення критерію інтервалу значень від першого до п'ятого квантіля пропонується проводити наступну градацію бальних оцінок (виходячи з загальноприйнятого підходу в рамках статистичного аналізу): 30 балів – інтервал значень від 1-го до 2-го квантіля; 50 балів – інтервал значень від 2-го до 3-го квантіля (середньої величини); 70 балів – інтервал значень від 3-го квантіля (середньої величини) до 4-го квантіля; 100 балів – інтервал значень від 4-го до 5-го квантіля (див. графі 5-8, табл. 2.9, для таблиці 2.10 – протилежна тенденція).

Таблиця 2.10 – Градація бальних оцінок рівня стратегічної конкурентоспроможності банку для факторів-дестимуляторів

№	Критерій	Кількісна характеристика	Нормативне значення	Бали кількісної характеристики (у випадку виконання відповідних вимог – відповідності встановленим межах діапазону допустимих значень)						
				50	0	100	70	50	30	0
				Виконання нормативно встановлених вимог	Інтервал значень від мінімального до 1-го квантіля	Інтервал значень від 1-го до 2-го квантіля	Інтервал значень від 2-го до 3-го квантіля	Інтервал значень від 3-го квантіля до 4-го квантіля	Інтервал значень від 4-го до 5-го квантіля	Інтервал значень від 5-го квантіля до максимальної величини
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Зовнішні										
k+1	K_{k+1}	h_{k+1}	H_{k+1}	b_{k+1}	b_{k+2}	b_{k+3}	b_{k+4}	b_{k+5}	b_{k+6}	b_{k+7}
...
g	K_g	h_g	H_g	b_{g1}	b_{g2}	b_{g3}	b_{g4}	b_{g5}	b_{g6}	b_{g7}
...
z	K_z	h_z	H_z	b_{z1}	b_{z2}	b_{z3}	b_{z4}	b_{z5}	b_{z6}	b_{z7}
Внутрішні										
z+1	K_{z+1}	h_{z+1}	H_{z+1}	b_{z+1}	b_{z+2}	b_{z+3}	b_{z+4}	b_{z+5}	b_{z+6}	b_{z+7}
...
t	K_t	h_t	H_t	b_{t1}	b_{t2}	b_{t3}	b_{t4}	b_{t5}	b_{t6}	b_{t7}
...
v	K_v	h_v	H_v	b_{v1}	b_{v2}	b_{v3}	b_{v4}	b_{v5}	b_{v6}	b_{v7}

На основі аналізу таблиць 2.9, 2.10 та агрегування значень, які в них наведені, актуальності набуває виділення системоутворюючих складових стратегічної конкурентоспроможності банку в розрізі кількісної оцінки як її поточного рівня (реальна складова стратегічної конкурентоспроможності банку), так і потенціалу до покращення (потенційна складова стратегічної конкурентоспроможності банку).

Математично рівень реальної складової стратегічної конкурентоспроможності банку пропонується визначати наступним чином:

1) бальна оцінка реальної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив зовнішніх факторів-стимуляторів B_g :

$$B_g = S_1 [b_{g1} |_{h_i \geq H_i}] + (1 - S_1) \left[S_2 (b_{g2} |_{h_i \in [\min; kv1]}) + S_3 (b_{g3} |_{h_i \in (kv1; kv2]}) + S_4 (b_{g4} |_{h_i \in (kv2; sr]}) + S_5 (b_{g5} |_{h_i \in (sr; kv4]}) + S_6 (b_{g5} |_{h_i \in (kv4; kv5]}) + S_7 (b_{g7} |_{h_i \in (kv5; \max]}) \right] \quad (2.20)$$

де B_g – сумарна кількість балів реальної складової (отриманих як результат аналізу g -го ($g = 1 \div m$) зовнішнього фактору впливу за відповідною шкалою), рівня стратегічної конкурентоспроможності банку;

S_1 – індикатор використання одного з підходів:

- $S_1 = 1$, якщо критерій стратегічної конкурентоспроможності банку можливо порівняти з їх нормативними значеннями;

- $S_1 = 0$, за умови відсутності нормативних значень критерію стратегічної конкурентоспроможності банку;

b_{g1} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці i -го зовнішнього фактору впливу (за умови наявності нормативного значення критерію стратегічної конкурентоспроможності банку);

b_{g2} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці i -го зовнішнього фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної

конкурентоспроможності банку інтервалу значень від мінімального до 1-го кванті ля, індикатор S_2 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

b_{g^3} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці і-го зовнішнього фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності банку значень від 1-го до 2-го квантіля, індикатор S_3 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

b_{g^4} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці і-го зовнішнього фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності банку інтервалу значень від 2-го до 3-го квантіля (середньої величини), індикатор S_4 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

b_{g^5} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці і-го зовнішнього фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності банку значень від 3-го кванті ля (середньої величини) до 4-го квантіля, індикатор S_5 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

b_{g^6} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці і-го зовнішнього фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності банку інтервалу значень від 4-го до 5-го квантіля, індикатор S_6 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

b_{g^7} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці і-го зовнішнього фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності банку інтервалу значень від 5-го квантіля до максимальної величини, індикатор S_7 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

h_i – кількісна характеристика і-го критерію;

m – кількість зовнішніх факторів-стимуляторів;

H_i – нормативне значення i -го критерію.

2) бальна оцінка реальної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив внутрішніх факторів-стимуляторів B_i :

$$B_i = S_1 [b_{i1} |_{h_i \geq H_i}] + (1 - S_1) \left[S_2 (b_{i2} |_{h_i \in [\min; kv1]}) + S_3 (b_{i3} |_{h_i \in (kv1; kv2]}) + S_4 (b_{i4} |_{h_i \in (kv2; sr]}) + S_5 (b_{i5} |_{h_i \in (sr; kv4]}) + S_6 (b_{i6} |_{h_i \in (kv4; kv5]}) + S_7 (b_{i7} |_{h_i \in (kv5; \max]}) \right] \quad (2.21)$$

де B_i – сумарна кількість балів реальної складової (отриманих як результат аналізу i -го ($i = m + 1 \div k$) внутрішнього фактору впливу за відповідною шкалою), рівня стратегічної конкурентоспроможності банку;

k – кількість внутрішніх факторів стимуляторів.

3) бальна оцінка реальної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив зовнішніх факторів-дестимуляторів B_t :

$$B_t = S_1 [b_{t1} |_{h_g \geq H_g}] + (1 - S_1) \left[S_2 (b_{t2} |_{h_g \in [\min; kv1]}) + S_3 (b_{t3} |_{h_g \in (kv1; kv2]}) + S_4 (b_{t4} |_{h_g \in (kv2; sr]}) + S_5 (b_{t5} |_{h_g \in (sr; kv4]}) + S_6 (b_{t6} |_{h_g \in (kv4; kv5]}) + S_7 (b_{t7} |_{h_g \in (kv5; \max]}) \right] \quad (2.22)$$

де B_t – сумарна кількість балів реальної складової (отриманих як результат аналізу t -го ($t = k + 1 \div z$) зовнішніх факторів впливу за відповідною шкалою), рівня стратегічної конкурентоспроможності банку;

z – кількість зовнішніх факторів-дестимуляторів ;

4) бальна оцінка реальної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив внутрішніх факторів-дестимуляторів B_i :

$$B_l = S_1 \left[b_{l1} | h_t \geq H_t \right] + (1 - S_1) \left[\begin{array}{l} S_2 \left(b_{l2} | h_t \in [\min; kv1] \right) + S_3 \left(b_{l3} | h_t \in (kv1; kv2] \right) + \\ + S_4 \left(b_{l4} | h_t \in (kv2; sr] \right) + S_5 \left(b_{l5} | h_t \in (sr; kv4] \right) + \\ + S_6 \left(b_{l6} | h_t \in (kv4; kv5] \right) + S_7 \left(b_{l7} | h_t \in (kv5; \max] \right) \end{array} \right] \quad (2.23)$$

де B_l – сумарна кількість балів реальної складової (отриманих як результат аналізу l -го ($l = z + 1 \div v$) внутрішніх факторів за відповідною шкалою), рівня стратегічної конкурентоспроможності банку;

v – кількість внутрішніх факторів-дестимуляторів.

Відповідно, загальний рівень реальної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку можна представити за допомогою наступного співвідношення:

$$B = f(B_i; B_l; B_g; B_t) \quad (2.24)$$

де f – лінійна адитивна функція згортки;

B – реальна складова інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку.

Значення показника B дає змогу стверджувати про досягнутий рівень стратегічної конкурентоспроможності банку протягом періоду часу, що аналізується. Перехід від кількісної оцінки реальної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку до її якісної характеристики проводиться на основі виділення інтервалів можливих значень (табл. 2.11).

Поряд з перевагами, які є результатами проведення кількісної оцінки рівня стратегічної конкурентоспроможності банку, реальна складова визначає тільки досягнутий її рівень порівняно з конкурентами за визначеним набором параметрів, не враховуючи потенційних можливостей банку щодо підвищення рівня його конкурентоспроможності. Розв'язати

дану проблему можливо шляхом визначення потенційної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку.

Таблиця 2.11 – Надання якісної характеристики реальній складовій інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку

№	Інтервал значень кількісної характеристики	Якісна характеристика реальної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку
А	1	2
1	$[0; 30 \times (m + k + z + v))$	критичний
2	$[30 \times (m + k + z + v); 50 \times (m + k + z + v))$	прийнятний
3	$[50 \times (m + k + z + v); 70 \times (m + k + z + v))$	значний
4	$[70 \times (m + k + z + v); 100 \times (m + k + z + v)]$	високий

Базисом її розрахунку є бальна оцінка (графа 4, табл. 2.9), яка враховує частку перевищення фактичного значення критеріїв понад встановлені значення (графа 3, табл. 2.12) та розраховується темп приросту.

Таблиця 2.12 – Бали кількісної характеристики визначення потенційної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку

№	Кількість балів	Межі діапазону допустимих значень	Відсоток перевищення встановлених вимог	Додаткові бали	Умовні позначення додаткових балів
А	1	2	3	4	5
1	50	Виконання нормативно встановлених вимог	$[0\%;30\%)$	0	q_{11}
			$[50\%;70\%)$	9	q_{12}
			$[50\%;70\%)$	17	q_{13}
			$[70\%;100\%)$	25	q_{14}
2	0	Інтервал значень від мінімального до 1-го квантіля	$[0\%;30\%)$	0	q_{21}
			$[50\%;70\%)$	3	q_{22}
			$[50\%;70\%)$	5	q_{23}
			$[70\%;100\%)$	8	q_{24}
3	30	Інтервал значень від 1-го до 2-го квантіля	$[0\%;30\%)$	0	q_{31}
			$[50\%;70\%)$	10	q_{32}
			$[50\%;70\%)$	13	q_{33}
			$[70\%;100\%)$	15	q_{34}
4	50	Інтервал значень від 2-го до	$[0\%;30\%)$	0	q_{41}

Продовження таблиці 2.12

№	Кількість балів	Межі діапазону допустимих значень	Відсоток перевищення встановлених вимог	Додаткові бали	Умовні позначення додаткових балів
A	1	2	3	4	5
		3-го квантіля (середньої величини)	[50%;70%)	18	q_{42}
			[50%;70%)	22	q_{43}
			[70%;100%)	25	q_{44}
5	70	Інтервал значень від 3-го квантіля (середньої величини) до 4-го квантіля	[0%;30%)	0	q_{51}
			[50%;70%)	28	q_{52}
			[50%;70%)	32	q_{53}
			[70%;100%)	35	q_{54}
6	100	Інтервал значень від 4-го до 5-го квантіля	[0%;30%)	0	q_{61}
			[50%;70%)	42	q_{62}
			[50%;70%)	45	q_{63}
			[70%;100%)	50	q_{64}
7	0	Інтервал значень від 5-го квантіля до максимальної величини	[0%;30%)	0	q_{71}
			[50%;70%)	3	q_{72}
			[50%;70%)	5	q_{73}
			[70%;100%)	8	q_{74}

Математична форма запису підходу до надання кількісної оцінки потенційної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку має наступний вигляд:

$$\begin{aligned}
 U_f = & C_1 \left[u_{f1} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f1} \right. \right] + (1 - C_1) \times \\
 & \left[C_2 \left(u_{f2} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f2} \right. \right) + C_3 \left(u_{f3} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f3} \right. \right) + \right. \\
 & \times \left. \left[C_4 \left(u_{f4} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f4} \right. \right) + C_5 \left(u_{f5} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f5} \right. \right) + \right. \right. \\
 & \left. \left. \left[C_6 \left(u_{f6} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f6} \right. \right) + C_7 \left(u_{f7} \left| \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in M_{f7} \right. \right) \right] \right] \right] \quad (2.25)
 \end{aligned}$$

Множина M_{f1} визначається на основі наступних правил:

$$u_{fr} |_{r=1 \div 4} = \begin{cases} q_{f1}, & \text{якщо } \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in [0\%; 30\%) \\ q_{f2}, & \text{якщо } \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in [50\%; 70\%) \\ q_{f3}, & \text{якщо } \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in [0\%; 30\%) \\ q_{f4}, & \text{якщо } \frac{h_f - H_f}{H_f} \times 100 \% \in [0\%; 30\%) \end{cases} \quad (2.26)$$

де U_f – сумарна кількість балів потенційної складової (отриманих як результат аналізу f -го ($f = 1 \div v$) фактору впливу за відповідною шкалою), рівня стратегічної конкурентоспроможності банку;

C_1 – індикатор використання одного з підходів:

- $C_1 = 1$, якщо критерії конкурентоспроможності банку можливо порівняти з їх нормативними значеннями; значеннями, встановленими банком; показниками банків-конкурентів;

- $C_1 = 0$, за умови відсутності нормативних значень критеріїв стратегічної конкурентоспроможності банку або критеріїв, що використовуються як база для порівняння;

u_{f1} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f -го фактору впливу (за умови наявності нормативного значення);

u_{f2} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f -го фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності інтервалу значень від мінімального до 1-го квантіля, індикатор S_2 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

u_{f3} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f -го фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної

конкурентоспроможності інтервалу значень від 1-го до 2-го квантіля, індикатор S_3 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

u_{f4} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f-го фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності інтервалу значень від 2-го до 3-го квантіля (середньої величини), індикатор S_4 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

u_{f5} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f-го фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності інтервалу значень від 3-го квантіля (середньої величини) до 4-го квантіля, індикатор S_5 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

u_{f6} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f-го фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності інтервалу значень від 4-го до 5-го квантіля, індикатор S_6 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

u_{f7} – кількість балів, яку отримує банк при оцінці f-го фактору впливу (за умови відповідності значення критерію стратегічної конкурентоспроможності інтервалу значень від 5-го квантіля до максимальної величини, індикатор S_7 приймає значення 1, в іншому випадку – «0»);

q_{fr} – додаткова кількість балів.

Потенційну складову інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку запропоновано розраховувати на основі формули 2.25:

- $C_g = U_f | f = 1 \div m$ – бальна оцінка потенційної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив зовнішніх факторів-стимуляторів;

- $C_i = U_f | f = m + 1 \div k$ – бальна оцінка потенційної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив внутрішніх факторів-стимуляторів;

- $C_t = U_f | f = k + 1 \div z$ – бальна оцінка потенційної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив зовнішніх факторів-дестимуляторів;

- $C_l = U_f | f = z + 1 \div v$ – бальна оцінка потенційної складової конкурентоспроможності банку, що характеризує вплив внутрішніх факторів-дестимуляторів.

Загальний рівень потенційної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку розраховується як сума елементів, що її формують, за наступною формулою:

$$C = f(C_i; C_l; C_g; C_t) \quad (2.27)$$

де f – лінійна адитивна функція згортки;

C – потенційна складова інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку.

Надавши кількісну оцінку реальній та потенційній складовій інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку, можливо провести розрахунок інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку E (2.28):

$$E = f(B_i; B_l; B_g; B_t; C_i; C_l; C_g; C_t) \quad (2.28)$$

Виходячи з того, що було встановлено недостатню адекватність використання тільки реальної складової, то необхідності набуває проведення коригування якісної характеристики інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку з урахуванням впливу потенційної складової (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 - Надання якісної характеристики інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку

№	Інтервал значень кількісної характеристики	Якісна характеристика інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку
A	1	2
1	$[0; 45 \times (m + k + z + v))$	критичний
2	$[45 \times (m + k + z + v); 75 \times (m + k + z + v))$	прийнятний
3	$[75 \times (m + k + z + v); 105 \times (m + k + z + v))$	значний
4	$[105 \times (m + k + z + v); 150 \times (m + k + z + v)]$	високий

З метою визначення параметрів реальної та потенційної складової інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку доцільно надати графічну інтерпретацію отриманих результатів (рис. 2.16).

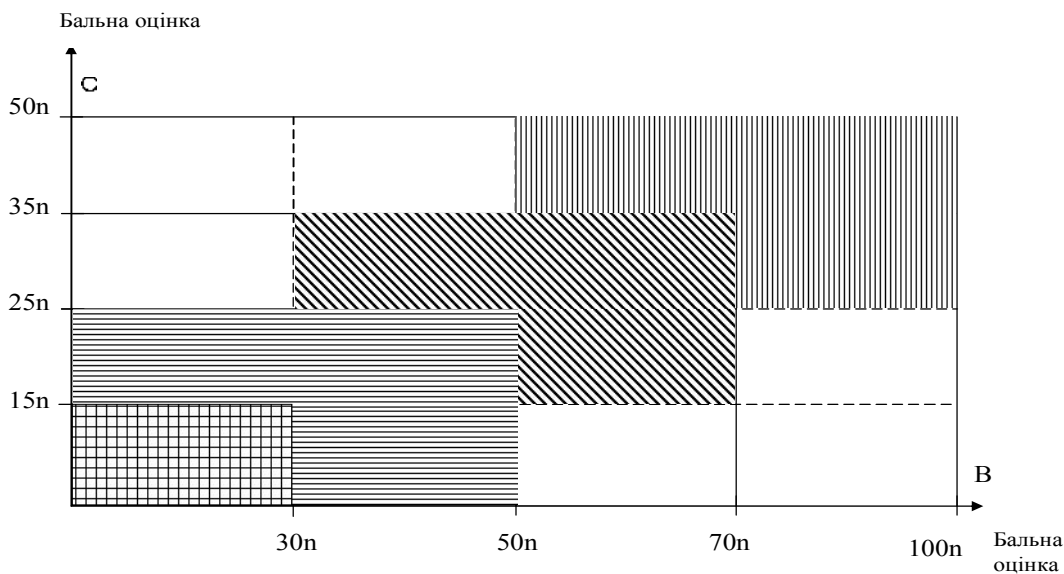
Таким чином, можна сказати, що отриманий рівень стратегічної конкурентоспроможності банку за допомогою графічного зображення можна інтерпретувати як точку на площині, координатами якої виступають значення реальної та потенційної складових інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку.

Відповідно до результатів розрахунків ПАТ «ПриватБанк» має значний рівень стратегічної конкурентоспроможності, який протягом періоду дослідження залишався стабільним. Рівень стратегічної конкурентоспроможності ВАТ КБ «Надра» знизився з високого станом на 01.01.2008 до прийняттого на 01.01.2010, що межує з критичним рівнем.

Результати проведеного дослідження пропонуємо використовувати на стратегічному рівні управління конкурентоспроможності банку на основі алгоритму, представленому на рисунку 2.17.

Досліджуючи процес прийняття управлінських рішень на основі інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку, доцільно зазначити, що:

- сегмент А визначається відсутністю можливості підвищення рівня стратегічної конкурентоспроможності банку за рахунок потенційної складової. Відповідно, банк не має конкурентних переваг, або їх кількість недостатня для забезпечення спроможності витримати конкуренцію на ринку банківських послуг. Менеджменту банку доцільно розглянути доцільність виходу банку з ринку або визначити необхідність внесення кардинальних змін в його діяльність (проведення реінжинірингу);

В – реальна складова стратегічної конкурентоспроможності банку;

С – потенційна складова стратегічної конкурентоспроможності банку;

n – загальна кількість показників, які використовуються для оцінки конкурентоспроможності

Рівні стратегічної конкурентоспроможності банку:

- сегмент А критичний;
 - сегмент Б прийнятний;
 - сегмент В значний;
 - сегмент Г високий;
 - нестійкий

Рисунок 2.16 – Графічна інтерпретація інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку, бали

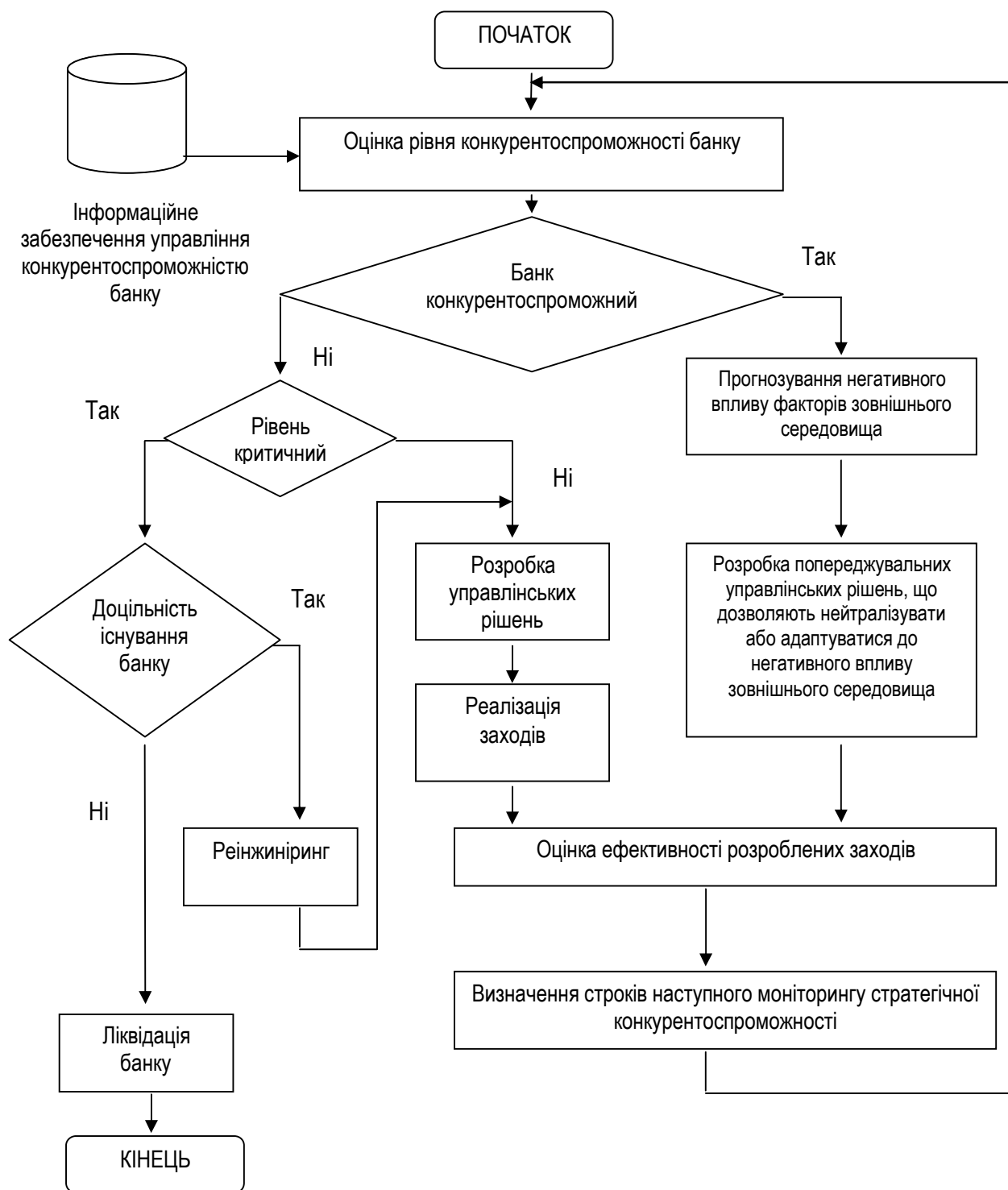

Рисунок 2.17 – Алгоритм процесу управління конкурентоспроможністю банку за результатами інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку

- сегмент Б визначається наявністю можливості підвищення рівня стратегічної конкурентоспроможності банку за рахунок потенційної

складової. Але, зважаючи на недостатній її запас, вважаємо за доцільне для даних банків обирати оборонні стратегії, що мають на меті збереження позицій банку на ринку;

- сегмент В визначається значним рівнем потенційної складової стратегічної конкурентоспроможності банку. В цьому сегменті банк може обрати комбіновані стратегії (наступальну або оборонну), вибір яких визначається, насамперед, впливом зовнішнього середовища: якщо зовнішнє середовище сприятливе, то впроваджується наступальна стратегія, і навпаки;

- сегмент Г визначається досягнутим високим рівнем стратегічної конкурентоспроможності та високим рівнем її потенційної складової. В цьому сегменті банк може обрати наступальні стратегії (стратегії лідерства).

- усі інші сегменти визначаються як сегменти з нестійким рівнем стратегічної конкурентоспроможності банку. Сегменти з критичним рівнем реальної складової стратегічної конкурентоспроможності банку та високим і значним рівнем її потенційної складової дають можливість банку підвищити загальний її рівень за рахунок прийняття менеджментом банку управлінських рішень. Сегменти, в яких рівень потенціальної складової стратегічної конкурентоспроможності банку критичний та прийнятний, вимагають запровадження оборонних стратегій для захисту власних конкурентних позицій на ринку та розробки управлінських рішень щодо нарощування конкурентного потенціалу.

Для визначення конкурентного складу заходів щодо підвищення конкурентоспроможності вважаємо за доцільне проводити аналіз складових інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку для визначення величини впливу окремих факторів на зміну інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку. У детермінованому факторному аналізі для цього розроблені такі методи: виявлення ізольованого впливу факторів, ланцюгових підстановок, абсолютних та відносних різниць, пропорційного поділу, інтегральний, логарифмування та

ін. Виходячи з характеру моделі, для проведення детермінованого факторного аналізу інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку пропонуємо використовувати інтегральні методи факторного аналізу, які, за твердженням В.А. Прокоф'єва та Т.А. Саломатіної «...в отличие от традиционных, не ориентированы априори на заранее установленную последовательность или одновременность изменения количественных и качественных факторов, а учитывают апостериори тенденции их развития, адекватные реальной действительности».

Результати такого аналізу є базою для створення стратегічної карти управління конкурентоспроможністю банку. Вона забезпечує системне уявлення про причини поточної ситуації та дозволяє сформулювати систему першочергових заходів для забезпечення досягнення цільових параметрів конкурентоспроможності банку.

Стратегічна карта управління конкурентоспроможністю банку призначена для визначення та наочного опису стратегічних цілей, завдань і показників, що забезпечать бажаний рівень конкурентоспроможності банку, (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 – Стратегічна карта управління конкурентоспроможністю банку (макет)

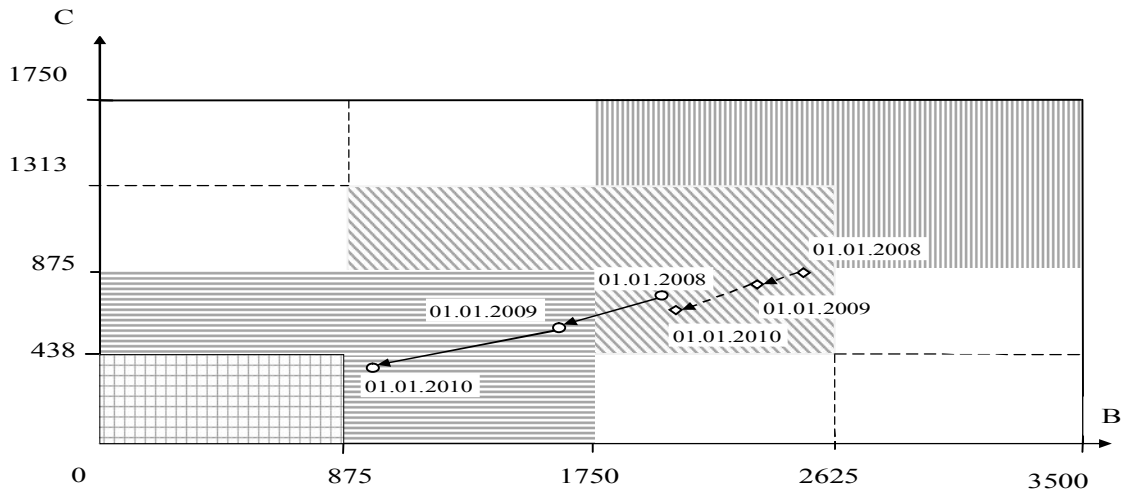
Блок	Стратегічні задачі	Показники	Заходи, спрямовані на досягнення мети
Фінанси	Забезпечення зростання прибутку	Чистий прибуток	1. Збільшення можливостей отримання доходів (пошук нових джерел доходів: нові продукти, ринки). 2. Збільшення прибутковості існуючих клієнтів. 3. Розробка заходів щодо стимулювання продаж банківських продуктів. 4. Удосконалення управління витратами. 5. Збільшення ефективності використання активів.
	Збільшення обсягів реалізацій продуктів	Обсяг продаж Частка ринку	
	Зниження собівартості	Собівартість банківських продуктів	
Клієнти	Залучення нових клієнтів	Прибуток від нових клієнтів	1. Покращення характеристик банківських продуктів (економічних, функціональних технічних). 2. Покращення обслуговування клієнтів.
	Збільшення лояльності існуючих	Прибуток від існуючих клієнтів	

Продовження таблиці 2.14

Блок	Стратегічні задачі	Показники	Заходи, спрямовані на досягнення мети
	клієнтів		3. Підвищення іміджу банку (управління брендом).
Процеси	управління операційною діяльністю	витрати банку за виділеними бізнес-процесами для створення та реалізації банківських продуктів рівень ризиків операційної діяльності банку	1. Структуризація та опис бізнес процесів 2. Проведення ABC аналізу 3. Управління портфелем розробки і просування нових банківських продуктів
	управління клієнтською базою	витрати банку для реалізації заходів, пов'язаних з управлінням клієнтською базою бажані характеристики клієнтської бази	4. Впровадження і просування нових банківських продуктів на ринок. 5. Розробка методик визначення цільових клієнтів 6. Розробка комплексу заходів щодо завоювання цільових сегментів. 7. Розробка комплексу заходів щодо збереження клієнтської бази. 8. Розробка політик управління банківськими ризиками
	управління інноваціями	вартість бізнес процесів, пов'язаних зі створенням нових банківських продуктів кількість інноваційних банківських продуктів, що запроваджені в плановому періоді	
Розвиток	Підвищення продуктивності праці	Процент працівників, що підвищили кваліфікацію	1. Хронометраж робочого часу 2. Розробка і впровадження методики оцінки персоналу Розробка системи стимулювання та мотивації 3. Розробка планів щодо навчання персоналу банку та підвищення його кваліфікації
		Витрати на навчання та підвищення кваліфікації персоналу	
		Плинність кадрів	
		Продуктивність праці працівників банку	
Удосконалення системи управління	Строки реалізації проектів щодо реструктуризації та/або реорганізації структури управління банком	1. Скорочення рівнів ієрархії управління 2. Формування фінансової структури банку	
Удосконалення інформаційного забезпечення та інформаційних систем управління (ІСУ)	Строки реалізації проектів щодо заміни ІСУ Витрати на заходи щодо удосконалення інформаційного забезпечення та ІСУ	1. Створення локальної інформаційної мережі 2. Створення ієрархічних баз даних 3. Забезпечення персоналу зовнішньою та внутрішньою нормативною базою	

Апробація була здійснена для банків ПАТ «ПриватБанк» та ВАТ КБ «Надра» за період з 01.01.2008 по 01.01.2010 (рис. 2.18).

Відповідно до результатів розрахунків ПАТ «ПриватБанк» має значний рівень стратегічної конкурентоспроможності, який протягом періоду дослідження залишався стабільним. Рівень стратегічної конкурентоспроможності ВАТ КБ «Надра» знизився з високого станом на 01.01.2008 до прийняттого на 01.01.2010, що межує з критичним рівнем.

В – реальна складова стратегічної конкурентоспроможності банку;
 С – потенційна складова стратегічної конкурентоспроможності банку;

Рівні стратегічної конкурентоспроможності банку:

критичний;
 прийнятний;
 значний;
 високий;
 нестійкий;

○ – рівень конкурентоспроможності ВАТ КБ «Надра» на відповідну дату;
 ◇ – рівень конкурентоспроможності ПАТ «ПриватБанк» на відповідну дату

Рисунок 2.18 – Графічна інтерпретація інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності ПАТ «ПриватБанк» та ВАТ КБ «Надра», бали

Виходячи з цього, існує об'єктивна необхідність у розробці плану заходів для ВАТ КБ «Надра» для підвищення рівня його стратегічної конкурентоспроможності. За результатами факторного аналізу інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку нами були запропоновані наступні заходи щодо її покращення (табл. 2.15).

На основі дослідження банківських послуг, які пропонують банки-конкуренти, вважаємо за доцільне впровадити в діяльність банку нові банківські продукти. В період кризи процентного доходу, банку слід особливу увагу приділити комісійному доходу, виділяючи його в окремий бізнес з вертикальним управлінням.

Мета: в короткостроковій перспективі – динамічне зростання комісійного доходу банку, в довгостроковій перспективі – підвищення питомої ваги комісійного доходу в загальній структурі доходів банку.

Таблиця 2.15 – Стратегічна карта управління конкурентоспроможністю ВАТ КБ «Надра»

Блок	Стратегічні задачі	Заходи, спрямовані на досягнення мети
Фінанси	Забезпечення зростання прибутку	<p>1. Аналіз мережі відділень банку з метою виявлення збиткових відділень в розрізі Регіональних управлінь, з'ясування основних причини збиткової роботи відділень, визначення можливих заходів для забезпечення їх беззбиткової діяльності;</p> <p>2. Аналіз роботи банкоматної мережі банку та визначення можливих шляхів її покращення.</p> <p>3. Здача частини приміщень в суборенду, або здача всього приміщення відділення в суборенду з переведенням клієнтів на інші недозавантажені відділення; завантаження відділень клієнтами з інших відділень, які закриваються;</p> <p>4. Проведення роботи з покращенні якості кредитового портфеля;</p> <p>5. Збільшення активності роботи відділення шляхом активізації роботи по збільшенню непроцентного доходу; зменшення внутрішньобанківських витрат; детального щомісячного контролю за роботою відділення, центрального офісу, регіональних відділень; періодичного моніторингу показників роботи і закриття неробочих неперспективних відділень.</p> <p>Заходи з підвищення ефективності роботи банкоматної мережі:</p> <p>6. Продаж непрацюючого банкоматного обладнання: пошук підприємців, які проводять ремонт банкоматного обладнання і обговорення можливості продажу непрацюючих банкоматів (регіональні управління); погодження ціни продаж (регіональні управління – центральний офіс); продаж (центральний офіс).</p> <p>7. Здача в оренду банкоматів, що працюють, розміщені на вигідних місцях, але не використовуються банком: підготовка пропозиції для українських банків щодо оренди частини банкоматної мережі банку (центральний офіс); проведення переговорів щодо умов оренди (центральний офіс); огляд банкоматів на місцях (регіональні управління); підписання договору (центральний офіс).</p> <p>8. Запровадження системи лімітування накладних витрат.</p>
	Збільшення обсягів реалізацій продуктів	
Клієнти	Пріоритет в роботі з існуючою клієнтською базою: чітка сегментація на лояльних клієнтів і тих, які можуть стати лояльними	<p>1. Маркетингова політика: основна комунікація – відновлення нормальної діяльності банку. Основні інструменти: новий сайт і відділення; необхідно провести роботу по відновленню позитивного іміджу банку у засобах масової інформації.</p> <p>2. Продуктова політика, що повинна реалізуватись на наступних принципах: формування з урахуванням трендів банківського ринку і на підставі потреб клієнтів; урахування змін у потребах роздрібного клієнта; урахування стабільності потреб клієнтського сегменту «малий і середній бізнес» та «корпоративний бізнес»; план впровадження продуктової лінійки заснований на можливостях програмного забезпечення.</p>
Розвиток	Підвищення продуктивності праці	<p>Кадрова політика: пошук будь-яких можливостей для підняття заробітної плати до ринкового рівня. Впровадження нової системи мотивації від планових показників; досвідчена команда – аудит з подальшою ротацією і підвищенням заробітної плати, нові призначення. Завдання аудиту персоналу: виявити кадрові «прогалини»; визначити рівень кадрового потенціалу; сформувати модель міграції кадрів; посилити кадровий потенціал банку. Наслідками аудиту персоналу будуть підвищення заробітної плати, підвищення на посаді, пониження на посаді, звільнення. Інструменти, які слід використовувати в аудиті персоналу: тестування персоналу банку на знання кредитних і депозитних продуктів фізичних осіб; тестування на наявність управлінських здібностей; вимірювання рівня якості сервісу у відділеннях в розрізі кредитних і депозитних продуктів; аналіз фінансових показників роботи Регіональних управлінь, відділень, менеджерів по кредитних і депозитних продуктах фізичних осіб. Розрахунок показників варто здійснювати в наступних розрізах: продукти: кредити (реструктуризація), депозити; персонал: співробітники регіональних управлінь (далі – РУ) (Директори РУ, заступники Директора РУ по рітейлу, радники по рітейлу), начальники відділень, менеджери відділень; структурні одиниці: РУ, відділення.</p>

Завдання:

- розробка і впровадження продуктового ряду, здатного генерувати високий і постійний комісійний дохід банку;
- забезпечення збільшення клієнтського потоку;
- підвищення прибутковості відділень.

Програми і продукти, а також компанії-партнери, що залучаються до співпраці, не повинні нести загрозу іміджу і репутації банку.

Нами пропонуються наступні інструменти отримання комісійного доходу:

1. тарифна політика. Завдання цього інструменту: адаптувати тарифну політику банку до ринкової ситуації. Принципи роботи інструменту: постійне оновлення (1 раз на квартал) пропозицій – моніторинг (щомісячний) і аналіз ринку на предмет нових тарифів і зміни існуючих;

2. аксесуари до банківських продуктів. Завдання цього інструменту: сформувати інформаційне поле, здатне утримувати увагу клієнтів і розвивати їх лояльність. Принципи роботи інструменту :

- постійне оновлення пропозицій – моніторинг і аналіз ринку на предмет нових ніш і сегментів, в яких можна пропонувати додаткові послуги / сервіси;

- cross sales – мотивування купівлі додаткових продуктів і повторної купівлі первинного продукту;

3. грошові перекази. Завдання цього інструменту: сформувати потік в банк клієнтів – потенційних вкладників. Принципи роботи інструменту: інформованість клієнтів. Продукти: відновлення роботи з достатнім переліком систем грошових переказів, а саме: Western Union, MoneyGram, Coinstar (Travelex), Unistream, Contact;

4. платежі. Завдання цього інструменту: збільшити потік клієнтів в банк. Принципи роботи інструменту:

- масова і постійна робота з компаніями і державними структурами по укладенню договорів на прийом платежів від фізичних осіб-клієнтів компаній;

- інформування клієнтів компаній (через компанії-одержувачі платежів і відділення банку) про можливість здійснювати платежі через банк.

5. здача в оренду або субаренду вільних приміщень. Завдання цього інструменту: отримання комісійного доходу і формування додаткового потоку клієнтів в банк. Принципи роботи інструменту: впроваджується тільки у відділеннях з великою вільною площею. Типи компаній: пріоритетні орендодавці ті, чия професійна діяльність пов'язана з фінансовою сферою і які зможуть активно співробітничати з банком в процесі його роботи з клієнтами (особливо після відновлення кредитування): компанії з оцінки майна, нотаріуси, юристи, компанії, що здають авто в оренду (SES);

6. еквайринг. Завдання цього інструменту: активний розвиток еквайрингової мережі банку, яка на даний момент займає дуже незначну частину ринку еквайрингових послуг. Принципи роботи інструменту:

- проведення переговорів з підприємствами торговельно-сервісної мережі з метою встановлення в торговельних точках POS -терминалов банку;

- пропозиція потенційним партнерам гнучкої системи тарифів (відшкодування платежів, здійснених за допомогою карток банку на рахунок в банку наступного дня після операції; диференціація розмірів тарифів залежно від того, якими ще послугами банку користується партнер та ін.);

7. інтернет. Завдання цього інструменту: входження і закріплення позицій банку на ринку продажу товарів і послуг, що динамічно розвивається, через інтернет. Принципи роботи інструменту: моніторинг і аналіз усіх сегментів інтернет-ринку з оперативною розробкою і впровадженням послуг для кожної ніші. Сфера використання: діючі інтернет-магазини – оплата товарів, послуг, доставки; соціальні мережі (Однокласники, в Контакте та ін.) – оплата додаткових послуг, опцій, подарунків; нові послуги, які постійно з'являються в Інтернеті;

8. небанківські продукти. Завдання цього інструменту: отримання банком комісійного доходу за рахунок продажу клієнтам послуг небанківського характеру, які раніше ним не надавалися. Принципи роботи інструменту: широке інформування клієнтів про нові послуги, які банк готовий їм надавати. Продукти партнерів:

- Укрзалізниця – продаж залізничних квитків в усіх відділеннях банку, шляхом встановлення додаткового програмного забезпечення;
- авіакомпанії класу lowcost – продаж авіаційних квитків у відділеннях банку в невеликих містах, шляхом встановлення додаткового програмного забезпечення;
- страхові компанії – продаж широкого спектру страхових продуктів масового споживання.

9. консультаційні послуги. Оскільки всі вказані вище інструменти мають оперативний характер і орієнтовані на отримання доходу в короткостроковій перспективі, банку необхідно паралельно будувати інфраструктуру класичного банківського консалтингу. Мета: повне супроводження середнього і вищого класу в частині «управління грошима» з використанням класичних інструментів: інвестиційних, фінансових, юридичних, бухгалтерських.

Розроблений науково-методичний підхід до інтегральної оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку дає можливість виявити параметри досягнутого її рівня та ідентифікувати потенційні можливості його підвищення за рахунок прийняття менеджментом банку управлінських рішень.

РОЗДІЛ 3

ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ МЕТОДІВ ПЛАНУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1 Вдосконалення програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів

Бюджет як інструмент економічного регулювання є дієвим засобом проведення державної та регіональної політики. Це важіль впливу на процес виробництва і розподілу фінансових та виробничих ресурсів як у всій країні, так і її окремих регіонах. Виважена та спланована бюджетна політика повинна сприяти стійкому і ефективному економічному розвитку держави.

Дослідженням проблеми фінансового забезпечення місцевого розвитку займалися як зарубіжні автори: У. Оутс, Т. Тер-Мінасян, А. Шах, Дж. Мейнор, П. Гросман, Р. Бел, У. Тіссен; С. Бейлі, К. Фостер, Д. Кінг, О. Селігмен, Р. та П. Масгрейвам, Ш. Бланкарт, Ю. Немец, Д. Друмергоф; Дж. Оунс, К. Дейві, Г. Петері, Т. Хорват, Д. Ноулен, К. Хоксбі, К. Шульц, Т. Сострем, Е. Йохансон, Ф. Фішер, Д. Тис, У. Еванс, С. Капкова, М. Хегль, так і вітчизняні: В.І. Кравченко, В.М. Опарін, М.А. Гапонюк, О.Д. Василик, О.П. Кириленко, І.О. Луніна, Ю.В. Петленко, І.Я. Чугунов, В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик, С.О. Булгакова, Ц.Г. Огонь, О.О. Чечуліна, Ю.В. Пасічник, С.І. Юрій, Й.М. Бескид, І.О. Петровська, Д.В. Клиновий, М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко, А.А. Славкова.

Сучасний стан розвитку України і її окремих регіонів потребує поглибленого та прогнозованого розуміння ролі бюджету в економічній системі держави, у формуванні показників комплексної програми соціально-економічного розвитку окремого регіону та адміністративно-територіальної одиниці.

Дослідження планування і прогнозування соціально-економічного розвитку України засвідчує, що протягом 2000-2011 років в Україні

сформовано більше 300 різноманітних державних та регіональних програм, з яких реально підтверджено фінансуванням лише 10 відсотків. Тому перед органами місцевого самоврядування та виконавчої влади гостро стоїть питання ефективного управління коштами місцевих бюджетів та економічно обґрунтоване спрямування їх на вирішення завдань, визначених у регіональних програмах. Для зміни ситуації на краще необхідним є продовження бюджетної реформи, розпочатої прийняттям у 2001 році Бюджетного кодексу України.

Комплексні бюджетні реформи, які проводились у багатьох країнах, включали як мінімум, два такі основні елементи як середньострокове планування бюджету та встановлення зв'язку між фінансуванням і кінцевим соціально-значимим результатом.

Вперше програмно-цільовий метод був застосований у США в середині 1960 років. На сьогодні він успішно використовується більшістю країн ЄС, певних успіхів досягли Казахстан та Росія. Україна, маючи на меті інтеграцію до ЄС, постає перед необхідністю вдосконалювати свою законодавчу базу, поширювати практику використання програмно-цільового методу планування бюджетів всіх рівнів.

В Україні з 2002 року розпочалося впровадження програмно-цільового методу складання бюджету. На регіональному рівні розробка цільових програм, фінансування, моніторинг і звітність щодо їх виконання регламентуються наступними законодавчими актами: Бюджетним кодексом України, Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-111, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 № 106, наказом Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» від 04.12.2006 № 367 та іншими законами й підзаконними нормативно-

правовими актами, прийнятими на їх виконання з метою встановлення єдиного порядку розроблення й підвищення ефективності реалізації регіональних цільових програм, використання коштів, спрямованих на їх виконання, організації контролю і звітності про їх виконання.

Для розуміння відмінностей традиційного (постатейного) та програмно-цільового методу дослідимо їх відмінності за даними табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Особливості програмно-цільового та постатейного (традиційного) методів

	Традиційний (постатейний) метод	Програмно-цільовий метод
1.	Планування бюджету здійснюється на короткострокову перспективу – на 1 рік	Планування бюджету здійснюється на середньострокову перспективу – на 3-5 років
2.	Обґрунтування видатків здійснюється на основі «історичних даних», без оцінки доцільності видатків та якості бюджетних послуг	Обґрунтування видатків проводиться «від майбутнього» на основі визначених цілей здійснення видатків і показників соціальної, економічної ефективності та результативності
3.	Бюджет складається в розрізі бюджетних функцій та КЕКВ	Бюджет складається в розрізі бюджетних програм та КЕКВ
4.	Бюджет спрямований на утримання мережі бюджетних установ	Бюджет спрямований на досягнення найбільш ефективних результатів від здійснення бюджетних видатків

В той же час, дослідження свідчать, що розробка стратегічних планів та застосування програмно-цільового методу неможливе без уважного вивчення та аналізу загальнодержавних стратегічних пріоритетів, оскільки місцеві пріоритети є унікальними і особливими в кожному з окремо взятих регіонів України. Формування місцевих бюджетів повинно враховувати основні напрями загальнодержавного розвитку, окремих галузей, окремих регіонів на певну перспективу (рис. 3.1).

Ключову роль в ефективному використанні наявних фінансових ресурсів відіграють головні розпорядники коштів місцевих бюджетів, які опосередковують собою відповідні галузі економіки (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура тощо). На них, як на представників економічної та соціально-культурної інфраструктури регіонів, покладено

відповідальність за реалізацію державних і відповідних регіональних стратегій розвитку.

Кожний головний розпорядник бюджетних коштів повинен враховувати визначені громадою пріоритети, усвідомлювати кінцеві результати здійснення короткострокових, середньострокових та довгострокових програм. Саме від головних розпорядників бюджетних коштів залежить якість послуг, що отримують мешканці територіальних громад.

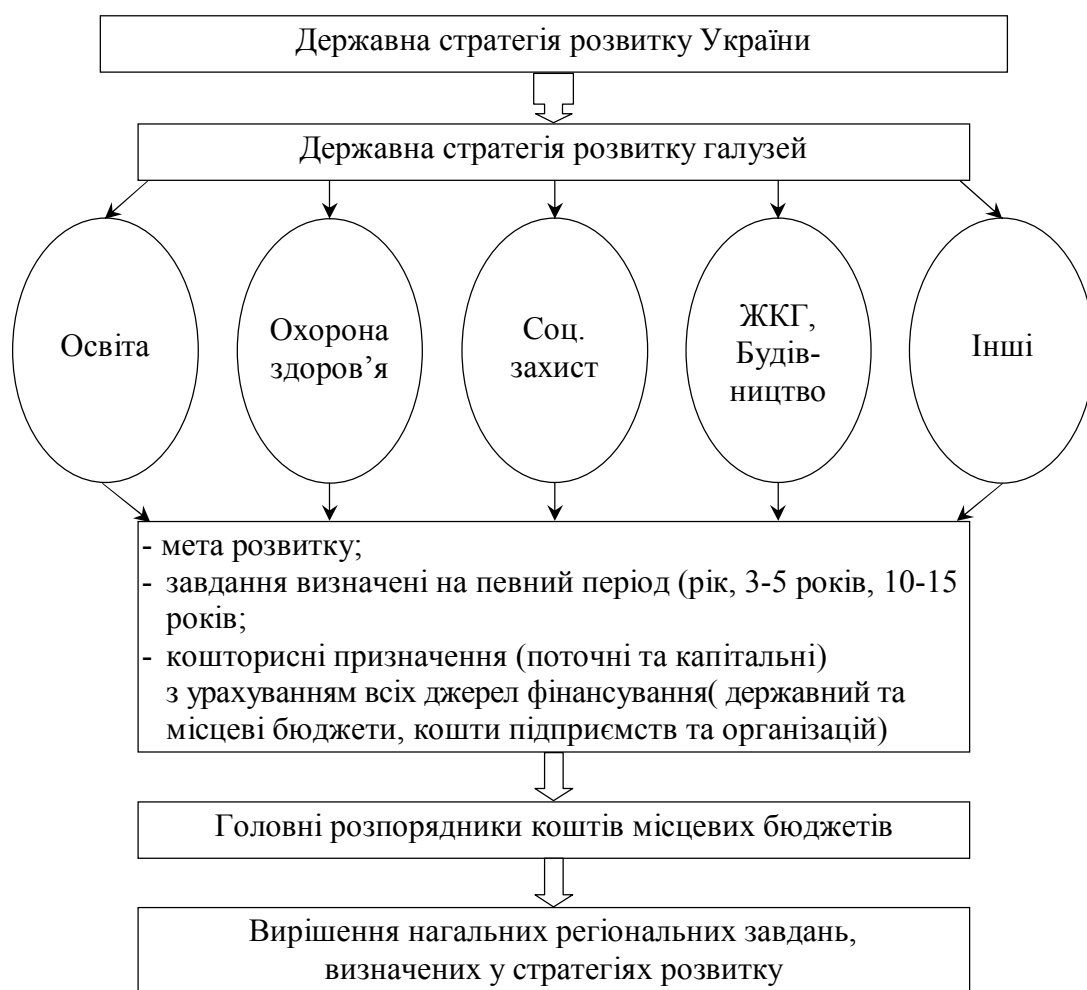

Рисунок 3.1 – Взаємозв'язок між загальнодержавною стратегією розвитку, стратегією розвитку галузі на державному рівні та місцевими бюджетними програмами

Дослідження підтверджують, що стратегічний план розвитку держави та бюджетний процес мають бути пов'язані. Відповідно, наступний крок у стратегічному плані повинен стати відправною точкою для планування бюджету на наступний рік. В свою чергу стратегічний план передбачає досягнення певних вимірюваних результатів. Для того, щоб постійно відстежувати прогрес у досягнутих результатах, необхідно систематично порівнювати вихідні дані із запланованими.

Отже, для оптимального застосування програмно-цільового методу формування місцевих бюджетів, слід передбачити:

- створення системи моніторингу й контролю ефективності використання бюджетних коштів;
- визначення відповідальності державних органів і окремих посадових осіб за кінцевий результат виконання плану не лише у вигляді надання відповідного обсягу послуг і робіт, але й за досягнення певних якісних показників;
- запровадження збалансованої системи показників ефективності управління соціально-економічною системою регіону;
- підвищення обґрунтованості рішень щодо державних витрат;
- створення системи звітності, яка відображатиме досягнуті результати діяльності органів державної влади, що надасть можливість суспільству реально оцінювати ефективність цього виду діяльності;
- нарощування інформаційної бази для поліпшення якості прийнятих управлінських рішень;
- делегування повноважень щодо розпорядження бюджетними видатками й обов'язків їх здійснення керівникам органів виконавчої влади регіонів і профільних структур місцевих органів виконавчої влади, що дасть змогу приймати рішення про розподіл виділених бюджетних коштів відповідно до реальної потреби й доцільності, а отже, підвищити ефективність управління соціально-економічним розвитком регіонів;
- зміну в розподілі повноважень і обов'язків щодо розпорядження

бюджетними видатками в органах виконавчої влади регіонів на основі активної участі профільних підрозділів місцевих органів виконавчої влади у визначенні параметрів бюджету;

- перенесення акценту із зовнішнього контролю за діяльністю регіональних органів виконавчої влади на внутрішній контроль (аудит), здійснення якого має бути покладено на відповідний структурний підрозділ, покликаний оцінювати ефективність роботи органу виконавчої влади, надійність організованої в ньому системи захисту від зловживань, якість прийнятих управлінських рішень, ефективність бюджетних видатків;

- створення системи моніторингу результатів діяльності органів виконавчої влади для успішної реалізації програмно-цільового бюджетування й розвитку інформаційної підтримки бюджетного процесу на основі отримання кожним ієрархічним рівнем управління підготовленої і структурованої відповідним способом інформації, що свідчатиме про ступінь досягнення очікуваних результатів.

Запровадження програмно-цільового бюджетування допоможе оптимізувати обмежені ресурси бюджету, підвищити результативність функціонування органів влади і якість послуг, що надаються ними, а також забезпечить підвищення ефективності витрат через економію бюджетних коштів і зосередження ресурсів на досягненні найважливіших на даний момент для суспільства завдань (рис. 3.2).

Тому необхідно визначити цільові показники, які відображатимуть стан досягнення поставлених завдань. На їх основі буде здійснюватися планування діяльності, оцінка результативності й контроль за діяльністю регіональних органів влади.

Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок, що у процесі бюджетного планування відіграють значну роль перспективний фінансовий план і реєстр витратних зобов'язань. Створювані з їх допомогою середньострокові рамки бюджетного планування покликані забезпечити поліпшення прозорості й якості управлінських рішень, а також їх

стабільність в середньостроковій перспективі. Середньостроковий фінансовий план має являти собою стратегію бюджетного фінансування на цей період відповідно до цілей і завдань, відображених у програмі соціально-економічного розвитку регіону.

Рисунок 3.2 – Вплив програмно-цільового методу на якість формування і виконання бюджету

У системі управління суспільними фінансами контрольна функція є найбільш значущою як у процесі формування доходів бюджетів так і процесі їх використання. Контроль за ефективністю витрачання бюджетних коштів і використанням державної власності передбачає:

- організацію і контроль вчасності виконання дохідних і видаткових

статей бюджетів і державних позабюджетних фондів за обсягами, структурою и цільовим призначенням;

- визначення доцільності витрат і використання державної власності;
- оцінку обґрунтованості дохідних і видаткових статей бюджетів.

Тобто, при розгляді питання щодо ефективності того чи іншого виду діяльності насамперед необхідно визначити відповідність досягнутих у процесі його реалізації результатів наміченим цілям, ступінь наближення результату до мети програми з урахуванням витрат (трудових, матеріальних і фінансових ресурсів). Це загальноприйнятий зміст поняття ефективності.

Показником вимірювання виконання регіональної програми повинен стати критерій ефективності витрачання та спрямування бюджетних коштів. Який буде віддзеркалювати рівень якості впровадження програми у життя. Визначимо, що кількісно ефективність спрямування і витрачання бюджетних коштів може бути виміряна відношенням отриманих результатів до суми проведених витрат.

Тоді критерій ефективності бюджетних витрат можна визначити за формулою:

$$Ev = Fr(R+D)/V(R+D) \quad (3.1)$$

де Ev – показник ефективності витрат бюджету;

$Fr(R+D)$ – фактичні показники виконання програми;

R – регіональні програми;

D – державні програми;

$V(R + D)$ – фактичні витрати бюджетних коштів;

R – загальна сума витрачених коштів місцевих бюджетів;

D – загальна сума витрачених коштів державного бюджету.

Виходячи з формули, підвищення ефективності бюджетних витрат можна отримати наступним чином: шляхом зменшення або економії витрат,

або шляхом отримання максимально можливих результатів від впровадження програми та використання передбачених обсягів коштів.

У першому випадку найефективнішим може бути варіант витрачання бюджетних коштів, за якого мінімізуються витрати.

У другому – підвищення ефективності бюджетних витрат може бути досягнутим завдяки оптимальним рішенням із запровадження програми.

Дослідження прийнятих на регіональному рівні програм свідчить, що за результатами моніторингу влада може приймати адміністративні рішення, а саме:

- щодо продовження термінів програми;
- щодо необхідності внесення змін у формулювання завдань;
- щодо збільшення, або зменшення обсягів бюджетного фінансування на програму;
- щодо змін пріоритетів;
- щодо динаміки, підтверджуючої досягнення мети програми.

Дослідивши вище викладене можна висловити думку, що не останнє значення в цьому процесі мають перспективний фінансовий план і реєстр витратних зобов'язань. Створювані з їх допомогою середньострокові рамки бюджетного планування покликані забезпечити поліпшення прозорості й якості управлінських рішень, а також їх стабільність в середньостроковій перспективі. Середньостроковий фінансовий план має являти собою стратегію бюджетного фінансування на цей період відповідно до цілей і завдань, відображених у програмі соціально-економічного розвитку регіону.

Застосування програмно-цільового бюджетування в управлінні соціально-економічним розвитком регіону є основою для принципово нової організації бюджетного процесу, впровадження сучасних принципів і методів бюджетування, підвищення самостійності і відповідальності органів влади, а також підвищення ефективності державного управління. Управління соціально-економічним розвитком регіонів із застосуванням механізму програмно-цільового бюджетування допоможе забезпечити єдність

бюджетної й соціально-економічної політики, а отже, якісно новий ступінь розвитку соціально-економічної системи регіону.

У зв'язку з цим на рівні регіонів необхідно мати повний комплекс управлінських механізмів та інструментів, що забезпечують контроль і ефективне застосування програмно-цільового планування, а також поліпшення якості управлінських рішень.

Дослідимо який має вплив програмно-цільовий метод на виконання окремої цільової регіональної програми:

- надання прозорості процесу реалізації програми, що чітко визначає цілі й завдання, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, посилення контролю за результатами виконання бюджетних програм;

- надання оцінки діяльності замовників і виконавців регіональних програм щодо досягнення поставлених цілей і виконання завдань, а також аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм;

- упорядкування організації діяльності головного розпорядника бюджетних коштів щодо формування й виконання бюджетних програм шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної програми між визначеними головним розпорядником бюджетних коштів і відповідальними виконавцями бюджетних програм;

- посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їх виконання.

У системі управління суспільними фінансами контрольна функція є найбільш значущою у процесі формування доходів бюджетів і процесі використання бюджетних коштів. Контроль ефективності витрачання бюджетних коштів і використання державної власності передбачає:

- організацію і контроль вчасності виконання дохідних і видаткових статей бюджетів і державних позабюджетних фондів за обсягами, структурою и цільовим призначенням;

- визначення доцільності витрат і використання державної власності;
- оцінку обґрунтованості дохідних і видаткових статей бюджетів.

Важливим елементом програмно-цільового прогнозування повинен бути паспорт бюджетної програми – документ, що визначає суму коштів, потрібних для виконання бюджетної програми, законодавчі підстави для її реалізації, мету, завдання, напрямки діяльності, відповідальних виконавців за кожний напрямок роботи, результативні показники та інші характеристики на підставі яких визначається ефективність використання бюджетних коштів.

Наприклад, у США програмно-цільовий метод планування бюджету ініційовано в 1949 році, запроваджено в 1965 році, а в 1993 році ухвалено федеральний закон «Про результати і результативність», відповідно до якого федеральним відомствам відводилося 5 років на створення системи моніторингу ті оцінки бюджетних витрат. Такий крок був потрібен для визначення співвідношення бюджетних витрат і отриманих відповідних результатів.

Початковим кроком у розробці методології ефективності має бути виявлення критеріїв визначення ефективності управління фінансами, зміст яких полягає в наступному:

- показники витрат охоплюють обсяг фінансових ресурсів, залучених до виконання бюджетної програми;
- показники результатів вказують на обсяг наданих громадських послуг
- завдяки виконанню регіональної або державної програми;
- показники якості визначають рівень досягнення цілей бюджетної програми (кількісні і якісні);

Використання вище запропонованих показників при складанні та аудиті виконання регіональних та державних програм дають змогу оцінити віддачу від використання бюджетних коштів, установити напрямки цільового призначення їх використання, досягнення з допомогою програми поставленої мети.

Тобто безпосередньо економічні процеси та обмежені фінансові ресурси бюджетів різного рівня вимагають при плануванні й виконанні бюджетів у видатковій частині переходити від моделі "управління за витратами" до моделі «управління за результатами». Тобто планування результатів може йти за такою схемою (рис. 3.3).

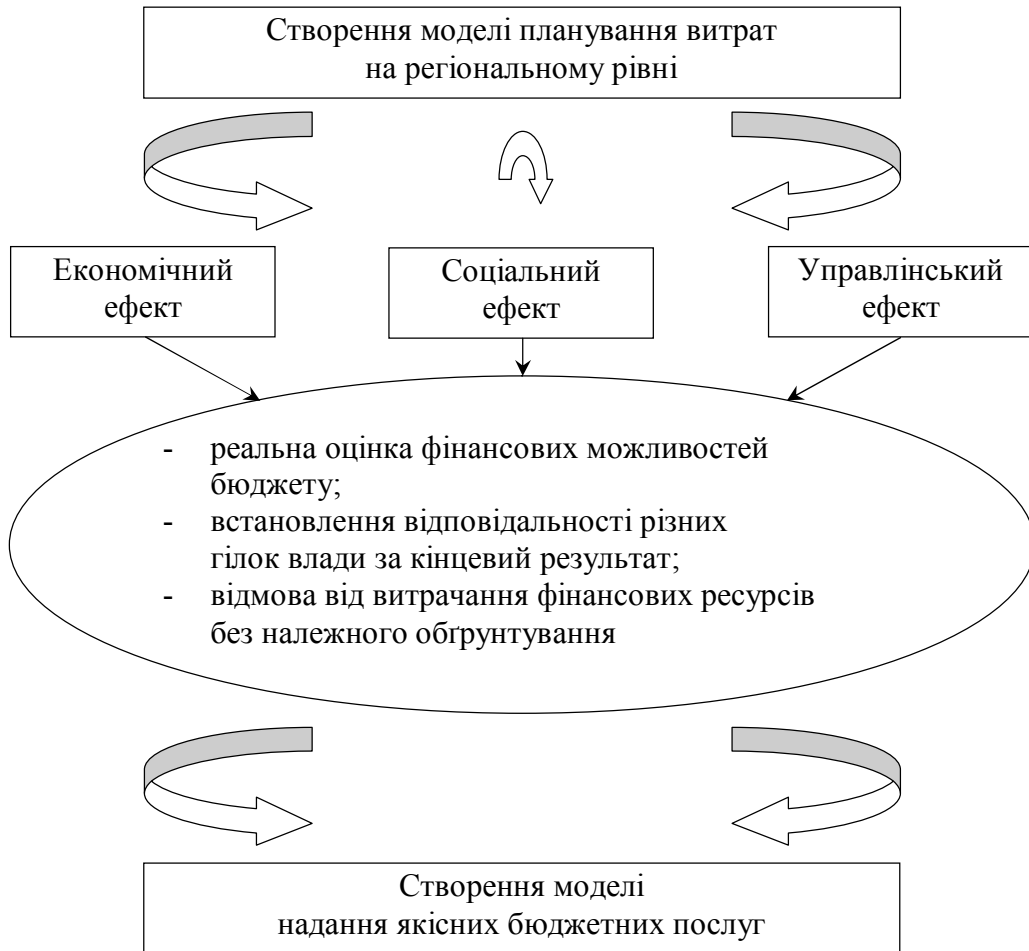

Рисунок 3.3 – Створення моделі планування витрат на регіональному рівні

Провівши попередні аналітичні дослідження можна стверджувати, що дієздатність будь-якої фінансової політики в першу чергу залежить від ступеню координації її складових: бюджет, податки, монетарна політика. Ці складові повинні бути узгоджені та спрямовані на стабілізацію цін, досягнення високого рівня зайнятості населення, сталого економічного зростання.

Основними завданнями країни, регіону, які прагнуть досягти сталого економічного розвитку повинно стати здійснення структурної перебудови економіки, приведення її у відповідність до сучасних вимог, створення ефективної системи державного управління, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Загальними засадами вдосконалення фінансово-бюджетного регулювання на коротко -, середньо - та довгострокову перспективу повинні стати:

- трансформація бюджетних ресурсів у чинник соціально-орієнтованого економічного зростання;
- перетворення механізму формування бюджетів різного рівня на ефективний механізм соціально-економічної стратегії розвитку;
- узгодження бюджетно-податкової політики із завданнями стратегії розвитку окремого регіону та адміністративно-територіальної одиниці;
- зниження податкового навантаження;
- запровадження податкових стимулів до вкладення у виконання програм інвестиційних ресурсів;
- вдосконалення системи державних фінансів у напрямки застосування цільових програмних інструментів розвитку.

Бюджетна політика повинна стати послідовною і системною, спрямованою на підвищення результативності регіонального розвитку, з огляду на мету, завдання, цілі та пріоритети визначені у коротко -, середньо- та довгострокових програмах.

Не слід забувати, що бюджетні видатки спрямовуються на підтримку незахищених верств населення, а також можуть суттєво впливати на економічне зростання завдяки пріоритетному розвитку галузей, окремих сфер діяльності, вирівнюванню регіональних диспропорцій. Це пов'язано з тим, що держава застосовує різні важелі впливу на економічний розвиток:

- надання субсидій організаціям та населенню;
- здійснення державних інвестицій;

- бюджетне фінансування окремих галузей;
- міжгалузевий та територіальний розподіл фінансових ресурсів з метою раціонального розміщення виробничих сил та потужностей.

Дослідження соціально-економічного стану регіону у попередніх главах роботи свідчить про намагання спрогнозувати розвиток регіону, складання регіональних та галузевих програм з найбільшим економічним ефектом вимагає і досить виваженого підходу до різноманітних соціальних видатків. Це пов'язано з тим, що розвинуті країни мають високі стандарти соціального забезпечення і відповідний рівень видатків місцевих та державного бюджетів на соціальні потреби.

Україна також прагне до наближення соціальних стандартів бюджетних та інших послуг до рівня країн з розвинутою економікою, що є актуальним зважаючи на рівень життя населення. Водночас повинно бути враховано і можливості бюджетів щодо здійснення таких заходів на середньо- та довгострокову перспективу. На сьогодні є різні позиції щодо рівня видатків соціального спрямування, але в той же час не викликає сумнівів, що:

- високий рівень соціального забезпечення населення не можливий у бідній країні, області, місті, районі, селі, селищі. Відповідно єдиною передумовою його підвищення є реалізація стратегії прискореного економічного зростання;

- спрямованість державної та регіональної політики на реалізацію стратегії прискореного економічного зростання не виключає збереження наявного рівня соціальної підтримки та оптимізації соціальних видатків.

Усі перелічені фактори та проблеми неможливо розв'язати лише за допомогою різноманітних ринкових механізмів. Необхідне вдосконалення податкової політики для забезпечення її стимулюючого впливу на показники економічного розвитку.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів особливої актуальності набувають питання посилення важелів бюджетної політики, як інструмента

підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Тобто необхідно спочатку провести аналіз результативності бюджетних програм, визначити напрямки, які потребують наукових досліджень, зокрема оптимізації системи управління бюджетними видатками, визначення їх структури, встановити ефективний контроль за використанням коштів.

Аналіз доводить, що формування бюджетної політики України відбувається в умовах складного соціально-економічного стану, який характеризується, з одного боку, бажанням підвищити конкурентоспроможність країни, стати рівноправним учасником світових економічних і фінансових відносин, а з другого – необхідністю підвищення досить низького рівня соціального забезпечення населення, що в свою чергу створює соціальне напруження в суспільстві. З огляду на перше завдання – воно вимагає реалізації стратегії прискореного економічного зростання на якісно новому для країни технологічному рівні, друге – збільшення обсягу бюджетних видатків на соціальні потреби, а звідси відпрацювання шляхів поліпшення бюджетно-податкової політики.

Зважаючи на це необхідно розробити систему заходів з удосконалення бюджетного процесу, що надасть можливість поліпшити управління результатами, на досягнення яких спрямована комплексна програма економічного і соціального розвитку.

3.2 Удосконалення управління бюджетними ресурсами на регіональному рівні

Застосування моделі забезпечення фінансовими ресурсами розвитку економіки регіонів вимагає певного рівня виробництва, яке в реаліях сьогодення на Україні ще не відповідає необхідним вимогам, тому головним

елементом механізму такого управління можуть стати важелі фінансової політики.

Політика держави повинна враховувати, скільки держава готова спрямувати на фінансування державних, регіональних та галузевих програм, з яких джерел, щоб в подальшому мати віддачу на користь безпосередньо України та суспільства. Мета, закладена у коротко-, середньо- і довгострокових програмах, та ресурси повинні бути збалансовані.

В напрямку забезпечення поставленого завдання необхідно визначитись з напрямками вливання бюджетних джерел: які кошти повинні спрямовуватись з державного бюджету, які – з місцевих, які – з інших джерел фінансування. Необхідно також визначити пріоритетні напрямки фінансування: поточні потреби чи завдання від яких залежить майбутній соціально-економічний розвиток. Досліджувана задача в даному випадку – визначення раціонального обсягу та шляхів розподілу та спрямування фінансових ресурсів для виконання поставленого завдання. Незалежно від напрямку вкладення коштів: окремі об'єкти, цілісні комплекси, вирішення галузевих питань розвитку до проблеми необхідно підходити як до інвестиційного процесу з перспективою у майбутнє.

Прогноз фінансування на реалізацію програм повинен стати орієнтиром для вдосконалення податкової політики, оскільки занадто низька питома вага видатків розвитку у місцевих бюджетах свідчить про політику держави в цьому питанні, коли найбільш значущі питання щодо будівництва, реконструкції, капітального ремонту об'єктів центральні органи виконавчої влади залишають за собою та спрямовують до регіонів у вигляді субвенцій на соціально-економічний розвиток.. При цьому можна засвідчитися, що загальна сума таких субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам має тенденцію до зменшення з року в рік.

Тобто можна стверджувати, що протягом останніх років вносяться певні зміни до чинного законодавства України, але вони при існуючому підході до формування місцевих бюджетів за принципом «згори-донизу» не

впливають на забезпеченість місцевих бюджетів відповідними коштами на реалізацію регіональних програм, вирішення питань соціально-економічного розвитку, розбудови соціальної інфраструктури і таке інше. Регіони втрачають свій потенціал: кадровий, науковий, інфраструктурний.

Повинно бути чітке визначення, яку частку бюджетних коштів та з якого джерела буде спрямовано на видатки розвитку регіонів, які важелі впливу вони будуть мати при формуванні та реалізації програм регіонального розвитку. Встановлення цієї частки залежить як від позиції держави щодо ступеня втручання в економічні процеси, як то формування регіональних програм розвитку та вишукування джерел їх фінансування. В даному випадку регіони повинні мати певну свободу та чітко визначену відповідальність. Держава повинна на себе брати лише витрати загальнодержавного значення, які впливають на розвиток України в цілому, а саме: стимулювання наукових розробок в різних сферах діяльності; розробка інноваційних технологій; вкладення коштів в розвиток людського потенціалу, ресурсозбереження та енергоефективність і таке інше.

Видатки місцевих бюджетів на розбудову соціальної інфраструктури у довгостроковій перспективі мають відповідати стратегії соціально-економічного розвитку та забезпечувати її реалізацію. Прогноз обсягу коштів, які планується спрямувати на реалізацію перспективних завдань економічного і соціального розвитку, повинен стати орієнтиром для вдосконалення податкової та бюджетної політики з відповідним внесенням змін до чинного законодавства України.

Бюджетний Кодекс України законодавчо поділив доходи, які консолідуються на певних територіях: на доходи, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів (перший кошик доходів) і ними вважаються доходи, що закріплені державою за місцевими бюджетами. Якщо сума вказаних доходів менша ніж сума видатків, переданих державою і обрахованих за нормативним методом, то на визначену різницю даному місцевому бюджету надається дотація вирівнювання з державного чи іншого

рівня бюджету. Якщо навпаки, то встановлюється вилучення до державного чи районного бюджету. За рахунок зазначених доходів фінансуються головним чином захищені статті бюджету.

Доходами, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів (другий кошик доходів) вважаються доходи, які повністю залишаються в розпорядженні відповідного бюджету та не беруться до уваги при розрахунках обсягів дотації вирівнювання, або вилучення. Ці доходи призначено для забезпечення видатків, які повністю передані на розсуд місцевих органів влади, але в межах діючого законодавства.

Видатки, що держава залишає на розсуд місцевого самоврядування визначені в статті 91 Бюджетного кодексу і органи місцевого самоврядування самостійно приймають рішення про їх необхідність, структуру і обсяги. До тих видатків, що держава залишає на розсуд місцевого самоврядування і які, отже, не беруться до розрахунку при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, належать передусім видатки на підтримку та розвиток комунальної інфраструктури населених пунктів – заходів, пов'язаних із упорядкуванням житлового фонду, ремонтом і утриманням доріг, вивезенням сміття тощо.

Отже, розподіл доходів на I та II кошики слугує лише для розрахунку обсягу дотації вирівнювання, або вилучення. Доходи I і II кошика не носять цільового характеру відносно видатків і разом являються джерелом покриття видатків загального фонду бюджету (як видатків, переданих державою так і власних програм в структурі, затвердженій в рішенні про бюджет).

Також сільські, селищні та міські ради можуть передавати видатки на виконання всіх або частини власних повноважень районній раді чи раді іншої територіальної громади з передачею коштів до відповідного бюджету у вигляді міжбюджетного трансферту. Передача видатків здійснюється за спільним рішенням відповідних рад та угод, укладених до 1 серпня року, що передуює плановому. Можливість об'єднувати бюджетні кошти для фінансування спільних програм дозволяє реалізувати спільно-корисні заходи,

які для одного бюджету являються неефективними, або взагалі неможливими. Отже, рівень вирішення питань соціально-економічного розвитку, благоустрою, комунальних послуг і власних соціальних програм на конкретній території залежить від нарощування певної суми доходів.

Відобразимо у вигляді формули формування доходних джерел місцевих бюджетів.

$$Дмб = Двр + Днр, \quad (3.2)$$

$$Днр = Пз + Пв + Пт + Пм + Пп + Пфс + Пзс + Псл + Прмз, \quad (3.3)$$

$$Вр = Днр - (Пт + Пзс + Псл + Прмз), \quad (3.4)$$

де *Дмб* – доходи місцевих бюджетів;

Двр – доходи, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

Днр – доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

Пз – плата за землю;

Пв – надходження від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності;

Пт – податок з власників наземних транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів;

Пм – місцеві податки і збори;

Пп – податок на прибуток підприємств комунальної власності;

Пфс – фіксований сільськогосподарський податок в частині, що зараховується до місцевого бюджету;

Пзс – збір за забруднення навколишнього природного середовища;

Псл – збір за спеціальне використання лісових ресурсів;

Прмз – платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення.

Вр – видатки розвитку.

$Pm + Pzс + Pсл + Ppmз$ – є доходами спеціального фонду та мають, згідно відповідних законодавчих документів цільове призначення. Використання їх не за призначенням кваліфікується, як бюджетне правопорушення.

Головна мета удосконалення управління ресурсами місцевих бюджетів полягає в поєднанні сталого розвитку економіки з кількісним та якісним формуванням доходних джерел місцевих бюджетів, які б забезпечили реалізацію прогнозів на коротко-, середньо-, та довгостроковий періоди. Запропонований підхід обумовлений тим, що виконання поставлених завдань потребує від органів влади на місцях забезпечення постійної позитивної динаміки щодо збільшення доходної частини місцевих бюджетів, що неможливо без якісних та реальних податкових надходжень. Відповідно доходна частина місцевих бюджетів повинна формуватися на достатній податковій базі (рис. 3.4).

Дослідження засвідчили, що при існуючій системі формування місцевих бюджетів «згори-донизу» доходи та видатки місцевих бюджетів не відповідають потребам розвитку окремих територіальних громад, районів, міст та областей. Механізм формування додаткових доходних джерел місцевих бюджетів на реалізацію регіональних програм повинен витримати головну мету – вкладення коштів у програми повинно мати мультиплікативний ефект через певний проміжок часу – рік, 3-5 років, 10-15 років (рис. 3.5).

В запропонованому механізмі значна роль відводиться внесенню змін до діючого законодавства України в частині закріплення за місцевими бюджетами реальних доходних джерел. Оскільки вирішення питань соціально-економічного розвитку, реалізація різноманітних програм в галузях соціальної сфери неможливе без оптимізації доходних джерел, визначення політичної волі в цих питаннях всіх без виключення гілок влади.

В цьому випадку регіони будуть зацікавлені у додатковому отриманні доходів.

Рисунок 3.4 – Механізм формування додаткових доходних джерел місцевих бюджетів на реалізацію регіональних програм

Доцільним є визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів, встановлення відповідних вагових показників, запровадження механізму відбору бюджетних програм, порядку

використання коштів для фінансування таких програм. Особлива увага повинна приділятися оцінці бюджетних програм із використанням також рейтингової їх оцінки, соціальної цілеспрямованості та отриманню кінцевого економічного ефекту від впровадження.

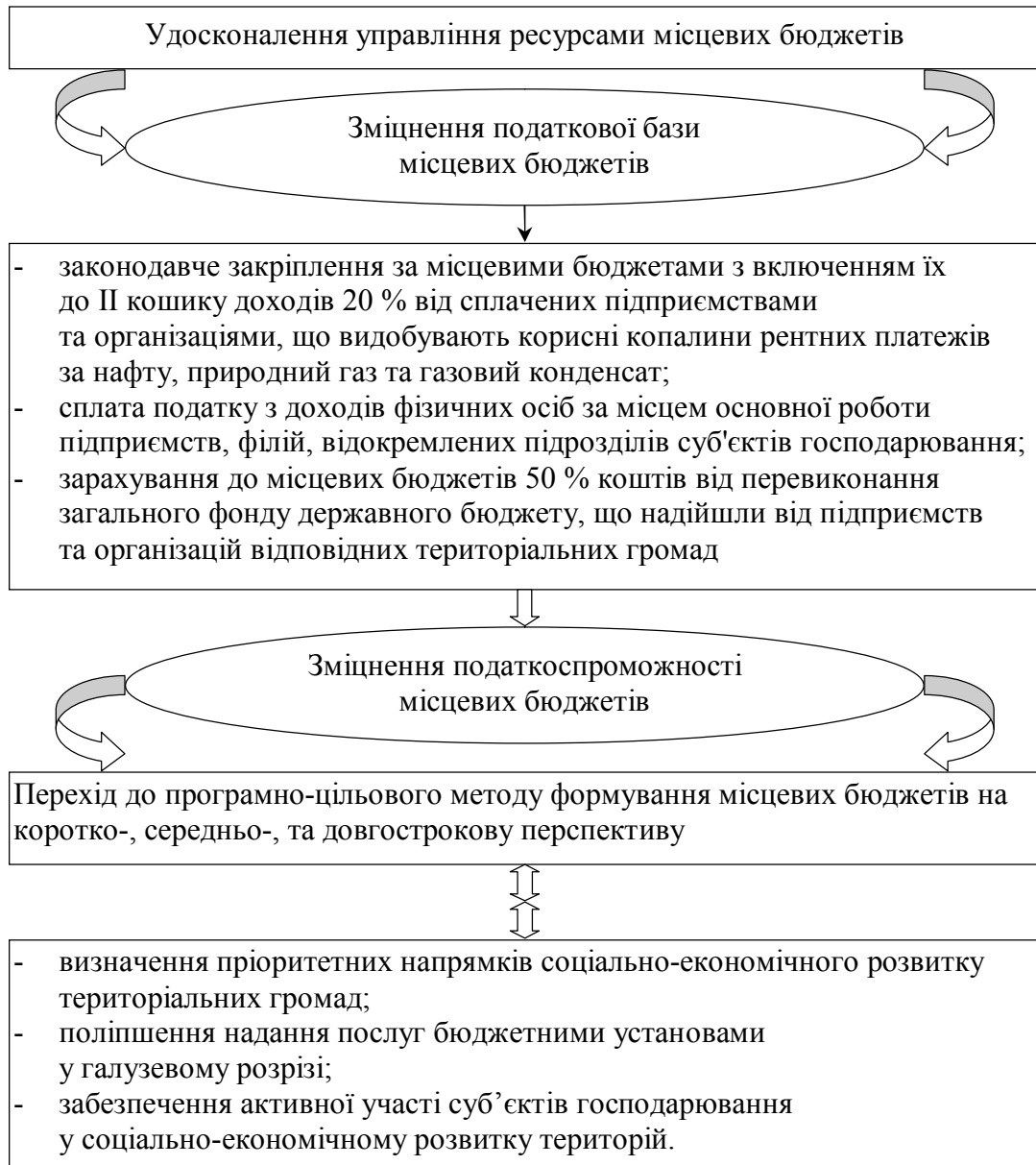

Рисунок 3.5 – Головні напрямки удосконалення управління ресурсами місцевих бюджетів

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФІНАСОВИМИ КОМПАНІЯМИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

4.1 Розвиток нових підходів до управління активами фінансових установ під впливом конвергентних процесів на фінансовому ринку

Визначальною характеристикою сучасного розвитку світового фінансового ринку є посилення конвергентних процесів між окремими його сегментами, включаючи банківський сектор, страховий та фондовий ринок. Поступове зближення зазначених сегментів фінансового ринку забезпечує можливість розвитку нових видів фінансових інструментів та перенесення застосовуваних технологій з одного ринку на інші. Так, наприклад, конвергенція між банківським та страховим ринками забезпечила розвиток технологій «банко страхування» (bankassurance), з одного боку, та формування банківсько-страхових інтеграційних структур, з іншого.

У свою чергу, використання в діяльності банків та страхових компаній переваг фондового ринку щодо можливості акумуляції значних обсягів фінансових ресурсів дали поштовх до розвитку нових технологій управління активами у банківській діяльності та, відповідно, – страховими зобов'язаннями у страховій діяльності.

Основними факторами, що сприяють посиленню конвергенції на фінансовому ринку, на сьогоднішній день, є:

пошук шляхів підвищення ефективності діяльності фінансових установ;

– прискорення розвитку ринків капіталу, пошук альтернативних високодохідних напрямів вкладення коштів та необхідність диверсифікації інвестиційних портфелів суб'єктів даного ринку;

– тенденції до консолідації банківської та страхової галузі, що викликали підвищення вимог до управління акціонерним капіталом, загальне зростання впливу фондового ринку на діяльність фінансових установ.

Одним із основних результатів конвергенції банківського і страхового ринків із фондовим ринком стало застосування механізму сек'юритизації при управлінні активами фінансових установ.

Слід відзначити, що безпосередньо сек'юритизація, як метод трансформації неліквідних активів у цінні папери для продажу інвесторам, не являється новацією на фінансовому ринку. Цей механізм почав застосовуватися у 70-х роках минулого століття для рефінансування іпотечних банківських кредитів. Подальший його розвиток був пов'язаний із розширенням сфери застосування сек'юритизаційних угод на інші види банківських активів (кредитів на придбання автомобілів, студентські позики, споживчі кредити та ін.) та формуванням нового сегменту фінансового ринку – цінних паперів, забезпечених надходженнями від пулу активів (asset-backed securities – ABS).

На сьогоднішній день перелік активів, що можуть бути сек'юритизовані, є досить широким і постійно поповнюється. Найбільшу групу складають банківські активи – іпотечні кредити, кредити на придбання автомобілів, платежі за кредитними картками, кредити на навчання, довгострокові позики юридичним особам та інші.

Крім того, зростання обсягів дебіторської заборгованості, збільшення фінансових ризиків та поява нових форм фінансування призвели до розповсюдження механізму сек'юритизації активів і його використання іншими установами фінансового сектору, у тому числі:

- страховими компаніями (для сек'юритизації майбутніх страхових премій);
- іншими фінансовими установами (сек'юритизація лізингових платежів, надходжень за позиками та ін. [174]).

У глобальному плані сек'юритизація проявляється як значне збільшення обсягів фондового ринку порівняно з кредитним ринком, а також як різке розширення різновидів цінних паперів, що емітуються комерційними

банками та компаніями з метою залучення фінансових ресурсів через розміщення даних цінних паперів [14].

У широкому значенні під сек'юритизацією можна розуміти „процес розширення використання цінних паперів у якості інструмента регулювання ринкових відносин і руху позикового капіталу” [127]. Солдатова А. визначає сек'юритизацію в макроекономічному контексті, як процес розширення фондового ринку в світовому масштабі з одночасною експансією нових сегментів фінансового ринку [146].

У вузькому ж розумінні про сек'юритизацію часто говорять як про «спосіб рефінансування та перерозподілу ризиків шляхом трансформації активів (як правило, боргових зобов'язань) у цінні папери для продажу інвесторам» [36]. Так, наприклад, Бланк І. О. визначає сек'юритизацію як «процес перетворення низьколіквідних фінансових активів у ліквідні цінні папери, які знаходяться в обігу на ринку капіталу» [10]. Схожий підхід до трактування даного терміну знаходимо і у Роуз П. С., а саме: «сек'юритизація є процесом перетворення неліквідних запозичень у ліквідні активи» [132].

Систематизація основних науково-методичних підходів до трактування економічної сутності поняття «сек'юритизація» дозволяє ідентифікувати принаймні три основні аспекти, за якими здійснюється дослідження даної категорії:

- сек'юритизація як метод фінансування (рефінансування) активів та перерозподілу ризиків;
- сек'юритизація як процес зростання ролі фондового ринку та розширення сфери застосування цінних паперів;
- сек'юритизація як техніка структурованого фінансування.

Підхід до розуміння сек'юритизації як процесу зростання ролі фондового ринку та розширення сфери застосування цінних паперів, на нашу думку, найкраще відповідає сучасним реаліям глобалізації економічних відносин та конвергенції на фінансовому ринку, оскільки не обмежує

можливості застосування операцій сек'юритизації лише сек'юритизацією банківських активів.

Крім того, сек'юритизація може розглядатися як специфічна фінансова технологія або вид структурованого фінансування, що реалізується у декілька етапів та передбачає створення додаткових структур. При цьому, слід наголосити, що поняття структурованого фінансування («structured finance»), зазвичай, використовується для означення комплексних фінансових операцій, пов'язаних із здійсненням передачі ризиків на ринок капіталів шляхом заснування спеціалізованих державних та корпоративних установ, що, як правило, реєструються та функціонують в офшорних зонах з метою отримання юридичних та податкових переваг [200].

Так, наприклад, Александрова Н. В. визначає сек'юритизацію як «інноваційний спосіб фінансування, при якому відбувається виділення і передача відповідних активів, що мають у ініціатора емісії, в диференційований пул фінансових активів, який списується з балансу ініціатора та передається новій спеціально створюваній організації, яка в подальшому випускає цінні папери, забезпечені даними активами, і розміщує їх серед широкого кола інвесторів» [2].

Зважаючи на суттєве переважання операцій сек'юритизації активів, найбільш часто у вітчизняній та зарубіжній літературі сек'юритизація розглядається виключно як вид фінансування (рефінансування) активів та метод перерозподілу ризиків шляхом емісії цінних паперів.

Проте, на сьогоднішній день не менш важливим напрямком є розвиток інноваційних технік передачі на ринок капіталу і страхових ризиків. У такому випадку здійснюється емісія цінних паперів, кошти від розміщення яких акумулюються на окремому резервному рахунку та переходять у розпорядження страхової (перестрахової) компанії лише при виконанні визначених умов. Іншими словами, відбувається сек'юритизація зобов'язань страхової компанії перед страхувальниками щодо виплати страхових відшкодувань у разі настання певної страхової (як правило, катастрофічної)

події. Економічна доцільність даних операцій полягає у ймовірнісному характері здійснення виплат, при цьому основними характеристиками ризику, який сек'юритизується, є низька ймовірність його реалізації та надзвичайно великий обсяг потенційних збитків.

На нашу думку, сек'юритизацію слід розуміти, як вид структурованого фінансування, що виник в результаті конвергентних процесів на фінансовому ринку, та полягає у використанні ємності ринку капіталів з метою рефінансування активів або покриття фінансових зобов'язань суб'єктів економічних відносин.

На відміну від існуючих трактувань сутності сек'юритизації, у запропонованому підході максимально враховані всі основні аспекти здійснення операцій сек'юритизації та сучасні тенденції в розвитку даного механізму:

1. Акцентується увага на віднесенні операцій сек'юритизації до структурованого фінансування. Таким чином, враховано особливості організації сек'юритизаційних структур, що пов'язані зі створенням відокремлених від материнської компанії, самостійних спеціалізованих установ, які виконують роль посередника в операціях позабалансової сек'юритизації активів або сек'юритизації страхових зобов'язань.

2. Визначені два основних різновиди операцій сек'юритизації, а саме: сек'юритизація активів та сек'юритизація зобов'язань. Таким чином, традиційний підхід до розуміння сек'юритизації, як способу рефінансування активів, доповнений порівняно новим напрямком використання фінансових можливостей ринку капіталів – як джерела фінансових ресурсів для забезпечення покриття страхових ризиків, і відповідно, виконання зобов'язань страхових компаній.

3. Перелік суб'єктів, які можуть використовувати операції сек'юритизації, не обмежений банківськими установами. Це відповідає сучасним тенденціям щодо підвищення зацікавленості у використанні

механізмів сек'юритизації з боку страхових і лізингових компаній, а також інших фінансово-кредитних установ, урядових структур та підприємств.

4. Визначено основний фактор розвитку механізму сек'юритизації – поширення конвергентних процесів на фінансовому ринку. Так, використання механізму сек'юритизації стало можливим завдяки зближенню окремих сегментів фінансового ринку (банківського і фондового, страхового і фондового ринків) та появі можливостей використання переваг одного ринку для нейтралізації недоліків у функціонуванні іншого.

У загальному вигляді як сек'юритизація активів, так і сек'юритизація страхових ризиків (сек'юритизація страхових зобов'язань) мають спільні засади побудови сек'юритизаційних структур (рис. 4.1) та організації діяльності спеціалізованих установ («special purpose vehicle»), що є одним із проявів конвергенції технологій на фінансовому ринку.

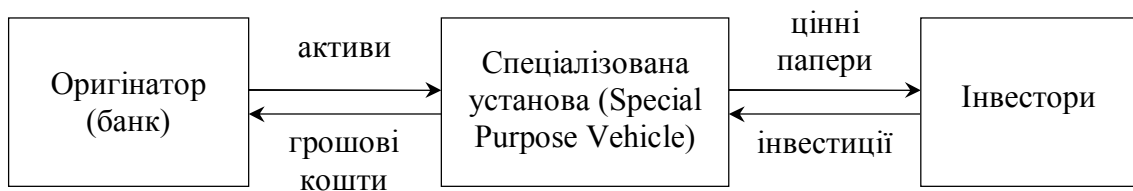

Рисунок 4.1 – Базова структура сек'юритизації активів (asset-backed securitization)

Так, будь-яка форма сек'юритизації передбачає передачу визначеної групи активів чи зобов'язань ініціатора (якого називають «оригінатор» або «спонсор» відповідно при сек'юритизації активів чи зобов'язань), до спеціалізованої установи/спеціальної перестрахової установи, яка здійснює емісію цінних паперів та їх розміщення серед інвесторів. За рахунок коштів, отриманих в оплату облігацій, формуються фонди фінансових ресурсів, які використовуються для рефінансування активів (рис. 4.1) або створення додаткового джерела покриття страхових зобов'язань (рис. 4.2).

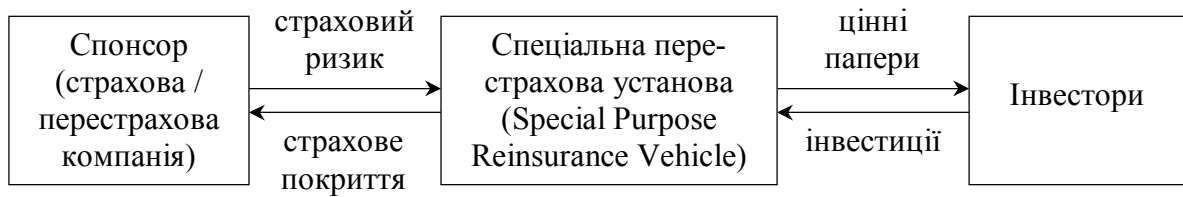

Рисунок 4.2 – Базова структура сек'юритизації зобов'язань (liability-based securitization)

Спеціалізована установа, що створюється в процесі організації сек'юритизаційної структури, є «пасивною» фінансовою компанією, яка не веде самостійної комерційної діяльності. Виключною метою функціонування спеціалізованої установи є утримання переданих їй активів чи страхових ризиків, емісія відповідного виду цінних паперів та управління коштами, отриманими в результаті їх розміщення.

Створення відокремленої спеціалізованої установи при здійсненні сек'юритизації має на меті забезпечення активів чи зобов'язань, що їй передаються, від ризику банкрутства компанії-засновника – принцип захисту від банкрутства («bankruptcy remote»). Повна юридична самостійність спеціалізованої установи забезпечується за рахунок передачі її акцій в управління холдинговій компанії [187].

В результаті цього кредитний ризик, тобто ризик непогашення зобов'язань перед інвесторами щодо виплати відсотків чи основної суми боргу за облігаціями, залежить тільки від якості активів спеціалізованої установи. У свою чергу, інвестори не мають права зворотної вимоги до компанії – засновника.

Значну роль у розвитку сек'юритизації страхових ризиків відіграло створення спеціальних перестрахових установ в офшорних зонах. Так, організація та управління більшості з них здійснюється на Кайманових островах, а також на Бермудах та в Ірландії. Основні переваги від цього мають відношення до особливостей регулювання, обліку та звітності

спеціальних перестрахових установ в офшорних юрисдикціях, а також вимог до обсягу їх капіталу.

Доцільність створення офшорної спеціальної перестрахової установи виникає також у випадку відсутності законодавчого забезпечення сек'юритизації страхових ризиків на внутрішньому ринку.

Наступна спільна характеристика сек'юритизації активів та зобов'язань полягає у застосуванні механізмів підвищення кредитної якості сек'юритизаційної позики («credit enhancement»), тобто створення додаткових гарантій виконання зобов'язань перед інвесторами, а також перед спонсорською компанією при здійсненні сек'юритизації страхових ризиків. При цьому дані механізми можуть бути внутрішніми та зовнішніми, хоча найчастіше застосовуються різні їх комбінації. Прикладом внутрішнього механізму кредитного покриття при здійсненні сек'юритизації активів є формування резервних рахунків для акумуляції надмірних грошових потоків. До зовнішніх механізмів підвищення кредитної якості сек'юритизації належить, наприклад, використання банківського акредитиву, гарантії третіх осіб, субординований борг.

Що стосується сек'юритизації страхових ризиків, то для підвищення платоспроможності спеціальної перестрахової установи та гарантування виконання нею зобов'язань як перед інвесторами, так і перед спонсорською компанією, повинні дотримуватися наступні принципи:

1) Активи спеціальної перестрахової установи у будь-який момент часу повинні бути рівними або перевищувати визначений сумарний обсяг переданої їй страхової відповідальності спонсора (страхової чи перестрахової компанії) – умова повного фінансування («fully funded condition»).

2) зосередження активів спеціальної перестрахової установи на окремому резервному (трастовому) рахунку, по відношенню до якого спонсорська компанія (страховик чи перестраховик) виступає бенефіціаром (вигодоотримувачем) – принцип забезпеченості [184].

Поряд із тим, що розглянуті форми сек'юритизації мають багато спільних особливостей, між ними існує і ряд суттєвих відмінностей. Перш за все, вони проявляються у різних цілях здійснення сек'юритизації та у різниці щодо використання фінансових ресурсів, залучених шляхом емісії і розміщення відповідних цінних паперів.

Так, сек'юритизація активів проводиться з метою рефінансування виданих кредитів чи інших договірних грошових вимог та трансформації майбутніх грошових потоків. Первинний власник активів за допомогою сек'юритизації отримує можливість управляти кредитними ризиками, передаючи їх інвесторам, а також покращувати власну структуру балансу, виключаючи з нього зобов'язання третіх осіб, і забезпечувати виконання вимог до мінімального забезпечення власним капіталом (особливо це стосується банків) [162]. У свою чергу, основною ціллю сек'юритизації страхових зобов'язань є формування додаткового джерела покриття катастрофічних страхових ризиків.

При цьому кошти, залучені від розміщення цінних паперів, при сек'юритизації активів відразу переходять у розпорядження компанії чи банку – оригінатора, а передані спеціалізованій установі активи виступають забезпеченням по угоді. Натомість, при сек'юритизації страхових зобов'язань кошти, отримані в оплату облігацій, акумулюються на окремому резервному (трастовому) рахунку та інвестуються у високонадійні цінні папери. Спонсор (страховик чи перестраховик) отримує грошові кошти не відразу, а лише у вигляді відшкодування при настанні обумовленої катастрофічної події з визначеними характеристиками. Забезпеченням у таких угодах сек'юритизації є активи, в які інвестуються залучені від інвесторів кошти. Іншими словами, при сек'юритизації активів фінансується поточна потреба у грошових коштах, а при сек'юритизації страхових зобов'язань – майбутня.

Слід також відмітити, що при сек'юритизації активів відбувається «дійсний продаж» активів, тобто право володіння ними повністю переходить до спеціалізованої установи, а оригінатор при цьому залишає за собою право

на отримання частини доходу за даними активами у вигляді різниці між надходженнями від активів та погашенням зобов'язань перед інвесторами [128]. Що ж стосується сек'юритизації страхових зобов'язань, то страхова (перестрахова) компанія залишається відповідальною перед страхувальником за договором страхування. Відбувається лише економічна передача страхового ризику по аналогії із традиційним перестраховуванням.

Таким чином, застосування механізму сек'юритизації у страхуванні набуває нового, принципово відмінного від сек'юритизації банківських активів, вигляду. Формується нова форма сек'юритизації – сек'юритизація зобов'язань. Особливості застосування даного механізму фондового ринку у страхуванні безпосередньо пов'язані із специфічними ознаками страхової діяльності: імовірнісний характер здійснення виплат; можливість отримання надзвичайно великих збитків при страхуванні катастрофічних або масових ризиків; необхідність формування страхових резервів та перерозподілу страхових ризиків за допомогою перестраховування або альтернативних інструментів передачі ризику.

Наявність принципових відмінностей між розглянутими формами сек'юритизації дає підстави вважати сек'юритизацію страхових ризиків самостійним, специфічним механізмом фінансового ринку, що виник в результаті конвергенції страхового і фондового ринків. У той же час, в основі як банківської, так і страхової сек'юритизації лежить спільна фінансова технологія, що передбачає створення спеціального посередника на фондовому ринку та передачу йому визначеного пулу активів чи зобов'язань фінансової установи.

4.2 «Bancassurance» як сучасна технологія спільної діяльності банків та страхових компаній

В умовах лібералізації державного контролю, жорсткої конкуренції, суттєвого розширення інформаційного простору, підвищення рівня розвитку

Інтернет технологій, інтенсифікації фінансових послуг розпочався поступовий процес універсалізації діяльності майже всіх фінансових посередників. З метою підвищення прибутковості своєї діяльності, зниження адміністративних витрат, оптимізації витрат на збут, зменшення фінансових ризиків найбільш за масштабами діяльності учасники фінансового ринку – банки та страхові компанії, розпочали процес поступового зближення своєї діяльності. У результаті сучасною тенденцією розвитку світового ринку фінансових послуг є банківсько-страхова інтеграція (БСІ), найбільш розповсюдженою формою якої є банківське страхування («bancassurance»).

Проведемо порівняльний аналіз різних технологій спільної діяльності банків та страхових компаній, дослідивши сутність таких понять, як банківсько-страхова взаємодія, кооперація, консолідація, конвергенція та інтеграція.

У теоретичному контексті банківсько-страхова взаємодія є більш ширшим поняттям, ніж банківсько-страхова інтеграція і ним можна охарактеризувати будь-який вид та форму спільної діяльності установ. Так, враховуючи загальноприйняте розуміння сутності поняття «взаємодія» в теорії пізнання, та узагальнюючи існуючі позиції науковців, пропонуємо розглядати банківсько-страхову взаємодію як взаємний вплив банків та страхових компаній один на одного у процесі формування системи організаційних, маркетингових, управлінських, технологічних, інформаційних, інноваційних та інших взаємозв'язків, з метою досягнення переваг більш ефективного розвитку з урахуванням інтересів власників, інвесторів та клієнтів.

Отже, такі усталені терміни, як банківсько-страхова інтеграція, кооперація діяльності банків та страхових компаній, конвергенція фінансових послуг, консолідація каналів збуту банків та страхових компаній можуть бути визначені в межах більш широкого поняття – банківсько-страхова взаємодія.

Дослідження сутнісного змісту банківсько-страхової інтеграції дозволяє стверджувати про наявність концептуальних відмінностей між даним явищем та конвергенцією страхової та банківської справи (фінансовою конвергенцією). Так, вченими дані процеси розмежовуються на основі визначення принципу однорідності (рис. 4.3).

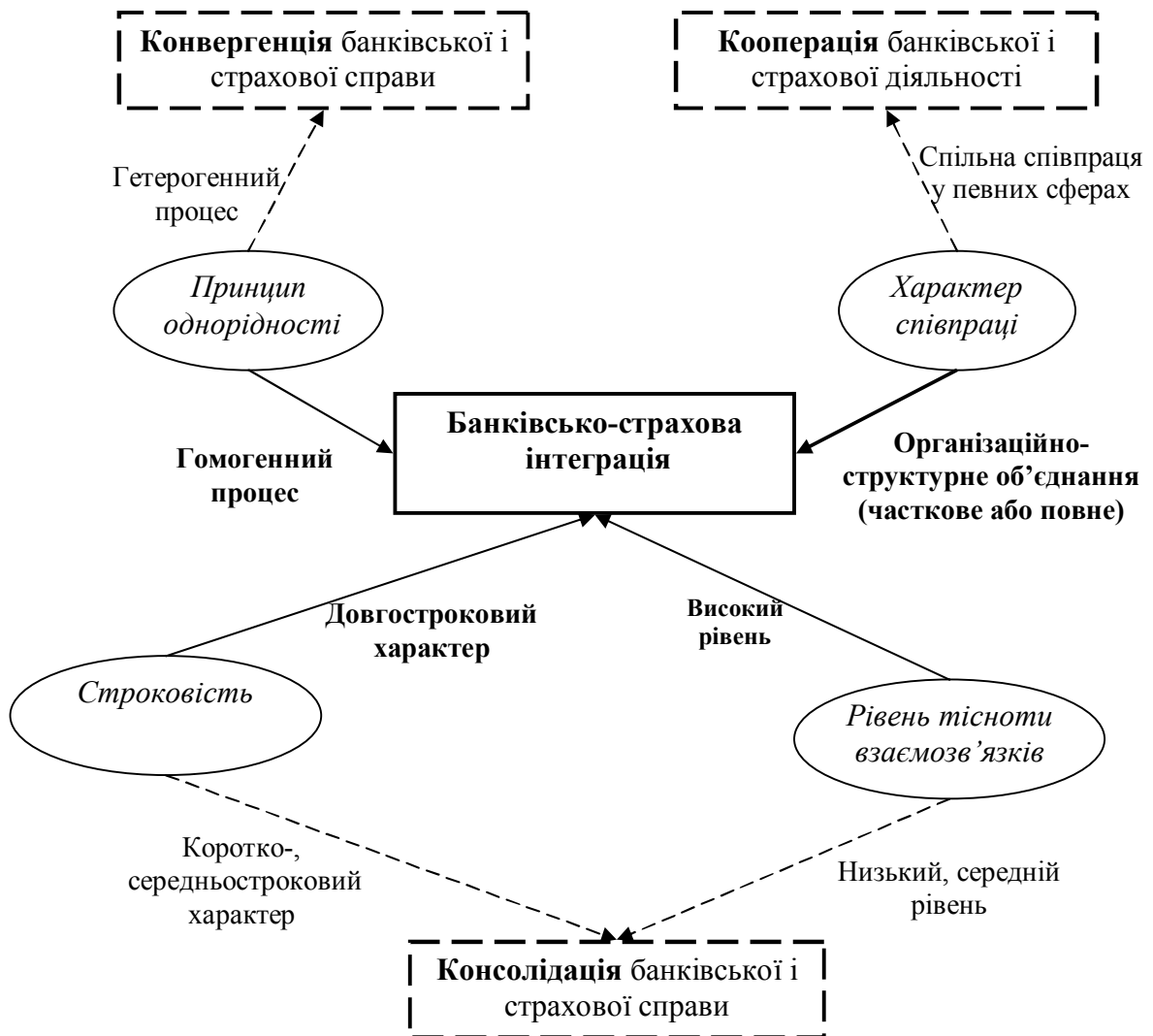

Рисунок 4.3 – Характеристика відмінностей між ключовими поняттями дослідження банківсько-страхової інтеграції

Тобто, банківсько-страхова інтеграція заснована на принципі «гомогенності», що означає об'єднання однорідних суб'єктів фінансового ринку – банків та страхових компаній. Конвергенція банківської та страхової

справи є гетерогенним процесом, що передбачає об'єднання неоднорідних суб'єктів за однією чи кількома ознаками, тобто різнорідних посередників за стратегіями управління, що застосовуються фінансовими інститутами, за складом, якістю та обсягом послуг і фінансових продуктів.

Закордонні науковці Балтенспергер Є. (Baltensperger E.), Буомбергер П. (Buomberger P.), Луппа А. (Luppa A.), Вікі А. (Wicki A.), Келлер Б. (Keller) В. [176] під конвергенцією страхової та банківської справи розуміють процес перетворення фінансового сектору, що направлений на утворення спільної сфери діяльності банків та страхових компаній на рівнях продуктів та самих інститутів, а також на зближення меж банківської та страхової справи з метою управління ризиками. Тобто, формами прояву конвергенції банківської та страхової справи є конвергенція каналів збуту банків та страхових компаній, а також конвергенція фінансових послуг.

БСІ безпосередньо пов'язана з такими процесами, як консолідація та кооперація. Так, консолідація є досить широким поняттям. У загальному розумінні являє собою об'єднання (злиття) певних об'єктів, зміцнення певних зв'язків; поєднання окремих організацій для посилення боротьби за спільні цілі [12]. При цьому, для банківсько-страхової інтеграції характерним є високий рівень щільності (тісноти) взаємозв'язків між фінансовими установами, та довгостроковий характер таких взаємозв'язків на відміну від процесу консолідації.

Що стосується кооперації банківської та страхової діяльності, то даний термін використовується здебільшого для позначення форми організації спільної співпраці банків та страхових компаній за певним напрямом: у сфері фінансових відносин, у сфері формування спільної продуктової політики, у сфері управління, у сфері інформаційного обміну технологічними інноваціями, тощо (рис. 4.3). Тобто, кооперація діяльності банків та страхових компаній є загальним широким поняттям, і позначає будь-який вид співпраці даних фінансових установ.

Варто відзначити, що банківсько-страхова інтеграція, конвергенція банківського та страхового бізнесу, консолідація та кооперація діяльності банків і страхових компаній відрізняються один від одного і формами реалізації на практиці, а співвідносяться один з одним в контексті окремих видів БСІ.

Аналіз теоретичного матеріалу з досліджуваної проблематики дозволяє констатувати наявність ряду відмінностей та суперечностей у поглядах щодо виокремлення форм та видів БСІ. Як правило, розглянуті наукові роботи містять аналіз можливих форм, але не враховують головну ознаку банківсько-страхової інтеграції – наявність (відсутність) взаємозв'язків між капіталами банків та страхових компаній. Крім цього, авторами не пропонується універсальний перелік форм реалізації БСІ, що може бути використаний як в Україні, так і в країнах – осередках банківсько-страхової взаємодії. При цьому слід погодитись з думкою Кучеренко В.В., який під формою інтеграції банківського та страхового капіталу запропонував розуміти зовнішнє вираження процесів поєднання капіталів двох фінансових інститутів, що представляє собою інтегровану структуру [79].

Так, у межах банківсько-страхової інтеграції доцільним є виокремлення окремих спрощених видів: інтеграція масштабу, асортименту та безпосередньо повна інтеграція. Інтеграція масштабу передбачає консолідацію каналів збуту та інтеграцію бізнес-процесів. Інтеграція асортименту характеризується процесами конвергенції фінансових послуг та консолідації фінансових продуктів, а отже має місце в результаті взаємодії банків та страхових компаній з метою розширення комплексу фінансових послуг (рис. 4.4). Даний вид банківсько-страхової інтеграції передбачає, наприклад, переорієнтацію фінансової установи від надання одного виду фінансової послуги до декількох видів фінансових послуг одночасно, таких як комерційні і інвестиційні банківські послуги та страхові послуги в одній організації [39].

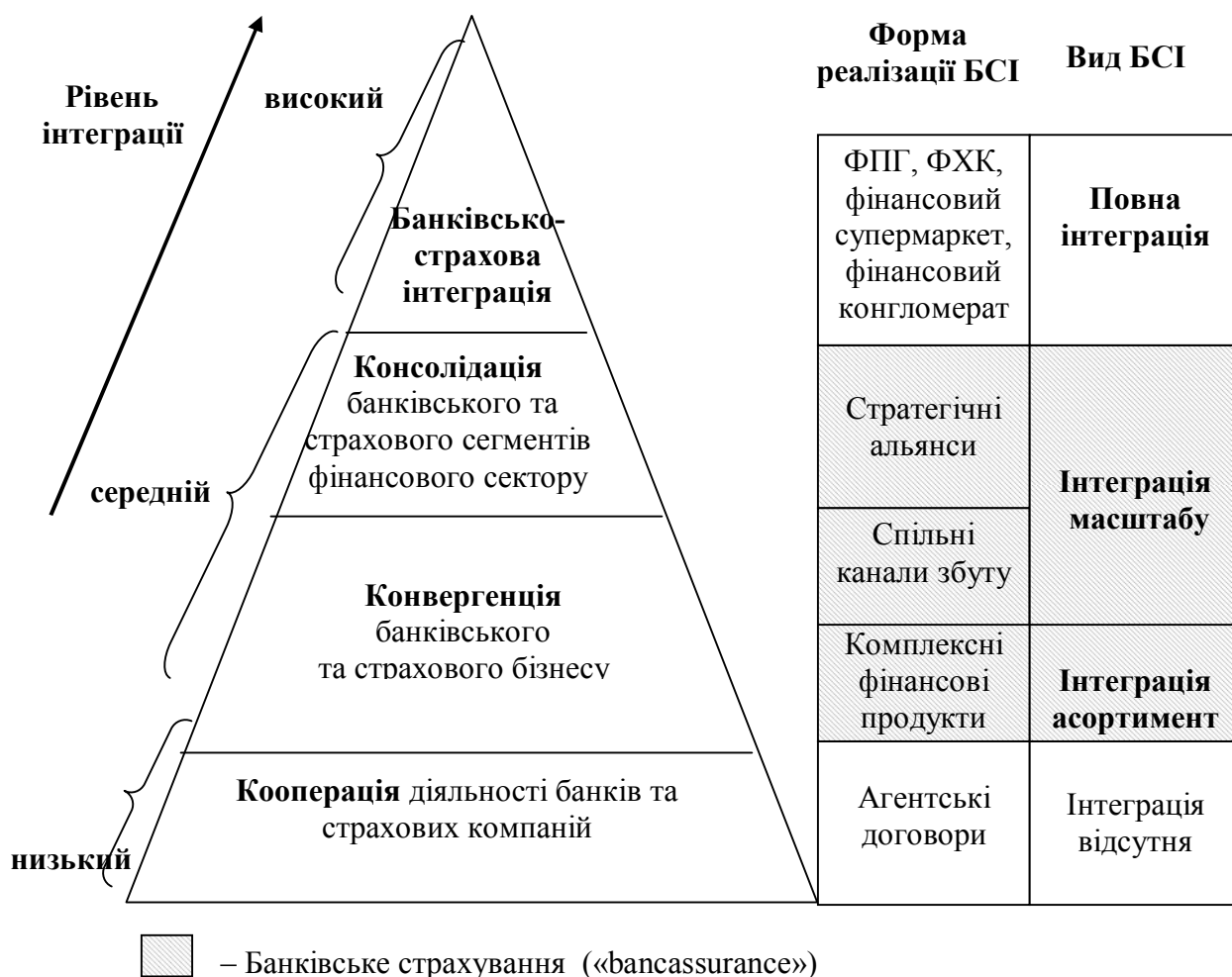

Рисунок 4.4 – Види та форми реалізації БСІ у взаємозв'язку з близькими поняттями

Повна інтеграція банків та страхових компаній, тобто власне БСІ в широкому сенсі, як найбільш поширена форма банківсько-страхової взаємодії може бути реалізована за рахунок операцій злиття/поглинання, через розширення діяльності однієї або групи банків та страховиків, інтеграції виробничих процесів або процесів дистрибуції. Іншими словами формою реалізації є фінансово-промислові групи, фінансові холдингові компанії, фінансові конгломерати, фінансові супермаркети. Крім цього, можна констатувати, що банківсько-страхова інтеграція є складно організованим процесом і на практиці може поєднувати в собі одночасно декілька спрощених типів інтеграції.

У контексті узагальнення форм реалізації банківсько-страхової інтеграції окремої уваги потребує дослідження поняття «банківське страхування». Взагалі слід звернути увагу на необґрунтоване ототожнення понять «bancassurance», «assurfinance», «allfinanz», «finanssurance» (рис. 4.5).

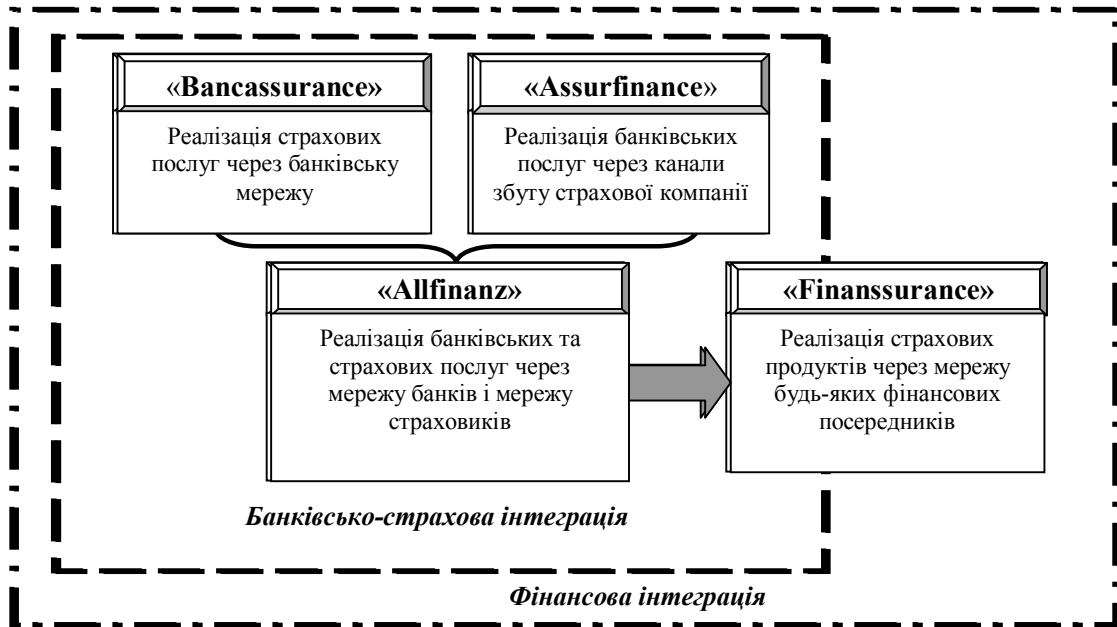

Рисунок 4.5 – Узагальнення дослідження поняття «банківське страхування»

Дослідження існуючих поглядів на зміст поняття «банківське страхування» дозволяє виокремити три основні підходи до його розуміння: дистрибуційний, продуктовий, організаційний.

Дистрибуційний підхід пов'язаний з фактом поступового збільшення в структурі каналів збуту страхових продуктів питомої ваги банківських відділень та філіалів. Тому, на початковому етапі виникнення концепції «bancassurance», поряд зі страховими агентами і брокерами та офісним каналом збуту страхових продуктів, банківське страхування правомірно відносилось до виключно дистрибуційного каналу (рис. 4.6).

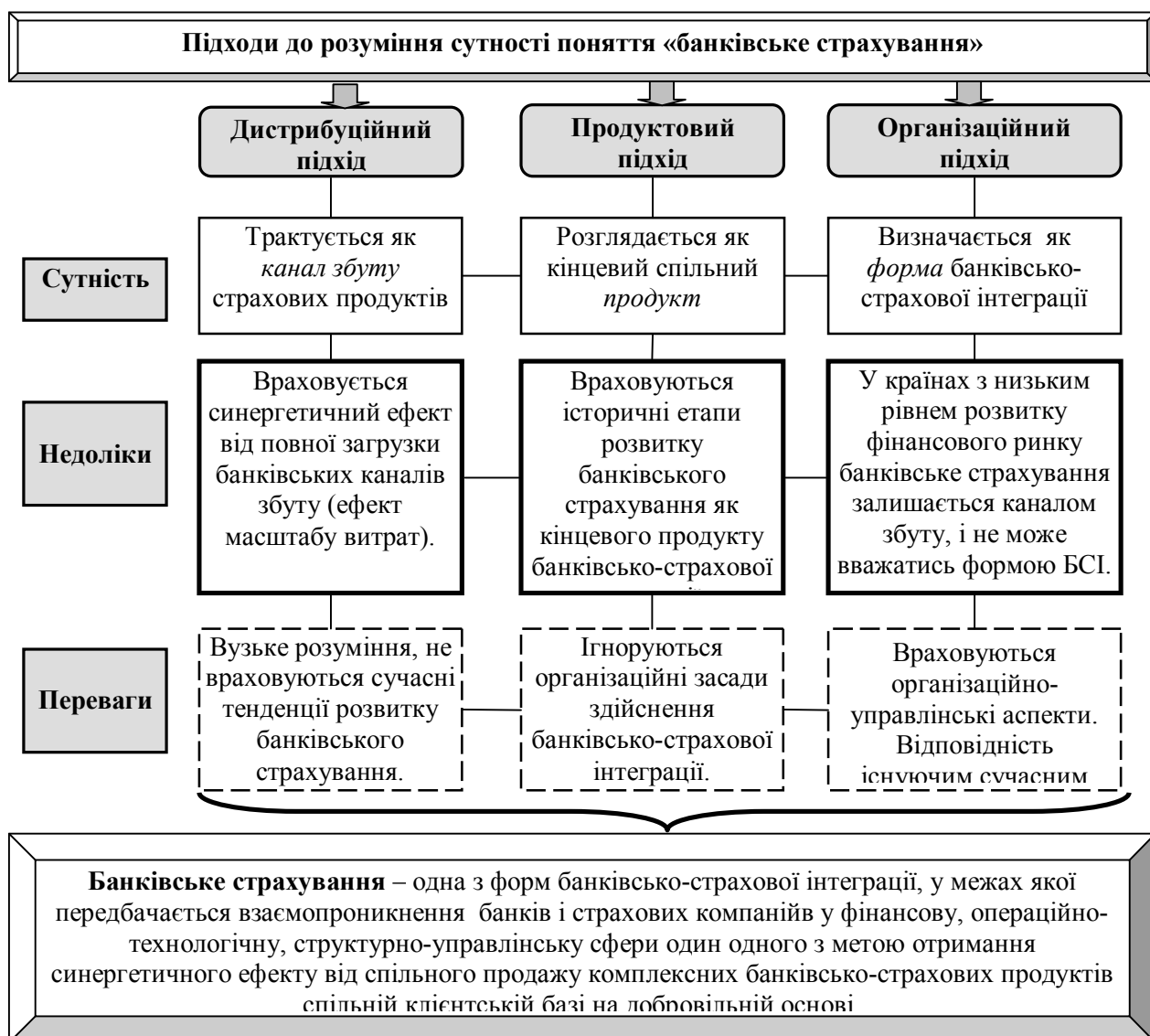

Рисунок 4.6 – Характеристика і визначення сутності поняття «банківське страхування»

Прихильниками даного підходу банківське страхування характеризується як система стимулювання та збуту страхових продуктів за рахунок використання сформованої розгалуженої мережі банківських відділень та філіалів [183], або як звичайна форма продажу страхових продуктів через банк [188,177].

У межах дистрибуційного підходу варто відзначити дослідження Клапкова Ю.М., який визначає продаж страхових продуктів через банківську мережу поняттям «банкострахування», а безпосередньо «банківське

страхування» – як комплексне банківське страхування (Bankers Blanket Bond) [62].

Варто відзначити, що при використанні дистрибуційного підходу основою взаємодії страховиків і банків у межах концепції «bancassurance» є досягнення максимального синергетичного ефекту від надання страхових послуг клієнтам банку. Крім цього, у рамках даного напрямку банківське страхування розглядається як один із способів диверсифікації діяльності страхових компаній та банків.

На нашу думку, визначення в межах зазначеного напрямку є досить вузькими і не враховують багатоаспектність такого поняття як «банківське страхування». Більш повно його характеризують представники продуктового підходу. Так, з даної позиції банківське страхування є сферою, яка поєднує страхові та банківські продукти та послуги, що у свою чергу надаються шляхом залучення спільного каналу дистрибуції та/або визначеним групам клієнтів. При цьому, виокремлюється активне банківське страхування (активні стимулювання та збут страхових продуктів клієнтам банку) та пасивне (взаємодія між банками та страховими компаніями з метою захисту банківських активів від ризиків).

Варто відзначити, що в теорії банківського страхування, коли мова йде про кінцевий спільний продукт, традиційно виокремлюють три етапи його розвитку: 1) стимулювання та збут банками звичайних страхових продуктів (наприклад, депозитне страхування); 2) стрімке зростання обсягів продажів спільних продуктів зі страхування життя з пільговим режимом оподаткування; 3) остаточне становлення банківського страхування як концепції ведення бізнесу: диверсифікація спільних продуктів, формування основних видів кінцевих послуг зі страхування життя та ризикового страхування.

На нашу думку, продуктовий підхід, як і дистрибуційний, є досить спрощеним і не враховує організаційно-методичні засади здійснення банківсько-страхової взаємодії.

Слід підтримати точку зору щодо розгляду банківського страхування як однієї з форм банківсько-страхової інтеграції.

Дослідження сутнісного змісту поняття «bancassurance» у межах організаційного підходу дозволяє визначити ключові елементи даного поняття: спільний канал збуту; спільні комплексні фінансові (банківсько-страхові) продукти; єдина клієнтська база у просуванні продуктів; добровільність банківсько-страхової взаємодії; спільна мета – отримання синергетичного ефекту; об'єднання фінансової, маркетингової, операційно-технологічної та інших видів діяльності банку та страхової компанії.

Отже, підводячи підсумок, варто відзначити, що визначення економічного змісту поняття «банківське страхування» має враховувати переваги та недоліки трьох вказаних підходів. А тому пропонуємо під банківським страхуванням розуміти одну з форм банківсько-страхової інтеграції, у межах якої передбачається взаємопроникнення банків і страхових компаній у фінансову, операційно-технологічну, структурно-управлінську сфери один одного з метою отримання синергетичного ефекту від спільного продажу комплексних банківсько-страхових продуктів спільній клієнтській базі на добровільній основі.

4.3 Концептуальні основи формування та функціонування інвестиційних консорціумів як сучасного типу інтеграційних об'єднань на інвестиційному ринку

Ефективність виконання інвестиційним ринком своєї основної функції по мобілізації розрізнених інвестиційних ресурсів, їх акумуляції та трансформації у продуктивний капітал значною мірою залежить від впорядкованості інфраструктури цього ринку, окресленості інституційного й правового поля, швидкості та надійності здійснення суб'єктами ринку

інвестиційних операцій та функціонування комунікаційних систем, розвитку сучасних форм та методів консолідації ресурсів. При сформованій в Україні моделі фінансового ринку роль банківського інвестиційного посередництва в процесі кругообігу капіталу в економіці стає вирішальною. В той же час обмеженість можливостей більшості банків поодиноці фінансувати великомасштабні проекти, бажання диверсифікувати ризики та зменшити негативні наслідки асиметрії інформації, а також отримати синергетичні ефекти від концентрації активів та розширення спектра фінансових операцій спонукає банки до створення інтеграційних об'єднань з іншими учасниками інвестиційного ринку.

На сьогодні існує велика кількість невирішених теоретичних й організаційно-прикладних проблем, що стосуються осмислення необхідності, значення та принципів діяльності об'єднань на інвестиційному ринку. Вважаємо перспективним тісну взаємовигідну співпрацю банків з фінансовими установами саме в контексті здійснення ними спільної інвестиційної діяльності в межах створення інтеграційних об'єднань інвестиційної спрямованості. Реалізація вказаної мети вимагає попереднього обґрунтування, що в процесі інтеграції банків з фінансовими установами саме банки є потужним ланцюгом співпраці, ініціатором спільної інвестиційної діяльності, оскільки займають лідируюче положення на вітчизняному інвестиційному ринку. Для цього слід обґрунтувати банкоцентричність моделі вітчизняного інвестиційного ринку.

В науковій літературі вирізняють дві моделі фінансового ринку – банкоцентричну (романо-німецька, континентальна) та модель «з широкою участю» (англосаксонська, англо-американська). В процесі проведеного дослідження нами було з'ясовано, що банкоцентрична модель фінансового ринку набула найбільшого поширення в країнах континентальної Європи (класичним прикладом її впровадження є Німеччина) та Японії. Для неї характерні наступні особливості:

- переважання ролі банків як основних фінансових посередників, які здійснюють трансформацію тимчасово вільних фінансових ресурсів економічних агентів від заощаджень до інвестицій з використанням інструментів кредиту;

- універсальний характер діяльності банків, тобто одночасне здійснення ними банківських (депозитно-кредитних й розрахункових) та інвестиційних операцій. Банки є основними покупцями облігацій та акцій підприємств, зазвичай володіють значними пакетами акцій здійснюють та контролюють торгівлю ними, домінують на ринках капіталу;

- наявність концентрованої банківської системи, коли значна частка фінансових ресурсів зосереджена в невеликій кількості великих банків;

- поширення більш консервативних комплексних фінансових продуктів на ринку;

- наявність жорсткого контролю за діяльністю банків [70, 81, 114].

Модель «з широкою участю», в свою чергу, розповсюджена в таких країнах як: Сполучені Штати Америки, Великобританія, Канада, Австралія, Мексика тощо та характеризується наступними ознаками:

- трансформація тимчасово вільних фінансових ресурсів в основному відбувається за рахунок інструментів фондового ринку;

- наявність децентралізованої банківської системи та розвинутої системи фінансових установ небанківського типу (інвестиційні компанії, страхові компанії, взаємні фонди, пенсійні фонди та ін.);

- існує поділ банків на комерційні, що здійснюють кредитно-депозитні й розрахункові операції та інвестиційні, діяльність яких пов'язана з операціями на ринку цінних паперів. Однак, в останні роки такий підхід переглядається та набуває поширення концепція універсалізації банківської системи;

- роль банків зводиться до діяльності в якості інвестиційних посередників, що обслуговують інфраструктуру;

- наявність широкого спектру інструментів фондового ринку;

- наявність жорстких норм регулювання, високий рівень законодавчого захисту інтересів учасників ринку (особливо дрібних інвесторів) [69, 70, 81].

Інвестиційний ринок є сегментом фінансового ринку, а тому логічно припустити, що інвестиційний ринок продублює модель, за якою функціонує вітчизняний фінансовий ринок. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що не тільки фінансовий, але й інвестиційний ринок України розвивається за банкоцентричною моделлю.

Наведемо аргументи, що підтверджують дану гіпотезу:

1. Ключову роль у трансформації тимчасово вільних інвестиційних ресурсів у капітал на вітчизняному інвестиційному ринку відіграє банківська система, яка перетворює заощадження економічних агентів у інвестиції з допомогою кредитного механізму. Цей факт підтверджують дані рис. 4.7 і 4.8, на яких подана динаміка загального обсягу наданих вітчизняними банками кредитів й залучених депозитів за 2000-2010 рр. та обсягу наданих довгострокових/середньострокових кредитів й залучених депозитів за 2005-2010 рр., а також дані рис. 4.9, на якому наведено структуру основних джерел фінансування суб'єктів господарювання на 01.01.2011 р.

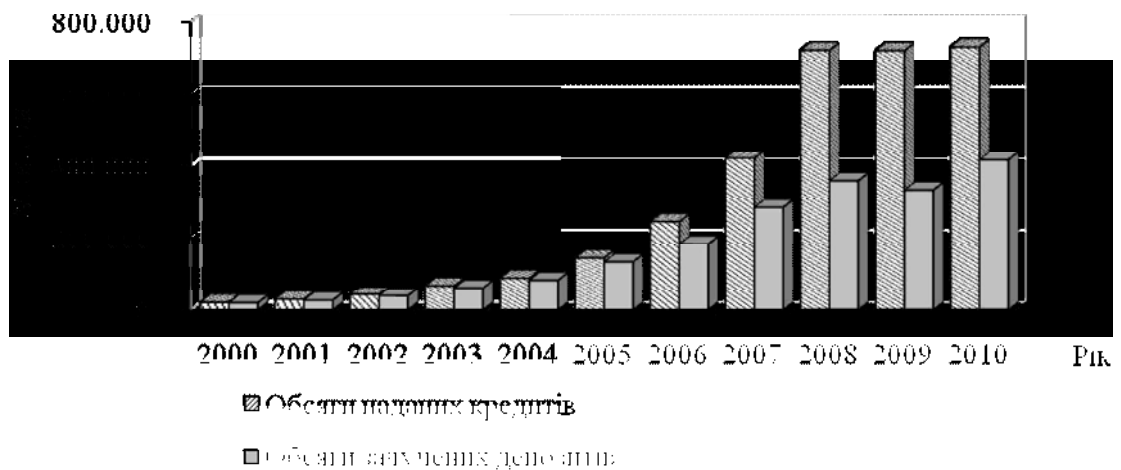

Рисунок 4.7 – Динаміка обсягів наданих банками України кредитів та залучених депозитів за 2000-2010 рр. [26]

Як видно з рис. 4.7 за досліджуваний період обсяг кредитів, наданих банками, зріс практично в 37 разів та на 01.01.2011 р. вказана величина склала 732,823 млрд. грн. При дослідженні специфіки функціонування не всього фінансового ринку, а лише його окремого сегменту – інвестиційного ринку, релевантною, скоріш за все, є інформація стосовно довго - та середньострокових кредитів, оскільки саме строковість вкладень традиційно розмежує інвестиційну діяльність від операційної.

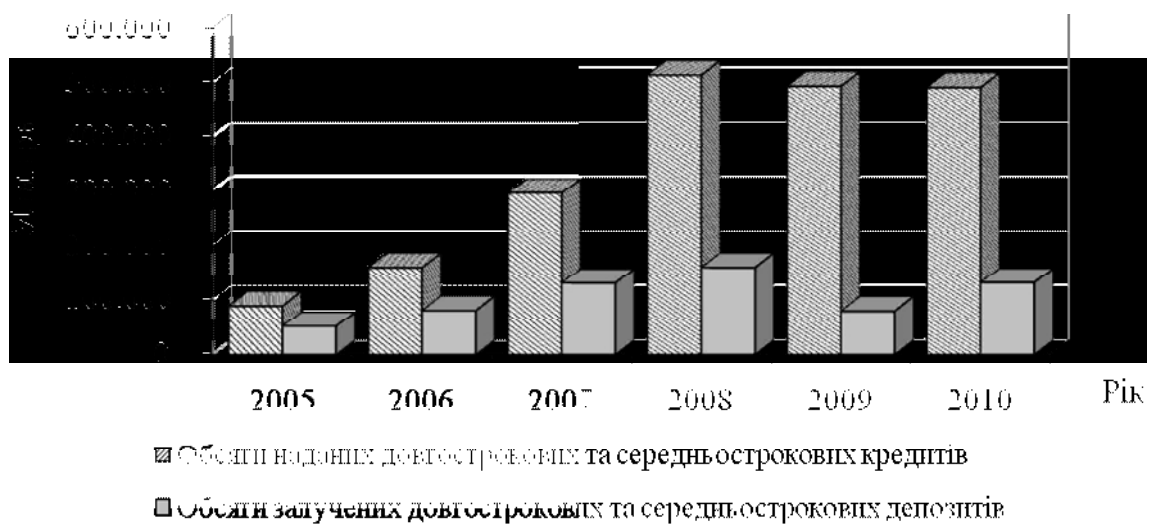

Рисунок 4.8 – Динаміка обсягів наданих банками України довгострокових /середньострокових кредитів та залучених депозитів за 2005-2010 рр. [26]

Як свідчать дані рис. 4.8, динаміка довгострокових кредитів/депозитів дублює загальноринкові тенденції. Зокрема, за досліджуваний період обсяг наданих банками довгострокових/середньострокових кредитів зріс практично в 9 разів, а обсяг залучених депозитів строком більше 1 року за період 2005-2008 рр. підвищився в 3,2 рази. Однак, слід зауважити, що зростання довгострокових депозитів відбувалося більш високими темпами в порівнянні з загальною величиною депозитів по банківській системі.

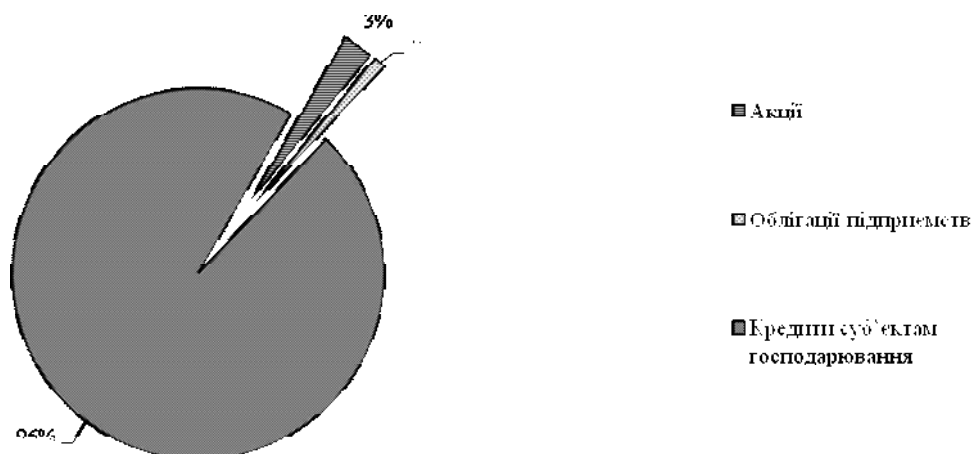

Рисунок 4.9 – Структура основних джерел фінансування суб'єктів господарювання України станом на 01.01.2011 р. [26, 49]

2. Банківська система України є кредитоорієнтованою, про що свідчить структура кредитно-інвестиційного портфеля вітчизняних банків, представлена на рис. 4.10 Зокрема, як свідчать наведені дані, частка кредитів фізичним та юридичним особам в кредитно-інвестиційному портфелі банків на 01.01.2011 р. склала 84,87%.

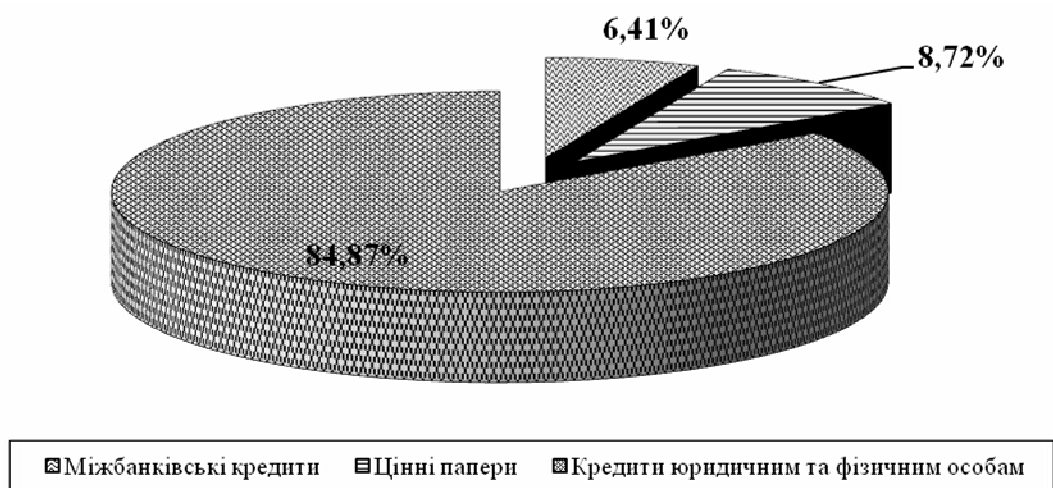

Рисунок 4.10 – Структура кредитно-інвестиційного портфеля банків України станом на 01.01.2011 р., % [148]

На інвестиційному ринку банківські установи займаються емісійною (випуск власних цінних паперів), інвестиційною (вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів), посередницькою діяльністю (торгівля цінними паперами, андеррайтинг, діяльність з управління цінними паперами), діяльністю як інфраструктурного учасника ринку цінних паперів (депозитарна діяльність, діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів).

При цьому масштаби такої діяльності банків на цьому ринку є досить значними, що підтверджують дані табл. 4.1 та рис. 4.11.

Таблиця 4.1 – Динаміка характеристик участі банківських установ України у функціонуванні інвестиційного ринку в якості емітентів в 2001-2009 рр. [49]

Показники	Роки								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Загальний обсяг зареєстрованих емісій цінних паперів, млн. грн.	22 670	17 090	23 621,9	39033,77	88074,82	104444,86	135 250,0	153050,0	162680
Обсяг цінних паперів, емітованих банками (акцій та облігацій), млн. грн.	1 007,44	1 305,78	1 668,18	3 020,38	10664,73	15994,00	24930,07	32785,94	60760
Питома вага банків-емітентів на інвестиційному ринку, %	4,44	7,64	7,06	7,74	12,11	15,31	18,43	21,42	37,35

Як свідчать дані табл. 4.1, банки-емітенти поступово зміцнюють власні позиції на інвестиційному ринку: їх частка в загальному обсязі емісій цінних паперів змінилася з 4,44% в 2001 р. до 18,43% в 2008 р. та 37,35% в 2009 р.

Крім того, як видно з даних рис. 6, банки приймають активну участь в торгівлі цінними паперами – саме банківські установи за період з 2003 по 2006 рр. здійснювали суттєву частку торговельних операцій з цінними паперами в сумарному обсязі торгів. Вони почали залучати інвестиційні ресурси на ринку корпоративних облігацій. В 2004 р. було випущено

облігацій на суму 0,2 млрд. грн., в 2007 році – 18,9 млрд. грн., в 2008 році – 7,1 млрд. грн., а в 2009 році не було зареєстровано жодного випуску облігацій банківськими установами [49].

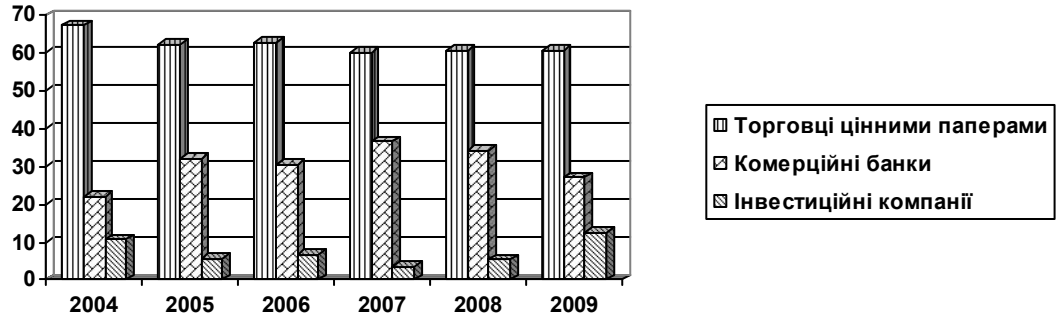

Рисунок 4.11 – Динаміка зміни питомої ваги суб'єктів ринку цінних паперів України у загальному обсязі торгів в 2004-2009 рр., % [47,131]

3. Аналіз співвідношення активів банків та небанківських фінансових установ, результати якого наведено в табл. 4.2, підтверджує той факт, що саме банки виконують роль основного інвестиційного посередника. Як видно з цих даних, активи банків в 2004 р. перевищували активи небанківських фінансових установ приблизно в 6,5 разів, натомість в 2007 р. таке перевищення склало приблизно 13 разів, в 2008 р. досягло 20 разів, в 2009 р. – знизилася до майже 16 разів. фінансових установ України в 2004-2010 рр.

Таблиця 4.2 – Динаміка зміни співвідношення активів банків та небанківських фінансових установ України в 2004-2010 рр. [114,131]

Показник	Рік						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Співвідношення активів банків та небанківських фінансових установ	6,53	9,00	10,97	12,62	20,08	16,55	16,67

До того ж слід зауважити, що банкоцентричність інвестиційного ринку України пояснюється також недостатнім розвитком вітчизняного фондового ринку, що обумовлено наступними причинами :

- для формування ефективного фондового ринку потрібен час, тоді як банківські установи в Україні функціонують давно та продовжують активно розвиватися;

- з огляду на низький рівень доходів на душу населення, що характерно для вітчизняної економіки, домогосподарства віддають перевагу менш ризиковим активам, наприклад, банківським вкладам або взагалі тримають заощадження в готівковій формі чи у вигляді ліквідних банківських депозитів;

- в Україні має місце переважання крупних власників в структурі корпоративної власності, які не зацікавлені в акціонуванні й розмиванні своєї частки в капіталі підприємства та більш схильні залучати фінансові ресурси у вигляді банківських кредитів [70, 81].

В економічній літературі неправомірними є обмеження мотивів інтеграції банків з іншими фінансовими посередниками лише потребами оптимізації поточної діяльності та комплексного обслуговування клієнтів, а також обґрунтувати наявність цілого ряду переваг від такої інтеграції саме в сфері інвестування. Натомість, на наше переконання, в межах інвестиційних консорціумів банки та інші посередники досліджуваного ринку мають значно більше можливостей щодо спільного здійснення інвестиційної діяльності на взаємовигідних умовах.

Враховуючи банкоцентричну модель вітчизняного інвестиційного ринку, з'ясовано, що банки та інші фінансові установи тісно співпрацюють в інвестиційному просторі в аспекті інвестування своїх фінансових ресурсів в депозити та корпоративні цінні папери банків.

На рис. 4.12 представлено діючий сьогодні в Україні механізм інвестування активів вітчизняних фінансових установ.

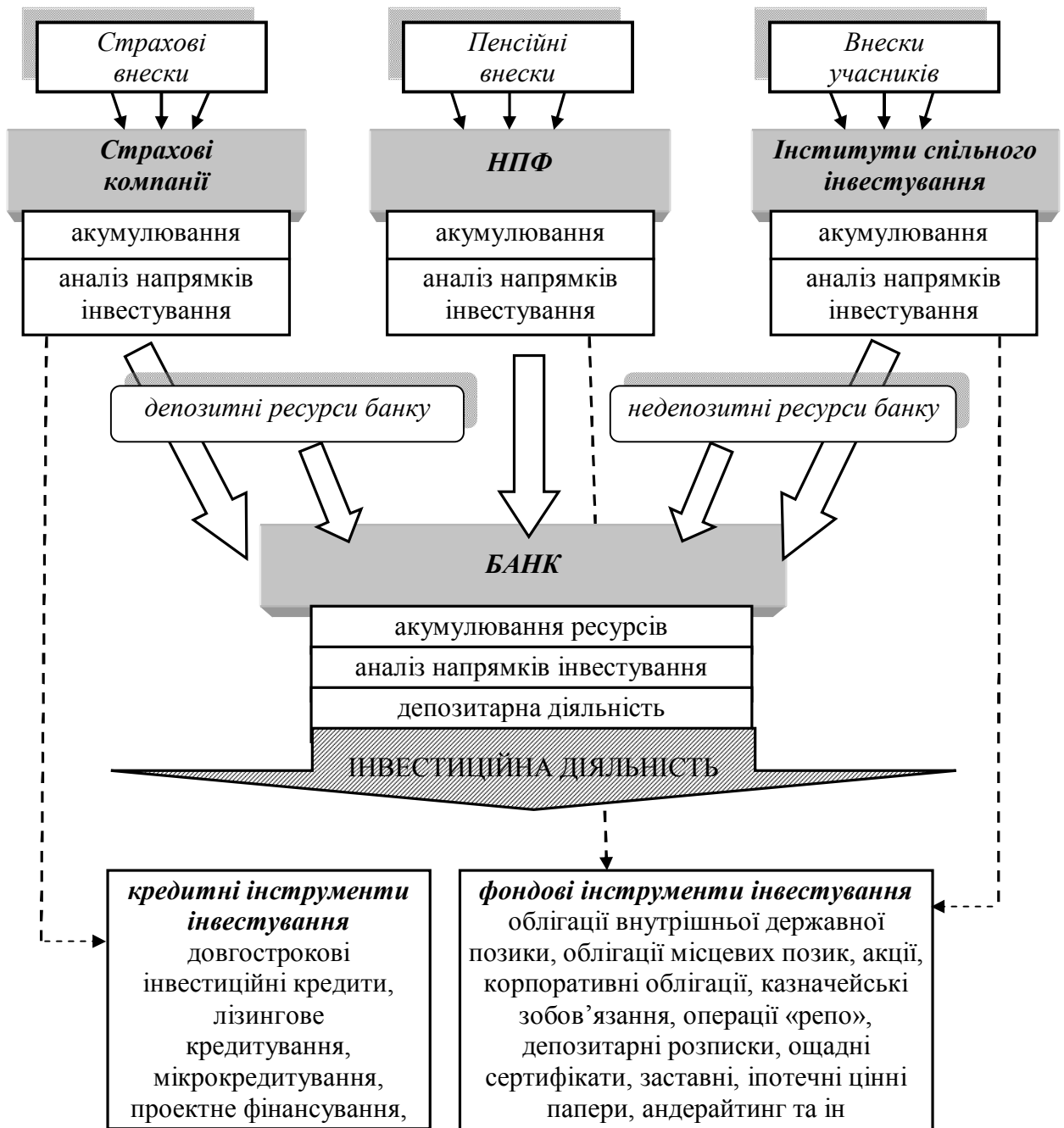

Рисунок 4.11 – Діючий сьогодні в Україні механізм інвестування активів фінансових установ та банків на інвестиційному ринку

Рис. 4.11 дозволяє зробити наступні висновки:

1. Значна частина фінансових ресурсів інституційних посередників розміщуються в банках у вигляді депозитів, коштів на поточних рахунках, банківських металів та вкладень в корпоративні цінні папери банків.

2. Вказані кошти доповнюються депозитами домогосподарств, які банки акумулюють на ринку банківських послуг та коштами, отриманими в результаті емісій облігацій банків.

3. На останньому етапі загальний обсяг залучених та запозичених ресурсів банки інвестують в кредити та цінні папери.

Розроблений механізм взаємовигідної співпраці інвестиційних посередників в межах інвестиційних консорціумів продемонстровано на рис. 4.12.

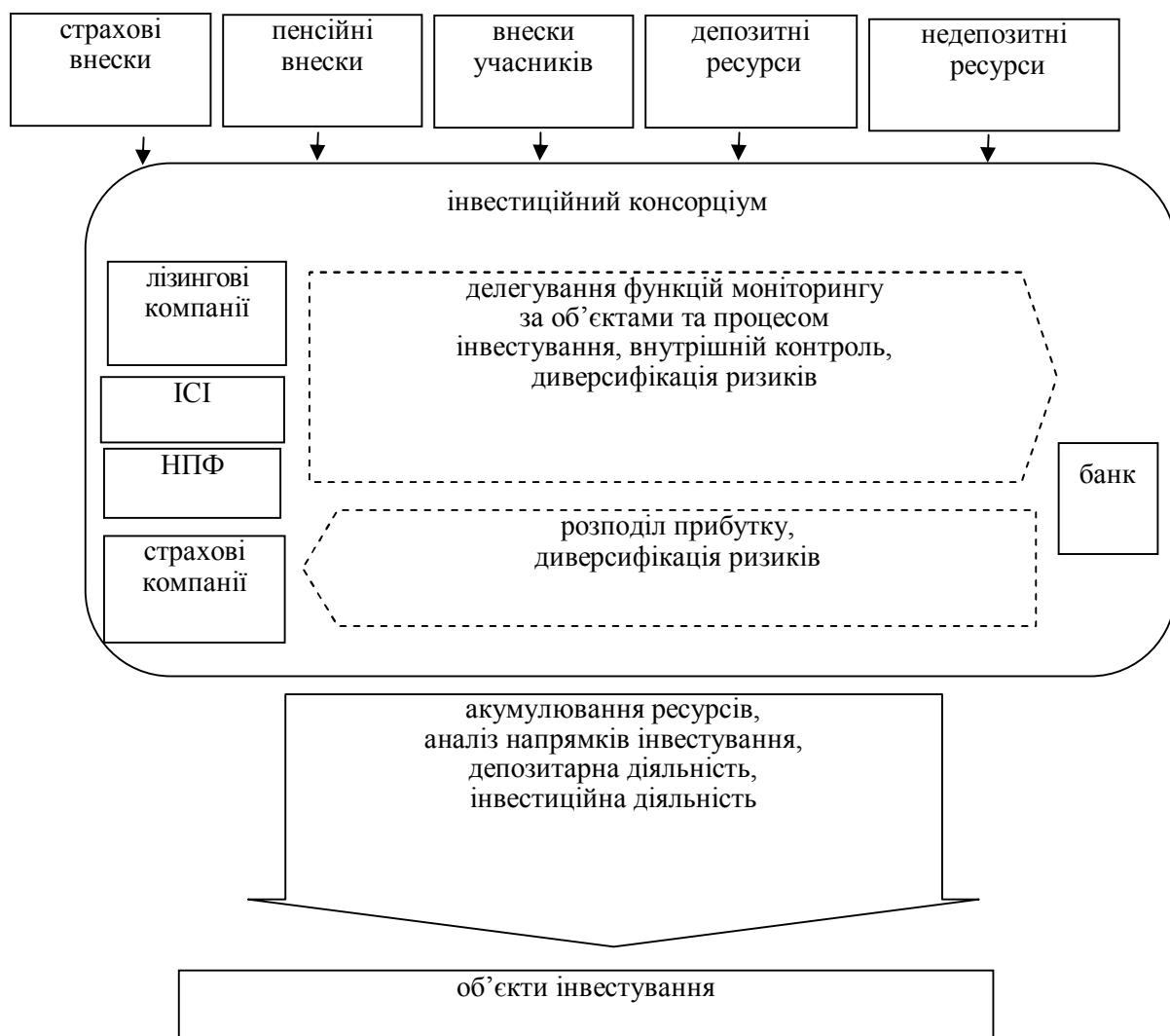

Рисунок 4.12 – Запропонований механізм інвестування в рамках інвестиційного консорціуму

Отже, створення інвестиційних консорціумів – об'єднань банків та небанківських фінансових інститутів з метою здійснення спільної

інвестиційної діяльності – сприятиме забезпеченню стабільності функціонування банків і фінансових установ, підвищенню рентабельності їх діяльності та збільшенню обсягів інвестування, що створить підґрунтя для подальшого зростання вітчизняної економіки.

Під інвестиційними консорціумами пропонується розуміти спеціалізовані (за здійснюваними функціями, місцем проведення операцій та цільовою орієнтацією), інтегровані (за архітектонікою внутрішніх взаємовідносин) професійні посередницькі утворення, що об'єднують під спільним контролем банк, а також інституціональних та інфраструктурних небанківських інвестиційних посередників на засадах структурно-функціональної, технологічної, інформаційної та регулятивної конвергенції, з метою консолідації довго - та середньострокових інвестиційних ресурсів, їх координації у просторі та у часі, врівноваження за рівнем ризику та розміщення їх на інвестиційному ринку.

Інвестиційний консорціум включає до свого складу групу посередників під спільним контролем, серед яких обов'язково є банк, а також один або декілька інших інвестиційних посередників (страхова компанія, НПФ, інвестиційна компанія тощо). Його виключна або переважна діяльність полягає в розміщенні акумульованих його учасниками коштів на інвестиційному ринку. В межах інвестиційного консорціуму має поєднуватися кредитна та інвестиційна діяльність, що дозволить здійснювати координацію фінансових потоків, оптимальний їх перерозподіл та забезпечить ефективне використання фінансових ресурсів.

Відзначаючи регулюючу конвергенцію, підкреслюємо, що оскільки діяльність інвестиційних посередників, що входять до складу інвестиційного консорціуму, регулюється різними органами державного управління, виникає проблема узгодження нормативно-правотворчого поля функціонування структурних одиниць цього інтеграційного утворення. Це ще раз актуалізує проблему існування єдиного мегарегулятора, який і буде визначати так звані «правила гри» інвестиційних консорціумів на інвестиційному ринку.

Структурно-функціональна конвергенція в межах інвестиційного консорціуму передбачає таку його структурну побудову, яка дозволяє інтегруватися посередникам, які входять до його складу, за виконуваними функціями.

Інформаційна конвергенція передбачає зближення посередників між собою за рівнем інформаційної відкритості, взаємне використання вхідної інформації, налагодження ефективної системи внутрішнього обміну інформаційними потоками тощо. Технологічна конвергенція передбачає розробку нових технологій інвестування або надання інвестиційних послуг, які передбачають інтегровану участь не одного, а двох та більше учасників інвестиційного консорціуму.

Переваги запропонованого механізму спільного інвестування в межах інвестиційних консорціумів наведено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Порівняння механізму відокремленого інвестування та спільного інвестування в межах інвестиційного консорціуму

Відокремлене інвестування	Спільне інвестування
<ol style="list-style-type: none"> 1. Фінансові установи в процесі розміщення фінансових ресурсів втрачають частину прибутку, який осідає в банку. При цьому, частка вкладення їх активів в банки є значною. 2. Банки втрачають частину фінансових ресурсів, які фінансові установи направляють на ринок цінних паперів. 3. Обсяг фінансових ресурсів, що інвестується є значно меншим, ніж в процесі сумісного інвестування. 4. Фінансові установи не завжди мають доступ до повної актуальної інформації стосовно найбільш вигідних об'єктів інвестування та змушені витратити додаткові кошти на її отримання, що в 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Банки втрачають частину прибутку від інвестування, яка наразі розподіляється між всіма учасниками пропорційно, натомість отримують більший обсяг фінансових ресурсів для вкладень, переважно довгострокових. 2. Обсяг фінансових ресурсів, що розміщується, значно збільшується, що дозволяє інвестувати в більш масштабні проекти. 3. Фінансові установи отримують доступ до необхідної інформації та мають змогу застосовувати досвід банків по управлінню інвестиційними ресурсами. 4. Завдяки тому, що банки та фінансові інститути здійснюють спільне інвестування, значно знижуються їх витрати на аналіз напрямків інвестування та оцінку інвестиційних проектів, що в свою чергу дозволяє підвищити ефективність вкладення ресурсів. 5. Взаємодія фінансових інститутів з банком в розрізі інвестування дозволяє їм отримати весь перелік послуг з банківського обслуговування та інвестиційного банкінгу в одному місці.

Продовження таблиці 4.3

Відокремлене інвестування	Спільне інвестування
<p>5. результаті знижує вигідність їх вкладень.</p> <p>Кожна з установ, що розміщує власні активи (банк, фінансові інститути) витрачає частину ресурсів на оцінку ефективності напрямків інвестування, що в результаті знижує прибутковість даних операцій.</p>	<p>6. Спільне інвестування надає цілий ряд переваг з позиції об'єднання інвестиційних посередників навколо власників інформації щодо прибутковості інвестиційних проектів.</p> <p>7. Інтеграційні структури можна розглядати як інститути згладжування споживання.</p> <p>8. Спільне інвестування збільшує можливості щодо делегування моніторингу за інвестиційними проектами.</p> <p>9. В межах спільного інвестування банки значно розширюють можливості щодо забезпечення ліквідності.</p> <p>10. В межах спільного інвестування банки значно розширюють можливості щодо використання</p>

Як вже зазначалося в табл. 4.3, створення інтеграційних структур інвестиційного спрямування надає цілий ряд переваг щодо подолання асиметричності ринкової інформації про інвестиційні можливості.

В цілому функціонування посередників на інвестиційному ринку відбувається за схемою, яка представлена на рис. 4.13. Як видно з рис. 4.13, на інвестиційному ринку функціонують не тільки організаційні, але й інформаційні посередники, які надають та постачають інформацію стосовно якості інвестиційних проектів.

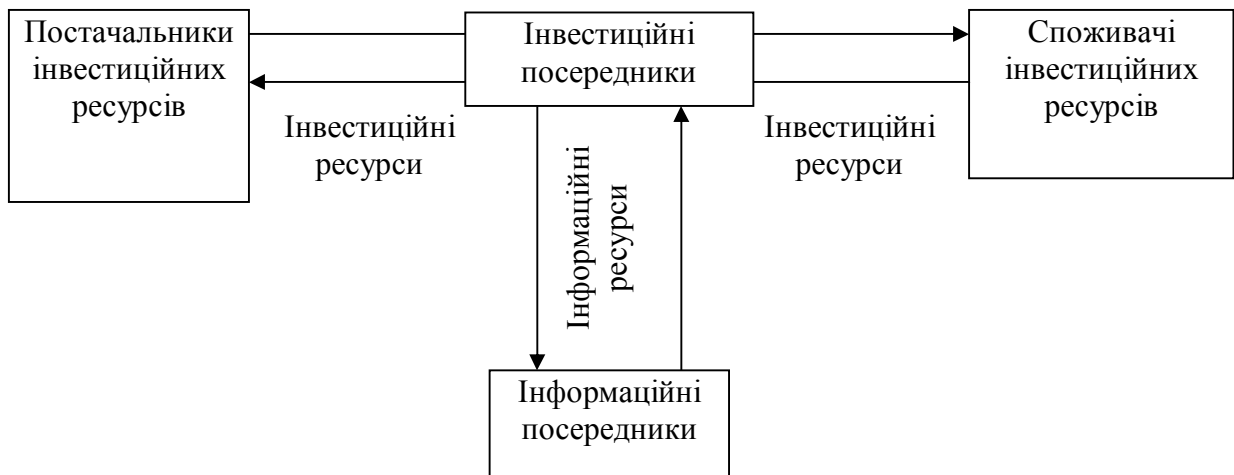

Рисунок 4.13 – Схема функціонування посередників на інвестиційному ринку

Очевидно, що достовірна і повноцінна інформація про інвестиційні можливості не може бути загальнодоступною, оскільки обізнаність вимагає наявності як мінімум двох факторів:

- наявності адекватних професійних навичок;
- значних трансакційних можливостей.

Банки, на відміну від інших інвестиційних посередників, відіграють значно більшу роль у підвищенні якості інформації, тобто можуть набагато краще виконувати функцію інформаційного посередника. Саме цей аргумент і був врахований нами при обґрунтуванні того факту, що ініціатива створення інвестиційних консорціумів має виходити від банку.

По-перше, банки володіють значно більшими обсягами інформації стосовно об'єктів інвестування, що пояснюється наступним:

- банки як інститути платіжної системи, що мають доступ до кредитної історії підприємств, отримують інформацію щодо діяльності підприємств не тільки з даних, наданих стосовно реалізації інвестиційних проектів, але й виходячи з власноруч зібраного і обробленого великого обсягу інформації стосовно поточної діяльності позичальника;

- між банком і його клієнтами встановлюються довготривалі стосунки, завдяки яким банк має в своєму розпорядженні надійні відомості про їхнє фінансове становище і здатність ефективно здійснювати інвестиційні проекти;

- банки отримують неофіційну інформацією на основі довгострокових відносин, а з огляду на неофіційний характер цієї інформації, тільки банкір може нею скористатися, що забезпечує йому перевагу перед іншими фінансовими посередниками на інвестиційному ринку.

По-друге, банки, виходячи з довгострокових відносин та існуючої кредитної історії підприємств витрачають менше коштів на збір та аналіз додаткової інформації щодо реалізації нового інвестиційного проекту та швидше приймають рішення щодо його фінансування, що забезпечує банкам

перевагу перед іншими фінансовими посередниками на інвестиційному ринку.

По-третє, банки здатні забезпечити конфіденційність щодо капіталовкладень своїх позичальників. Для порівняння зазначимо, що підприємства, які планують здійснити інвестиції та вважають за краще зберігати певну конфіденційність, щоб уникнути використання конкурентами їхніх проектів, для забезпечення успіху отримання коштів від інших фінансових посередників зобов'язані оприлюднювати дані про свій проект, наприклад, в процесі емісії своїх цінних паперів, що унеможлиблює конфіденційність інформації.

По-четверте, банківська кредитна угода є інформаційним сигналом для інших посередників та учасників інвестиційного ринку. Так щоб переконати власників інвестиційного капіталу в якості свого проекту та створити сигнал для інвестиційного ринку, що сповіщає про його фінансовий стан і перспективи розвитку, позичальник має або здійснити заставу свого майна, яка є гарантією здійснення інвестування, або отримати доступ до банківського кредиту. Причому, у відповідності до досліджень, здійснених Е.Фамою [185], останній спосіб для позичальника є менш дорогим.

Іншими словами, при об'єднанні інвестиційних посередників в межах інвестиційного консорціуму формується так звана «коаліція власників інформації», що дозволяє значно більш успішніше долати асиметрію ринкової інформації про інвестиційні можливості за рахунок емпіричного досвіду здійснення реальних інвестиційних операцій і отримання інформації як від покупців, так і від продавців інструментів інвестиційного ринку.

Оптимальна структура інвестиційного консорціуму визначається через оцінку впливу диверсифікаційних процесів на вартість бізнесу та через аналіз ефективності внутрішнього ринку капіталу. Так, зокрема, дослідження було здійснено по відношенню до методу накопиченої надмірної прибутковості, моделі середньої скоректованої прибутковості, ринкової моделі, моделі «Q-Тобіна», методики дисконтованого майбутнього грошового потоку,

методики пересічного тестування, методики регресійного аналізу ефективності внутрішнього ринку капіталу.

На основі проведеного аналізу визначено, що рішення про включення нового інвестиційного посередника до складу інтеграційного утворення на інвестиційному ринку слід приймати на основі модифікованого показника надмірної вартості (EV^*), який дозволяє визначити зміни у оцінці вартості інвестиційних посередників при переході їх від незалежного відокремленого функціонування на інвестиційному ринку до складу інтеграційного об'єднання. При цьому вартісні характеристики об'єктів дослідження запропоновано зважувати за балансовою вартістю активів, що дозволить:

1) коректно врахувати частку ринкової вартості учасника ринку, що припадає на одиницю балансової вартості його активів;

2) коректно врахувати частку присутності інтеграційного утворення на конкретному сегменті інвестиційного ринку.

$$EV^* = \frac{MV^{ik}}{AVA^{ik}} - \sum_{j=1}^n \frac{AVA_j}{AVA^{ik}} \cdot \frac{MV_j^{mm}}{AVA_j^{mm}} \quad (4.1)$$

де MV^{ik} – ринкова вартість інвестиційного об'єднання;

AVA^{ik} – балансова вартість всіх активів інтеграційного об'єднання;

n – кількість сегментів інвестиційного ринку, в яких здійснює свою діяльність інтеграційне об'єднання;

AVA_j – балансова вартість активів інвестиційних посередників – членів інтеграційного утворення, що працюють в j -му сегменті інвестиційного ринку;

AVA_j^{mm} – середнє або медіанне значення показника балансової вартості активів для групи інвестиційних посередників, сфокусованих в сегменті j інвестиційного ринку;

MV_j^{mm} – середнє або медіанне значення ринкової вартості для групи інвестиційних посередників, сфокусованих в сегменті j інвестиційного ринку.

При позитивному значенні цього показника рішення про збільшення рівня диверсифікованості об'єднання слід визнати доцільним.

Таким чином, модифікація показника надлишкової вартості дозволяє використовувати його для оцінки ефективності диверсифікаційних процесів інвестиційних консорціумів або інших інтеграційних об'єднань інвестиційних посередників на інвестиційному ринку.

Розроблений підхід формує методичне підґрунтя для подальших досліджень в напрямку оптимізації структури інтеграційних об'єднань на інвестиційному ринку.

4.4 Концептуальні засади формування системи управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування в Україні на основі узагальнення специфічних ознак граничних ринків цінних паперів

Перш за все, варто сказати, що найбільший вплив на формування системи управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування має тип ринку, на якому вони здійснюють свою діяльність, адже для різних типів ринків характерні свої особливості ведення інвестиційної діяльності. Найбільш поширеною класифікацією фінансових ринків є класифікація Morgan Stanley Capital International (MSCI), відповідно до якої виділяється 4 групи фінансових ринків:

- «розвинуті ринки» (Developed markets);
- «ринки, що розвиваються» (Emerging markets);
- «граничні ринки» (Frontier markets);

- «ринки країн Ради співробітництва арабських держав Перської затоки» (GCC markets).

Ринок цінних паперів України за цією класифікацією ідентифікується як граничний ринок.

Звісно, кожна країна має власні специфічні особливості функціонування фондового ринку, що залежать не тільки від рівня його розвитку, але й від традицій, що склалися у бізнес-середовищі. Проте, в залежності від рівня розвитку, для національних ринків, що належать до однієї групи, можна виокремити певні спільні риси. Якщо говорити про граничні ринки цінних паперів (Frontier markets), то серед них ринки країн східної та центральної Європи (FM SEEC) мають найбільше спільних рис з українським фондовим ринком.

Узагальнення специфічних особливостей ринків FM SEEC дасть нам можливість в даному підрозділі дисертаційного дослідження сформулювати перелік функціональних обмежень, що впливають на формування загальних основ системи управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування саме на такому типі ринку.

З метою ідентифікації функціональних обмежень, що впливають на формування загальних основ системи управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування, розглянемо детальніше особливості функціонування фондових ринків групи FM SEEC.

По-перше, організований (біржовий) фондовий ринок як ринок, який адекватно відображає ринкові процеси перерозподілу капіталу в країні, не повністю охоплює весь обсяг операцій з цінними паперами. Так, наприклад в Україні частка організованого фондового ринку у сукупному обсязі операцій з цінними паперами протягом 2006-2009 рр. знизилася з 5,9 % до 3,37 % (рис. 4.14).

При цьому питома вага позабіржового фондового ринку в інших країнах, ринки яких відносяться до групи FM SEEC, також є досить низькою у порівнянні з розвиненими фондовими ринками. Зокрема, в Японії обсяг

операцій на позабіржовому ринку цінних паперів становить лише 1 %, у США – 25 %, в Чехії – 60 %, в Словаччині – 80 %, в Росії – 90 %.

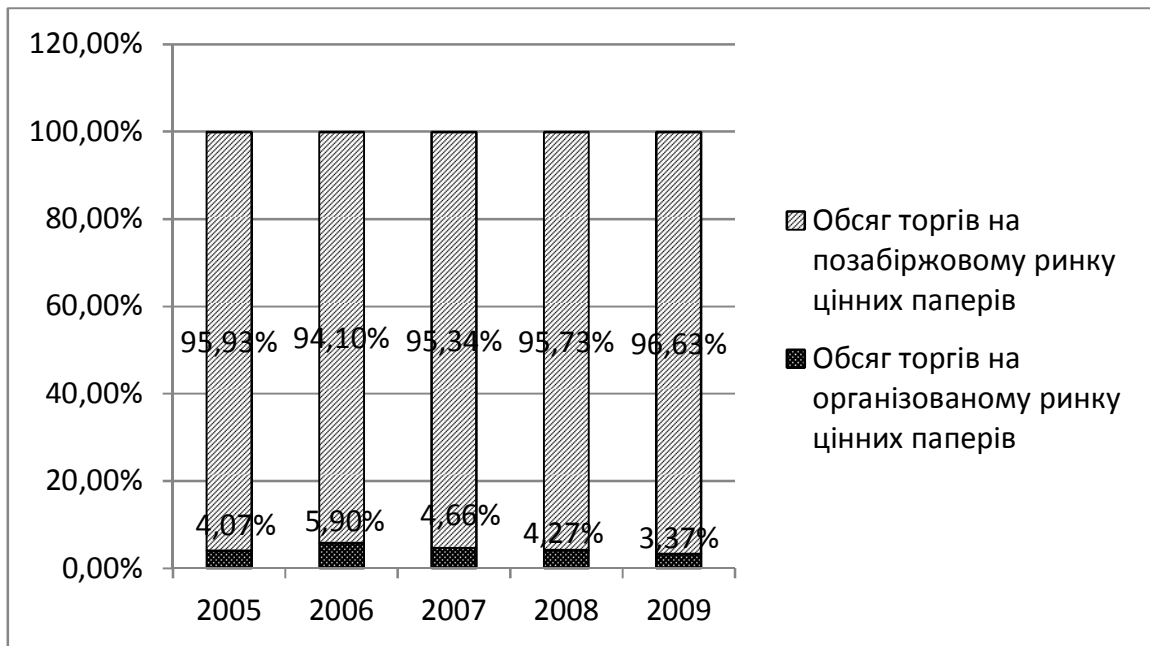

Рисунок 4.14 – Динаміка співвідношення між організованим та неорганізованим ринком цінних паперів України в 2005-2009 рр. [44-48]

Що стосується країн Європи, то в більшості випадків низька питома вага національного організованого ринку цінних паперів пояснюється переходом емітентів та провідних торговців цінними паперами на Лондонську чи Франкфуртську біржі, де існує набагато більше інвестиційних можливостей.

По-друге, за умови, коли переважна частка операцій з цінними паперами виконується поза організованим фондовим ринком, національні фондові індекси не виконують покладених на них функцій і замість відображення тенденцій у зміні вартості емітентів лише відображають коливання ринкової кон'юнктури. Отже, виявити недооцінені або переоцінені цінні папери на такому ринку, керуючись ринковими цінами (курсами), неможливо.

Окрім неадекватності біржових індексів граничні ринки також характеризуються порівняно низькими обсягами торгів по відношенню до національного ВВП (табл. 4.4).

Таблиця 4.4 – Динаміка зміни відношення обсягу торгів цінними паперами до ВВП на національних фондових біржах в окремих країнах з граничними фондовими ринками та розвиненими ринками, % (складено на основі [175, 181])

Країна	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	0,92	0,59	0,30	0,21	0,31	0,77	1,11	1,41	1,41	0,52
Болгарія	0,46	0,52	1,11	0,99	2,07	5,11	4,77	13,90	3,31	0,85
Хорватія	0,88	0,51	0,55	0,70	1,21	1,80	3,72	6,98	4,96	2,25
Туреччина	67,23	39,76	30,39	32,87	37,59	41,67	42,87	46,73	32,82	39,46
Німеччина	56,26	75,07	61,14	46,97	51,22	63,23	85,25	101,19	84,94	38,51
США	326,30	288,22	243,54	142,53	163,85	170,99	249,45	304,15	253,79	327,83
Росія	7,82	7,47	10,46	18,77	22,11	20,84	51,99	58,04	33,71	55,46

Таке низьке відношення обсягів торгів цінними паперами на організованому ринку до ВВП в країнах з граничними ринками свідчить про неможливість визначення недооціненості чи переоціненості цінного паперу.

Підсумовуючи вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що адекватність курсоутворення на біржових ринках групи FM СЕЕС є надзвичайно низькою по відношенню до реальної економічної ситуації в країні. Тому можна констатувати, що в умовах граничних ринків ефективність індексних фондів буде низькою.

По-третє, як правило, країни, в яких ринок цінних паперів знаходиться на стадії розвитку, відносяться до капіталодефіцитних країн. Це обумовлює складнощі у пошуках додаткових коштів під час активного управління портфелем цінних паперів (висока вартість або тривалий термін залучення). Одним із свідчень нестачі національного капіталу в країні є приріст іноземних інвестицій в економіку країни (табл. 4.5).

Дана особливість функціонування ринків FM СЕЕС свідчить про можливість виникнення у інститутів спільного інвестування проблем з формуванням ресурсної бази, особливо довгострокової.

Таблиця 4.5 – Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в окремих країнах з фондовими ринками групи FM СЕЕС та розвиненими ринками в 2004-2009 рр., млн. дол. США (складено на основі [186])

Країна	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	1711	7533	5737	9218	9903	4654
Болгарія	2879,178	4004,786	7582,756	12903,08	9194,905	4643,172
Хорватія	732,2567	1551,019	3193,721	4745,581	4683,415	1283,527
Туреччина	2005	8967	19261	19941	15720	6332
Німеччина	-29764,3	-30482,5	-62571	-86391	-112222	-25748,3
США	-170256	76402	-1772	-122839	-12275	-68888
Росія	1662,344	118,3326	6550,425	9157,577	19370,72	-7334,89

По-четверте, для країн з ринком групи FM СЕЕС характерна висока волатильність ринкових курсів, що, в свою чергу, створює видимість нестабільності. Це негативно відображається на схильності населення до заощаджень, спонукаючи його до різких та часто недостатньо мотивованих рухів щодо вибору інструментів заощаджень. Така ситуація в цілому знижує ефективність діяльності інститутів спільного інвестування.

По-п'яте, для країн, в яких фондовий ринок ідентифікується як Frontier market, характерна недосконалість законодавства, особливо в контексті тривалості терміну реєстрації зміни власника на цінні папери (табл. 4.6), а також недосконалість системи захисту прав власників цінних паперів.

По-шосте, в країнах, фондові ринки яких ідентифікуються як Frontier market, фінансова система, як правило, є нестабільною та досить сильно залежить від політичних чинників. Так, наприклад у 2009 р. 35,9% населення Болгарії, 28,8% населення Румунії та 35% населення Сербії зазначали, що корумпованість органів державної влади має значний вплив на ведення бізнесу в цих країнах [189].

Таблиця 4.6 – Термін реєстрації переходу прав власності на цінні папери документарної й бездокументарної форм існування в окремих країнах

Країна	Термін реєстрації переходу прав власності
Великобританія	Бездокументарна форма цінних паперів – 1 доба через депозитарій; документарна – 2-3 дні через реєстратора
Канада	Бездокументарна форма цінних паперів – 1 доба через депозитарій; документарна – 2-3 дні для акцій, 14 днів для облігацій через реєстратора
США	Бездокументарна форма цінних паперів – 1 доба через депозитарій; документарна – 3-10 днів через реєстратора
Франція	Бездокументарна форма цінних паперів – 1 доба через депозитарій; документарна – 19 днів через реєстратора
Японія	Бездокументарна форма цінних паперів – 1 доба через депозитарій; документарна – 14-21 день через реєстратора
Україна	Бездокументарна форма цінних паперів – до 3 діб через депозитарій; документарна – 14-30 днів через реєстратора

Це суттєво впливає на обсяги залучення довгострокового інвестиційного капіталу на національних фондових ринках і створює перешкоди для вливання іноземного капіталу.

По-сьоме, в країнах з фондовими ринками групи Frontier мають місце диспропорції в структурі фінансової системи. Переважання банківських активів над активами інвестиційних фондів є досить суттєвим, що свідчить загалом про нерозвиненість ринку спільного інвестування в даних країнах порівняно з банківським сектором (табл. 4.7).

Таблиця 4.7 – Різниця в активах банків та інвестиційних фондів в окремих країнах з фондовими ринками типу Frontier, млн. євро (складено автором на основі [181, 190]).

Країна	Активи інвестиційних фондів		Активи комерційних банків	
	млн. євро	у % до ВВП	млн. євро	у % до ВВП
Болгарія	200	2,13	40100	426,32
Литва	135	2,04	25700	387,56
Румунія	2864	7,86	76450	209,92
Словенія	2179	24,51	33468	376,43
Україна	9470	11,27	87140	103,71

Така велика різниця в активах комерційних банків та інвестиційних фондів говорить про те, що саме банки контролюють переважну частину ринку заощаджень в даних країнах. Таким чином, інвестиційним фондам для здійснення ефективної діяльності зі спільного інвестування потрібно приділити увагу питанням формування та управління ресурсною базою, основу якої складають саме заощадження домогосподарств.

По-восьме, ринки групи Frontier характеризуються низьким рівнем відношення ринкової капіталізації компаній, цінні папери яких обертаються на фондовому ринку, до ВВП (табл. 4.8). Це обумовлено такими причинами:

- низькими обсягами капіталу, що зайнятий в економіці країни в цілому;
- високою продуктивністю праці (високою рентабельністю власного капіталу);
- низьким рівнем сек'юритизації капіталу;
- низькою активністю національного фондового ринку (як наслідок – переважання «блакитних фішок» в структурі портфелів більшості торговців цінними паперами).

Таблиця 4.8 – Динаміка ринкової капіталізації компаній в країнах з граничними та розвиненими фондовими ринками, % ВВП (складено на основі [181])

Країна	Роки							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Болгарія	4.70	8.78	11.38	18.70	32.62	55.10	17.75	15.08
Хорватія	15.03	18.09	26.93	29.07	59.14	112.67	38.64	40.67
Естонія	33.18	38.50	51.55	25.14	35.91	28.23	8.29	13.91
Казахстан	5.44	7.86	9.13	18.42	53.93	39.46	23.29	52.82
Литва	10.33	18.86	28.66	31.52	33.87	25.92	7.69	12.03
Румунія	9.95	9.38	15.61	20.81	26.73	26.54	9.96	18.82
Сербія	4.86	7.20	13.84	21.43	37.59	60.77	24.90	27.05
Словенія	19.97	24.55	28.69	22.09	38.98	61.21	21.64	24.27
Україна	7.36	8.58	18.15	28.99	39.79	78.31	13.53	14.79
Сполучені Штати Америки	106.53	130.79	138.19	134.91	145.66	142.37	81.69	105.76
Російська Федерація	35.95	53.49	45.28	71.75	106.85	115.61	23.82	69.99

Такий низький рівень капіталізації ринків групи Frontier свідчить про низьку популярність фондових інструментів серед суб'єктів національних економік. Наслідком цього є звуження напрямків інвестування для професійних торговців цінними паперами, в тому числі – і для інститутів спільного інвестування.

По-дев'яте, в країнах, фондові ринки яких ідентифікуються як Frontier markets, рівень довіри населення до небанківських фінансових установ, як правило, є доволі низьким. Ці країни в силу різних причин перейшли до розвитку економіки на ринкових засадах порівняно недавно (20-25 років тому), тому централізація потоків капіталу та державний контроль за ними є необхідними передумовами економічного зростання. Даний фактор і обумовив пріоритетний розвиток саме банківського сектору в досліджуваних країнах, і як наслідок – переважання саме банківських інструментів серед напрямків заощадження суб'єктів національних економік.

Таким чином, розглянувши особливості функціонування граничних ринків країн Східної та Центральної Європи, можемо виділити наступні функціональні обмеження:

- обмеженість можливостей розширення ресурсної бази;
- необ'єктивність ринкового курсоутворення;
- обмеженість можливостей залучення ІСІ довгострокових інвестиційних ресурсів;
- невпорядкованість нормативно-правової бази;
- монополізація банківською системою виконання функції трансформації заощаджень в інвестиції;
- обмеженість напрямків інвестування на фондовому ринку;
- низький рівень довіри населення до небанківських фінансових установ;
- низька схильність населення до заощадження за допомогою фондових інструментів;
- низька питома вага організованого фондового ринку.

Зазначені обмеження здійснюють визначальний вплив на систему управління портфелем цінних паперів, функціональні підсистеми якої представлені на рис. 4.15.

Рисунок 4.15 – Функціональні підсистеми управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування

Розглянемо кожну з цих функціональних підсистем управління портфелем цінних паперів ІСІ окремо.

Питання формування ресурсної бази інституту спільного інвестування є надзвичайно важливим в контексті здійснення ним інвестиційної діяльності. Протягом 2005-2006 рр. обсяги залучення ресурсів інститутами спільного інвестування характеризувалися позитивною динамікою (рис. 4.16).

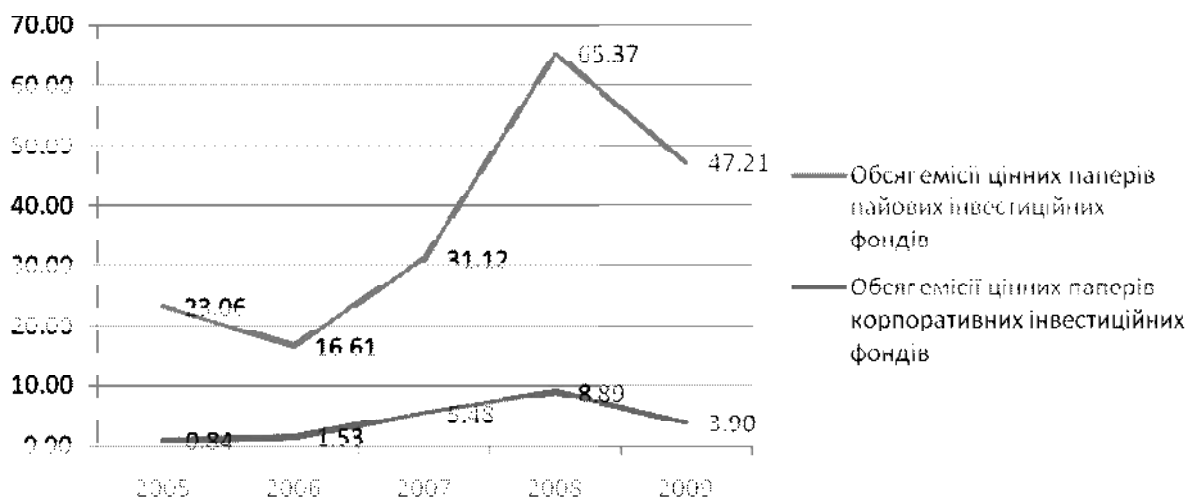

Рисунок 4.16 – Динаміка обсягів залучення коштів інститутами спільного інвестування України протягом 2005-2009 рр., млрд. грн.

Загалом, за 2005-2009 рр. обсяги емісії вітчизняних інвестиційних фондів зросли більш, ніж у два рази, що свідчить про позитивну динаміку їх розвитку. Варто зазначити, що початок світової фінансової кризи призвів до різкого скорочення обсягів емісії цінних паперів інститутів спільного інвестування. Так, у 2009 році ресурсна база вітчизняних ІСІ скоротилася майже на 22%, у той час як обсяг депозитів комерційних банків за аналогічний період скоротився лише на 7%. Це свідчить про більшу стабільність ресурсної бази саме комерційних банків (рис. 4.17).

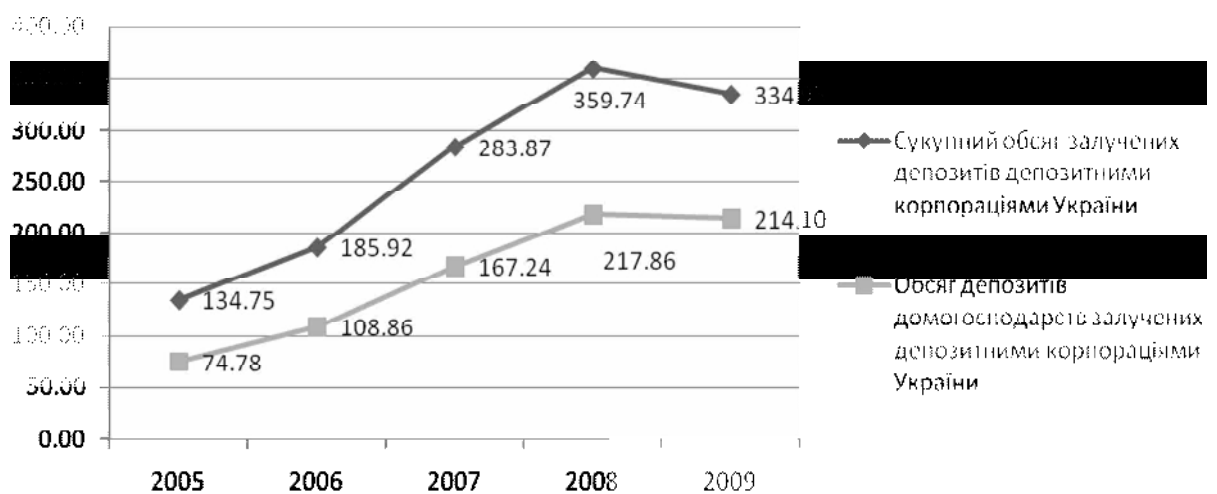

Рисунок 4.17 – Динаміка обсягів залучених депозитів депозитними корпораціями України протягом 2005-2009 рр., млрд. грн.

Як видно із рис. 4.16 та 4.17, депозитна база комерційних банків перевищує ресурсну базу інститутів спільного інвестування більш, ніж у 6,5 разів.

На нашу думку, основними проблемами формування ресурсної бази інститутів спільного інвестування України є:

1. Недовіра населення та підприємств до небанківських фінансових установ через малий термін їх існування та відсутність традицій заощадження через небанківські фінансові установи. Наслідками цього є

висока конкуренція з банками щодо залучення вільних заощаджень населення та тимчасово вільних коштів підприємств.

2. Законодавча незахищеність інвесторів при отриманні ІСІ збитків. Це виражається у відсутності ефективного механізму гарантування інвесторам ІСІ збереження їх інвестицій (певного аналогу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб). Наприклад, у Сполучених Штатах Америки діє спеціальна гарантійна програма Казначейства США по гарантуванню вкладів для окремих видів взаємних фондів – Treasury's Guarantee Program for Money Market Mutual Funds.

3. Висока схильність населення страхувати внутрішньоекономічні ризики через переведення власних заощаджень в іноземну валюту (рис. 2.5), що ускладнює їх залучення інститутами спільного інвестування (оскільки формувати власні фонди та здійснювати торгову діяльність на фондовому ринку ІСІ можуть лише в національній валюті).

4. Нестабільність економіки, що обумовлює малий термін розміщення заощаджень. Найбільш популярним терміном розміщення банківських депозитів сьогодні є 1 рік. Оскільки ефективний термін інвестування в Україні становить 3-5 років, виникають суттєві проблеми в підтримці ресурсної бази ІСІ через відсутність довгострокових вкладів, що поглиблюються вузькістю інструментарію в залученні нових ресурсів.

Таким чином, займаючи досить невелику частку вітчизняного ринку заощаджень, інститути спільного інвестування повинні більше уваги приділяти питанням формування та управління власною ресурсною базою.

Другою підсистемою управління портфелем цінних паперів ІСІ є управління ризиками. Інвестиційна діяльність в Україні є досить ризикованою. Одним з найпоширеніших ризиків українського ринку цінних паперів є ризик дефолту емітента. В першу чергу, це стосується боргових цінних паперів. За даними компанії «Кредит-рейтинг», у 2009 р. в Україні було зареєстровано 23 технічні дефолти за процентними облігаціями на

загальну суму близько 1,2 млрд. грн., що склало майже 12 % від загальної суми емітованих корпоративних облігацій у 2009 р. [48].

Розглядаючи проблему управління ризиками при управлінні портфелем цінних паперів ICI, слід зауважити, що для ринків, ідентифікованих як ринки FM СЕЕС, характерні ті ж ризики, що і для інших ринків. Відмінність полягає лише у різному значенні кожного ризику для окремого ринку. Якщо для ринків групи Developed markets можна говорити про близькість рівнів ризиків для кожної країни в межах групи, то в групах Emerging markets та, особливо, Frontier markets національні особливості ведення економічної діяльності призводять до значних відмінностей між значеннями одного і того ж ризику для окремих країн в межах однієї групи. Проте можна виділити в межах групи Frontier підгрупу ринків, для яких основні макроекономічні показники будуть співставними (наприклад, ринки країн східної та центральної Європи – FM СЕЕС).

Основними спільними проблемами управління ризиками при портфельному інвестуванні інститутами спільного інвестування на ринках цінних паперів групи FM СЕЕС пропонується вважати наступні:

1. Невисокий рівень капіталізації компаній призводить до звуження можливостей для ефективної диверсифікації портфелю. Ті ж цінні папери, які в достатній мірі представлені на ринку, як правило, між собою сильно корелюють.

2. Економіка країн, фондові ринки яких ідентифікуються як FM СЕЕС, характеризуються нестачею національного інвестиційного капіталу та значною залежністю від зовнішніх інвестицій. Про це свідчать значні позитивні сальдо платіжних балансів цих країн за останні 5 років [8]. Така ситуація може призвести до складнощів у пошуках додаткових джерел фінансових ресурсів для фінансування оперативного управління портфелем цінних паперів.

3. Фондові ринки країн групи FM СЕЕС знаходяться на початкових стадіях розвитку, тому багато цінних паперів, які є досить поширеними на

розвинутих ринках, на граничних ринках або відсутні взагалі, або присутні лише частково. Перш за все, мається на увазі усе різноманіття похідних цінних паперів (в Україні законодавством [24, 121] дозволені до обігу ф'ючерсні контракти, опціони, форварди, свопи та варанти, проте через відсутність законодавчої бази по регулюванню їх обігу та ринкової практики, вони користуються низькою популярністю серед торговців та емітентів). Через високу ризикованість та складність розробки ефективних механізмів контролю та регулювання ринку деривативів, останні майже відсутні на ринках, це звужує можливості хеджування інвестиційних ризиків, а отже – знижує ефективність портфельного менеджменту в цілому.

Управління активами ІСІ – це найбільш складна функціональна підсистема управління їх портфелем цінних паперів. Формування портфелю цінних паперів інституту спільного інвестування вимагає наявності потужної інформаційної бази як про емітентів цінних паперів, так і про фондовий ринок в цілому. Питання розкриття інформації на ринку цінних паперів є дуже проблемним. З однієї сторони, високий ступінь розкриття інформації емітентом буде сприяти підвищенню інтересу до його цінних паперів з боку торговців та свідчити про чесність та відкритість такої компанії. З іншого боку, надлишкова відкритість інформації створює ризики використання її конкурентами у боротьбі за ринкові позиції. Недостатня відкритість інформації емітентом захищає його від конкурентних втрат, проте не дає змоги торговцям адекватно оцінити фінансовий стан емітента та створює видимість його недобросовісності. За даними агентства Standard & Poor's, у 2010 р. індекс прозорості України, що відображає середнє значення прозорості 36 вітчизняних компаній, які мають найбільший рівень капіталізації, дорівнює 23,9 %. Дане значення набагато нижче від аналогічних показників промислово розвинутих країн та є навіть нижчим, ніж середнє значення інформаційної прозорості 30 найбільших банків України, що складає 42,7 % (табл. 4.9) [147].

Таблиця 4.9 – Рівень інформаційної прозорості банків України, 2010 р.

Місце у 2010 р.	Місце в 2009 р.*	Назва банку	Бал, %	Структура власності і права акціонерів, %	Фінансова і операційна інформація, %	Склад і структура спостережної ради і менеджменту, %	Бал в 2009р., % та динаміка (↑ або ↓)*
1	1	ВіЕйБі Банк	65,1	83,7	58,8	60,3	71,4 (↓)
2	10	ПУМБ	60,9	66,1	61,2	52,3	55,9 (↑)
3	5	Приватбанк	60,3	67,0	60,0	51,5	61,2 (↓)
4	-	ОТП Банк	58,8	68,2	58,5	47,6	-
5	7	Райфайзен банк Аваль	58,8	75,4	54,2	52,4	57,1 (↑)
6	-	УниКредит Банк	51,4	60,5	50,4	41,0	-
7	4	Укресімбанк	50,8	63,0	51,0	33,9	62,1 (↓)
8	6	Укрсоцбанк	49,7	72,0	42,4	42,1	57,4 (↓)
9	-	Фінанси та кредит	46,9	64,7	41,5	41,0	-
10	-	УкрСиббанк	46,1	55,7	44,4	38,7	-
Середній бал по 10 банкам-лідерам			54,9	67,6	52,2	46,1	61,3 (↓)
Середній бал по 30 найбільшим банкам України які досліджувались			42,7	56,3	37,5	42,2	48,8 (↓)

*Знак «-» означає що у 2009 р. банк не увійшов до десяти кращих за рівнем інформаційної прозорості.

Іншим проблемним питанням ринків групи FM СЕЕС є низька активність торговців на ринку, що в контексті управління активами інституту спільного інвестування звужує можливості щодо формування достатньої інформаційної бази для прогнозування динаміки ринку за допомогою інструментів технічного аналізу. Більше того, сьогодні взагалі відсутня достовірна інформація про операції на неорганізованому ринку, що мають досить велику питому вагу в загальному обсязі операцій з цінними паперами. Оскільки процес інвестування, як правило, триває більше одного року, то на такий тривалий період скласти достовірний макроекономічний прогноз досить важко, тим більше, коли країна перебуває в трансформаційному стані.

З цього випливає, що будувати портфель цінних паперів, використовуючи всю ресурсну базу та базуючись на результатах макроекономічних прогнозів, буде вкрай ризиковано. Необхідно мати у резерві певну частину ресурсів у ліквідній формі, для того щоб мати змогу швидко змінити складові портфелю, у випадку, коли економічні прогнози виявляться хибними. Саме тому наступною функціональною підсистемою управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування є управління ліквідністю портфелю цінних паперів.

Фондові ринки групи FM СЕЕС характеризуються малою кількістю операцій порівняно з розвинутими або навіть ринками, що розвиваються. Для таких ринків також характерне існування правила закриття біржі при значному зниженні вартості індексного кошику (як правило, зниження біржового котирування більше, ніж на 10% може призвести до зупинки торгів або по окремому цінному паперу, або в цілому по біржі). Звісно, в кризових умовах або в умовах високої волатильності, яка характерна для граничних ринків, таке правило може згубно відобразитися на ефективності управління портфелем цінних паперів. Більше того, небанківські фінансові посередники є більш вразливими до зміни схильності населення до заощадження, ніж банківські установи. Це обумовлено більшою довірою суб'єктів ринкових відносин до комерційних банків через їх кращу капіталізацію, вищими вимогами до фінансової стійкості з боку органів державної влади та більшою диверсифікацією активів. Тому банківські інструменти заощадження сприймаються населенням як менш ризиковані, а отже – в кризових умовах при зниженні схильності до заощадження банківські пасиви будуть менш вразливими, ніж пасиви небанківських фінансових посередників, зокрема – інститутів спільного інвестування. Отже, для торговців цінними паперами на ринках групи FM СЕЕС надзвичайно важливим елементом управлінської системи буде управління ліквідністю портфелю цінних паперів для забезпечення можливості швидкого реагування на зміни ринкової кон'юнктури.

Що стосується ліквідності окремих цінних паперів на українських біржах, то найбільш ліквідними є так звані «блакитні фішки», тобто найбільш надійні цінні папери, які користуються найбільшим попитом серед торговців цінними паперами. На кінець 2009 р. до переліку «блакитних фішок» Державна Комісія з цінних паперів та фондового ринку відносила 24 цінних папери, (табл. 4.10). Варто зазначити, що з цінними паперами саме цих емітентів здійснюється найбільша кількість реальних торгових операцій на вітчизняних біржах. Окрім стабільного приросту ринкових курсів даних

цінних паперів, вони становлять інтерес для інвесторів через стабільну виплату дивідендів. Так, зокрема у 2009 р. емітентами «блакитних фішок» було сплачено 67,41 млн. грн. дивідендів (в тому числі 23,4 млн. грн. ВАТ «Державна енергогенеруюча компанія «Центренерго», 13,67 млн. грн. ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», 9,25 млн. грн. ВАТ «Західенерго») [48].

Таблиця 4.10 – Емітенти «блакитних фішок», які внесено до біржових реєстрів вітчизняних організаторів торгівлі

<i>Організатор торгівлі</i>	<i>Назва емітента</i>	<i>Вид цінного паперу</i>	<i>Рівень лістингу</i>
ПФТС	ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Західенерго»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Центренерго»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Укрнафта»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Інтертайп Нижньодніпровський трубопрокатний завод»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Мотор Січ»	акції	1
ПФТС	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	акції	2
ПФТС	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	облігації	2
ПФТС	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	облігації	1
ПФТС	ВАТ «Азовсталь»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Дніпроенерго»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Єнакієвський металургійний завод»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Укрсоцбанк»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Укрсоцбанк»	облігації	2
ПФТС	ВАТ «Алчевський металургійний комбінат»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Донбасенерго»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Концерн Стирол»	акції	1
ПФТС	ВАТ «Полтавський ГЗК»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Маріупольський завод важкого машинобудування»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Сумське машинобудівне НВО ім. Фрунзе»	акції	2
ПФТС	ВАТ «Укртелеком»	акції	1
УБ	ВАТ «Мотор Січ»	акції	2
УБ	ВАТ «Укртелеком»	акції	1
УБ	ВАТ «Концерн Стирол»	акції	1

Таким чином, проаналізувавши системно-функціональні особливості розвитку фондових ринків групи FM СЕЕС, можемо констатувати, що визначені нами обмеження граничних ринків групи FM СЕЕС здійснюють вплив на всі без винятку функціональні підсистеми управління портфелем цінних паперів.

Варто зазначити, що окрім системного підходу до управління портфелем цінних паперів ІСІ, у світовій практиці досить поширений процесний підхід. Реалізація системи управління портфелем цінних паперів у часі з урахуванням визначених функціональних обмежень обумовлює виділення наступних етапів управління портфелем цінних паперів: формування інвестиційної стратегії, формування фонду інвестиційних ресурсів, розподіл фонду інвестиційних ресурсів, формування портфелю цінних паперів та розміщення резервного фонду інвестиційних ресурсів, поточне управління ними, ліквідація інвестиційного портфелю. Поєднання цих підходів зображено на рис. 4.18.

Запропонована система управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування дасть змогу поєднати функціональний та процесний підхід та підвищити стійкість інституту спільного інвестування до впливу негативних екстерналій шляхом врахування релевантних факторів на всіх етапах процесу управління портфелем цінних паперів. При цьому важливо зазначити, що найбільшою мірою визначені обмеження мають бути враховані при формуванні інвестиційної стратегії інституту спільного інвестування. Зважаючи на низький рівень довіри населення до небанківських фінансових установ в цілому та до інститутів спільного інвестування зокрема, вважаємо за доцільне розглянути механізми узгодження інвестиційних очікувань потенційних інвесторів інституту спільного інвестування та цільових параметрів його інвестиційної стратегії при управлінні ресурсною базою.

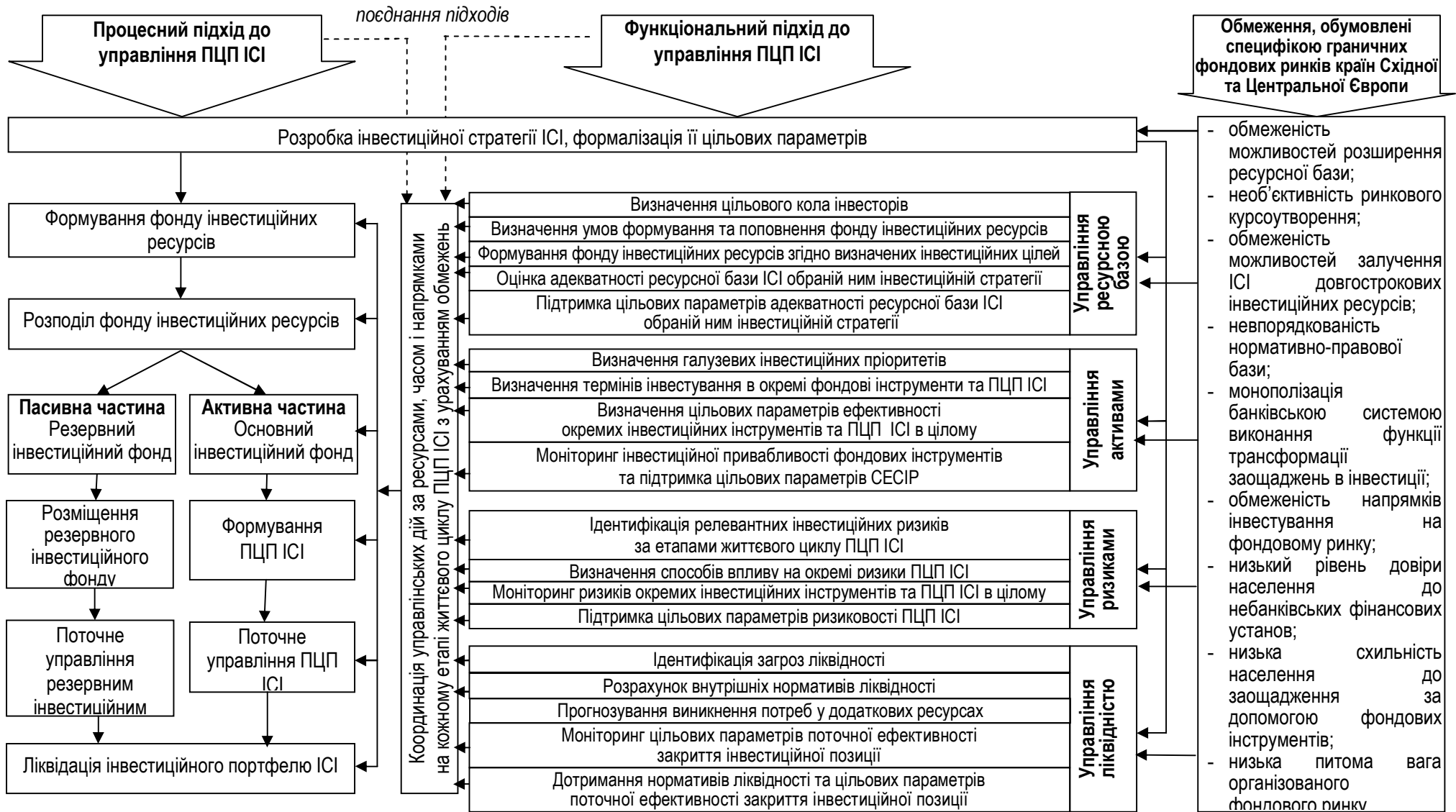

Рисунок 4.18 – Концептуальні засади формування системи управління ПЦП ІСІ на основі поєднання процесного та функціонального підходів та з урахуванням впливу функціональних обмежень

4.5 Галузеві аспекти формування стратегії управління активами інститутів спільного інвестування

Одним з центральних питань формування стратегії інституту спільного інвестування є визначення галузевих пріоритетів при інвестуванні. В короткостроковій перспективі основним показником, що буде визначати привабливість галузі або сектору економіки для інвестування буде середній рівень прибутковості по галузі, а також рівень ризикованості діяльності. Якщо ж говорити про довгострокову перспективу, то зазначені показники неможливо достовірно визначити, особливо для фондових ринків країн групи FM СЕЕС, до яких відноситься і фондовий ринок України.

Варто зазначити, що країни, фондові ринки яких класифікуються як FM СЕЕС, розпочали впровадження ринкової моделі національної економіки лише 30 років тому. Для швидкого підвищення конкурентоспроможності національної економіки вкрай необхідним було централізувати рух капіталу в країні з метою здійснення гнучкого та ефективного управління розвитком усіх сфер господарської діяльності. В таких умовах лише пріоритетний розвиток банківського сектору давав змогу ефективно управляти потоками капіталу в країні, а розвиток фондового ринку мав другорядне значення. З огляду на вищезазначене, фондові ринки групи FM СЕЕС на сьогодні знаходяться у стадії розвитку, що підтверджується досить низьким рівнем їх капіталізації та невисокою популярністю боргових фондових інструментів на національних ринках цінних паперів.

В умовах низької інформаційної прозорості українського ринку цінних паперів та зацікавленості основних торговців лише у найбільш надійних цінних паперах (так званих «блакитних фішках») традиційні методи фундаментального аналізу не будуть адекватно відображати реальну вартість емітента та його цінних паперів. Технічний аналіз в Україні взагалі немає

сенсу застосовувати через низьку кількість операцій, що проводяться на організованому фондовому ринку, низьку питому вагу самого організованого ринку та розгалуженість інфраструктури організованого ринку, що призводить до різниці у методології обчислення та подання торгової інформації.

З огляду на вищезазначене, ми вважаємо, що інвестиційна привабливість галузі або сектору економіки для ІСІ буде визначатися тим, наскільки активно підприємства галузі використовують інструменти фондового ринку для забезпечення власних фінансових потреб.

Рівень сек'юритизації капіталу підприємств галузі ми пропонуємо визначати через галузевий коефіцієнт сек'юритизації сукупного капіталу підприємств (*TBS*):

$$TBS = \frac{\sum_{i=1}^N (Cap_i + DS_i)}{\sum_{i=1}^N (Eq_i + DC_i)}, \quad (4.2)$$

де Cap_i – капіталізована вартість акцій i -го підприємства галузі;

DS_i – загальна сума боргових цінних паперів емітованих i -тим підприємством галузі;

Eq_i – загальна сума власного капіталу i -го підприємства галузі;

DC_i – загальна сума залученого капіталу i -го підприємства галузі.

Також ми вважаємо за доцільне розраховувати показники сек'юритизації окремо власного та залученого капіталу підприємств галузі або сектору. Такий показник має застосовуватися вже при виборі конкретного типу фондового інструменту для інвестування (пайового чи боргового). Відповідно коефіцієнт сек'юритизації власного капіталу галузі (BS_{Eq}) буде розраховуватися як відношення капіталізованої вартості акцій підприємств до загальної суми власного капіталу підприємств галузі.

$$BS_{Eq} = \sum_{i=1}^N \frac{Cap_i}{Eq_i} \quad (4.3)$$

Такий показник буде відображати частину частину власного капіталу підприємств галузі, яка знаходиться у формі акціонерного капіталу.

Варто зазначити, що з розвитком економіки, все більше підприємств трансформують власну організаційно-правову форму саме в акціонерну. Це пов'язано з тим, що акціонерним товариствам легше отримати доступ до інвестиційного капіталу. Окрім цього, у світовій практиці досить поширеним способом залучення капіталу останнім часом є IPO, що вимагає від підприємства саме акціонерної організаційно-правової форми існування. З огляду на це, можна зробити висновок, що в країнах, фондові ринки яких класифікуються як FM СЕЕС, буде справедливою наступна взаємозалежність – з розвитком економіки питома вага акціонерного капіталу у структурі власного капіталу підприємств галузі буде наближатися до 100 %. Дані по обсягах власного капіталу українських підприємств в розрізі видів економічної діяльності наведені у табл. 4.11.

Збільшення питомої ваги акціонерного капіталу в структурі власного капіталу підприємств галузі на сьогодні в Україні відбувається за рахунок:

- реорганізації функціонуючих підприємств з інших форм власності у акціонерну;
- створення нових акціонерних товариств;
- збільшення статутного капіталу існуючих акціонерних товариств за рахунок додаткових емісій акцій;
- зростання ринкової капіталізації акцій за рахунок збільшення їх ціни на фондовому ринку;
- зменшення обсягів капіталу інших форм власності за рахунок припинення діяльності підприємств (банкрутство, закриття, зміна країни реєстрації тощо).

Таблиця 4.11 – Динаміка власного капіталу підприємств України в розрізі видів економічної діяльності за 2008-1 пів. 2010 рр., млн. грн.

	Власний капітал – всього		Власний капітал – всього		Власний капітал – всього	
	на 1 січня 2008р.	на 31 грудня 2008р.	на 1 січня 2009р.	на 31 грудня 2009р.	на 1 січня 2010р.	на 30 червня 2010р.
Усього	1029776	1133604	1169967	1269538	919972	921170
у тому числі						
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	49038,9	62845,2	62532,4	72217,2	1503	1499
промисловість	355795,3	394929,4	397952,6	410801,9	384002,1	383235,1
будівництво	26449,7	27421,2	27701,5	29499,8	13110,2	12034
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	11682,2	8333,4	10491,9	10261,2	6899,3	7118
оптова торгівля посередництво в оптовій торгівлі	66277,3	52853,4	54070,3	57816,7	13243,5	14981
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	7885,3	5573,1	6355,4	5616,3	2241,7	1563
діяльність готелів та ресторанів	7193,9	7014,6	7047,5	7830,4	6044,1	5795,5
діяльність транспорту та зв'язку	129823,2	148242,9	150246,6	163449,8	158109,4	159602,2
фінансова діяльність	57546,3	74969	75326,8	82200,4	27135,2	28782,5
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	296830	332256,5	358797,8	409874,3	293061,7	292866,4
освіта	1193,4	1310,7	1311,1	1453,3	1254,1	1280,3
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3869,3	4166	4154,6	4387,9	3616,1	3776,8
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	15667,6	13028,3	13357,9	13406,2	9099,6	7974

Переважає більшість факторів (крім останнього), що впливають на зростання досліджуваного показника, свідчать про активний розвиток галузі,

а отже – про зростання у найближчому майбутньому інвестиційної привабливості акцій її підприємств.

При досягненні часткою акціонерного капіталу певного критичного значення, близького до 1 (1 практично не може бути, оскільки існують такі види підприємницької діяльності, для яких акціонерна форма є занадто складною) збільшення питомої ваги акціонерного капіталу в структурі власного капіталу підприємств галузі може відбуватися лише за рахунок додаткових емісій акцій, при низьких темпах виходу нових підприємств на фондовий ринок з первинним розміщенням акцій.

Така ситуація буде свідчити про завершення активної стадії сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі і про майбутнє зниження курсової доходності акцій даної галузі або сектору. Найпривабливішими галузями для інвестування в акції будуть ті галузі, в яких коефіцієнт сек'юритизації власного капіталу матиме значення близьке до середнього по всій економіці характеризуватиметься високими темпами зростання за останні роки. Окремо слід зазначити, що даний показник є інструментом середньо- та довгострокового прогнозування (3-5, 7-10 років), оскільки накопичення власного капіталу – це досить повільний процес, навіть в економіках, що стрімко розвиваються.

Факторами, що впливатимуть на зростання коефіцієнта сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі, будуть наступні:

- загальне зростання питомої ваги акціонерного капіталу в структурі власного капіталу галузі;
- збільшення кількості власників цінних паперів підприємств галузі;
- зростання прибутковості підприємств галузі, і як наслідок – зростання інвестиційної привабливості галузі;
- зміни у державному регулюванні, що спрямовані на підтримку галузі (сектору);
- притік капіталу на фондовий ринок (як внутрішнього так і зовнішнього);

- зростання ліквідності фондового ринку в цілому.

Оскільки визначені нами релевантні фактори зростання коефіцієнту сек'юрітизації власного капіталу галузі кожен сам по собі та у комплексі свідчать про підвищення інвестиційної привабливості галузі або сектору за інших рівних умов, то можна зробити висновок що зростання коефіцієнту активної участі також буде свідчити про зростання інвестиційної привабливості.

Що ж стосується боргових цінних паперів, то тут трохи інша специфіка. Ми не можемо стверджувати, що залучення додаткових коштів за допомогою боргових цінних паперів – це найкращий спосіб, проте спираючись на статистичні дані по Європейському Союзу (рис. 4.19), можемо сказати, що банківський кредит та борговий цінний папір як інструменти запозичення будуть прагнути до паритету.

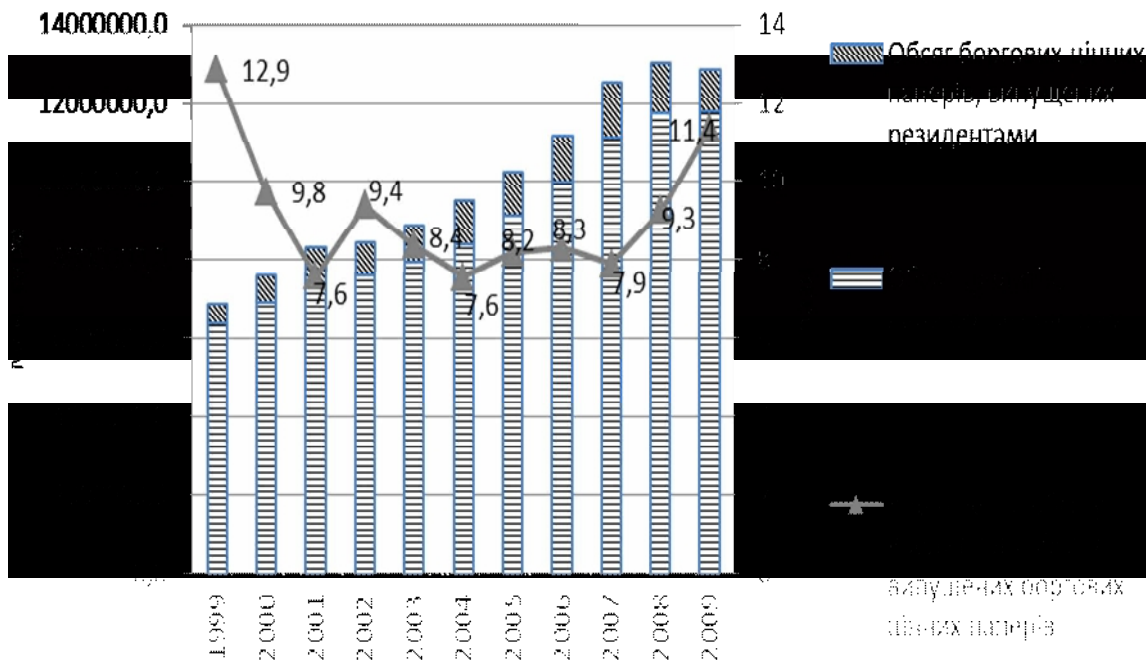

Рисунок 4.19 – Динаміка обсягів кредитів, наданих резидентам та боргових цінних паперів, емітованих резидентами Європейського союзу протягом 1999-2009 рр. (складено автором на основі [179])

Щоправда світова фінансова криза дещо підірвала довіру до фондових ринків, тому з 2008 р. спостерігається зменшення питомої ваги цінних паперів в структурі боргового капіталу у країнах Європейського союзу.

Вийнятком з даного правила можна вважати фінансовий сектор, оскільки у розпорядженні комерційних банків та інших фінансових установ є досить велика кількість інструментів для залучення коштів.

Таким чином, для аналізу ринку боргових цінних паперів пропонуємо окрім традиційних інструментів застосовувати коефіцієнт сек'юритизації залученого капіталу підприємств галузі (BS_{DC}):

$$BS_{DC} = \sum_{i=1}^N \frac{DS_i}{DC_i} \quad (4.4)$$

Галузевий аналіз шляхів залучення коштів підприємствами дасть змогу виявити найбільш інформаційно прозорих та надійних позичальників. Покупці боргових цінних паперів, перед здійсненням інвестицій у такі папери, проводять всесторонній аналіз фінансової надійності та кредитоспроможності емітентів облігацій, векселів та інших боргових цінних паперів. З огляду на вищезазначене, можна зробити наступний висновок: чим активніше підприємства галузі фінансують власну діяльність за рахунок боргових цінних паперів, тим об'єктивнішою буде ринкова ціна таких цінних паперів, а отже – вищою їх інвестиційна привабливість, порівняно з підприємствами тих галузей, де фондові інструменти використовуються у меншій мірі.

Рівні інвестиційної привабливості в залежності від співвідношення між коефіцієнтом сек'юритизації власного капіталу та коефіцієнтом сек'юритизації сукупного капіталу підприємств галузі (сектору) представлені у табл. 4.12.

Зауважимо, що, оскільки сам по собі аналіз сек'юритизації капіталу не несе повної інформації про інвестиційну привабливість конкретного

інструменту, а лише відображає реакцію учасників ринку на нього, то запропоновані нами показники сек'юритизації сукупного, власного та залученого капіталу підприємств у розрізі окремих галузей мають використовуватися у сукупності із традиційними механізмами оцінки платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості тощо.

Таблиця 4.12 – Класифікація галузей (секторів) економіки в залежності від співвідношення між коефіцієнтом сек'юритизації власного капіталу та коефіцієнтом сек'юритизації сукупного капіталу підприємств галузі

Значення коефіцієнту сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі	Значення коефіцієнту сек'юритизації сукупного капіталу підприємств галузі	Характеристика галузі	Рівень інвестиційної привабливості галузі для ІСІ
Низьке	Низьке	Галузь характеризується низькою питомою вагою акціонерного капіталу, що свідчить або про неприродність такої форми організації капіталу для галузі або про її слабкий розвиток. Окрім цього, характерним є також невикористання боргових інструментів фондового ринку, що свідчить про відсутність гнучкості підприємств даної галузі в питаннях пошуку додаткових коштів.	Низький – від такої галузі не варто очікувати високої доходності за цінними паперами у найближчому майбутньому, також можливі проблеми з ліквідністю. Нехтування борговими цінними паперами ставить галузь у велику залежність від банківського сектору в питаннях фінансування.
Низьке	Середнє	Середній рівень коефіцієнту охоплення фондовим ринком свідчить про зацікавленість торговців в даній галузі навіть попри низку питому вагу акціонерного капіталу, що дає підстави прогнозувати трансформацію інших форм капіталу в акціонерну в найближчому майбутньому. Також такі галузі досить активно використовують фондові інструменти для залучення позичкового	Середній - доходність цінних паперів даного сектору невисока, або існує значний інвестиційний ризик, проте середній рівень охоплення фондовим ринком свідчить про привабливість боргових цінних паперів даного сектору, що створює сприятливі умови для інвестування в облігації або інші

Продовження таблиці 4.12

Значення коефіцієнту сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі	Значення коефіцієнту сек'юритизації сукупного капіталу підприємств галузі	Характеристика галузі	Рівень інвестиційної привабливості галузі для ІСІ
		капіталу, що створює додаткові переваги для них.	боргові цінні папери.
Високе	Середнє	Галузь, підприємства якої відчули переваги акціонерної форми, проте не в достатній мірі використовують боргові цінні папери. Це може свідчити або про достатність власного капіталу, або про доступність інших джерел позичкового капіталу.	В залежності від динаміки показників: якщо коефіцієнти зростають – високий рівень привабливості, якщо знижуються або статичні – середній.
Високе	Високе	Як правило, це найрозвиненіші галузі (сектори) національної економіки які постійно користуються підвищеним попитом серед торговців цінними паперами. Серед таких галузей (секторів) наприклад банківський сектор, енергетичний сектор (за умови, що державна частка зведена до мінімуму або відсутня взагалі), фармацевтична галузь, тощо.	Високий – серед підприємств такого сектору найчастіше зустрічаються «блакитні фішки». Найкраще підходить для інвестування у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Цінні папери даної галузі здатні забезпечити середню дохідність при низькому рівні або відсутності ризику.

Поточні значення показників TBS , BS_{Eq} та BS_{DC} свідчать, наскільки активно підприємства галузі, в яку ІСІ має намір інвестувати, використовують фондові інструменти в процесі формування власних пасивів.

Оцінку інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств галузі (IAB) запропоновано здійснювати на основі трикомпонентного показника:

$$IAB = \{F(TBS); F(BS_{DC}); F(BS_{Eq})\} \quad (4.5)$$

де $F(x)$ визначається наступним чином:

$$\begin{cases} F(x) = 1, \forall x \geq \bar{x} \\ F(x) = 0, \forall x < \bar{x} \end{cases} \quad (4.6)$$

Параметр \bar{x} запропоновано розраховувати як середнє значення відповідного показника сек'юритизації для всіх галузей економіки.

В залежності від значень $F(x)$ автором визначено три рівні інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств галузі:

1) низький рівень:

$$IAB = \{0; 0; 0\};$$

2) середній рівень:

$IAB = \{0; 1; 0\}$ – перевага має надаватися борговим цінним паперам;

$IAB = \{0; 0; 1\}$ – перевага має надаватися пайовим цінним паперам;

3) високий рівень:

$IAB = \{1; 1; 0\}$ – перевага має надаватися борговим цінним паперам;

$IAB = \{1; 0; 1\}$ – перевага має надаватися пайовим цінним паперам;

$IAB = \{1; 1; 1\}$ – чітких переваг не встановлено.

Зауважимо, що зазначена система показників призначена для стратегічного планування інвестиційних пріоритетів інституту спільного інвестування.

Співвідношення коефіцієнтів сек'юритизації капіталу підприємств галузі може змінюватися з часом. Це залежить від різних факторів, проте варто зазначити, що у довгостроковій перспективі для переважної більшості галузей (секторів) буде характерним прагнення максимізувати функцію IAB .

Такий висновок зроблений нами на основі наступних міркувань:

1) акціонерна форма організації капіталу на сучасному етапі розвитку економічних відносин є найоптимальнішою для більшості галузей, підприємства яких є суб'єктами фондового ринку, а отже капітал буде прагнути до набуття саме такої форми (відображенням цієї тенденції буде зростання коефіцієнту BS_{Eq});

2) розвиток ринкової економіки та демонополізаційних процесів буде призводити до зменшення середнього розміру пакету акцій одного емітента, що знаходяться у власності одного інвестора, що сприятиме активізації торгових операцій на фондовому ринку (зростання BS_{Eq});

3) розвиток технічних можливостей організаторів торгівлі та загальний науково-технічний прогрес полегшить доступ до торгівлі цінними паперами всіх категорій власників, що сприятиме зростанню кількості акцій, що знаходяться у вільному обігу на фондовому ринку (зростання BS_{Eq});

4) з розвитком економіки суб'єкти національної економіки прагнутимуть до диверсифікації джерел залучення додаткових коштів, а оскільки на даний момент ринок банківського кредитування розвинений набагато краще, то це буде означати зростання активності на ринку боргових цінних паперів (зростання BS_{DC});

5) саме фондовий ринок є одним із способів об'єктивної оцінки вартості компанії, а також сприяє поширенню інформації про компанію потенційним інвесторам. Якщо компанія прагне до розвитку, їй доведеться використовувати ті інформаційні канали, які використовуються інвесторами на розвинених ринках (зростання TBS).

Розглянуті вище показники більше призначені для стратегічного планування та прогнозування, проте як показав аналіз, на сьогодні економічні реалії не дозволяють інститутам спільного інвестування формувати довгострокову ресурсну базу в достатніх обсягах та здійснювати довгострокове інвестування.

З огляду на це на короткострокову перспективу кориснішим буде інший показник – коефіцієнт активної сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі (ABS_{Eq}), який запропоновано визначати наступним чином:

$$ABS_{Eq} = BS_{Eq} \cdot \sum_{i=1}^n FreeFloat_i \quad (4.7)$$

де n – кількість підприємств галузі;

FreeFloat_i – частка акцій і-го підприємства, що знаходяться у вільному обігу на фондовому ринку.

Коефіцієнт активної сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі буде виступати інструментом аналізу тенденцій ринкової активності у короткостроковій перспективі.

Факторами, що впливатимуть на зростання коефіцієнта активної сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі, будуть наступні:

- загальне зростання питомої ваги акціонерного капіталу в структурі власного капіталу галузі;
- збільшення кількості торгових операцій на організованому фондовому ринку;
- включення підприємств галузі до переліку «блакитних фішок»;
- переважання публічних акціонерних товариств над приватними;
- збільшення кількості власників цінних паперів підприємств;
- зростання прибутковості підприємств галузі, і як наслідок – зростання привабливості галузі для інвесторів;
- впровадження системи електронних торгів на фондових біржах;
- впровадження принципів «темного аукціону» при організації купівлі-продажу цінних паперів;
- зміни у державному регулюванні, що спрямовані на підтримку галузі (сектору);
- притік капіталу на фондовий ринок (як внутрішнього так і зовнішнього);
- зростання ліквідності ринку в цілому.

Оскільки визначені нами релевантні фактори зростання коефіцієнту активної сек'юритизації власного капіталу підприємств галузі кожен сам по собі та у комплексі свідчать про підвищення інвестиційної привабливості цінних паперів, випущених підприємствами галузі або сектору за інших рівних умов, то можна зробити висновок що зростання коефіцієнту ABS_{Eq}

також буде свідчити про зростання інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств досліджуваної галузі.

В даному підрозділі дисертаційної роботи нами обгрунтовано, що враховуючи функціональні обмеження, обумовлені специфікою фондового ринку України, зокрема низькі інформаційну прозорість, оперативність оприлюднення та об'єктивність звітності емітентів цінних паперів, особливої актуальності при формуванні стратегії портфельного інвестування ІСІ набуває ефективна оцінка інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств галузі. Доведено, що найбільшу інвестиційну привабливість для ІСІ матимуть цінні папери тих суб'єктів економічної діяльності галузі, які активно використовують фондові інструменти для залучення фінансування (функціонують у формі акціонерних товариств або емітують боргові цінні папери), оскільки саме вони є найбільш інформаційно прозорими.

Проте для здійснення ефективної оцінки сек'юритизації капіталу підприємств галузі існують певні перешкоди. Зокрема на сьогодні не існує достатньо повної відкритої інформаційної бази про обсяги капіталу підприємств в розрізі типів капіталу та галузей, статистична інформація, що надається Державним комітетом статистики нажалі містить інформацію про структуру капіталу лише в розрізі видів економічної діяльності, які суттєво відрізняються від галузевої класифікації емітентів на вітчизняних фондових біржах. Окрім цього, висока частка операцій з борговими цінними паперами (особливо з векселями) проходить на позабіржовому ринку, і не враховується у біржових показниках капіталізації, а отже користування публічними даними може призвести до похибок в оцінці інвестиційної привабливості. Окрім цього, на сьогодні, в Україні інфраструктурне та інституційне регулювання фондового ринку є досить неефективним. Існування великої кількості органів державної влади, які регулюють відносини на ринку цінних паперів, призводить до виникнення розбіжностей у методичних підходах до формування публічної статистичної інформації, що створює суттєві проблеми співставлення даних, отриманих з різних джерел.

ВИСНОВКИ

1. На сьогодні економічний успіх будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і банка, напряду залежить від інноваційної спрямованості його діяльності. На сучасному етапі спостерігається тенденція запозичення зарубіжних фінансових інструментів, стратегій та технологій. Найбільш перспективними напрямками впровадження інноваційних технологій є застосування українськими банками: інтернет–еквайрінгу, Private-Banking, хеджування валютних ризиків, мультивалютних вкладів, емісії «привілейованих» пластикових карток, застосування CRT-інновацій тощо.

2. Діяльність будь-якої організації – це виконання процесів. Погляд на організацію як на систему процесів та організація управління ними є одним з можливих підходів до оптимізації управління бізнесом. При розробці чи виборі стратегії вдосконалення бізнес-процесів банку необхідно враховувати: існуючий рівень регламентованості та керованості бізнес-процесів банку; економічне становище банку; ринкову ситуацію та прогнози її зміни; можливість коригування стратегії без її докорінних змін та заміни на іншу до завершення визначеного на її реалізацію терміну та ін.

3. Сталість функціонування банківського сектору визначається здатністю до врахування ризиків, в тому числі і кредитного. В умовах впливу світової економічної кризи на якість кредитної діяльності банківської системи та постійного зростання обсягів проблемних кредитів виникає необхідність удосконалення підходів до банківського кредитування шляхом врахування галузевих особливостей діяльності позичальника, в тому числі галузевих особливостей заставного майна. Впровадження підходу до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника дозволить в повній мірі реалізовувати принципи банківського кредитування та, враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій

банком.

4. Для підвищення якості та конкурентоспроможності банківських послуг з кредитування приватного сектору економіки найбільш прийнятною є стратегія, що полягає у позбавленні домінуючої позиції концепції розширення філіальної інфраструктури (для зростання кількості клієнтів, що користуються послугами з кредитування). На сучасному етапі розвитку банківської справи більш привабливим виглядає використання технологій самообслуговування клієнтів, таких як: PC-банкінг, WAP- банкінг, Phone-банкінг, Web-банкінг та ін. Ці технології вже присутні на ринку України у вигляді сучасних інформаційних систем. При їх пріоритетному застосуванні банк матиме нагоду суттєво підвищити якість та конкурентоспроможність своїх кредитних продуктів. В ідеалі зміна пріоритетів у просуванні банківських продуктів кредитування приватного сектору повинна орієнтуватися на рівень повного самообслуговування клієнтів. Навіть у філіях банків бажано передбачити відповідні робочі місця та наявність консультантів зі складу персоналу.

5. Аналіз впливу світової фінансової кризи на діяльність банків України дозволив зробити висновок, що сьогодні ще не розроблено дієвого механізму антикризового управління банківською діяльністю, орієнтованого на прогнозування, подолання, обмеження поширення кризи в банківській системі на всіх її рівнях – макро- та мікроекономічному. Відсутність системності антикризового менеджменту та антикризового регулювання призводить до невисокої ефективності реалізованих заходів. Запропоновано концепцію багаторівневого антикризового управління банківською діяльністю. Кожен з елементів комплексної системи характеризується специфічними цілями, завданнями, інструментами та методами. Визначення та дослідження даних аспектів відіграє значну роль у забезпеченні безкризової діяльності банків.

6. У період нестабільності фінансових ринків завдання забезпечення достатньої ліквідності для підтримки фінансової стійкості банку набуває

першочергового значення. Зважаючи на це, актуальним є розробка науково-методичних підходів до діагностики кризи ліквідності банку (КЛБ). Запропонований науково-методичний підхід до діагностики КЛБ може застосуватися на рівні банку як інструмент превентивного антикризового управління ліквідністю та на рівні НБУ у процесі здійснення дистанційного банківського нагляду.

7. Результат дослідження стабільності функціонування банківської системи виступає важливою інформацією на макрорівні для оцінки ефективності діяльності НБУ та у роботі комерційних банків. Розроблено підхід, що доповнений оцінювальною шкалою, межі оптимальності за якою визначено на основі поділу на чотири рівні групи, відсортованих по спаданню ваг індикаторів моделі: стан нестабільності; стан загрози стабільності; стан помірної стабільності; стан стабільності.

У 2011 р. результати моделювання засвідчили помірну стабільність банківської системи, що пов'язано зі збитковістю роботи сектору упродовж 3 років, низьким рівнем нарощення активних операцій та слабкими темпами відновлення довіри до банків. Застосування розробленого підходу є прийнятним і на мікрорівні для аналізу стабільності окремого банку і співставлення отриманого результату зі ступенем стабільності банківської системи.

8. Останніми роками підвищився інтерес до питань корпоративного управління у банках. Міжнародні документи з питань корпоративного управління носять рекомендаційний характер, а національне законодавство та традиції, що склалися в межах окремої держави, відіграють значну роль. Тому особливо важливим є впровадження в практику діяльності вітчизняних банків положень згаданих документів, але з урахуванням національних особливостей.

9. В кризовий період та після нього банки багато уваги стали приділяти питанням оцінки ефективності діяльності. Традиційні показники, що використовуються для оцінки ефективності, а саме: рентабельності капіталу

(ROE) та активів (ROA) характеризуються нездатністю ідентифікувати «ефективні» та «неефективні» банки. У розрізі методу фінансових коефіцієнтів заслуговує на увагу коефіцієнт дієздатності (у закордонній практиці – CIR). Але для CIR притаманним є абстрагування від суттєвих аспектів банківської діяльності, зокрема рівня ризикованості. Використання моделі Дюпона при оцінці ефективності також має обмежений характер в сучасних умовах. Зважаючи на відсутність можливостей оцінити стабільність потоків доходів, що генеруються банківською діяльністю в майбутньому, використання розглянутих показників доцільним є лише в короткостроковому періоді. Висока концентрація різних видів ризиків потребує застосування якісно нових інструментів оцінки, здатних враховувати ключові детермінанти ефективності та відстежувати їх динаміку з метою попередження кризових ситуацій.

10. Сучасні процеси банківської конкуренції зумовлені змінами, що відбуваються на національних та світових фінансових ринках, та мають низку особливостей, що відрізняють її від конкуренції в інших галузях економіки. Відповідно до розробленого в дослідженні підходу до класифікації факторів конкурентоспроможності банку та за допомогою використання методу головних компонент сформовано множину критеріїв для: зовнішніх факторів непрямого впливу; зовнішніх факторів прямого впливу; внутрішніх факторів. На їх основі визначається інтегральний показник стратегічної конкурентоспроможності банку.

Для визначення складу заходів щодо підвищення конкурентоспроможності є доцільним проведення аналізу складових інтегрального показника для дослідження величини впливу окремих факторів на його зміну. Виходячи з характеру моделі, для проведення детермінованого факторного аналізу інтегрального показника стратегічної конкурентоспроможності банку запропоновано використовувати інтегральні методи факторного аналізу. Результати такого аналізу є базою для створення стратегічної карти управління конкурентоспроможністю банку. Вона дає

системне уявлення про причини поточної ситуації та дозволяє сформувати систему першочергових заходів для забезпечення досягнення цільових параметрів конкурентоспроможності банку, а також призначена для наочного опису стратегічних цілей, завдань і показників, що забезпечать бажаний рівень конкурентоспроможності банку, а також опису шляхів їх досягнення за чотирма напрямками: фінанси; внутрішні бізнес-процеси; клієнти та ринок; персонал банку, інформаційне та організаційне забезпечення.

11. Запропонований механізм об'єднання коштів бюджетів різних рівнів для фінансування спільних програм з метою реалізації заходів, які для одного бюджету являються неефективними, або взагалі неможливими. В запропонованому механізмі значна роль відводиться внесенню змін до діючого законодавства України в частині закріплення за місцевими бюджетами реальних доходних джерел. Доцільним є визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів, встановлення відповідних вагових показників, запровадження механізму відбору бюджетних програм, порядку використання коштів для їх фінансування. При оцінці бюджетних програм потрібно використовувати рейтингові оцінки, оцінки соціальної цілеспрямованості та отримання кінцевого економічного ефекту від впровадження.

Для оцінки результативності функціонування органів влади і якості послуг, що надаються ними, забезпечення економного витрачання бюджетних коштів запропоновано визначення цільових показників, які відображатимуть стан досягнення поставлених завдань.

12. «Bancassurance» є найбільш розповсюдженою формою банківсько-страхової інтеграції. Досліджено сутнісний зміст поняття «bancassurance», і запропоновано під ним розуміти одну з форм інтеграції, у межах якої передбачається взаємопроникнення банків і страхових компаній у фінансову, операційно-технологічну, структурно-управлінську сфери один одного з метою отримання синергетичного ефекту від спільного продажу

комплексних продуктів спільній клієнтській базі на добровільній основі.

13. Конвергенція між банківським та страховим ринками забезпечила розвиток технологій «банкострахування», з одного боку, та формування банківсько-страхових інтеграційних структур, з іншого.

Доведено, що сек'юритизація страхових ризиків є самостійним механізмом фінансового ринку, що виник в результаті конвергенції ринків.

Значну роль у розвитку сек'юритизації страхових ризиків відіграє формування додаткового джерела покриття катастрофічних страхових ризиків.

14. Створення інвестиційних консорціумів (в умовах існуючої моделі банкоцентричності вітчизняного інвестиційного ринку) сприятиме забезпеченню стабільності функціонування банків і фінансових установ, підвищенню рентабельності їх діяльності та збільшенню обсягів інвестування, що створить підґрунтя для подальшого зростання вітчизняної економіки.

На основі проведеного аналізу визначено, що рішення про включення нового інвестиційного посередника до складу інтеграційного утворення на інвестиційному ринку слід приймати на основі модифікованого показника надмірної вартості.

Розроблений підхід формує методичне підґрунтя для подальших досліджень в напрямку оптимізації структури інтеграційних об'єднань на інвестиційному ринку.

15. Обмеженість можливостей розширення ресурсної бази, монополізація банківською системою виконання функції трансформації заощаджень в інвестиції, обмеженість напрямків інвестування на фондовому ринку здійснюють визначальний вплив на систему управління портфелем цінних паперів ринків країн Східної та Центральної Європи.

Запропоновано систему управління портфелем цінних паперів ІСІ, яка дасть змогу поєднати функціональний та процесний підхід та підвищити стійкість до впливу негативних екстерналій шляхом врахування релевантних

факторів на всіх етапах процесу управління портфелем цінних паперів. Розглянуто механізми узгодження інвестиційних очікувань потенційних інвесторів ІСІ та цільових параметрів інвестиційної стратегії при управлінні ресурсною базою.

16. Інвестиційна привабливість галузі або сектору економіки для ІСІ буде визначатися тим, наскільки активно підприємства галузі використовують інструменти фондового ринку для забезпечення власних фінансових потреб.

Рівень сек'юритизації капіталу підприємств галузі запропоновано визначати через показники сек'юритизації окремо власного та залученого капіталу підприємств галузі або сектору. Сигналом майбутнього зниження курсової доходності акцій галузі або сектору є коефіцієнт сек'юритизації сукупного капіталу підприємств. Галузевий аналіз шляхів залучення коштів підприємствами дасть змогу виявити найбільш інформаційно прозорих та надійних позичальників.

Для стратегічного планування та прогнозування запропоновано використовувати такі показники: оцінка інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств галузі; показники сек'юритизації сукупного, власного та залученого капіталу підприємств у розрізі окремих галузей разом з традиційними механізмами оцінки платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості тощо.

Особливої актуальності при формуванні стратегії портфельного інвестування ІСІ набуває ефективна оцінка інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств галузі. Доведено, що найбільшу інвестиційну привабливість для ІСІ матимуть цінні папери тих суб'єктів економічної діяльності галузі, які активно використовують фондові інструменти для залучення фінансування (функціонують у формі АТ або емітують боргові цінні папери), оскільки саме вони є найбільш інформаційно прозорими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова, Г. М. Фінансові інновації: напрямки застосування та досвід впровадження [Текст] / Г. М. Азаренкова // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 2(19). – С. 28-32.
2. Александрова, Н. В. Понятие и виды секьюритизации активов [Текст] / Н. В. Александрова // Финансы и кредит. – 2007. – № 5. – С. 26-30/
3. Алексеева, О. А. Применение диагностического анализа в целях обнаружения признаков кризисного состояния предприятия [Текст] / О. А. Алексеева, О. В. Маслин // Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета. – 2008. – № 1 (14). – С. 110-114.
4. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования [Текст] / Б. Андерсен. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272 с.
5. Бадак, Л. С. Конкурентоспособность коммерческого банка [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.10 / Л. С. Бадак. – Иваново, 2002. – 220 с.
6. Бакунов, О.О. Управління економічною стійкістю торговельного підприємства: концептуальний підхід [Текст] / О.О. Бакунова, О.В. Сергєєва // Вісник ДонНУЕТ. – 2009. – № 3(43). – С. 129-136.
7. Балабанова, І.В. Управління конкурентною раціональністю : теорія і методологія [Текст] : дис. докт. экон. наук : 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / І. В. Балабанова. – Донецьк, 2009. – 268 с.
8. Баумгартен, Л.В. Анализ методов определения конкурентоспособности организаций и продукции [Текст] / Л.В. Баумгартен // Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – №4(48). – С. 12-15.
9. Белова, І. В. Врахування галузевого фактору при проведенні банківського кредитування [Текст] : збірник наукових праць / І. В. Белова, О. О. Дутченко // Економічний простір. – № 48/1. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. – С. 137-143.

10. Бланк, И. А. Основы инвестиционного менеджмента [Текст] / И. А. Бланк. – Т. 2.– К. : Ника - Центр : Эльга - Н, 2001. – 512 с. – ISBN 966-521-033-5.
11. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] : учебное пособие / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Ника-Центр, 2004. – 656 с. ISBN 966-521-257-5.
12. Большой экономический словарь : Экономика; Финансы; Бухучет; Налоги; Страхование; Маркетинг; Менеджмент; Управление [Текст] / сост. А. Б. Борисов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Книжный мир, 2007. – 860 с. – ISBN 5-8041-0186-2.
13. Буздалин, А. В. Проблема ранней диагностики финансового состояния коммерческих банков [Текст] / А. В. Буздалин // Банковское дело. – 1997. – № 11. – С. 24-28.
14. Бурмака, М. О. Сек'юритизація як інструмент регулювання ринку позикового капіталу: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні [Текст] / М. О. Бурмака // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 2. – С. 13-20.
15. Вавилова, Е. В. Конкурентное поведение банков в условиях роста концентрации и централизации банковского капитала [Текст] : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.01 – экономическая теория / Е. В. Вавилова. – Самара, 2008. – 20 с.
16. Вальравен, К. Д. Управление рисками в коммерческом банке [Текст] : рабочие материалы Института экономического развития Мирового банка / К. Д. Вальравен. – 1997. – 319с.
17. Вартанов, А. С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология [Текст] / А. С. Вартанов // Финансы и статистика . – М., 1997. – 128 с.
18. Василенко, Д. В. Визначення галузевої спрямованості та диверсифікації інвестиційної діяльності [Електронний ресурс] / Д. В. Василенко. – Режим доступу :

http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Npkntu_e/2009_15/stat_09/26.pdf.

– Назва з екрану.

19. Ветрова, Н. М. Экономическая диагностика: проблемные аспекты [Текст] / Н. М. Ветрова // Экономика и управление. – 2004. – № 4-5. – С. 6-8.
20. Вікулов, В. С. Типологія банківських інновацій [Текст] / В. С. Вікулов // Фінансовий менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 75-83.
21. Вітлінський, В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку [Текст] / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48-51.
22. Волощук, І. П. Підходи до управління конкурентоспроможністю банку [Текст] / І. П. Волощук // Формування системи теоретичного і практичного менеджменту: регіональний аспект. – К. : МАУП, 2001.– вип. 2. – С. 68-71.
23. Волощук, І. П. Управління конкурентоспроможністю банків в умовах трансформаційної економіки [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг та кредит / І. П. Волощук. – К, 2002. – 23 с.
24. Господарський кодекс України [Текст] : станом на 8 лютого 2010 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 19-22. – 144 с.
25. Гарбацевич, С. Л. Организационно-экономический механизм обеспечения конкурентоспособности предприятий Республики Беларусь [Текст]: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством / С. Л. Гарбацевич. – Минск, 2002. – 20 с.
26. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>. – Назва з екрану.

27. Дані фінансової звітності [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm. – Назва з екрану.
28. Драчева, Е. Инструменты государственного антикризисного управления в банковском секторе [Текст] / Е. Драчева, Г. Ходачник // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 5. – С. 118-124.
29. Дубовик, О.В. Формування конкурентоспроможності банку [Текст] : монографія / О.В. Дубовик, А.Я. Кузнєцова, Т.Д. Гірченко.– Львів : ЛБІ НБУ, 2005. – 215 с.
30. Дутченко, О. О. Розробка підходу до врахування галузевого фактора діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування [Текст] / О. О. Дутченко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Випуск 1. – 2011. – С. 86-92.
31. Дутченко, О. О. Врахування галузевого фактору при визначенні кредитного рейтингу позичальника [Текст] : збірник наукових праць / О. О. Дутченко // Економічний простір. – № 45. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. – С. 148-154.
32. Дутченко, О.О. Розробка підходу до визначення оптимального співвідношення “кредит – застава” [Текст] : збірник наукових праць / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – № 30. – С. 113-120.
33. Дягель, О. Ю. Методы диагностики вероятности банкротства предприятия [Текст] : учебное пособие / О. Ю. Дягель. – Красноярск: РИОКГТУ, 1999. – 76 с.
34. Дягель, О.Ю. Диагностика вероятности банкротства организаций: сущность, задачи и сравнительная характеристика методов [Текст] / О.Ю. Дягель, Е.О. Энгельгардт // Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – № 13 (118). – С. 49-57.
35. Едророва, В.Н. Система показателей мониторинга устойчивости региональной финансовой системы [Текст] / В. Н. Едророва, А. А.

- Кавинов // Финансы и кредит. – 2005. – № 19. – С. 4-12.
36. Інструменти та установи фінансового ринку [Текст] : енциклопедичний довідник / ред. В.В. Феценка, укл. В.В. Феценко (керівник проекту), В.М. Феценко В.І. Мунтіян, О.В. Романченко, Л.В. Новошинська. – К. : Українське агентство фінансового розвитку, 2007. – 504 с.
37. Єгоричева, С. Методологічні засади організації інноваційного процесу в комерційних банках [Текст] / С. Єгоричева // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 53-57.
38. Єлисеєва, О. Моніторинг як метод інформаційно-статистичного дослідження стану виробничо-економічних систем [Текст] / О. Єлисеєва, М. Зайцева // Економіст. – 2007. – № 2. – С. 58-60.
39. Єрмошенко, А. М. Порівняння основних моделей банківського страхування [Текст] / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С. 167-175.
40. Журавлев, М.В. Повышение конкурентоспособности коммерческих банков Российской Федерации [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.10 / Журавлев Максим Викторович. – Орел, 2006. – 160с.
41. Задихайло, Д. В. Корпоративне управління [Текст] : навчальний посібник / Д.В. Задихайло. – Х. : Еспада, 2003. – 688 с. – ISBN 966-7870-32-4.
42. Закон України «Про інноваційну діяльність» №40-IV від 4.07.2002 [Текст] / Урядовий кур'єр №143 від 07.08.2002.
43. Заруба, Ю.О. Фінансовий механізм підвищення конкурентоспроможності банку [Текст] : дис.. канд.. екон. наук : 08.04.01 / Ю.О. Заруба. – Київ, 2003, – 172 с.
44. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) [Електронний ресурс] / ДКЦПФР – Річний звіт за 2005 рік. – 34 с. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=213>. – Назва з екрану.

45. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) [Електронний ресурс] / ДКЦПФР – Річний звіт за 2006 рік. – 39 с. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=214>. – Назва з екрану.
46. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) [Електронний ресурс] / ДКЦПФР – Річний звіт за 2007 рік. – 42 с. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=583>. – Назва з екрану.
47. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) [Електронний ресурс] / ДКЦПФР – Річний звіт за 2008 рік. – 119 с. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>. – Назва з екрану.
48. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) [Електронний ресурс] / ДКЦПФР – Річний звіт за 2009 рік. – 83 с. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>. – Назва з екрану.
49. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] / ДКЦПФР. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>. – Назва з екрану.
50. Зражевский, В. В. Теоретические и методологические основы конкурентоспособности банковской системы Российской Федерации [Текст] : монография / В. В. Зражевский. – М. : Изд-во РАКО. – 2007. – 423 с.
51. Зражевский, В. В. Теоретические и методологические основы обеспечения конкурентоспособности банковской системы Российской Федерации [Текст] : автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. экон. наук : спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / В. В. Зражевский. – Санкт-Петербург, 2008. – 38с.
52. Ілляшенко, С. М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління [Текст] : монографія / С. М. Ілляшенко, О. В.

- Прокопенко ; за ред. С. М. Ілляшенка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2002. – 250 с.
53. Інвестиції в основний капітал [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/statist/Macro/Cap_u.xls. – Назва з екрану.
54. Ісаєв, Р. Методика розробки нових банківських продуктів [Текст] / Р. Ісаєв // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 1. – С. 8-11.
55. Казаренкова, Н. П. Конкурентоспособность коммерческого банка на региональном рынке кредитных услуг населению [Текст] : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Н. П. Казаренкова. – Орел, 2006. – 24 с.
56. Карчева, Г. Т. Системний аналіз ефективності діяльності банків України [Текст] / Г. Т. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С.12-17.
57. Керимов, А. Т. Укрепление конкурентной позиции банка на основе реинжиниринга бизнес-процессов [Текст] : дис. на соискание науч. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / А. Т. Керимов. – Симферополь, 2009. – 175с.
58. Керівництво Осло. Рекомендації зі збору та аналізу даних стосовно інновацій [Текст] / Керівництво Осло. – К. : УкрІНТЕІ, 2009. – 162 с.
59. Кизим, Н.А. Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятий [Текст] : монография / Н.А. Кизим, И.С. Благун, Ю.С.Копчак. – Х.: ИНЖЭК, 2004. – 144 с.
60. Кириченко, О. Банківський менеджмент [Текст] : навчальний посібник / О. Кириченко, І. Гиленко, А. Ятченко. – К. : Основи, 1999. – 671 с. – ISBN 966-500-186-8.
61. Кіреєв, О.І. Підвищення конкурентоспроможності банку: стратегічний підхід [Текст] / І.О. Кіреєв, Ю.О. Заруба // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 11. – С.24-28.

62. Клапків, Ю. Банкіське страхування : нові виклики та можливості [Електронний ресурс] / Ю. Клапків, В. Тринчук // Страхова справа. – 2008. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/08/12/26/3665>
63. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД) : затверджено наказом Держспоживстандарту України від 26.12.2005 № 375. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN19567.html. – Назва з екрану.
64. Клинцов, В. Управленческие и технологические инновации [Электронный ресурс] / В. Клинцов, Е. Кузнецова, В. Чернявский, The McKinsey Quarterly. – Режим доступа. – http://www.mckinsey.com/russianquarterly/articles/issue21/01_0210.aspx. – Назва з екрану.
65. Ковалев, А. П. Как избежать банкротства? [Текст] / А. П. Ковалев – М. : Финстатинформ, 1996. – 96 с.
66. Козьменко, С. М. Стратегічний менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 734 с. – ISBN 966-680-086-1.
67. Копчак, Ю. С. Проблеми діагностики фінансового стану і стійкості функціонування підприємства [Текст] / Ю.С. Копчак // Вісник СумДУ. – 2004. – № 9 (68). – С.23-34.
68. Коренев, Е. Н. Развитие принципов корпоративного управления на украинских предприятиях [Текст] / Е. Н. Коренев // Региональные перспективы. – 2000. – №2–3 (9–10). – С. 163-164.
69. Корнеєв, В. В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках [Текст] : монографія / В. В. Корнеєв. – К. : НДФІ, 2003. – 376 с. 3
70. Корнеєв, В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку [Текст] : монографія / В. В. Корнеєв. – К. : Основа. – 2007. – 192 с.
71. Коробов, Ю. И. Теория банковской конкуренции [Текст] / Ю. И. Коробов. – Саратов, 1996. – 147 с.
72. Коротков, Э. М. Антикризисное управление [Текст] : учебное пособие /

- Э. М. Коротков, А. А. Беляев, Д. В. Валовой и др. ; Гос. ун-т упр. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 432 с. – ISBN 5-16-000156-5.
73. Котенок, Г. М. Діагностика фінансового стану підприємства [Текст] / Г. М. Котенок // Коммунальное хозяйство городов. – 2008. – вип. 85. – С. 239-247.
74. Кочергін, Д. А. Вплив фінансових інновацій на діяльність центральних банків [Текст] / Д. А. Кочергін // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 3. – С. 6-8.
75. Кочетков, В. Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект [Текст] : монографія / В. Н. Кочетков. – К. : МАУП, 1999. – 192 с. – ISBN 966-608-010-9.
76. Криклій, О. А. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / О. А. Криклій, І. В. Сало. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с. – ISBN 978-966-680-312-5.
77. Кудашева, Ю. С. Совершенствование методики оценки конкурентоспособности коммерческого банка [Текст] : дис. на соискание науч. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Ю. С. Кудашева. – Ставрополь, 2010. – 186 с.
78. Кумурчук, Д. И. Оценка кредитоспособности заемщика, кредитные риски в украинских банках [Текст] / Д. И. Кумурчук // Культура народов Причерноморья. – 2007. – №97. – С. 65-70.
79. Кучеренко, В.В.Форми інтеграції банківського та страхового капіталів [Текст] / В.В. Кучеренко // Вісник КНТЕУ. – №3. – 2010. – С. 57-66.
80. Лапко, О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні [Текст] / О. Лапко // Економіка і прогнозування. – 2002. – №1. – С. 55-62.
81. Леонов, С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи України [Текст] : монографія / С. В. Леонов. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 375 с.

82. Леонов, С. В. Інноваційний пакет послуг як інструмент антикризового управління банківськими установами України [Текст] / С. В. Леонов, О. О. Котенко // Вісник СумДУ. Економічні науки. – 2011. – №1 – С. 174-179.
83. Лігоненко, Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій [Текст] : монографія / Л. О. Лігоненко; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К.: Київ. Нац торг.-екон. ун-т, 2001. – 579 с.
84. Луговцев, Р. Ю. Конкурентоспособность российского банковского сектора в условиях либерализации рынка банковских услуг [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.01 / Р. Ю. Луговцев. – Екатеринбург, 2005. – 168 с.
85. Макроекономічні показники [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.
86. Мандзюк, Г. В. Методи виявлення проблем та кризових явищ в діяльності комерційних банків [Текст] : збірник наукових праць / Г. В. Мандзюк // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми, 2005. – Т. 14. – С. 141-149.
87. Маренков, Н.Л. Антикризисное управление [Текст] / Н.Л.Маренков, В.В. Касьянов. – М. : Феникс, 2004. - 512 с.
88. Менеджмент процессов [Текст] / ред. Й. Беккера, Л. Вилкова, В. Таратухина, М. Кугелера, М. Роземана.- М. : Эксмо, 2007. – 384 с.
89. Мержа, Н. В. Аналіз ймовірності банкрутства підприємств в економіці України [Текст] / Н. В. Мержа // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №9(51). – С. 65-69.
90. Мирошниченко, А. В. Оценка конкурентоспособности банковских услуг на основе общего индекса качества [Текст] : сборник тезисов I Международной научно-практической конференции аспирантов и молодых ученых (15-16 декабря 2009) / А. В. Мирошниченко //

Устойчивый рост национальной экономики и конкурентоспособность ; УО «Белорусский государственный экономический университет». – Минск, 2009. – С. 328-330.

91. Мірошніченко, О. В. Аналіз конкурентного середовища банківської системи України [Текст] / О. В. Мірошніченко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 109. – С. 102-105.
92. Мірошніченко, О. В. Конкурентне середовище ринку банківських послуг України [Текст] : збірник тез доповідей за матеріалами XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2010 р.) / О. В. Мірошніченко ; ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – С. 151-152.
93. Мірошніченко, О. В. Методи оцінки конкурентоспроможності банку [Текст] / О. В. Мірошніченко // Экономика Крыма. – 2009. – № 28. – С. 42-47.
94. Мірошніченко, О. В. Методичні засади оцінки конкурентоспроможності банку з урахуванням взаємозв'язку факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [Текст] / О. В. Мірошніченко // Вісник УАБС. – 2010. – №2. – С. 99-107.
95. Мірошніченко, О. В. Методичні засади оцінки стратегічної конкурентоспроможності банку [Текст] : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 жовтня 2010 р.) / О. В. Мірошніченко // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків ; ДВНЗ «Черкаський інститут банківської справи університету банківської справи Національного банку України». – Черкаси, 2010. – С. 155-156.
96. Мороз, А. Банківські операції [Текст] : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
97. Морозова, Т. Ю. Особенности инспекционной деятельности: диагностика слабого банка [Электронный ресурс] / Т.Ю. Морозова. – Режим доступа: www.reglament.net/bank/mng/2010_4.htm. – Назва з

екрану.

98. Муқан, О. В. Принципи корпоративного управління [Текст] / О. В. Муқан, О. І. Бала // Вісник національного університету «Львівська політехніка» ; Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2009. – № 657. – С. 42-47.
99. Назаренко, Н. С. Економічне обґрунтування управлінських рішень в малому та середньому бізнесі засобом фінансової діагностики [Текст] / Н.С. Назаренко. – ДонДУУ. – 2006. – №1 (35). – С. 197-203.
100. Найденко, О. Є. Методика діагностики стану внутрішнього середовища підприємства [Текст] / О. Є. Найденко // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В.Даля. – 2005. – №2 (84). – С. 162-170.
101. Науменкова, С. В. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника [Текст] / С. В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 7. – С. 14–21.
102. Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности [Электронный ресурс] / Дробышевский С. М. (рук. авт. коллектива) и др. – М. : ИЭПП, 2006. – 305 с. – Режим доступа : <http://www.iet.ru/ru/nekotorye-pod-ody-k-razrabotke-sistemy-indikatorov-monitoringa-finansovoi-stabilnosti-nauchnye-trudy-103.html>. – Назва з екрану
103. Ніколенко, С. С. Діагностика в антикризовому управлінні [Текст] : збірник наукових праць / С. С. Ніколенко, В. П. Губачов, Т. П. Гудзь // Економіка: проблеми теорії та практики. Вип. 201. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2005. – Т.4. – С. 882-889.
104. Огляд ситуації в банківському секторі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuportal.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=62ACD43D62111C2759BADDFA5A93979?id=61201>. – Назва з екрану.

105. Оптимизация бизнес-процессов. Документирование, анализ, управление, оптимизация [Текст] / Джеймс Харрингтон, К.С. Эсселинг, Харм Ван Нимвеген. – СПб: Азбука, 2002. – 340 с.
106. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи [Текст] : інформаційно-аналітичні матеріали / ред. В. І. Міщенко, О. І. Кіреєва, М.М. Шаповалової – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97с.
107. Особенности банковского менеджмента, содержание процесса управления, кредитный менеджмент [Электронный ресурс] / Экономические рефераты. – Режим доступа: <http://www.mabico.ru/referats/007983-1.html>. – Назва з екрану.
108. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник та ін. ; ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
109. Павлов, Р. А. Ранняя диагностика банкротства банков [Текст] : дис. канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 – гроші, фінанси і кредит / Р. А. Павлов; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ: [Б. В.], 2008. – 237 с.
110. Павлова, Е. Е. Конкурентоспособность российского банковского сектора: базовые составляющие и способы оценки [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.10 / Е. Е. Павлова. – Волгоград, 2003. – 206 с.
111. Парасій-Вергуненко, І. М. Аналіз банківської діяльності [Текст] : навчально-методичний посібник / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с. – ISBN 966-574-453-4.
112. Пікуш, Ю. П. Управління конкурентоспроможністю банку в умовах фінансової лібералізації [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг та кредит / Ю. П. Пікуш. – Суми, 2006. – 27 с.

113. Погостинская, Н. Н. Системный анализ финансовой отчетности [Текст] / Н. Н. Погостинская, Ю. А. Погостинский. – СПб. : Издательство Маслова В. А., 1999. – 96 с.
114. Показники діяльності банків [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. – Режим доступу : <http://www.aub.com.ua/ua/2009.html>. – Назва з екрану.
115. Показники діяльності банків [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112. – Назва з екрану.
116. Порівняльний аналіз механізмів рефінансування комерційних банків [Електронний ресурс] / Экономические рефераты. – Режим доступу : <http://www.mabico.ru/referats/000563-1.html>. – Назва з екрану.
117. Потенциал инновационного развития предприятия [Текст] : монографія / ред. д.э.н., проф. С. Н. Козьменко. – Сумы : Деловые перспективы, 2005. – 256 с.
118. Приймак, С. В. Діагностика фінансового стану підприємства в системі контролінгу [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук / 08.00.08 / С. В. Приймак. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 20 с.
119. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : навчальний посібник / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с. – ISBN 966-574-626-x.
120. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>. – Назва з екрану.
121. Про цінні папери і фондовий ринок [Текст] : закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV / Україна. Верховна Рада. – 2006. – №31. – С. 268.

122. Проектний аналіз [Текст] : навчальний посібник / Рижиков В.С., Яковенко М.М., Латишева О.В. [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 384 с.
123. Прохорова, В. В. Прогнозування банкрутства як складова антикризового фінансового управління [Текст] / В. В. Прохорова, О. С. Крупчатніков // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 103-110.
124. Публічне акціонерне товариство Комерційний банк «ПриватБанк» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу : www.privatbank.ua. – Назва з екрану.
125. Публічне акціонерне товариство Комерційний банк "Хрещатик" [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://xcitybank.com.ua>. – Назва з екрану.
126. Раєвнева, О. В. Моделювання фінансової діагностики стану підприємства [Текст] / О. В. Раєвнева., С. О. Степурина // Економіка і регіон. – 2005. – №3 (6). – С. 74-80.
127. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2004. – 480 с. – ISBN 5-16-001584-1.
128. Райко, М. Возможности секьюритизации для украинских компаний. Правовые аспекты [Текст] / М. Райко // Финансовая консультация. – 2004. – № 15. – С. 25-30.
129. Репин, В. В. Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация [Текст]. – М. : РИА «Стандарты и качество», 2007.- 240 с.
130. Річний звіт [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/an_per. – Назва з екрану.
131. Річні звіти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.dfr.gov.ua/742.html>. – Назва з екрану.

132. Роуз, П. С. Банковский менеджмент : предоставление финансовых услуг [Текст] / П. С. Роуз ; Пер. с англ. со 2-го изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с. – ISBN 5-7749-0048.
133. Роуз, П. С. Банківський менеджмент [Текст] / П. С. Роуз. ; Пер. з англ. з 2-го вид. – М. : Дело, 1997. – 768 с. – ISBN 5-7749-0048-7.
134. Румянцев, С. А. Українська модель корпоративного управління : становлення та розвиток [Текст] / С. А. Румянцев. – К. : Т-во "Знання", КОО , 2003. – 149с. –ISBN 966-620-209-3.
135. Савченко, А. Г. Макроекономічна політика [Електронний ресурс] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А. Г. Савченко // Неофициальный сайт КНЭУ. – Режим доступа: <http://ubooks.com.ua/books/000152/inx14.php>. – Назва з екрану.
136. Сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] / Аналітика. Показники діяльності банків. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=2009&Itemid=112. – Назва з екрану.
137. Санто, Б. Инновации как средство экономического развития [Текст] / Б. Санто : пер. с венг. / ред. В. В. Сазонова. – М. : Прогресс, 1990. – 296 с.
138. Светушков, С. Г. Конкуренция и предпринимательские решения [Текст] / С. Г. Светушков, А. А. Литвинов. – М. : Корпорация технологий продвижения, 2000. – 256 с.
139. Семененко, Б. А. Актуальные проблемы ипотечного кредитования и оценки залоговой стоимости имущества [Текст] / Б. А. Семененко // Весник оценки имущества. – №7-8. – 1997. – С. 10-14.
140. Сенищ, І. П. Еволюція банківської системи України [Текст] // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С.209-216.
141. Сербіновський, Б. Ю. Діагностика стану підприємства: теорія і практика [Текст] : монографія / Б. Ю. Сербіновський, А. Е. Воронкова. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 520 с.

142. Сергеенкова, А. А. Современные технологии обеспечения конкурентоспособности многофилиального коммерческого банка на рынке финансовых услуг [Текст] : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / А. А. Сергеенкова. – Ростов-на-Дону, 2007. – 30 с.
143. Синки, Д.Ф. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] / Д. Ф. Синки. – 4-е изд. перераб. – Москва : Catalaxu, 1994. – 820 с. – ISBN 5-86366-045-7.
144. Сліпець, Ю. С. Інноваційний потенціал як економічна категорія [Текст] : збірка наукових праць / Ю. С. Сліпець, А. П. Костенко // Технічний прогрес та ефективність виробництва : Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – Випуск 24. – Харків : НТУ "ХПІ", 2001. – С. 93-101.
145. Сметанюк, О. А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.06.01 / О. А. Сметанюк. – Хмельницький : Хмельницьк. нац. ун-т, 2006. – 20 с.
146. Солдатова, А. Секьюритизация лизинговых активов [Текст] / А. Солдатова // Лизинг ревю. – 2003. – № 5. – С. 24-29.
147. Список кредитних рейтингів 2005–2010 років [Електронний ресурс] / Компанія Standard and Poors. – 2011. – Режим доступу : <http://www.standardandpoors.ru/page.php?path=creditlist>. – Назва з екрану.
148. Структура кредитно-інвестиційного портфеля на 01.01.2010 р. [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. – Режим доступу : http://www.aub.com.ua/ua/2008.html?_m=publications&_t=rec&id=14717. – Назва з екрану.
149. Тамаров, М. Н. Управление предприятием на основе оценки и учета факторов внешней среды [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / М. Н. Тамаров. – Ярославль, 2002. – 232 с.

150. Тарануха, Ю. В. Конкуренция и конкурентные стратегии [Текст] / Ю. В. Тарануха. – М. : Дело и сервис, 2008. – 272 с.
151. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями [Текст] / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 217 с.
152. Терещенко, О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві [Текст] : монографія / О. О. Терещенко. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 268 с.
153. Тимошенко, Л.А. Факторы повышения конкурентоспособности банка [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.10 / Л.А. Тимошенко. – М., 2005. – 158 с.
154. Толковый словарь русского языка [Текст] / В. В. Виноградов и др. ; ред. Ушакова Д. Н. – М. : Русские словари.– Т. 3 : П – РЯШКА. – 1994. – 714 с.
155. Тянь, Н. С. Методика диагностики и прогнозирования развития региональных коммерческих банков в системе «устойчивость-рентабельность капитала» [Текст] / Н. С. Тянь // Финансы и кредит. – 2007. – № 48. – С. 40-47.
156. Управління конкурентоспроможністю підприємства [Текст] : підручник / Ю. Б. Іванов, М. О. Кизим, О. М. Тищенко [та ін.]. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 320 с.
157. Устенко, С. В. Використання моніторингу і контролінгу при реалізації рейтингового управління економічним об'єктом [Текст] / С. В. Устенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 11. – С. 101-107.
158. Финансовый менеджмент: теория и практика [Текст] : учебник / ред. Е. С. Стояновой. – 4-е изд., перераб.м и доп. – М. : Изд-во «Перспектива», 1999. – 656 с. – ISBN 5-88045-036-8.
159. Фокіна, Н.П. Методика виявлення загрози банкрутства підприємств за оцінкою показників фінансового стану [Текст] / Н.П. Фокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №7(25). – С. 56-62.

160. Фомін, І. Конкурентна позиція банку: детермінанти визначення та методика оцінки [Текст] / І. Фомін // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 8-11.
161. Фомін, І. Рейтингова оцінка комерційного банку в системі діагностики його конкурентоспроможності [Текст] / І. Фомін // Вісник НБУ. – 2002. – № 4. – С. 11-13.
162. Фурсова, В. Теоретичні аспекти класифікації сек'юритизації активів [Текст] / В. Фурсова // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 11. – С. 56-59.
163. Хаммер, М. Реинжиниринг корпорации. Манифест революции в бизнесе [Текст] / М. Хаммер, Д. Чампи. – М., 2006. – 326 с.
164. Хонгвен, Ч. Моделювання діагностики банкрутства комерційного банку [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.03.02 / Ч. Хонгвен; Харк. держ. екон. ун-т. – Х., 2002. – 17 с.
165. Чернявский, А. Д. Антикризисное управление [Текст] : учебное пособие / А. Д. Чернявский ; МАУП. – К.: МАУП, 2000. – 208 с.
166. Чуб, О. О. Розвиток інтернет-банкінгу в глобальному середовищі [Електронний ресурс] / О. О. Чуб. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2009_1/26.3.07.pdf. – Назва з екрану.
167. Шенаев, Ю. В. Проектное финансирование как эффективная форма кредитования инвестиционных проектов [Текст] / Ю. В. Шенаев // Банковские услуги (рус.). – 2006. – № 12. – С. 2-17.
168. Шеремет, А. Д. Экономико-математические методы в анализе хозяйственной деятельности предприятий и объединений [Текст] / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин и др. – М.: Финансы и статистика, 1982.
169. Шумпетер, Й. Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры [Текст] / Й. Шумпетер // Теория экономического развития : пер. с англ. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

170. Энгельгардт, Е. О. Диагностика как элемент системы антикризисного управления субъектами предпринимательства в сфере услуг [Текст] : материалы VI межвузовской научной конференции аспирантов (20 ноября 2006 г.) / Е. О. Энгельгардт, О. Ю. Дягель // Актуальные проблемы современной науки и пути их решения. – Красноярск. – С. 64 - 70.
171. Эра банковских инноваций [Текст] // Банковская практика за рубежом. – №7. – 2006. – С. 58-68.
172. Этимологический словарь русского языка [Текст] / ред. Н. М. Шанского. – М. : Прозерпина : ТОО «Школа», 1994. – 621 с.
173. Юданов, А. Ю. Конкуренция: теория и практика [Текст] / Ю. А. Юданов. – М. : Гном и Д, 2001. – 304 с.
174. Яблонская, О. В. Секьюритизация банковских активов: зарубежный опыт, перспективы развития в России [Текст] : дис. канд. экон. Наук : спец. 08.00.10 / О. В. Яблонская. – Москва, 2004. – 164 с.
175. Annual reports EFAMA's from 2005-2009 [Text] / Efama. – Access mode : http://www.efama.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=86&Itemid=-99.
176. Baltensperger, E. Regulation and intervention in the insurance industry – fundamental issues [Electronic resource] / E. Baltensperger, P. Buomberger, A. Iuppa // BIS Quarterly Review. – September, 2007. – 52 p. – Access mode : <http://zdownload.zurich.com/main/reports/White%20Paper%20Regulation%20and%20Intervention%20in%20the%20Insurance%20Industry.pdf>.
177. Bancassurance in China [Text] / The Boston Consulting Group, Inc./Swiss Reinsurance Company Ltd. 2009. – 20 p.
178. Barros F. Portuguese banking sector: a mixed oligopoly? [Text] / F. Barros, L. Modesto // International journal of industrial organization. – 1999. - № 17.
179. Basic figures on the EU - First quarter 2011 [Electronic resource] / Eurostat European Commission. – Access mode :

- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-GL-11-001
180. Bikker J. Competition, concentration and their relationships: an empirical analysis of the banking industry [Text] / J. Bikker, K. Haaf // Journal of banking and finance. – 2002. – № 26. – p. 34-37.
181. CEIC Sector Database [Electronic resource] / CEIC. – Access mode : <http://www.ceicdata.com/Sector.html>
182. Corporate Governance Principles. A Japanese View. 1997 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.cg.org.cn/theory/zlyz/Japan.pdf>.
183. Davis, S. Bancassurance : The Lessons of Global Experience in Banking and Insurance Collaboration [Electronic resource] / S. Davis // VRL KnowledgeBank Ltd. – 2007. – 152 p. – Access mode : http://www.atmia.com/ClassLibrary/Page/Information/DataInstances/1762/Files/821/bancassurance_report_final.pdf.
184. Developments in (Re)Insurance Securitisation : Global Reinsurance Market Report. Midyear Edition [Electronic resource] / International Association of Insurance Supervisors. – 2009. – 37 p. – Access mode : http://www.iaisweb.org/__temp/IAIS_Global_Reinsurance_Market_Report_GRMR__2009__Mid-Year_Edition_.pdf
185. Fama E. What's Different about Banks? [Text] / Fama E. // Journal of Monetary Economics. – Jan85. – Vol. 15 Issue 1, p. 29-39.
186. Foreign direct investment [Electronic resource] / World Bank. – Access mode : <http://datamarket.com/data/set/13pd/foreign-direct-investment-of-gdp#display=charts>
187. Frankel, Tamar Securitizing Insurance Risks [Electronic resource] / Tamar Frankel, Joseph W. LaPlume // Annual Review of Banking Law. – 2000. – Access mode : <http://www.tamarfrankel.com/support-files/securitization-of-insurance-risks.pdf>

188. Hess, T. Bancassurance developments in Asia – shifting to a higher gear [Electronic resource] / T. Hess // Sigma, Swiss Re. – 2002. – № 7. – 40 p. – Access mode : http://media.swissre.com/documents/sigma7_2002_en.pdf.
189. International Strategic Analysis [Electronic resource] / Countryrisk. – Access mode : <http://www.countryrisk.com/reviews/archives/000158.html#000034>
190. Investment Funds [Electronic resource] / Bulgarian national bank – Access mode : http://www.bnb.bg/Statistics/StOtherFinancialInstitutions/StInvestmentFunds/index.htm?toLang=_EN
191. Kaminsky G. Leading Indicators of Currency Crises [Text] / G. Kaminsky, S. Lizondo, C. Reinhart // IMF Staff Papers. – 1998. – Vol. 45 (March). – P. 1–48.
192. Key dates of the financial crisis (since December 2005) [Electronic resource] / European Central Bank. – Access mode : <http://www.ecb.eu/press/html/crisis.en.html>.
193. Knowledge Assessment Methodology [Electronic resource] / Knowledge for Development. – Access mode : <http://www.worldbank.org/kam>.
194. Macey, J. & O’Hara The corporate governance of banks [Text] / J. Macey // Economic Policy Review. – M. – 2003. – 9 (1).
195. Mobile Banking overview January 2009 – www.mmaglobal.com. – Международное исследование рынка мобильного банкинга.
196. Neuberger D. Mikroökonomik der Bank [Text] / D. Neuberger. – München : Verlag Vahlen, 1998. – 240 p.
197. Pansar J.C. Testing for monopoly equilibrium [Text] / J.C. Pansar, S.N. Rosse // The journal of industrial economics. – 1987. - № 4. – P. 443-456.
198. Principles for enhancing corporate governance, BIS, 2010.
199. Range of methodologies for risk and performance alignment of remuneration, BIS, 2011.

200. Tavakoli J. Structured finance and collateralized debt obligations : new developments in cash and synthetic securitization [Text] / J. Tavakoli. – John Wiley & Sons, 2008. – 2nd edition. – 335 p. – ISBN 9780470288948.
201. World Economic Forum, Executive Opinion Survey 2008, 2009 [Electronic resource] / The Global Information Technology Report. – Access mode : <http://networkedreadiness.com/gitr/main/analysis/showdatatable.cfm?vno=1.5>